

27 СІЧНЯ 2023 РІК

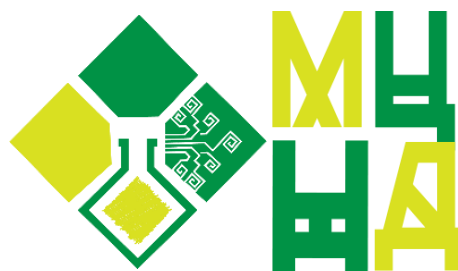
М. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА

DOI 10.36074/mcnd-27.01.2023

ISBN 978-617-8126-11-7

МАТЕРІАЛИ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

| 27 СІЧНЯ 2023 РІК
м. Хмельницький, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2023

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 03 від 09.01.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

М 58

Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Хмельницький, 27 січня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. — 350 с.

ISBN 978-617-8126-11-7

DOI 10.36074/mcnd-27.01.2023

Викладено матеріали учасників III Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Міжгалузеві диспути: динаміка та розвиток сучасних наукових досліджень», яка відбулася 27 січня 2023 року у місті Хмельницький.

УДК 001 (08)

ISBN 978-617-8126-11-7

© Колектив учасників конференції, 2023
© ГО «Європейська наукова платформа», 2023
© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АДМІНІСТРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

Крижанівський Т.Я. 13

АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ У КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Дудаш О.І. 15

МОНІТОРИНГ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ

Артюшенко В.В. 18

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ: НОВІ ФОРМИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗМІНА ФІЛОСОФІЇ ВІДПОЧИНКУ

Графська О.І., Сиванич А.В. 21

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАЄКТОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Харазішвілі Ю.М., Рогоза М.Є. 24

САТЕЛІТНІ РАХУНКИ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ ЯК ЗАПОРУКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Коркуна І.І., Мацюк С.П. 28

СПЕЦИФІКАЦІЯ ЦІЛЕЙ І ЗАВДАНЬ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ Й РЕІНТЕГРАЦІЇ ДОНБАСУ

Кругляков В.Є., Семікіна І.Ф. 30

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА: ІСТОРІЯ ВИНЕКНИННЯ, СТРУКТУРА, ОСОБЛИВОСТІ

Клевцевич Н.А. 36

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ІНЕРЦІЙНОСТІ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ємельянов О.Ю. 40

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАСЛІДКИ Рущишин Н.М., Скоропада Х.М.	43
ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ НА ОСНОВІ ФІНАНСОВИХ ДОХОДІВ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ Сук П.Л.	46
ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ Дунаєва М.В.	50

СЕКЦІЯ ІV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

SWOT-АНАЛІЗ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА РОЗРОБКИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТАРТАПУ Жеба К.В.	53
ВЕКТОРИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Яковенко О.О.	55
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «БРЕНД», «БРЕНДИНГ», «БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТ» Корнієнко С.О.	58
ЗМІСТ МАРКЕТИНГОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОМ ТА ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА В КОМПАНІЯХ БУДІВЕЛЬНИХ КОМПЛЕКТУЮЧИХ Мірошниченко С.А., Жмайлов В.М.	61
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ SWOT – АНАЛІЗУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ Горбенко Р.О.	64
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Хиценко І.В.	67
МАРКЕТИНГ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Горобець Д.В., Блюмська-Данько К.В.	69
МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА Онопрієнко І.М., Заковоротний О.О., Дейнека Є.С.	71

МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Дрижов С.В.	74
МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ СТРАТЕГІЄЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ Бартош В.І., Устік Т.В.	77
ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА АГРАРНОЇ СФЕРИ Коротич В.М.	80
СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ Романенко В.М.	83
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ Тріфонов В.В., Блюмська-Данько К.В.	86
ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ Лещенко С.В.	89
 СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ	
МООCS ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ Павленко Н.М.	92
ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РЕЛОКЕЙТУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ Гордієнко Є.П.	95
ДОСВІД КРАЇН СВІТУ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ БІОБЕЗПЕКИ Фалько Д.І.	98
ЕКОЦИД ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ Сохатюк Л.М.	101
ІСТОРІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ВІД ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ДО ПОВОЄННИХ ПЕРСПЕКТИВ Когут О.В.	105
КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА СЛУЖБА»: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ, ДІЯЛЬНИЙ І МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ПІДХОДИ Чорниш Ю.І.	108

НАПРАЦЮВАТИСЯ «ДО СМЕРТІ»: ПРОБЛЕМА САМОГУБСТВА СЕРЕД ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ СВІТУ Шупта І.М.	111
ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ Волощук С.А.	114
ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я Онопрієнко І.М., Лімарєв С.В.	116
ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ Фігурна М.Ю., Чуб К.В.	119
РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДОБОРУ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я Молнар І.М., Кубіцький С.О.	121
ЩОДО РОЛІ МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАЦІЙНИМИ РОЗРОБКАМИ ТА КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ В ГАЛУЗІ АПК Кібенко М.О., Жмайлов В.М.	128

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ГЕОПОЛІТИЧНЕ ПРОТИБОРСТВО В АРКТИЧНОМУ РЕГІОНІ Гольцов А.Г.	131
ГЛОБАЛЬНА ДЕМОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМА Тягун М.М., Атаманчук З.А.	134
ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ ВЗАЄМИНИ ДИРЕКТОРІЇ УНР І ЗУНР Науково-дослідна група: Дацків І.Б., Баб'як М.О., Дикий В.В.	137
ПРИЧИНИ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ В СВІТІ Олефіренко В.В.	140

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО Боброва Ю.Ю.	143
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВИБОРЧОЇ АДРЕСИ ВИБОРЦІВ Бойко О.Р.	146

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ Сотула О.С.....	151
---	-----

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ Голоядова Т.О.....	153
--	-----

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Штикун О.В.	156
--	-----

СЕКЦІЯ IX. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ОСОБЛИВОСТІ МОЖЛИВОГО РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ Дикань С.А., Пиляй В.В.....	160
--	-----

УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ОЦІНКИ НАГРІВАННЯ КАБЕЛЬНИХ ВИРОБІВ У ПРОЦЕСІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ Катунін А.М., Коломійцев О.В., Олійник В.В., Роянов О.М.....	163
---	-----

СЕКЦІЯ X. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРОДУКТІВ НА ОСНОВІ ЯБЛУЧНОГО ОЦТУ Безуглий М.Д., Азаренко Ю.М.....	168
--	-----

ДОСЛІДЖЕННЯ РОСЛИННИХ ОЛІЙ ЯК БІФІДОГЕННИХ ЧИННИКІВ Двінських Н.В., Безуглий М.Д.	170
---	-----

ЕКСПРЕСІЯ ГЕНІВ <i>OLR1</i> , <i>ACAN</i> ТА <i>LRP1</i> У КЛІТИНАХ СИНОВІАЛЬНОЇ ОБОЛОНКИ ХВОРИХ НА ОСТЕОАРТРИТ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОЇ SARS-COV2-ІНФЕКЦІЇ Науково-дослідна група: Юет А.С., Тугаров С.В., Гребіник Д.М.....	173
--	-----

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

РІЧНИЙ ХІД РЕФЕРЕНТНОЇ ЕВАПОТРАНСПІРАЦІЇ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА ДАНИМИ МОБІЛЬНОГО ДОДАТКУ AGSAT Лиховид П.В.....	176
---	-----

СЕКЦІЯ XII. ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

КОНСТРУКТИВНИЙ УСТРІЙ КОСТЮМІВ ЛІТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ДЛЯ СИЛОВИХ
СТРУКТУР УКРАЇНИ

Сергієнко Л.Г., Березненко С.М.179

СЕКЦІЯ XIII. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

ДИЗЕЛЬНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ РЕЗЕРВНОГО ЖИВЛЕННЯ

Оберська Н., Мицишин І.182

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

EXPLORING SMART CITIES AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY: IOT-ENABLED
WASTE MANAGEMENT AND RENEWABLE ENERGY

Сімкіна Д.О.185

СЕКЦІЯ XV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

MICROSOFT VALL-E – ARTIFICIAL INTELLIGENCE THAT SIMULATES ANY HUMAN
VOICE

Любчик В.О.187

THE QUANTUM COMPUTING AND INTERNET OF THINGS: A STUDY OF
CYBERSECURITY CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Колісник Д.Д.189

ВИКОРИСТАННЯ LOOKER З МЕТОЮ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ
БІЗНЕС СТРАТЕГІЙ

Сайчишина Н.С., Максименко Д.В.191

ФУНКЦІЇ СППР З УПРАВЛІННЯ ПАРТНЕРСЬКИМИ ВІДНОСИНАМИ

Андрющенко Т.Ю.197

СЕКЦІЯ XVI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

SOME FACTS ABOUT THE PECULIARITIES OF ECONOMIC TEXTS' TRANSLATION

Животова А.О., Гета М.В.198

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ Павлова А.К.	201
ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ Сікун М.В.	203
ІНТЕРАКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ Кучеренко В.В.	206
МОВЛЕННЄВІ АКТИ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ ДЖ. СЕРЛЯ Будій З.І.	208
ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАФОРМА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ Співак Д.А.	210
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА ЯК КОМПЛЕКСНЕ ЗАВДАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ Дузь Л.І.	212

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОПУЛІЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА Ковалевська Т.А.	214
СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИКЛАДНОЇ ЕТИКИ ТА ЕТОСУ НАУКИ В ПРОЦЕСІ МОРАЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Середюк Н.Г.	217
ФЕНОМЕН «СМЕРТІ БОГА»: ВІД РОМАНТИЗМУ ДО ПОСТМОДЕРНІЗМУ Шморгун О.О.	219

СЕКЦІЯ XVIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ Толмачова І.М., Черченко І.О.	225
ВИКОРИСТАННЯ ФАКТІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ Величко Л.П.	228
ВІДНОВЛЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ ФУНКЦІЙ В ОСІБ ІЗ АФАЗІЄЮ Шостак О.О., Миронець Б.В.	230

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ТА ЇЇ СУТНІСТЬ Гапоненко Н.П., Комарніцька В.В., Шевель М.О.....	232
ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТИНИ Явтуховська А.М.....	234
ДІАЛОГІЧНІСТЬ В СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА Тютюнник М.Г.....	237
ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ Сурело Є.А.	241
ІНТЕРНЕТ В УКРАЇНІ: ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ПЕРСПЕКТИВИ Анісімов М.В.....	244
КОНТЕКСТНА МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ОФІЦЕРІВ Бакунчик Л.М.	248
НАУКОВО - ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОРИТМІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ДИЗАРТРІЄЮ Баранець Я.Ю.	251
ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА Сун Ваньпен	253
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ УЯВИ У ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ Прохніцька Я.О.	256
ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НООВИНАХОДІВ У ЛІКВІДАЦІЇ НЕБЕЗПЕКИ ЕПІДЕМІЇ ОЖИРІННЯ ТА ІНШИХ ПОДІБНИХ НА ВСІЙ ПЛАНЕТІ Корсак К.В., Кірик Т.В., Редько-Шпак Л.В., Бойчук О.С., Корсак Ю.К., Ляшенко Л.М., Похресник А.К.....	259
ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБРАЗУ «Я» У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ Кльоц Н.А.....	266
РОЗШИРЕННЯ ТЕМАТИКИ МАТЕРІАЛУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА» Ничипорук О.М.	269
УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ Коваленко А.О.....	271
ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ Зінченко Ю.М.....	274

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ Юрченко М.Є., Варениченко А.Б.	277
---	-----

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ТА ЗАГАЛЬНОІНЖЕНЕРНИХ ДИСЦИПЛІН Ожема В.Ф.	281
--	-----

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ Півторак К.В., Яковлева О.О., Семененко С.І.	284
--	-----

СЕКЦІЯ ХІХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ТИПОМ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЄЮ Базика Є.Л.	286
--	-----

ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ Кернас А.В., Слишинська І.В.	288
--	-----

МОНЕТАРНІ АТИТЮДИ: НОРМА І ДЕВІАЦІЇ Омельчук О.В.	292
---	-----

ПРОЯВИ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ Максимів С.О.	295
---	-----

РОЗВИТОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ Полюх С.М.	298
---	-----

СЕКЦІЯ ХХ. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE PECULIARITIES OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL AND MENTAL ADAPTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF CREATING A HEALTHY EDUCATIONAL SPACE Serheta I.	303
--	-----

HER-2 /LOW POPULATION IN INFLAMMATORY BREAST CANCER RECURRENCE Movchan O.V.	306
---	-----

MOLECULAR AND GENETIC ASPECTS IN STUDYING OF CARDIOVASCULAR PATOLOGY Avdieienko O., Molotyagin D.	310
---	-----

ДОСЛІДЖЕННЯ ЩІЛЬНОСТІ КІСТКОВОЇ ТКАНИНИ ПРИ МОНОКАНДІЛЯРНИЙ АРТРОПЛАСТИЦІ КОЛІННОГО СУГЛОБА Мовчанюк В.О., Карпінська О.Д., Карпінський М.Ю.	316
--	-----

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЕРГОТЕРАПІЇ ПРИ ОЖИРІННІ	
Закоморна Я.Ю.	318

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАГНІТОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ ТРОФІЧНИХ ВИРАЗОК НИЖНІХ КІНЦІВОК	
Гусак В.В.	320

СЕКЦІЯ XXI.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ЗВО	
Топчієва Г.О.	322

МІОФАСЦІАЛЬНИЙ РЕЛІЗ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ	
Демків В.А.	326

ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПОРУШЕННЯХ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОРГАНІЗМУ ПІДЛІТКІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ	
Ган Р.З., Яцишин З.М., Попель С.Л.	328

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ДІТЕЙ З ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ	
Панченко В.В.	334

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ОСІБ ІЗ ХРОНІЧНИМ НЕСПЕЦИФІЧНИМ БОЛЕМ ШИЙНО-ГРУДНОГО РІВНЯ	
Сакалюк В.В.	336

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПАЦІЄНТІВ З МОЗКОВОЮ АТАКСІЄЮ ПІСЛЯ ГОСТРОГО ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ	
Лопачук Р.Ю.	338

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ КОМПРЕСІЙНО-ІШЕМІЧНІЙ НЕВРОПАТІЇ СІДНИЧНОГО НЕРВА	
Букін Д.В.	340

СЕКЦІЯ XXII.

КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА	
Мельникова В.О.	342

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕЖИСУРИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФЕСТИВАЛЮ ДУХОВОЇ МУЗИКИ «СУРМИ УКРАЇНИ»	
Зверєв В.В.	344

ТРАНСФОРМАЦІЇ У СТАВЛЕННІ ДО РОСІЙСЬКОЇ МУЗИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	
Бондаренко А.І.	347

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

АДМІНІСТРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ДЕРЖАВНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

Крижанівський Тарас Ярославович

Аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

У сучасних умовах належне забезпечення управління підприємством державної форми власності є надзвичайно важким та відповідальним процесом. Адже Україна практично рік часу живе в стані повномасштабної війни. Це, звичайно, дуже важкий час, адже першочергове фінансування з держбюджету йде на забезпечення потреб ЗСУ, далі видатки пов'язані із захищеними статтями бюджету, а вже потім – на фінансування інших потреб та пов'язаних з ними процесів. Варто зазначити, що для існування і здійснення господарської діяльності та управління на підприємствах як державної, так і приватної форм власності існують певні умови, а саме:

- наявність нормативно-правової бази;
- фінансове забезпечення;
- внутрішні і зовнішні правила підприємства.

Зазначимо, що взаємозв'язок між ними потрібний для гарантування певних дій, тобто управління, яке характеризується як цілеспрямований вплив, необхідний для здійснення виробничої діяльності та ефективного функціонування підприємства. Здебільшого, управління на підприємствах прирівнюють до організації менеджменту на виробництві. Подібність спостерігається, але існують і певні відмінності. Проаналізуємо ці два ототожнені поняття.

Управління підприємством – це процес планування, організації, мотивації, контролю й регулювання дій персоналу, визначення стратегічних цілей і тактичних завдань підприємства, ухвалення управлінських рішень і забезпечення їх виконання [1].

Менеджмент на підприємстві – це сукупність дій, заходів і методів управління, спрямованих виключно для досягнення поставлених завдань [2].

Вивчаючи поняття «управління підприємством та менеджмент підприємства», можемо зробити висновок, що менеджмент є складовим елементом управління, який стосується лише питання управління людським потенціалом (працівниками підприємства або іншими групами людей, які залучаються до роботи на підприємстві).

Безліч досліджень, як вітчизняних так і іноземних учених, присвячено саме питанню управління підприємством та менеджменту підприємства. Серед видатних науковців можна відзначити вчених: М. Вебера, А. Файоля, Л. Урвіка. І. Адізеся, О. В. Ройченко, Д. Борді, Р. Пейтона, Б. В. Новікова, П. В. Крупка, Г. Ф. Сініока,

І. В. Смірнова, О. М. Антіпова, О. Є. Кузьміна та інших.

Варто зауважити, що саме у XX ст. адміністративний менеджмент та адміністративне управління були виділені як окремий тип менеджменту, який є одним з найважливіших ресурсів керівництва та управління. Згідно з дослідженнями як вітчизняних, так і іноземних учених, головна суть менеджменту окреслюється через різні підходи, серед яких виокремлюють наступні:

- вид діяльності;
- процес;
- науку та мистецтво;
- категорію людей, котрі здійснюють управління;
- орган та апарат управління.

Адміністративне управління – сфера управління, діяльність якої спрямована на цілі, функції і проблеми організаційних компонентів як єдиного цілого. Це визначення охоплює всі структурні одиниці від корпорації загалом до невеликого підрозділу або сектора у відділі [3]. Трактуючи поняття «адміністративний менеджмент», зосередьмо увагу на тому, що це вид менеджменту, який також можна розглядати як вид людської діяльності, що є системою функцій (таких, як планування, організація, координація, контроль, мотивування). Завдяки цим функціональним компонентам адміністративного менеджменту здійснюється трансформація управлінських рішень в адміністративну діяльність, яка спрямована на підготовку та надання якісних адміністративних послуг. Сутність менеджменту проглядається саме в них [4].

Для адміністративного управління підприємствами державної форми власності характерні наступні властивості та функції, а саме:

- однорідність суті робіт, які виконуються в рамках однієї функції управління;
- цільова спрямованість цих робіт;
- відокремлений комплекс виконуваних завдань.

Кожна функція з вищенаведених повинна представляти певну дію процесу адміністративного менеджменту, а адміністративний менеджмент у даному випадку – це сукупність функцій з єдиним управлінським циклом.

Характерними особливостями адміністративних методів управління є прямий вплив на керований об'єкт шляхом встановлення його повноважень (прав та обов'язків), вибір суб'єктом управління найближчої та кінцевої мети, завдань управлінського процесу, порядку і терміну їх виконання, ресурсного забезпечення, умов виконання завдань на кожному етапі та інше.

Отже, аналізуючи вищесказане, можемо констатувати, що адміністративні методи управління є провідними в системі адміністративного менеджменту для підприємств державної форми власності.

Список використаних джерел:

1. <https://pidru4niki.com>.
2. <http://opal.net.ua>.
3. Михаліцька Н. Я., Верескля М. Р., Михаліцький В. С. Адміністративний менеджмент: навчальний посібник. – Львів: ЛьвДУВС, 2019. 320 с.
4. Адміністративний менеджмент. URL: tudopedia.com.ua/1_187012_ponyattya-i-sutnist-administrativnog-menedzhmentu.htm.

АНАЛІЗ ПРОЦЕДУРИ ПРОВЕДЕННЯ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ У КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Дудаш Олександр Іванович
аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

Комунальними підприємствами в Україні вважаються підприємства, які є самостійною юридичною особою, самостійним господарюючим суб'єктом, що може здійснювати всі види діяльності, а саме – виробничу, науково-дослідну та комерційну, головною метою якої є одержання відповідного прибутку з перекриттям усіх поточних витрат.

Варто зазначити, що в Україні існують три форми власності:

- ✓ загальнодержавна;
- ✓ комунальна;
- ✓ приватна.

Відповідно до Конституції України, органи місцевого самоврядування мають право створювати підприємства саме комунальної форми власності. питання діяльності комунальних підприємств вивчає інститут КП. Головне завдання і мета роботи інституту комунальних підприємств – це, зазвичай, практика надання житлово-комунальних послуг та управління міським господарством. Тому, коли стоїть питання проаналізувати його роботу, варто першочергово дослідити обґрунтованість створення кожного окремого комунального підприємства і контролю за його діяльністю з боку органів місцевого самоврядування та суспільства. Проведення інвентаризації на підприємствах комунальної власності є одним із ключових питань на сьогоднішній день.

Інвентаризація – перевірка і документальне підтвердження наявності та стану, оцінка активів та зобов'язань (майно, вкладення підприємства в статутні фонди інших підприємств, розрахунки з дебіторами та кредиторами) підприємства [1].

Згідно зі Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» № 996-XIV від 16 липня 1999 року, інвентаризація виробничих запасів на підприємствах комунальної власності проводиться не менше, ніж один раз на рік з метою забезпечення достовірності бухгалтерського обліку шляхом порівняння з фактичною наявністю майна. Керівник підприємства комунальної власності визначає об'єкти та періодичність проведення інвентаризації, яка є обов'язковою згідно зі законодавством України. Умови, за яких проводиться інвентаризація:

- перед складанням річної звітності;
- при встановленні зловживань, псування цінностей, крадіжок на виробництві;
- після виникнення форс-мажорних обставин (стихійні лиха, пожежі, затоплення);
- при передачі майна в оренду;
- під час реорганізації та ліквідації підприємства;
- при передачі одного підприємства в управління іншого.

Основними завданнями інвентаризації запасів на підприємствах комунальної власності є:

- виявити їх фактичну наявність;
- встановити залишки або нестачі запасів шляхом зіставлення фактичної

наявності з даними бухгалтерського обліку;

- виявити запаси, які частково втратили свою первинну якість, а також запаси, що не використовуються;

- виявити активи, які не відповідають критеріям видання.

Відповідно до чинного законодавства України, за організацію та проведення інвентаризації відповідає керівник підприємства, який повинен створити необхідні умови для її проведення у стислі терміни, визначити об'єкти, кількість і терміни проведення інвентаризації, крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим, а також створити та забезпечити необхідні умови для роботи інвентаризаційної комісії.

Щодо складу інвентаризаційної комісії, доречним було б залучати фахівців, добре обізнаних зі складськими справами, а також – головного бухгалтера підприємства, керівника структурного підрозділу та інших фахівців підприємства, які виконують обов'язки незалежних експертів.

Щодо процедури проведення інвентаризації, вона виглядає наступною. Інвентаризація виробничих запасів здійснюється в порядку розташування цінностей: не може бути хаотичного переходу від одного виду до іншого. Коли товар зберігається в різних приміщеннях в однієї матеріально відповідальної особи, інвентаризація здійснюється за принципом методу FIFO, в певній послідовності, не може бути стрибкоподібних переходів. Після перевірки цінностей у даному приміщенні вхід до приміщення запломбовується і комісія переходить до роботи в інше приміщення. Якщо під час інвентаризації в приміщенні знаходять товар іншого підприємства на зберіганні, інвентаризація відбувається одночасно з власними виробничими запасами. На такі цінності складається окремий інвентаризаційний опис, а також оформляються відповідні документи, що підтверджують відповідальність зберігання.

Якщо під час проведення інвентаризації надходять нові товарно-матеріальні цінності, то в такій ситуації матеріально відповідальна особа в присутності членів інвентаризаційної комісії оформляє окремий інвентаризаційний опис: «Товарно-матеріальні цінності, що надійшли під час інвентаризації», в якому вказується дата отримання і від кого надійшов товар, номер прибуткового документа, ціна, загальна сума цінностей. Якщо інвентаризація є довготривалою і виникає потреба отримати товар зі складу, то за письмовим дозволом керівника та головного бухгалтера підприємство комунальної власності може відпускати матеріальні цінності відповідальними особами у присутності членів інвентаризаційної комісії, які вносяться до окремого інвентаризаційного опису за найменуванням «Товарно-матеріальні цінності, відпущені під час інвентаризації». У видаткових документах теж ставиться відповідна позначка за підписом голови інвентаризаційної комісії.

Якщо в період інвентаризації товар перебуває в дорозі, відвантажений, неоплачений у певний термін покупцем або перебуває на зберіганні, перевіряється обґрунтованість облікових сум на нових документах.

У період проведення інвентаризації визначається фактична наявність цінностей, фіксуються відхилення від даних книг обліку і причини відхилень. Інвентаризаційні описи та акти разом з висновками робочої групи переходять в бухгалтерію для визначення кінцевих результатів. Бухгалтерія складає звіряльну відомість, в якій проводиться взаємний залік залишків і нестач внаслідок пересортиці, виконується розрахунок нестач та визначаються кінцеві результати інвентаризації. Після завершення процедури перевірки в бухгалтерії складається відповідний акт перевірки. Тоді керівник комунального підприємства затверджує

результати інвентаризацій, які в подальшому відображаються в бухгалтерському обліку підприємства в тому місці, в якому проводилася та завершилася інвентаризація, але не пізніше від грудня місяця поточного року. Інвентаризаційні акти додаються в пояснювальній записці до річного звіту підприємства. В бухгалтерському обліку результати інвентаризації запасів у комунальних підприємствах відображаються наступним чином (табл. 1). [2].

Таблиця 1

Класифікація рахунків, які відображають процес інвентаризації

№з/п	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит
Виявлено нестачу			
а) списання нестачі запасів у межах норми			
1	Списано облікову вартість запасів, яких не вистачає	91	20
2	Відображення податкового кредиту	949	641
б) списання нестачі запасів понад норми			
1	Списано облікову вартість запасів, яких не вистачає	947	20
2	Зараховано на витрати звітного періоду суму податкового кредиту запасів, яких не вистачає	949	641
3	Списано нестачу на фінансовий результат	971	947
4	Списано податковий кредит на фінансовий результат	791	949
5	Відображено в балансовому обліку невідшкодовані нестачі	791	949
6	Відображено виникнення дебіторської заборгованості та доходу після встановлення винної особи на загальну суму відшкодування збитків	375	716
7	Списано з балансового обліку суму нестачі	-	072
8	Відображено утримання суми відшкодування збитків із заробітної плати винної особи	661	375
9	Відображено суму, що підлягає перерахуванню до бюджету	716	641
10	Відображено дохід від раніше списаних активів на фінансовий результат	716	791
Виявлено надлишок			
1	На вартість виявлених надлишків запасів	20	719
2	Списано на фінансовий результат	719	791

Дані сформовано з [1]

Отже, аналізуючи проведення інвентаризації на комунальних підприємствах, можемо сказати наступне: інвентаризація є необхідним процесом, який забезпечує чітке поняття про наявність, нестачу та залишки запасів на складах комунальних підприємств.

Список використаних джерел:

1. <https://uk.wikipedia.org>.
2. Про затвердження плану рахунків бухгалтерського обліку і інструкцій про його застосування. Наказ Міністерства фінансів від 30.11.1999 року № 291. URL: <https://www.mfu.gov.ua>.

МОНІТОРИНГ ЯК ДОПОМІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОЦЕДУРИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УСТАНОВ НАН УКРАЇНИ

Артюшенко Віктор Вікторович

ORCID ID: 0000-0003-3454-9264

канд. техн. наук, старший науковий співробітник

*Офіс оцінювання діяльності наукових установ НАН України,
ДУ «Центр оцінювання діяльності наукових установ та наукового
забезпечення розвитку регіонів України НАН України», Україна*

Значущість процедури оцінювання ефективності діяльності наукових установ доведено за два останні десятиліття як у більшості європейських країн, так і в Україні. Вперше в нашій країні цю процедуру було запроваджено у 2016 р. в Національній академії наук України рішенням Президії НАН України [1]. В основу «Методики оцінювання ефективності діяльності наукових установ Національної академії наук України» (далі – «Методика оцінювання») [2] було покладено методiku оцінювання наукових установ Асоціації Лейбніца – всесвітньо відомого об'єднання 95-ти німецьких науково-дослідних організацій [3]. Усі етапи цієї процедури організовуються та супроводжуються Офісом оцінювання результатів діяльності наукових установ НАН України (далі – ООДНУ). За період 2016 – 2021 рр. оцінено 163 установи та 1175 їх наукових підрозділи [4]. На даному етапі основними методами проведення оцінювання є анкетування установ за Методикою та експертна оцінка. Робота експертної комісії, до якої входить 4–5 фахівців відповідного напрямку, спрямована на розгляд анкетних матеріалів та оцінку найважливіших показників діяльності установ: кількість наукових співробітників, кількість публікацій за звітний період, участь у наукових конференціях, виступи у засобах масової інформації, кількість виконаних науково-дослідних робіт тощо. В результаті експертного висновку установа, що оцінюється, отримує одну з чотирьох категорій, визначених Методикою оцінювання: А, Б, В, Г. Найвищу категорію «А» отримують установи-флагмани відповідного наукового напрямку. Навпаки, категорія «Г» надається установам, наукова діяльність яких визнається комісією непродуктивною та які потребують розформування, або приєднання до більш успішних у науковому сенсі установ того ж напрямку діяльності. Відповідно до рейтингу установ, який визначається, зокрема, показниками ефективності діяльності установи, в Академії розроблено механізм розподілу бюджетного фінансування між установами. Такий механізм став однією з складових нової моделі фінансування наукової діяльності в цілому, яка враховує необхідність підтримки конкурентоспроможних колективів [5]. Незважаючи на досить значні успіхи, пов'язані з впровадженням процедури оцінювання в умовах НАН України, ця процедура потребує не тільки постійного вдосконалення Методики оцінювання, а й використання більш сучасних та досконалих інструментів. Одним з таких інструментів є моніторинг діяльності наукових установ. Згідно з Методикою оцінювання, процедура проводиться для кожної установи один раз на п'ять років. Моніторинг основних показників дозволить визначити поточну ситуацію в кожній конкретній установі у будь-який період часу, а це, в свою чергу, у разі потреби зробить реальним корегування роботи цієї установи.

Метою роботи є дослідження використання методу моніторингу при оцінюванні та визначення основних показників, які можуть бути використані—для аналізу

результативності діяльності наукових установ НАН України.

У теперішній час моніторинг широко використовується як складова частина системи оцінки різних сфер діяльності людини, наприклад, при контролі та управлінні освітнім процесом, інвестиціями, екосистемами та епідеміологічними станами тощо [6]. Однією з найважливіших особливостей моніторингу є сприйняття інформації про стан об'єкта, зовнішні умови та перетворення її до виду, зручного для подальшої обробки [7, 8]. Після отримання вхідних даних, комп'ютеризована система аналізує стан об'єкту, що контролюється, та надає процесору інформацію, необхідну для визначення величини відхилення існуючого параметра від гранично допустимого. У разі перевищення чи заниження цієї величини система формує сигнал про таке відхилення від норми, та в залежності від мети, що поставлена, може або обмежитися подачею сигналу, або за посередництвом автоматичної системи впливати на стан міні-екосистеми. Питання управління системою моніторингу є дуже важливим. Перелік і формулювання цілей і основних принципів такого моніторингу багато в чому залежать від того, яке дослідження воно охоплює і які органи прийматимуть рішення за його результатами. Моніторинг результатів діяльності наукових установ використовується в ряді світових країн, маючи свої характерні риси [9]. При цьому загальний принцип роботи механізму моніторингу залишається незмінним: спочатку – первинний збір інформації, потім – її обробка та вибір характеру впливу на діяльність установи чи прийняття рішення щодо вірного вибору у напрямі діяльності. В якості основних показників, які необхідно збирати в якості первинної інформації, залишаються описані вище кількісні показники. Збір та обробку інформації має здійснювати автоматизована система, що дозволить проводити щорічний поетапний аналіз цієї інформації та коригувати роботу наукових установ.

Висновки. Показано, що моніторинг основних показників діяльності наукових установ НАН України як складова процедури оцінювання є одним найважливіших механізмів визначення результатів діяльності наукових академічних установ і допоміжним інструментом реформування існуючої системи Академії.

Розробка пропозицій щодо створення системи моніторингу і, тим більше, впровадження такої системи, безумовно, позитивно вплине на механізми формування державної науково-технічної, інноваційної політики та методологію аналізу, а також оцінки та прогнозування науково-технічної діяльності НАН України. Вона вдосконалисть систему показників і критеріїв стану та ефективності науки.

Крім цього, впровадження моніторингу має стимулювати розвиток нової моделі фінансування академічних підрозділів та установ в цілому, що є важливим кроком на шляху реформування та подальшого розвитку Академії.

Список використаних джерел:

1. Щодо методики оцінювання наукових установ НАН України. Постанова Президії НАН України від 03.02.2016 р. №22. Вилучено з: <https://newin.nas.gov.ua/legaltexts/corporate/Pages/regulation.aspx?ffn1=ActID&fft1=Eq&ffv1=P-160203-22>.
2. Методика оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України. Затверджено Постановою Президії НАН України від 15.03.2017 № 75, зі змінами, внесеними постановою Президії НАН України від 11.07.2018 № 241. Вилучено з: <http://www.nas.gov.ua/legaltexts/DocPublic/P-180711-241-1.pdf>.
3. Quality assurance by Scientific Advisory Boards at Leibniz institutions. Leibniz emeinschaft. Вилучено з: <http://www.leibniz-gemeinschaft.de/en/about-us/evaluation/quality-assurance-by-scientific-advisory-boards-at-leibniz-institutions/>.
4. Єгоров, І.Ю., Жукович, І.А., Ступіна, Л.В., & Артюшенко, В.В. (2022). Аналіз результатів

оцінювання ефективності діяльності наукових установ НАН України в першому раунді оцінювання за період 2016–2022 рр. Вісник Національної академії наук України, (11), 79–89. Вилучено з: <https://doi.org/10.15407/visn2022.11.079>.

5. Концепція розвитку Національної академії наук України на 2014-2023 рр. Вилучено з: URL: <http://www.ism.kiev.ua/images/concept.pdf>.
6. FHI 360. Monitoring and Evaluation Systems Assessment Guide Version 1.0. Durham (NC): FHI 360; 2021. Вилучено з: <https://www.fhi360.org/sites/default/files/media/documents/re-source-me-systems-assessment-guide.pdf>.
7. Єльнікова, Г.В., & Рябова, З.В. (2007) Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості загальної середньої освіти в навчальному закладі. Культура народів Причорномор'я, Т. 1, 35–43. Вилучено з: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/107549>.
8. Lorusso, S. (2011). The evaluation of scientific research on the basis of estimation parameters in economics. Conservation Science in Cultural Heritage, (11), 18–26. Вилучено з: DOI:10.6092/issn.1973-9494/4754.
9. Ioana, A., Costoiu, M., Tufeanu, D., Semenescu, A. (2019). Management elements of conception and development of scientific research projects. IOP Conference Series Materials Science and Engineering. Вилучено з: DOI:10.1088/1757-899X/591/1/012092.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ: НОВІ ФОРМИ ДОЗВІЛЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЗМІНА ФІЛОСОФІЇ ВІДПОЧИНКУ

Графська Орислава Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-8134-3771

Д-р. екон. наук, доцентка кафедри готельно-ресторанного бізнесу
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Сиванич Андрій Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-1025-3250

аспірант кафедри туризму
Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Відпочинок, дозвілля, розваги, як і праця, є невід'ємними складовими життєдіяльності людини. Розважаючись, людина чи група людей задовольняють свої духовні потреби, оцінюють свої можливості. Відпочивати та розважатись можна як у природному, так і штучному середовищі. Створення відповідних умов для цього і є завданням індустрії розваг. Індустрія розваг – це молода галузь, яка формує і розвиває особистість, впливає на виховання, формування оптимістичного настрою, відпочинок, культурний розвиток людини тощо.

Головною метою туристичного дозвілля є вдосконалення обслуговування людини у вільний час, залучення її до різноманітних дозвіллевих заходів, що здійснюються туристичними комплексами (готелями, санаторіями, пансіонатами, туристичними базами та таборами, туристичними клубами); організація ефективного відпочинку людини; створення оптимістичного настрою, відновлення духовних та фізичних сил. Дозвілля – це сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, здебільшого, відновлювального характеру. На відміну від природного відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил.

До дозвілля можна зарахувати такі види занять, як читання, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, спілкування з друзями, заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри, пасивний відпочинок та інше [1].

Дозвілля можна поділити на такі групи:

- дозвілля як рекреація – коли воно сприймається виключно як діяльність, що допомагає людині врівноважувати організм;
- дозвілля як задоволення – коли основною мотивацією дозвіллевої діяльності є отримання щастя і радості;
- дозвілля як відновлення сил – коли дозвілля вважається засобом відновлення здоров'я людини, її духовних та фізичних сил; засіб лікування та реабілітації;
- дозвілля як стан буття – сфера життєдіяльності людини, в якій вона може самореалізуватися та розвинути свої здібності;
- дозвілля як соціальна стратифікація – дозвілля залежить від того, виразником якого соціального класу є дана особа;
- дозвілля як вільний час, що залишається після виконання людиною своїх обов'язків.

Найпростіший вид дозвілля – відпочинок. Він призначений для відновлення витрачених під час роботи сил і поділяється на активний і пасивний. Пасивний відпочинок характеризується станом спокою, що знімає втому і відновлює сили. Чим

ти зайнятий – не має значення, аби можна було звільнитися від напруження, отримати емоційну розрядку. Звична, проста діяльність спричинює настрій спокою. Такий відпочинок – невід’ємний елемент життя людини. Він є підготовчим ступенем до більш складної і творчої діяльності. Активний відпочинок, навпаки, відтворює сили людини з перевищенням вихідного рівня. Він надає роботу м’язам і психічним функціям, які не знайшли застосування в праці. Людина насолоджується рухом, швидкою зміною емоційних впливів, спілкуванням із друзями. Активний відпочинок, на відміну від пасивного, потребує деякого мінімуму свіжих сил, вольових зусиль і підготовки. До нього можна зарахувати фізкультуру, спорт, фізичні й психічні вправи, туризм, ігри, перегляд кінофільмів, відвідування виставок, театрів, музеїв, прослуховування музики, читання, дружнє спілкування [1].

Організація дозвілля і розваг передбачає залучення як місцевих мешканців різних соціальних груп, так і подорожуючих «приїжджих гостей» до участі у різноманітних мистецько-розважальних етнографічних культурно-історичних театралізованих заходах. Сюди можна зарахувати й анімаційне обслуговування під час подорожі на круїзному лайнері, у поїзді, автобусі, літаку, а також – під час перебування в тематичних парках, парках розваг, вакаційних зонах тощо.

Програма організації дозвілля і розваг складається з врахуванням особливостей та індивідуальних потреб людини у певний проміжок вільного часу.

Організація процесу розваг будується за певними принципами:

- добровільний вибір розваг;
- попередня підготовленість до споживання розваг;
- необмежений перелік видів розваг;
- зміна видів розваг;
- дотримання періодичності споживання розваг;
- комбінування розваг з іншими заняттями.

Як правило, анімаційну службу туристичного комплексу очолює менеджер-аніматор, у підпорядкуванні якого перебувають методисти-аніматори, організатори-аніматори та аніматори-виконавці. Суть і рівень діяльності анімаційної служби, робота її різноманітних відділів залежать від завдань та можливостей туристичного комплексу.

Доцільним є створення:

- ♦ спортивного відділу для організації рекреаційних, фізкультурно-оздоровчих заходів, дозвілля на пляжах, спортивних майданчиках, у басейнах;
- ♦ міні-клубу для організації дитячого дозвілля;
- ♦ шоу-відділу для проведення розважальних та видовищних заходів;
- ♦ культурно-мистецького відділу для організації творчих акцій, гуртків декоративно-прикладного мистецтва, художніх проєктів;
- ♦ туристично-екскурсійного відділу для організації екскурсій, подорожей до історичних пам’яток.

Менеджер-аніматор несе відповідальність за:

- ♦ систематичне та своєчасне вивчення соціально-культурних запитів різних груп населення;
- ♦ розробку та реалізацію соціально орієнтованих дозвіллевих програм і проєктів;
- ♦ вивчення інноваційних дозвіллевих технологій та їх використання у роботі з клієнтом;
- ♦ прогнозування подальшого використання дозвіллевого потенціалу в

туристичній галузі;

- ♦ ефективне управління анімаційною службою закладу;
- ♦ впровадження педагогічних методик для забезпечення культурної, декоративно-прикладної, естетичної творчості людини, розкриття її рекреаційного потенціалу;
- ♦ ініціативність та творчість анімаційної команди;
- ♦ роботу з колективом та з людьми різного вікового, освітнього, культурного, соціального, статевого, професійного статусу;
- ♦ реалізацію стратегії розвитку туристичного комплексу, а не лише дозвілєвої служби організації.

Головним завданням методиста-аніматора є методичне забезпечення дозвілєвих заходів, акцій та програм, а також підготовка та розробка сценаріїв, їх якісна реалізація. Допомогає методисту-аніматору організатор-аніматор, який забезпечує організаційний процес дозвілєвої діяльності готелю.

Дозвілєві програми в туристичних комплексах можна умовно класифікувати за такими ознаками:

- місцем проведення: паркові, клубні, готельні;
- віком учасників: дитячі, юнацькі, молодіжні, для дорослих, пенсіонерів;
- радіусом дії: районні, місцеві, муніципальні, міжнародні.

Загальновизнаною вважається класифікація дозвілєвих програм за напрямками діяльності:

- рекреаційно-оздоровчі (дискотеки, танцювальні вечори, розважальні програми та вечірні шоу, карнавали, рибальство, ігрові конкурси, спортивні змагання);
- спортивні (мандрівки, змагання, велоспорт, плавання, екскурсії, подорожі);
- культурно-мистецькі (спектаклі, виставки, концерти, вернісажі, фольклорні акції, художні програми, відвідування музеїв, виставок, галерей);
- просвітні (лекції, зайняття за інтересами, зустрічі, інтелектуальні ігри, вікторини, фестивалі). [2].

Головною метою туристичного дозвілля є вдосконалення якості обслуговування людини у вільний час; залучення її до різноманітних дозвілєвих заходів у туристичних комплексах – готелях, санаторіях, пансіонатах, туристичних базах і таборах, туристичних клубах, а також – організація ефективного відпочинку, сприяння оптимістичному настрою, відновлення духовних та фізичних сил людини. Основними принципами дозвілєвого обслуговування в туристичних комплексах є: індивідуальний підхід, комплексність у організації дозвілєвих заходів, систематичність проведення дозвілєвих заходів та їх цілеспрямованість, свобода вибору та добровільність участі, театралізація, синтез усіх видів мистецтв.

Список використаних джерел:

1. Головка О. М. Організація готельного господарства. Розділ 11. Організація відпочинку, дозвілля і розваг. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/604-organizatsiya-gotelno-gospodarstva-golovko-om.html>.
2. Ключко Ю. Проблеми праці та відпочинку у цивілізованих країнах Заходу // Посвіт. – 2000. – № 1. URL: http://e-pidruchniki.com/content/502_24Dovillya_v_tyristichnih_komplekseh_ta_gotelyah.html.

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ТРАЄКТОРІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Харазішвілі Юрій Михайлович

Д-р. екон. наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник, головний консультант
*Інститут економіки промисловості НАН України,
Національний інститут стратегічних досліджень, Україна*

Рогоза Микола Єгорович

Д-р. екон. наук, професор
Інститут економіки промисловості НАН України, Україна

Незважаючи на те, що йде десятий місяць повномасштабної війни Російської Федерації проти України, з'являються питання повоєнного відновлення України та її регіонів. Для розроблення планів стратегічного відновлення економіки вкрай потрібні прогнози падіння для ідентифікації поточного стану та розроблення стратегічних сценаріїв повоєнного відновлення. Так, за різними оцінками зарубіжних та вітчизняних експертів прогнози падіння реального ВВП України коливаються на рівні (-20) – (-45) % [1-5]. На превеликий жаль, немає ніяких прогнозів падіння щодо економіки промислових регіонів України, які вкрай потрібні для відповіді на питання: якими мають бути індикатори та макропоказники сталого розвитку регіонів України для відновлення довоєнного стану, або навіть краще.

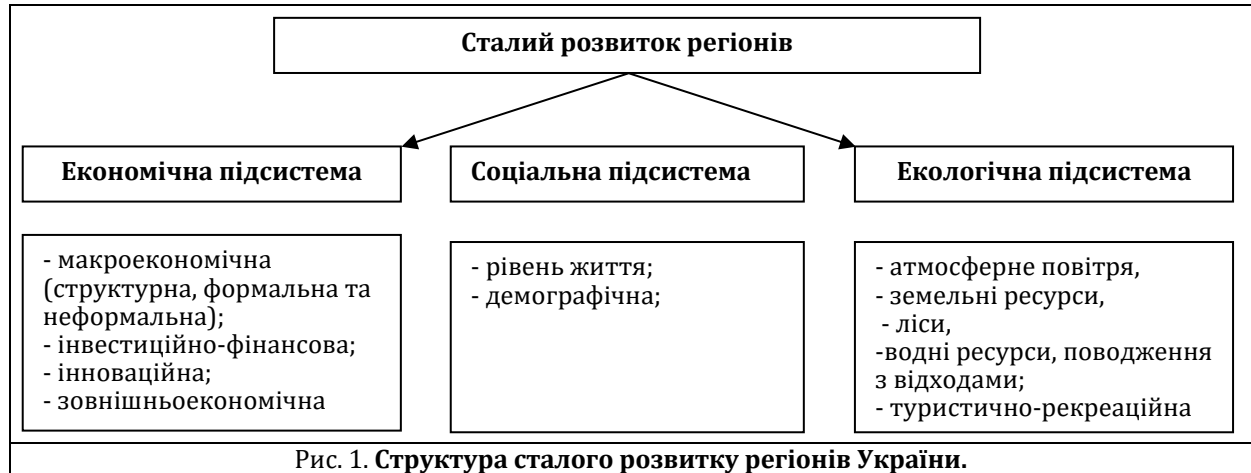
Аналіз наведених публікацій [1-7] дає можливість стверджувати, що проблема стратегічного планування регіонального розвитку є на часі як для країн ЄС так і для України. Усі підходи включають типовий набір інструментів регіонального стратегування: соціально-економічний аналіз; SWOT-аналіз; PEST-аналіз; соціологічний аналіз (опитування, анкетування, експертне оцінювання), методи форсайтингу на основі експертних оцінок.

На превеликий жаль, експертні оцінки повні суб'єктивізму та не виключають принципових помилок. "...Відомі підходи до класичного прогнозування динаміки інтегральних індексів за допомогою поліномів дискредитують взагалі економіко-математичне моделювання та вихолощують складність такого багатовимірного поняття, як сталий розвиток або економічна безпека. Використання методу SWOT-аналізу можна вважати етапом, необхідним для визначення стратегічних напрямів розвитку, але зовсім не достатнім для обґрунтування кількісних стратегічних оцінок майбутнього стану. Цілком очевидно, що класичні методи прогнозування, засновані на кореляційно-регресійному аналізі, тут є недоречними. По-перше, прогнозування дає продовження існуючих тенденцій на майбутнє, що не завжди виконується; по-друге, воно завжди містить помилку; по-третє, необхідно знати, як мають змінитися складові й індикатори сталого розвитку для досягнення бажаного стану розвитку" [8, pp. 9-10]. Потрібні інші підходи.

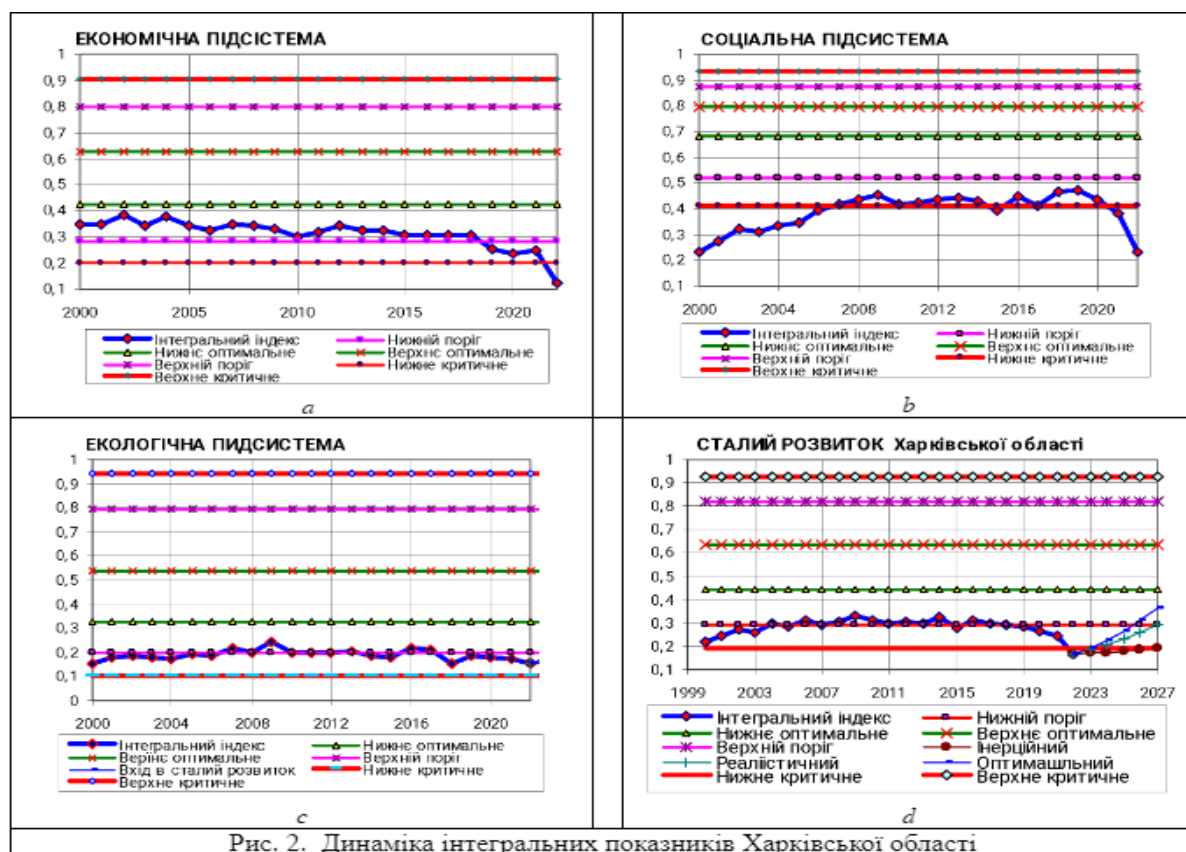
Отже, *мета дослідження* – розроблення стратегічних сценаріїв повоєнного відновлення та адаптування розвитку просторових об'єднань-регіонів (на прикладі Харківської області України) до впливу зовнішніх та внутрішніх загроз для збереження траєкторії сталого розвитку на середньострокову перспективу.

На противагу класичному форсайтингу, пропонується *методологія науково-стратегічного форсайтингу*, яка містить сучасні наукові підходи до ідентифікації та стратегування регіонального розвитку, які є універсальними та придатними для

будь-якої країни, регіону, виду економічної діяльності, підприємства тощо – національної безпеки країни [9]. Методологія містить етапи *ідентифікації* та *стратегування*. Пропонуєма структура сталого розвитку регіонів представлена на рис. 1, яка налічує 60 індикаторів, частина з яких розраховується за допомогою макромоделей [10-14].

Ідентифікація передбачає інтегральне оцінювання за мультиплікативною формою, формалізоване визначення меж безпечного існування, модифікований метод нормування та динамічні вагові коефіцієнти [8]. Використовуючи зазначену методологію, прогнозні значення падіння економіки Харківської області -60 % та припущення щодо індикаторів сталого розвитку за 2021-2022 рр., отримуємо динаміку інтегральних індексів сталого розвитку (рис. 2).

Ідентифікація рівня сталого розвитку у безпековому вимірі дає змогу визначити 3 сценарію відновлення (рис. 2.,d): інерційний, реалістичний та оптимістичний.

Стратегування здійснюється за принципом "майбутнє визначається траєкторією у майбутнє" [8], якій полягає у визначенні стратегічних цілей, побудові майбутньої траєкторії бажаного розвитку, вирішення зворотної задачі синтезу необхідних значень складових та індикаторів через послідовну декомпозицію інтегральних індексів за допомогою адаптивних методів регулювання з теорії управління. Результатом стратегування є динаміка складових та індикаторів сталого розвитку, що забезпечують досягнення визначених цілей. Реалізація визначених сценаріїв забезпечує наступну динаміку реального ВРП та ВРП на 1 особу у дол. США для Харківської області до 2027 р. (рис. 3).

Рис. 3. Стратегічна динаміка ключових макропоказників Харківської області.

З розрахунків слідує, що тільки оптимістичний сценарій забезпечує повернення економіки регіону на довоєнний рівень зі середньорічними темпами приросту реального ВРП +18,9 %. Використання методу дисбалансів за критерієм віддаленості від точки сталого розвитку дозволяє визначити критичні загрози та вагомість впливу через коефіцієнти еластичності (табл. 1).

Таблиця 1.

Критичні загрози та коефіцієнти еластичності складових сталого розвитку

Складові нижче або на рівні нижнього критичного значення	Коеф-т еластичності	Складові на рівні між нижнім пороговим та нижнім критичним значеннями	Коеф-т еластичності
Демографічна	0,1632	Екологія	0,2161
Інноваційна	0,0915	Рівень життя	0,1726
Зовнішньоекономічна	0,0871	Формальна-неформальна	0,0188
Інвестиційно-фінансова	0,0583	Тур-рекреація	0,1166
Інфраструктурна	0,0375	Структурна	0,0344

Отримані стратегічні орієнтири індикаторів та ключових макропоказників є кінцевою метою регулювання, а їх моніторинг дозволяє визначати ефективність економічної політики регіону.

Список використаних джерел:

1. Еш Т. Світле майбутнє України. Що чекає на економіку країни після закінчення війни// <https://nv.ua/ukr/opinion/maybutnye-ukrajini-shcho-chekaye-na-ekonomiku-viyna-novini-ukrajini-50233046.html>.
2. МВФ предварительно оценивает падение ВВП Украины в 35 % в 2022. <https://iee.org.ua/ru/prognoz/7687/>.

3. В ЕБРР прогнозируют падение ВВП Украины на 20 % в 2022 году. <https://focus.ua/economics/510973-v-ebrr-prognoziruuyut-padenie-vvp-ukrainy-na-20-v-2022-godu>.
4. Амелін А. (2022). Від європейської Сирії до замороженого конфлікту. Сценарії розвитку ситуації в Україні// <https://nv.ua/ukr/opinion/koli-zakinchitsya-viynavukrajini-prognoz-na-tri-roki-scenariji-povini-ukrajini-50234779.html>. (18.04.2022).
5. Андрій Длігач. (2022). Принципи, які мають стати основою економіки України на десятиріччя після перемоги// <https://forbes.ua/company/printsiyi-yaki-mayut-stati-osno-voyu-ekonomiki-ukraini-na-desyatirichchya-pislya-peremogi-21042022-5588> (21.04.2022).
6. Li, Q., Yan, G., Yu, C. A Novel Multi-Factor Three-Step Feature Selection and Deep Learning Framework for Regional GDP Prediction: Evidence from China. Sustainability (Switzerland), 2022. 14(8), 4408. URL : <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/8/4408/htm>.
7. Boiarynova, K., Popelo, O., Tulchynska, S., Gritsenko, S., Prikhno, I. Conceptual Foundations of Evaluation and Forecasting of Innovative Development of Regions. Periodica Polytechnica: Social and Management Sciences, 2022. 30(2), p. 167-174.
8. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації.: монографія. НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2019. – 304 с.
9. Yu Kharazishvili, D Bugayko et al. (2021). Strategizing for sustainable development of transport systems in the safety dimension IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 915 012025.
10. Харазішвілі Ю.М., Любіч О.О. Системне моделювання соціально-економічного розвитку. Банківська справа, 2006, № 3, С. 46-65.
11. Харазішвілі Ю. М. Оцінка ефективності соціально-економічного розвитку регіонів України. Економіка України. 2007. № 9. С. 55–62.
12. Харазішвілі Ю. М. Світло та тінь економіки України : резерви зростання та модернізації. Економіка України. 2017. № 4(665). С. 22–45.
13. Kharazishvili, Y., Grishnova, O., & Kamińska, B. (2019). Standards of living in Ukraine, Georgia, and Poland: identification and strategic planning. Virtual Economics, 2(2), 7-36. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02(1)).
14. Харазішвілі Ю. М. Тіньова зайнятість та тіньова оплата праці в Україні : оцінки та прогнози / Ю. М. Харазішвілі // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – К. : НАУ, 2011. – № 4. – Т. 1. – С. 171-182.

САТЕЛІТНІ РАХУНКИ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ ЯК ЗАПОРУКА ЇЇ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

Коркуна Іван Іванович

канд. екон. наук, доцент кафедри економіки
та менеджменту, Заслужений економіст України

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

Мацюк Степан Петрович

аспірант кафедри туризму

Львівський державний університет фізичної культури ім. Івана Боберського, Україна

В умовах сьогодення спостерігаються швидкі темпи розвитку туристичної галузі України. Зазначимо, що навіть повномасштабна війна не змогла зупинити розвиток галузі туризму в Україні. Звичайно, існують труднощі в роботі туристичної галузі, як і в усіх інших галузях ринкової економіки, але тенденція до розвитку домінує. Сьогодні реалії такі, що в умовах повномасштабної війни туристична галузь України зазнала значних втрат, багато підприємств призупинили свою діяльність, інші змушені були релокуватися в безпечні регіони нашої країни. Здебільшого, підприємства релокувалися в західні області України (Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську та Чернівецьку). Існує незначний відсоток підприємств туристичної галузі, які перемістилися за межі України в територіальному плані, але все одно продовжують працювати на ринок товарів та послуг України. Виходячи з вищенаведеного, розуміємо, що в непростій ситуації, яка виникла у зв'язку з війною, доводиться продовжувати працювати саме для забезпечення прозорості, ефективності та швидкості прийняття рішень. Для гарантування стабільної і безперебійної роботи туристичної галузі необхідно використовувати низку нових і перспективних розробок, і сателітні рахунки до них стосуються першочергово.

Сателітні рахунки – додаткові національні рахунки, що містять наукову інформацію (у фізичних величинах) та доповнюють економічну інформацію системи національних рахунків. Вони охоплюють всю економічну діяльність, пов'язану з туризмом, яка включена до національних рахунків, але не ідентифікована як туризм [1].

У даний час для національної туристичної галузі та системи туристичної статистики необхідно створити умови для адаптації до потреб користувачів, зважаючи на ситуацію, яка є в країні (йдеться саме про війну). Дана система має бути адаптована до переведення на доступну цифрову платформу, що буде актуальним в умовах війни для сфери українського туризму, завдяки чому можна краще розуміти ринкові тенденції як певних регіонів, так і України загалом, досліджувати закономірності збереження та розвитку туризму в даний час. Така проста та зрозуміла і водночас доступна статистика туристичної галузі стає основою для прийняття стратегічних рішень як підприємцями, так і органами державної та місцевої влади, а також побутовими споживачами. Це є додатковим кроком для забезпечення пошуку, пов'язаного з інвестуванням або фінансуванням туристичних проєктів, а також залучення як внутрішнього, так і зовнішнього інвестора. Такі умови, в яких зможе працювати туристична галузь, матимуть позитивний вплив на економічну та політичну систему, що в майбутньому дозволить зробити масштабний прорив у природі дохідної частини туристичної галузі і дозволить відновити її в

післявоєнний період.

Сателітний (допоміжний) рахунок у туризмі вважається спеціальною структурою обліку у форматі рахунків і таблиць, які відображають інформацію про туристичну галузь для отримання максимально повної та систематизованої картини про те, що в ній відбувається [2].

Процедура щодо впровадження сателітного рахунку в туризмі розпочалася ще у 2017 році, відтак Державною службою статистики України розроблено методологічні положення зі складання допоміжного (сателітного) рахунку туризму. Він передбачає отримання таких основних агрегованих показників, а саме:

- витрат, пов'язаних із туризмом всередині країни;
- споживання, що належить до туризму всередині країни;
- валової доданої вартості, що створюється в галузях туризму;
- валової доданої вартості, що створюється безпосередньо в туризмі тощо.

Так, у 2021 році нарешті відбулася презентація розрахункових таблиць сателітного рахунку туризму. Представники платіжної системи Mastercard презентували аналітичну туристичну платформу для представників Державної служби статистики та Національного банку України. Тестуючи цю систему, представники компанії презентували всі позитивні властивості даної платформи. Головне її завдання – ефективне планування маркетингових компаній та організація туристичних сезонів. Представники держтуризму зазначають, що дана платформа дає можливість відслідковувати витрати туристів як зовнішніх, так і внутрішніх, а також відображати дані, які в подальшому використовуватимуться для створення сателітного рахунку.

Отже, аналізуючи вищенаведене, можна зробити висновок, що сателітні рахунки в туристичній галузі є важливим і перспективним нововведенням та має велику перспективу, адже вони містять додаткову інформацію та доповнюють діючу в межах певного туристичного регіону, що дозволить у перспективі залучати потенційного інвестора і заздалегідь дати йому можливість вивчити ситуацію регіону та провести аналіз щодо майбутніх капіталовкладень та визначення окупності певного туристичного проєкту. Згідно з проведенням аналізом також розуміємо, що на даному етапі туризм приносить місцевим бюджетам туристичних DESTINACIY більше доходів, аніж обсяги затрат, які здійснюють органи місцевого самоврядування власне на його розвиток і популяризацію, тому додаткове джерело інвестицій у туристичну галузь – це в майбутньому збільшення дохідності бюджету регіону.

Список використаних джерел:

1. Валінкевич Н.В., Орлова К.Є. Удосконалення економічного механізму оцінки стану розвитку туризму в регіоні. //Економіка. Управління. Інновації. 2010. №1 (3). URL: https://tourlib.net/statti_ukr/valinkevych.htm.
2. Наказ Державної служби статистики України від 29.12.2017 року, № 359 «Про затвердження Методологічних положень із складання допоміжного (сателітного) рахунку туризму в Україні». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2017/359/359_2017.htm.

СПЕЦИФІКАЦІЯ ЦІЛЕЙ І ЗАВДАНЬ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ Й РЕІНТЕГРАЦІЇ ДОНБАСУ

Кругляков В.Є.

аспірант

ЛНУ імені Тараса Шевченка, Україна

Семікіна І.Ф.

аспірант

ЛНУ імені Тараса Шевченка, Україна

Проблематика відновлення й розвитку економіки Донецької і Луганської областей, як і реінтеграції в Україну непідконтрольної частини Донбасу, є найактуальнішою як для мільйонів мешканців Донбасу, так і для діяльності уряду, у складі якого створено Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (МінТОТ). Проте, до сих пір відсутня державна концепція дій у даному напрямку, що відбивається на непослідовності цілей і завдань, які б мала висувати діюча влада. Так, протягом 2020 року МінТОТ встиг визначити як головний напрямок своєї роботи розробку Плана дій з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій [19], так і звузитися на питаннях економічного відновлення й розвитку лише підконтрольної Україні частини Донбасу [20]. Як наслідок продовжується хибна практика змішування змісту цілей і завдань, що висувуються стосовно розвитку й реінтеграції Донбасу. Як зазначають «Широке вживання цього терміну [реінтеграція – В. К.] замінило справжнє обговорення реальної проблематики відновлення миру в Донбасі, зокрема, стало поширеним навіть стосовно речей, ніяк не пов'язаних з реінтеграцією як такою. Одним з таких прикладів є продовження вживати назву «Закон про реінтеграцію Донбасу» стосовно нещодавно прийнятого закону «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», який у дійсності не містить ніяких аспектів реінтеграції» [10, с.4].

Організаційні проблеми підприємств в Україні відображають загальносвітові тенденції глобалізації і зростання впливу чинників ринкового середовища на підприємства [1, 5].

За даними Інституту економічних досліджень і політичних консультацій та Донецького інституту інформації військовий конфлікт об'єктивно призвів до таких проблем підприємств Донбасу, як відмова партнерів від співробітництва, труднощі в роботі з фінансовими установами, розрив виробничих ланцюжків, втрата споживачів на непідконтрольній території, нестача сировини [9]. Фоном, на тлі якого відбувалося подальше падіння економічних показників розвитку області, ще до активної фази військового конфлікту було зниження цих показників, в першу чергу, валового регіонального продукту (ВРП) області [11].

Підтвердження думки про об'єктивність економічного спаду незалежно від військового конфлікту, а отже, закономірність динаміки розвитку економіки регіону можна знайти і в нещодавній статті професора Ю. В. Макогона, який вказує, що "Називати головною причиною економічної кризи втрату частини території (Автономна Республіка Крим) і військові дії на Донбасі було б неправильно, хоча ці події посилюють об'єктивно сформовану ситуацію" [2, с. 23]. Хоча автор важливу роль відводить також і суб'єктивним факторам недалекоглядності економічної політики:

"Однак справжні причини такого економічного спаду криються в недалекоглядності стратегії економічних реформ, починаючи з моменту здобуття незалежності" [2, с. 23].

Що стосується обговорення шляхів відновлення продуктивності економіки регіону в різних галузях, то деякими вченими висловлюється думка про неефективність екстенсивного способу розвитку, зокрема, хімічної промисловості регіону. Так, професор Г. З. Шевцова вказує: «не можна погодитися з окремими тезами авторів стосовно напрямків розвитку хімічних виробництв в Україні. Такі пропозиції, як «збільшення потужностей з перероблення аміаку і випуску добрив», «проведення технічного і технологічного переоснащення (із подальшим розширенням) виробничої потужності експортоорієнтованих базових хімічних виробництв, віднесення їх до категорії пріоритетних інноваційно-інвестиційних проектів», не враховують сучасні енерго-сировинні, фінансово-інвестиційні й інституційні реалії та потребують нарощування високовартісного критичного імпорту. У підсумку вони спрямовані на консервацію застарілої моделі конкурентоспроможності вітчизняного хімічного сектору та ведуть до збільшення його технологічного відставання від світових лідерів» [3, с. 5]. Таким чином, авторка, по суті, підтримує точку зору попереднього автора про суттєві недоліки економічної політики, тепер вже на прикладі хімічної промисловості Луганської області. Щодо інтенсивності реінтеграційних процесів, науковцями обговорюються сценарії від прискореного, помірного, до уповільненого [4, с. 7]. Професором А. М. Колосовим запропоновано першочергові практичні кроки для основних галузей промисловості, представлених в області, в залежності від сценарію [4, с. 8-9]. Заходи щодо відновлення агропромислового комплексу Луганської області запропоновано у своїй статті Чеботарьовим Є. В. [5]. Сім базових принципів державної політики реінтеграції Донбасу і узагальнені першочергові комплексні заходи з реінтеграції запропоновано в аналітичній доповіді Центру Разумкова [6, с. 87-88], проте економічним заходам, вочевидь, приділено недостатньо уваги. Пропонується: «вжиття заходів з відновлення функціонування суб'єктів економічної діяльності. Запровадження гривневих розрахунків. Здійснення термінових ремонтно-відновлювальних робіт зокрема з енерго- та водопостачання, надання державної підтримки соціально-економічного розвитку звільнених територій, створення спеціальних економічних зон. Організація Міжнародного фонду реінтеграції окремих районів Донецької і Луганської областей» [6, с. 87]. Організації Міжнародного фонду і іншим питанням реінтеграції окремих районів Донецької і Луганської областей присвячено як проекти і праці науковців [10, 12], так і плани реінтеграції, запропоновані державними діячами, наприклад, план А. Авакова «Механізм малих кроків» [7]. Не можна не погодитися, що такий фонд має стати важливою інфраструктурною основою відновлення економіки Донбасу в цілому, і Луганської області, зокрема.

Проте, можливості фінансування відновлення економіки Донбасу в даний час суттєво обмежуються в умовах пандемії. У даний час пандемія коронавірусу, яка охопила практично весь світ, у тому числі значним чином вплинула й на економічний стан в Україні. Так, Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings погіршило прогноз падіння глобального внутрішнього валового продукту (ВВП) у 2020 році більше, ніж в два рази: з 3,9% до 1,9%, що оголошувалося раніше [13]. Агентство вважає дану рецесію безпрецедентною через те, що жодній країні не вдається уникнути негативних економічних наслідків, а прогнозоване падіння буде вдвічі серйозніше фінансово-економічної кризи 2008-2009 років і найсильнішим після падіння економіки в результаті Другої світової війни. З випереджаючими темпами

має місце падіння економіки Європи, де за підсумками 1-го кварталу поточного року економіка країн єврозони вже скоротилася на 3,8 відсотка. Це найсильніший обвал за весь час спостережень з 1995 року, що посилюється значним зростанням безробіття [14]. Міжнародний валютний фонд (МВФ) вважає, що пандемія призведе до найглибшої кризи з часів Великої депресії, тобто, за період в сто років, і навіть за найкращих умов у 2021 році слід очікувати лише часткового відновлення звичайного функціонування світового господарства [15]. Світова організація торгівлі (СОТ) також прогнозує спад обсягів торгівлі лише протягом поточного 2020-го року понад 30% [16].

Україну, як учасника загальносвітового економічного процесу, не минає доля найсерйозніших економічних втрат внаслідок пандемії коронавірусу і прийнятих заходів карантинного характеру, застосованих в країні за стандартами інших передових країн. Прогнози втрат економіки України здійснюються постійно, причому лише останніми тижнями представниками Уряду такі прогнози оновлювалися декілька разів. Так, міністерством економіки України спочатку було заявлено про падіння ВВП на 3,9%, але трохи пізніше така оцінка вже сягає 4,8% зменшення показника [17]. Незалежно від уряду іншими експертами надано більш песимістичні оцінки. Так, Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій, який є міжнародно-визнаним українським незалежним аналітичним центром з питань економічного аналізу та розробці рекомендацій щодо розвитку громадянського суспільства в Україні, доводиться рівень втрат української економіки протягом поточного року у 5,9% [17].

Оцінки втрат ВВП України поки що менші від втрат інших кризових періодів. Вважається, що світова фінансова криза 2008 року привела до падіння ВВП України на 15% у 2009 році, анексія Криму і початок конфлікту в Донбасі зумовили падіння ВВП на 6,8% в 2014 році, а в 2015 внутрішній валовий продукт скоротився ще на 9,8% [17].

Пандемія значно ускладнила відновлення економіки Донбасу в Україні. Особливістю нинішньої кризи є те, що не сама пандемія впливає безпосередньо на світові економічні процеси, а здійснює це через вимушені заходи карантинного характеру, які приймаються урядами країн задля перешкоди розповсюдженню епідемії до розмірів, що загрожуватимуть самому існуванню держав.

Загальний можливий процес економічного відновлення й реінтеграції Донбасу теоретично може відбуватися у послідовності наступних етапів [18]:

1. Інфраструктурний розвиток ПТ(підконтрольних територій), усунення критичних внутрішніх проблем.
2. Соціально-економічний розвиток ПТ, подолання інфраструктурних розривів у стосунках з ОРДЛО.
3. Соціально-економічний розвиток Донецької та Луганської областей у взаємодії з ОРДЛО та іншими регіонами України
4. Розвиток Донецької та Луганської областей в умовах реінтеграції ОРДЛО в Україну.

Відповідно до кожного етапу можна сформулювати їхні найважливіші цілі [18]:

1 етап. Налагодження залізничного сполучення між Луганською областю й іншими регіонами України, зростання обсягів пасажирського і вантажного сполучення як умови інтенсифікації економічної діяльності в області.

Забезпечення стабільної роботи єдиної в Луганській області ТЕС в м. Щастя, з'єднання енергосистеми Луганської області з Об'єднаною енергосистемою України.

Стимулювання розвитку економічного потенціалу, збільшення надходжень до

місцевих бюджетів. Підвищення зайнятості населення, залучення трудових ресурсів між сусідніми районами області, зменшення еміграції.

Спрощення перетину населенням лінії розмежування, стимулювання реінтеграції громадян ОРДЛО до українських умов.

Відновлення працевлаштування і виплати заробітної плати шахтарям.

Підвищення спроможності ОТГ, зокрема, в частині заробітку ними власних коштів у розрахунку на одного мешканця.

Покращення умов економічного співробітництва в промисловій і аграрній сфері усередині Донбасу.

2 етап. Покращення соціально-гуманітарних умов життя громадян України на території ОРДЛО. Посилення чинників інтегрування населення ОРДЛО до українського суспільства.

Покращення умов пасажирського сполучення. Збільшення доходів Укрзалізниці і автотранспортних компаній, відрахувань до місцевих бюджетів.

Відновлення життєвої інфраструктури, створення робочих місць і підвищення добробуту мешканців міст і селищ.

Створення пілотного проекту бережливого ставлення до автомобільних доріг з фінансовою відповідальністю за їхнє пошкодження.

Покращення охорони здоров'я населення. Покращення гуманітарних умов життя мешканців регіону.

3 етап. Значне зростання економічного потенціалу підконтрольної території і обсягів виробництва, збільшення відрахувань до державного і місцевих бюджетів, збільшення кількості робочих місць і підвищення завантаженості підприємств через відновлення легальних поставок вантажів між підприємствами підконтрольної території і ОРДЛО через лінію розмежування, припинення нелегального постачання вантажів через Росію, відновлення виробничих ланцюжків між підприємствами в ОРДЛО і в решті України, відновлення експортного постачання продукції підприємств в ОРДЛО через морський порт Маріуполя, розробку програми відновлення роботи Лисичанського нафтопереробного заводу на основі домовленості з власниками та ін.

4 етап. Основні завдання останнього етапу реінтеграції Донбасу впливають з прийняття рішень щодо остаточного політичного врегулювання стану ОРДЛО в Україні і повинні містити весь комплекс урегулювання протиріч в системі економічних, юридичних, гуманітарних відносин між підконтрольною і непідконтрольною територіями.

Специфікація завдань кожного етапу має відбуватися із врахуванням, з одного боку, наявних можливостей до саморозвитку економіки регіону, а з другого, наявних очевидних проблем, що створені в результаті конфлікту, і що потребують втручання держави.

Так, враховуючи інфраструктурну розірваність частин регіону, на перший план впливають завдання з дорожнього будівництва, що вже здійснюється урядом запровадженням програми Президента «Велике будівництво», створення оновлених КПВВ на стиках з непідконтрольною частиною Донбасу. Потребує також першочергове вирішення таких завдань як: подолання відірваності залізничної гілки Кіндрашівська-Нова — Лантратівка від загальної мережі Укрзалізниці, що перешкоджає завезенню вугілля з непідконтрольної території до єдиної в Луганській області ТЕС у м. Щастя, а також сполученню мешканців регіону з іншими регіонами України шляхом побудови нової залізничної гілки.

Потребує вирішення комплекс гуманітарних проблем, що виникли в період збройної фази конфлікту: збільшення кількості КПВВ і послаблення пропускну

режиму перетинання через КПВВ, зокрема, шляхом заміни пропусків паспортами громадян; відміна Довідок внутрішніх переміщених осіб (ВПО); визнання документів, виданих громадянам України на території ОРДЛО у період до початку конфлікту; спрощення процедури соціальних виплат та пенсій мешканцям ОРДЛО. Потрібна розробка й започаткування реалізації програми розвитку депресивних міст і селищ (таких як Привілля, Новодружеськ, Українськ), а також міст і селищ, постраждалих від бойових дій протягом конфлікту (Авдіївка, Щастя, Золоте, Гірське, Станиця Луганська та ін.), запровадження програми розмінування територій, прилеглих до зони бойових дій, запровадження заходів щодо зменшення негативного впливу другого рівня реформи системи охорони здоров'я на існування й ефективність медичних закладів у регіоні.

Визначення чіткої системи цілей і завдань стосовно економічного відновлення і реінтеграції Донбасу мало би велике значення для концентрації зусиль регіону і держави на вирішенні нагальних проблем розвитку України і відновлення її територіальної цілісності.

Список використаних джерел:

- [illegible]

- %BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D1%80%D1%83%D1%81%D0%B0/a-53290912.
15. Сааков Валерій. МВФ прогнозує найбільший за сто років обвал світової економіки. DW.com. 09.04.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/mvf-prohnozuie-naibilshyi-za-sto-rokiv-obval-svitovoi-ekonomiky/a-53080364>.
 16. Кондратенко Микола. Обсяги світової торгівлі у 2020 році можуть скоротитися на понад 30 відсотків. СOT. DW.com. 08.04.2020. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%BE%D0%B1%D1%81%D1%8F%D0%B3%D0%B8-%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97-%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%96-%D1%83-2020-%D1%80%D0%BE%D1%86%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D0%B6%D1%83%D1%82%D1%8C-%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%8F-%D0%BD%D0%B0-%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B4-30-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D0%BE%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D1%81%D0%BE%D1%82/a-53068280>.
 17. Скільки Україна заплатить за пандемію коронавірусу. BBC. Україна. 7 квітня 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52183753>.
 18. Колосов А. М. Структурно-економічні аспекти стратегії реінтеграції Донбасу. Вісник економічної науки України. 2020. № 1 (38). С. 79-85. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/170658/11-Kolosov.pdf?sequence=1>.
 19. План дій Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій (Проект). Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. 2020. URL: <https://mtot.gov.ua/files/uploads/31c477e0-99ae-11ea-91dd-a5f56169fdbbe.pdf>.
 20. Мінреінтеграції розпочало роботу над проектом стратегії економічного відновлення Донбасу. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. 2020. URL: <https://mtot.gov.ua/ua/minreintegraciii-rozpochalo-robotu-nad-proektom-strategiii-ekonomichnogo-vidnovlennja-donbasu?fbclid=IwAR2xgmbYzyxrXJvagZ>.

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА: ІСТОРІЯ ВИНЕКНИННЯ, СТРУКТУРА, ОСОБЛИВОСТІ

Клєвцевич Н.А.

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, права та управління бізнесом
Одеський національний економічний університет, Україна

В середині ХХ ст. науковці, дослідивши негативні тенденції НТП, дійшли до висновків про неможливість розвитку економіки тільки шляхом експлуатації лінійної моделі розвитку промисловості та приступили до пошуку альтернативних варіантів вирішення цієї проблеми.

Так, у 1992 році на Конференції ООН була прийнята концепція сталого розвитку суспільства (світу, країни, регіону, громади), під якою розумівся гармонійний розвиток виробництва, соціальної сфери, населення і навколишнього природного середовища, при якому використання природних ресурсів, пріоритети інвестиційної політики і науково-технічний розвиток, і відповідні інституційні зміни узгоджені між собою і покликані зміцнювати нинішній і майбутній потенціал для задоволення людських потреб і прагнень [1].

Згодом, в 2011 році наголос був здійснений на питання соціальної справедливості та погіршенні екологічних обставин на планеті, наслідком чого стала концепція зеленої економіки, яка передбачала вирішення проблем пов'язаних зі змінами клімату, викидами парникових газів, виснаженням природних ресурсів, а також інших масштабних екологічних проблем, які також включали наростаючу соціальну нерівність.

У червні 2012 р. Конференція «РІО + 20» затвердила підсумковий документ - «Майбутнє, яке ми хочемо», прописавши ключові цілі розвитку тисячоліття (ЦРТ).

У 2015 р. в документі ООН «Перетворення нашого світу: Порядок денний в галузі сталого розвитку на період до 2030 року» були позначені 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) і 169 завдань для досягнення стійкого розвитку, які прийшли на зміну ЦРТ (табл. 1.1). Ці цілі є всеохоплюючими оскільки об'єднують в собі різноманітні елементи сталого розвитку: соціальні (цілі 1-5, 10), екологічні (цілі 6, 13-15), економічні (цілі 7-9, 12) та інституційні (цілі 11, 16, 17).

Таким чином, циркулярна економіка - це невід'ємна частина концепції сталого розвитку, і її завданням є розмежування росту економіки та споживання природних ресурсів. Вона передбачає «відповідальне споживання і виробництво», сприяє використанню «недорогої та чистої енергії», оптимально функціонує в «стійких містах і населених пунктах». Крім того, її можна привести як приклад критичного раціонального споживання і виробництва, де кожен крок продуманий і вивірений. Це неможливо без досягнення в суспільстві певного рівня освіченості і відповідальності [2]. Головною відмінністю її від сталого розвитку є, те що в ній не педалюється соціальний аспект сталого розвитку, який передбачає підвищення рівня і якості життя населення.

Іншими словами, циркулярність – це економічна модель, яка представляє сталий розвиток як перехід від лінійної моделі, що базується на споживанні та утилізації, до моделі, в якій термін служби продуктів – максимально можливий, а матеріали та відходи мінімізуються [3].

Ряд дослідників вважає, що циркулярна економіка є новим етапом зеленої економіки зокрема. Набагато рідше, вона розглядається як самостійний напрям в

економічній теорії, що зародився у 1970-х рр. ХХ ст. Послідовники концепції зеленої економіки переконані [4-6], що неможливо задовольнити зростаючі потреби суспільства, при обмежених ресурсах нашої планети. На їх думку все на планеті взаємопов'язано, а тому людство повинно бути зацікавлене в скороченні вуглецевого сліду при виробництві та споживанні. Тобто з точки зору зеленої економіки екологічні принципи повинні превалювати над економічними.

Концепція ж циркулярної економіки пропонує певні механізми організації поновлюваного виробництва і споживання. Тобто, циркулярна економіка доводить економічні переваги зеленої, відзначаючи вигоду від замкнутих циклів виробництва, використання поновлюваних ресурсів, перевага усвідомленого користування речами [7].

Слід відмітити схоже бачення до формування вище зазначених теорій, пов'язане зі зростаючими екологічними загрозами, спільну направленість на забезпечення економічного розвитку, а також важливість партнерства та співпраці між всіма зацікавленими сторонами для досягнення поставлених цілей.

Сутність циркулярної економіки полягає у її прагненні повторити закриту природну систему, де все, що вироблено чи використано, повністю переробляється всередині системи так, що не виникає екологічних проблем. Її мета – забезпечення максимальної ефективності від кожного процесу у життєвому циклі товару чи послуги. Циркулярна економіка впливає на розподільну систему, пріоритетним ресурсом у якій є вторинні ресурси [8].

Вперше поняття і концепція циркулярної економіки стали згадуватися в літературі з 1960-х рр. минулого сторіччя.

Так, в 1966 р американський економіст К. Боулдинг висунув теорію Землі як космічного корабля «Земля, - стверджував автор, - перетворилася в єдиний космічний корабель, на якому немає необмежених резервуарів, тому людина повинна знайти своє місце в циклічній екологічній системі» [9].

У 1972 р Д. Медоузом зі співавторами представили роботу «Межі зростання», до основних ідей якої належала необхідність розробки і виготовлення продукції для ефективного повторного використання [10].

В кінці 1980-х рр. група вчених У. Стахіль, М. Браунгарт і У. Макдоно відродили ідею функціонування економіки як замкнутого кола, і досліджували її вплив на конкурентоспроможність компаній, економію ресурсів, створення нових робочих місць і скорочення відходів [11].

У 1990-х рр. чітке визначення поняття «циркулярна економіка» спробував дати відомий економістів-еколог Девід Пірс. У роботі «Економіка природних ресурсів і навколишнього середовища» вони вказали, що традиційна економіка відкритого типу розвивалася без будь-яких побудов в тенденції до переробки, що відбивається в поведженні з навколишнім середовищем як резервуаром для відходів [12].

Фактично це був I етап (1970-1990 рр.) еволюційного розвитку циркулярної економіки. Саме тоді з'являється принцип «забруднювач платить». Головну позицію тут займає питання управління відходами, але в силу недостатньої популярності екологічної культури і мислення, набирає популярність підхід, при якому територію менш розвинутих та бідних країн використовували під поховання відходів та/або їх переробку.

II етап (1990-2010 рр.) – певний вплив на становлення циркулярної економіки мала ідея плати за забруднення (екологічних платежів). Проблеми екологічного характеру сприймалися суспільством як нова можливість економічного розвитку. На початку 2000-х рр. ряд екологічних проблем було визнано глобальними (руйнування

озонового шару, глобальне потепління). Науковці всього світу активно розробляють можливі шляхи безвідходного виробництва, але наразі лише у промисловості. Було сформульовані схожі за своєю суттю концепції «від колиски до колиски» (Cradle-to-Cradle) і промислової екології (Industrial ecology), які також вплинули на формування сучасних поглядів щодо циркулярної економіки [13].

III етап (приблизно 2010 рр. – теперішній час) – становлення концепції циркулярної економіки (максимальне збереження ресурсів в часи їх суттєвого виснаження), яка на базі різноманітних теоретичних досліджень, придбала остаточну форму. Головною задачею яку необхідно вирішити визнано загрозу з виживання людства через скорочення і поступове зникнення необхідних природних ресурсів, зростання населення планети та обсягів відходів. Фірмам пропонується будувати свій бізнес з урахуванням трьох важливих принципів: зелені інновації, альтернативні джерела, зміна промислової парадигми. Саме в рамках цього етапу Гюнтером Паулі написана книга «Блакитна економіка» (Синя економіка) [14]. Дане дослідження показує, як наслідуючи природні процеси, можна створювати нові успішні бізнес-моделі, які матимуть економічні, соціальні та екологічні вигоди. Приблизно в той же час стверджується концепція «Зеленої економіки». Останній етап перехід світової економічної системи до замкнутих технічних та біологічних циклів (циркулярна економіка).

Описані вище етапи мають спільну ідею, що полягає у необхідності застосування циркулювання всіх природних ресурсів задля досягнення стійкого майбутнього планети.

Саме така модель, з нашої точки зору, забезпечить оптимальне використання ресурсів з урахуванням потреб теперішнього та майбутнього поколінь. Тому для ефективного її впровадження в Україні потрібна не лише розробка теоретичного підґрунтя циркулярної економіки з урахуванням ресурсних можливостей, а й напрацювання концептуальних засад методологічної, правової та організаційно-економічної державної підтримки її реалізації на різних рівнях публічного управління: національному, регіональному та на рівні окремих територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. United Nations Conference on Environment and Development. The Earth Summit. June 3–14, 1992. 343 p.
2. Сергієнко-Бердюкова Л.В. Передумови формування та впровадження концепції циркулярної економік. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2015. Вип. 3(33). С. 327–350.
3. Шебанін В.С., Решетілов Г.О. Циркулярна економіка регіону: теоретичний аспект. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2021. Вип. 4. С. 4-13.
4. Сухорукова Т. Г. Перспективы развития зеленой экономики в Украине. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2019. № 67. С. 115-123.
5. Потапенко В. Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах “зеленої економіки”: монографія. Київ : НІСД, 2012. 359 с.
6. Потапенко В. Г. Трансформація використання природно-ресурсної сфери України на засадах “зеленої” економіки : монографія Суми : Папірус, 2013. 383 с.
7. Cato M. S. Green Economics: An Introduction to Theory, Policy and Practice / M. S. Cato. London: Earthscan, 2009. 224 p.
8. Wilts, H. The digital circular economy: can the digital transformation pave the way for resource-efficient materials cycles? In Brief: Sustainability Impulses from Wuppertal 04/2017 / H. Wilts, H. Berg, Wuppertal Institut. Wuppertal Institut. 2017. URL: https://wupperinst.org/fa/redaktion/downloads/publications/In_Brief_20174_en.pdf (дата обращения 01.01.2022).

9. Boulding K. The Economics of the Coming Spaceship Earth / K. Boulding. Classics in Environmental Studies. An Overview of Classic Texts in Environmental Studies / editors: N. Nelissen, J. van der Straaten, L. Klinkers. – Utrecht, the Netherlands : International Books, 1997. P. 218-228.
10. Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. Межі зростання. 30 років по тому / Пер. з анг. М. ИКЦ. «Академкнига», 2007. 342 с.
11. McDonough, W., Braungart, M. Design for the Triple Top Line: New Tools for Sustainable Commerce. Corporate Environmental Strategy. 2002. Vol. 9. P. 251–258.
12. Pearce D. Blueprint for a green economy / David Pearce, Anil Markandya, Edward Barbier. London : Earthscan Publications ltd, 1989. 193 p.
13. Валько Д.В. Циркулярная экономика: понятийный аппарат и диффузия концепции в отечественных исследованиях. Научный журнал НИУ ИТМО. Серия «Экономика и экологический менеджмент». 2019. №2(37). С. 42-49. URL: <http://economics.ihbt.ifmo.ru/file/article/18875.pdf> (дата звернення: 15.01.2022).
14. Издание доклада Римского клуба «Синяя экономика» Risk Reduction Foundation. URL: <https://rr-f.ch/ru/projects/3> (дата звернення: 15.01.2022).

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ІНЕРЦІЙНОСТІ ЕНЕРГОСПОЖИВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Поява у підприємств стійких конкурентних переваг потребує реалізації ними інвестиційно-інноваційної моделі розвитку [1–3], зокрема провадження прогресивних енергозберігаючих технологічних змін [4, 5]. Такі зміни, серед іншого, повинні сприяти скороченню споживання викопних енергоносіїв [6–8] та підвищенню енергоефективності [9–11], що досягається впровадженням на підприємствах енергозберігаючих технологічних процесів [12–14].

Водночас, таке впровадження часто гальмується низкою факторів, зокрема значним інвестиційним ризиком [15–17], необхідністю понесення суттєвих інвестиційних витрат на придбання енергозберігаючого устаткування [18–20] тощо. Як наслідок, при реалізації на підприємствах енергозберігаючих заходів з'являються різноманітні перешкоди [21–24]. Подолання цих перешкод потребує, зокрема, вдосконалення процесу інформаційного забезпечення управління інвестиційними енергозберігаючими заходами [25, 26]. Таке забезпечення, серед іншого, повинно передбачати одержання інформації про рівень організаційно-технологічної інерційності енергоспоживання на підприємствах. Зазначена інерційність проявляється в існуванні лага між моментом появи нових прогресивних технічних, технологічних та організаційних засобів зниження енергоспоживання та моментом їхнього застосування на практиці.

Оскільки інерційність енергоспоживання є багатогранною його властивістю, вимірювання цієї властивості доцільно здійснювати за допомогою певної сукупності індикаторів. Видається можливим виділення трьох груп таких індикаторів.

Перша група показників оцінювання організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємствах базуватиметься на встановленні часових характеристик цієї властивості. Насамперед, це стосується визначення лага між моментом появи на певному підприємстві можливості зменшити споживання тих чи інших видів енергетичних ресурсів та моментом фактичної реалізації цих можливостей.

Друга група показників оцінювання організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємствах передбачає вимірювання відносного рівня цієї інерційності. Для такого вимірювання потрібно обчислити два головні індикатори, а саме: 1) фактичний обсяг енергоспоживання на підприємстві впродовж досліджуваного часового проміжку у відповідних натуральних одиницях виміру;

2) мінімально можливий обсяг енергоспоживання на підприємстві впродовж досліджуваного часового проміжку у відповідних натуральних одиницях виміру, який можна було б досягнути, реалізувавши усі можливі енергозберігаючі заходи. Тоді відносний рівень організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємстві може бути обчислений діленням різниці між першим та другим показниками на величину першого показника.

Зрештою, третя група показників оцінювання організаційно-технологічної інерційності процесів енергоспоживання на підприємствах передбачає її вимірювання на засадах визначення величини відповідних бар'єрів, що постають на шляху реалізації енергозберігаючих заходів. До найважливіших таких бар'єрів варто віднести недостатню ефективність енергозберігаючих заходів, нестачу необхідних фінансових ресурсів та недостатній рівень компетентності та обсягів інформації, які необхідні для управління енергозбереженням. Усі ці перешкоди можливо оцінити через величину потрібних інвестицій у їх подолання. Отже, третя група показників дає змогу встановити взаємозв'язки між бар'єрами на шляху реалізації енергозберігаючих заходів на підприємстві та рівнем організаційно-технологічної інерційності енергоспоживання на ньому.

Список використаних джерел:

1. Герасимчук, В. Г., Довгань, Л. Є. & Давиденко, В. Р. (2006). Інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості України: проблеми і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*, (12), 14–17.
2. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3–9.
3. Ємельянов, О. Ю. (2020). Інноваційний розвиток підприємств: сутність, послідовність оцінювання та перешкоди на його шляху. *Ефективна економіка*, (11). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8329>.
4. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
5. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
6. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
7. Бойчук, Н. Я. & Острянюк, М. М. (2017). Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, (19), 25–34.
8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1–2), 45–48.
9. Бойчук, Н. Я. & Острянюк, М. М. (2017). Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, (19), 25–34.
10. Yemelyanov, O. Yu., Petrushka, T. O., Symak, A. V., Lesyk, L. I. & Musiiivska, O. B. (2022). Modelling the Impact of Energy-Saving Technological Changes on the Market Capitalization of Companies. *Systems, Decision and Control in Energy III, Studies in Systems, Decision and Control*, (399), 89–104.
11. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. *Energies*, (14 (18)), 5999.
12. Джеджула, В. В. (2011). Оцінка економічної ефективності інвестицій в енергозберігаючі проекти. *Економічний простір*, (54), 124–130.

13. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*, (63), 1–5.
14. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Evaluation of adaptability of Ukrainian economy to changes in prices for energy carriers and to energy market risks. *Energies*, (11 (12)), 3529.
15. Кігель, В. Р. (2008). Оцінювання економічної ефективності ризикових проектів реального інвестування. *Держава та регіони*, (3), 118–124.
16. Копішинська, О. П., Уткін, Ю. В. & Карташова, О. Г. (2017). Застосування методу Монте-Карло для підтримки прийняття рішень щодо розподілу інвестицій. *Актуальні проблеми економіки*, (5(191)), 199–207.
17. Detemple, J. & Kitapbayev, Y. (2018). Optimal Investment under Cost Uncertainty. *Risks*, (6 (1)), 5.
18. Гришко, В. А., Ємельянов, О. Ю. & Крет, І. З. (2008). Моделювання процесу формування цін на інноваційну продукцію машинобудівних підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» «Логістика»*, (633), 153–157.
19. Бокулева, М. О. (2009). Ціноутворення на продукцію машинобудівних підприємств з урахуванням вимог споживачів. *Держава та регіони*, (2), 13–19.
20. Набок, І. І. (2008). Механізм ціноутворення на інноваційну продукцію машинобудівного виробництва з урахуванням її життєвого циклу. *Держава та регіони*, (2), 160–163.
21. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
22. Chiaroni, D., Chiesa, V., Franzò, S. et al. (2017). Overcoming internal barriers to industrial energy efficiency through energy audit: a case study of a large manufacturing company in the home appliances industry. *Clean Technologies and Environmental Policy*, (19), 1031–1046.
23. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
24. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
25. Yemelyanov, O., Petrushka, I., Zahoretska, O., Petrushka, K. & Havryliak, A. (2023). Information support for managing energy-saving technological changes at enterprises. *Procedia Computer Science*, (217), 258–267.
26. Петрушка, І. М., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2013). Інформаційне забезпечення прийняття рішень про впровадження на підприємствах ресурсозберігаючих технологій. *Актуальні проблеми економіки*, (11(149)), 198–205.

СЕКЦІЯ ІІІ. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

БАНКРУТСТВО ПІДПРИЄМСТВ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАСЛІДКИ

Руцишин Надія Михайлівна

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри фінансів,
економічної безпеки, банківської справи та страхового бізнесу
Львівський торговельно-економічний університет, Україна

Скоропада Христина Мирославівна

магістр, спеціальність "Фінанси, банківська справа та страхування",
ОПП "Фінанси, банківська справа та страхування"
Львівський торговельно-економічний університет, Україна

В умовах ринкової економіки принцип відповідальності підприємств компаній і фірм за результати фінансово-господарської діяльності реалізується в процесі утворення будь-яких збитків, нездатності задовольняти вимоги кредиторів з оплати товарів, робіт або послуг, у відсутності фінансування виробничого процесу, тобто у процесі банкрутства. Суть банкрутства полягає у відсутності грошей у підприємства на оплату своїх зобов'язань. Це стан фінансової незабезпеченості, тобто абсолютний розлад виробничо-господарської діяльності, що є причиною руйнування та ліквідації підприємства.

Банкрутство (фінансовий крах, розорення) – це підтверджена документально нездатність підприємств платити за своїми борговими зобов'язаннями та фінансувати поточну основну діяльність через відсутність коштів [1].

Кодекс України з питань банкрутства визначає поняття банкрутство через дефініцію неспроможності боржника, яка є визнаною у судовому порядку судом господарської юрисдикції, до відновлення його платоспроможності з використанням наступних процедур – санації та реструктуризації, а також створення можливості для боржника погасити грошові зобов'язання перед кредиторами без потреби у використанні ліквідаційної процедури [2].

Слід враховувати, що банкрутство, крім реального, може бути умисним чи фіктивним.

Фіктивне банкрутство – це той випадок, коли у боржника під час подання заяви до арбітражного суду є можливість задовольнити вимоги кредиторів у повному обсязі. Це робиться, як правило, з метою отримання від кредиторів відстрочення (розстрочення) платежів чи знижки за боргами [3, с. 94].

Умисне банкрутство виникає з вини засновників (учасників) боржника та інших осіб, у тому числі керівника, які мають право давати для боржника обов'язкові вказівки або мають можливість інакше визначати його дії [4, с. 64]. Таке відбувається зазвичай у тому випадку, коли керівник чи власник у особистих чи чийхось чи інтересах навмисне робить підприємство неплатоспроможним. У даному випадку на

власників та інших осіб може бути покладена субсидіарна відповідальність за його зобов'язаннями.

Причини банкрутства підприємств зумовлені процесами на макро-, мезо- та мікрорівнях економіки. Тому для з'ясування першопричин банкрутства та вироблення підходу щодо покращення загальноекономічної ситуації в країні в цілому та фінансового оздоровлення окремих підприємств необхідно використання системного підходу. Найчастіше визначити єдину причину банкрутства підприємств не можна, оскільки всі інші причини її виникнення настільки тісно взаємопов'язані та взаємозумовлені, що виявлення справжніх причин потребує всебічного та глибокого дослідження.

Можна виділити внутрішні та зовнішні чинники, що призводять підприємство до банкрутства. До зовнішніх чинників відносять ті, які не залежать або слабо залежать від внутрішньої організації та управління підприємством та з метою попередження банкрутства підприємство на них вплинути не може. Внутрішні чинники безпосередньо пов'язані з організацією та якістю управління підприємством.

За оцінкою фахівців, у розвинених країнах із стійкою політичною та економічною системою до банкрутства призводять приблизно у третій частині випадків зовнішні фактори, інші дві третини – внутрішні, тобто переважаючими є внутрішні причини, безпосередньо пов'язані з неспроможним боржником [5, с. 178]. Так, у більшості випадків банкрутства викликаються професійною некомпетентністю менеджерів, тобто невмінням спрогнозувати та передбачати зміни у зовнішньому середовищі та пристосувати діяльність підприємства до них. До інших внутрішніх факторів банкрутства відносяться зловживання менеджменту, стихійні лиха та інше.

На зовнішні чинники суб'єкт господарювання з метою попередження неспроможності вплинути не може і змушений до них пристосовуватися. Це чинники, пов'язані з політико-правовою системою суспільства, зовнішнім економічним середовищем підприємства, соціально-культурними умовами суспільства.

Наслідки банкрутства підприємств прослідковуються для:

1) підприємства, а саме припинення його діяльності, списання боргів, відбувається скасування накладених раніше на майно боржника арештів, відбувається припинення повноважень його керівників та інших робітників, майно підприємства-банкрута підлягає продажу на аукціоні з метою подальшого погашення боргів перед кредиторами тощо;

2) економіки країни – банкрутство підприємства, незалежно від того чи великим чи невеликим воно є, має негативні наслідки для функціонування економіки нашої держави, зокрема, відбувається падіння ВВП, збільшується кількість імпортої продукції галузі, в якій функціонувало підприємство тощо.

Висновки. банкрутство – це досить складне, багатогранне явище. Банкрутство розглядається як нездатність боржника задовольнити всі вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями або виконати обов'язок зі сплати обов'язкових платежів. Причини банкрутства підприємств напряду залежать від внутрішніх та зовнішніх чинників, які мають безпосередній вплив на діяльність підприємства. Наслідки банкрутства підприємств мають негативний вплив як для подальшої долі підприємства, так і для економіки країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Савицька Г. В. (2001) Аналіз господарської діяльності підприємства. 4-е видання,

- перероблене і доповнене. Вилучено з: <http://epi.cc.ua/251-ponyatie-vidyi-prichinyi-26716.html>.
2. Кодекс України з процедур банкрутства. Вилучено з: https://ips.ligazakon.net/document/T182597?ed=2020_02_01.
 3. Великий Ю. М., Косарєва І. П. & Політун Д. О. (2018) Теоретичні основи оцінки ймовірності банкрутства підприємства. Бізнес-навігатор, (3-1), 92–96. Вилучено з: http://business-navigator.ks.ua/journals/2018/46_1_2018/22.pdf.
 4. Шинкар М. (2017) Правова природа банкрутства (неспроможності) банківських установ: доктринальні підходи. Підприємництво, господарство і право, (5), 63–67. Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_5_15.
 5. Зачосова Н. В. (2016) Формування системи економічної безпеки фінансових установ: монографія. Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. Черкаси, 2016. 375 с. Вилучено з: http://eprints.cdu.edu.ua/563/1/моног%2580а%2584%2596%258F_за%2587о%2581ова.pdf.

ВИКОРИСТАННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ НА ОСНОВІ ФІНАНСОВИХ ДОХОДІВ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування

*Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна*

Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку визначено, що витрати майбутніх періодів (далі – ВМП) – це витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості; з освоєнням нових виробництв та агрегатів; сплачені авансом орендні платежі; оплата страхового поліса; оплата торгового патенту; передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо [1].

ВМП обліковують на рахунку 39 "Витрати майбутніх періодів". За дебетом рахунку 39 відображається накопичення витрат майбутніх періодів, за кредитом – їх списання (розподіл) та включення до складу витрат звітного періоду [2].

ВМП потрібно розподіляти між наступними періодами. Це можна робити за допомогою методів амортизації необоротних активів, в тому числі за оберненим методом амортизації необоротних активів на основі фінансових доходів.

Фінансовими доходами є дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі) [3].

Фінансові доходи відносяться у статтю "Інші фінансові доходи" (код рядка 2220) Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2) [4; 5].

Облік фінансових доходів ведуть на рахунку 73 "Інші фінансові доходи" за такими субрахунками:

731 "Дивіденди одержані";

732 "Відсотки одержані";

733 "Інші доходи від фінансових операцій".

На субрахунку 731 "Дивіденди одержані" узагальнюють інформацію про належні дивіденди від інших підприємств, що не є асоційованими, дочірніми та спільними.

На субрахунку 732 "Відсотки одержані" узагальнюють інформацію про відсотки за облігаціями чи іншими цінними паперами, за якими не ведеться облік на субрахунку 731 "Дивіденди одержані", зокрема винагороди за здані в фінансову оренду необоротні активи тощо.

На субрахунку 733 "Інші доходи від фінансових операцій" узагальнюють інформацію про інші доходи від фінансової діяльності, що не знайшли відображення на інших субрахунках рахунку 73 "Інші фінансові доходи", зокрема про доходи від амортизації премії за випущеними облігаціями, а також відсотки, отримані за строковими депозитними вкладками [1; 2].

Розподіл ВМП можна здійснювати за різними оберненими методами амортизації на основі фінансових доходів, які можна розраховувати відповідно до видів фінансових доходів, зокрема по субрахунках до рахунку 73, а саме: 1) на основі

дивідендів одержаних; 2) на основі відсотків одержаних; 3) на основі інших доходів від фінансових операцій та інших.

Щоб розподілити ВМП оберненим методом на основі фінансових доходів спочатку потрібно розподілити ВМП методом на основі фінансових доходів і суми переставити у протилежній черговості: перший рік в останній, другий у передостанній і т.д.

Річна сума ВМП при їх розподілі методом на основі фінансових доходів визначається як добуток суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнтів розподілу ВМП, які обчислюються діленням фінансових доходів за відповідні терміни на плановий обсяг фінансових доходів за період розподілу.

Розподіл ВМП методом на основі фінансових доходів здійснюють за формулами:

$$PCPBM\text{П} = CPBM\text{П} \times KPBMP,$$

де $PCPBM\text{П}$ – річна сума розподілу ВМП; $CPBM\text{П}$ – сума розподілу ВМП; $KPBMP$ – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = OFD : ПОФД,$$

де OFD – обсяг фінансових доходів за кожен період розподілу ВМП; $ПОФД$ – плановий обсяг фінансових доходів за увесь період розподілу ВМП.

Розподіляти ВМП за оберненим методом на основі фінансових доходів можна здійснювати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Розподіл ВМП за оберненим методом на основі фінансових доходів зробимо на прикладі.

Приклад. ВМП сумою 180000 грн потрібно розподілити на 5 років. За цей період передбачається отримати 470000 грн фінансових доходів, у тому числі: за 1-й рік – 180000 грн, за 2-й рік – 140000 грн, за 3-й рік – 100000 грн, за 4-й рік – 30000 грн, за 5-й рік – 20000 грн.

Визначимо коефіцієнт розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,3830 ($180000 : 470000 = 0,3830$), за 2-й рік – 0,2979 ($140000 : 470000 = 0,2979$), за 3-й рік – 0,2128 ($100000 : 470000 = 0,2128$), за 4-й рік – 0,0638 ($30000 : 470000 = 0,0638$), за 5-й рік – 0,0425 ($20000 : 470000 = 0,0425$).

Розподіл ВМП за методом на основі фінансових доходів від початкової суми (1-й спосіб) наведено в таблиці 1, а за оберненим методом на основі фінансових доходів в таблиці 2.

Таблиця 1

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі фінансових доходів від початкової суми (1-й спосіб)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Фінансові доходи, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	180000	180000	0,3830	68940
2	180000	140000	0,2979	53622
3	180000	100000	0,2128	38304
4	180000	30000	0,0638	11484
5	180000	20000	0,0425	7650
x	Разом	470000	1	180000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Розрахунок розподілу ВМП за оберненим методом на основі фінансових доходів від початкової суми (1-й спосіб)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Фінансові доходи, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	180000	20000	0,0425	7650
2	180000	30000	0,0638	11484
3	180000	100000	0,2128	38304
4	180000	140000	0,2979	53622
5	180000	180000	0,3830	68940
х	Разом	470000	1	180000

[авторська розробка]

За 2-м способом методу на основі фінансових доходів (із залишкової суми) розподіл ВМП розглянуто в таблиці 3, а за 2-м способом оберненого методу на основі фінансових доходів – в таблиці 4.

Таблиця 3

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі фінансових доходів від залишкової суми (2-й спосіб)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Фінансові доходи, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	180000	180000	0,3830	68940
2	111060	140000	0,2979	33085
3	77975	100000	0,2128	16593
4	61382	30000	0,0638	3916
5	57466	20000	0,0425	57466
х	Разом	470000	1	180000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі фінансових доходів від залишкової суми (2-й спосіб)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Фінансові доходи, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	57466	20000	0,0425	57466
2	61382	30000	0,0638	3916
3	77975	100000	0,2128	16593
4	111060	140000	0,2979	33085
5	180000	180000	0,3830	68940
х	Разом	470000	1	180000

[авторська розробка]

З таблиць 1 і 2 видно, що при 1-му способі (від початкової суми) ВМП розподіляються повністю за весь період як за звичайним, так і за оберненим методом на основі фінансових доходів, а при 2-му способі (від залишкової суми) (табл. 3 і 4) за звичайним методом в останньому періоді і в першому періоді за оберненим методом завжди буде нерозподілена сума ВМП.

Висновки. ВМП необхідно розподіляти на наступні періоди. Це можна здійснювати за допомогою методів амортизації необоротних активів, зокрема за оберненим методом амортизації на основі фінансових доходів.

Розподіляти ВМП можна за різними видами оберненого методу на основі фінансових доходів, які створюються відповідно до різних фінансових доходів або по

субрахунках до рахунку 73: 1) на основі дивідендів одержаних; 2) на основі відсотків одержаних; 3) на основі інших доходів від фінансових операцій та інших.

Обернені методи на основі фінансових доходів можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 "Дохід" (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
5. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Дунаєва Марія Віталіївна

старший викладач кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу
*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна*

Вдосконалення вітчизняного обліку та його входження у європейське співтовариство напряду залежить від застосування Україною Міжнародних стандартів фінансової звітності. Оптимізація бухгалтерського обліку в Європейському Союзі є частиною політики оптимізації законодавства про підприємство, метою якого є забезпечення свободи проведення своєї діяльності. Правова база політики бухгалтерського обліку відображена у статті 44(2)(g) (колишня 54(3)(g)) «Договору про заснування Європейського Співтовариства». Тому в межах щорічних планів із здійснення Програми було запроваджено систему використання в Україні міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Це стало головним питанням пристосування вітчизняної законодавчої бази до *acquis communautaire* в галузі бухгалтерського обліку [1].

Поняття «облікова політика» офіційно з'явилась в міжнародній термінології з фінансового обліку з 1974 року, а з 1.01. 1975 року бувведений в дію Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 1 «Розкриття облікової політики» та МСБО 5 «Інформація, яка підлягає розкриттю у фінансових звітах». З 1997 року діє новий МСБО 1 «Подання фінансових звітів», виданий на базі цих стандартів, який містить вимоги до розкриття інформації в облікових політиках [2]. Варто відзначити також МСБО 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки», що розкриває відповідні питання [2], а також Концептуальну основу до міжнародних стандартів, що містить вимоги щодо розкриття облікової інформації та практичні рекомендації із застосування стандартів, сприяє гармонізації стандартів бухгалтерського обліку та процедур, пов'язаних із висвітленням облікової політики у фінансових звітах.

Формування облікової політики на міждержавному рівні здійснюється Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (раніше – Комітет з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСБО).

Облікова політика є важливим інструментом управління процесом ведення бухгалтерського і складання фінансової звітності, поєднавши в собі систему менеджменту та процес бухгалтерського обліку суб'єкта господарювання. Вона спрямована на створення найбільш пригодної фінансової звітності для інвесторів і кредиторів [3]. Дослідження науковців свідчать про те, що облікова політика підприємства має включати заходи спрямовані на підвищення ефективності бухгалтерського обліку, впровадженням яких повинні займатися працівники всіх служб апарату управління. Вона спрямована на розкриття творчих здібностей підприємців з метою підвищення ефективності ведення бізнесу [4].

Якісне ведення бухгалтерського обліку на підприємстві залежить від рівня його організації. Французький вчений Є.П.Леоте зазначав, що правильна організація «облікового порядку» допомагає рухатись економіці на рівні праці і капіталу. В країнах Європейського союзу, де різноманіття правових систем, для ефективного та прозорого ведення бізнесу виникла необхідність впровадження єдиних правил

ведення обліку та складання звітності. Основним завданням стало питання гармонізації і стандартизації систем обліку країн-членів ЄС. Одночасно з'явилась і міжнародна стандартизація, яка описує складові облікової політики суб'єкта господарювання.

Європейські країни – це країни різних правових систем, таких як: англійська, скандинавська, французька, німецька. В цих країнах були не тільки політичні та економічні відмінності, але й різні підходи до ведення бухгалтерського обліку та інформації, що розкривається у фінансовій звітності. Для отримання гармонізації та злагодженості ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності країнами Європейського економічного співтовариства було запроваджено принципи досягнення рівних економічних умов, щоб міжнародні стандарти суттєво не відрізнялись від національних, тобто знаходились у гармонії один з одним.

Згідно з МСБО, облікова політика – це певні принципи, основи, методи, практика та правила, які використовуються підприємством при формуванні та поданні фінансової звітності. В сучасному світі, де зростають темпи торгівлі між країнами та інвестицій, виникає потреба в порівнянні показників фінансової звітності. Для узгодження методологій обліку країнами Європейського союзу була опублікована ціла низка законодавчих документів. Директиви та закони ЄС були націлені на стандартизацію положень і правил ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності. Вимоги затверджених директив, в свою чергу, впливали на національні принципи бухгалтерського обліку. Країни Європейського союзу. Наприклад, в таких країнах як Франція, Німеччина, Австрія з континентальною моделлю обліку були закріплені вимоги про якість і цінність фінансової інформації, зросла інформативність фінансової звітності. Якщо взяти країни з англо-американською моделлю (Великобританія та Ірландія), де фінансова звітність направлена для потреб інвесторів і кредиторів, то в цих країнах відбулись менші зміни в національному законодавстві.

Однією з особливостей зарубіжної облікової практики є те, що у великих компаніях готуються два варіанти облікової політики. Перший, який складається на початку року, є начебто формальним, оскільки служить позначкою діючих національних облікових принципів, відпрацьованих в даній компанії в минулому році, з передбачуваними змінами і уточненнями в наступному році. Другий варіант складається в кінці звітного року перед складанням звітності. Тобто протягом року на фірмі облікова політика може змінюватись [5].

Країни Європейського союзу пройшли поетапну гармонізацію систем бухгалтерського обліку. Таким чином були узгоджені методи та системи бухгалтерського обліку на рівні різних держав та наближення національних стандартів до міжнародних.

Таким чином вивчення досвіду Європейських країн та адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу призводить до необхідності оптимізації бухгалтерського обліку на законодавчому рівні. Варто його зробити більш наближеним до законодавства ЄС. Це зробить підприємства України більш привабливим для іноземних партнерів [3].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс] / Режим доступу:

[//http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_010?test=XX7MfyrCSgkyfR QIZ](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_010?test=XX7MfyrCSgkyfR QIZ).

3. Дунаєва М.В. Особливості організації облікової політики підприємства / Збірник наукових праць «Вчені записки» КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – випуск 28 (3) грудень 2022р., с.28-37.
4. Велш А.Г. Основи фінансового обліку : [пер. з англ.] / А.Г. Велш, Д.Г. Шорт. – К. : Основи, 1997. –943 с.
5. Яцишин С.Р. Досвід країн ЄС у формуванні облікової політики підприємства з врахуванням вимог європейського законодавства/Електронний журнал «Ефективна економіка» Дніпровський державний аграрно-економічний університет. – випуск № 6, 2015 /Режим доступу:// <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4137>.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

SWOT-АНАЛІЗ ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА РОЗРОБКИ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТАРТАПУ

Жеба Костянтин Валерійович

здобувач вищої освіти, спеціальність 075 Маркетинг
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Устік Тетяна Володимирівна

доктор економічних наук, професор
Україна

Для вдалого маркетингу стартапу потрібен гарний продукт та якісна стратегія. При розробці маркетингової стратегії стартапу необхідно максимально детально сконцентруватися на факторах, що зможуть сприяти інтенсивному розвитку проєкту та врахувати загрози його існування на ринку.

Для цього можна використати метод SWOT-аналізу, що представляє собою наступний етап бізнес моделювання після створення бізнес-моделі CANVAS (дуже сильно допомагає зрозуміти стартап), а саме стратегічного планування. Тобто це візуалізація напрямку розвитку бізнесу при різних умовах.

SWOT-аналіз або матриця SWOT - це інструмент стратегічного аналізу, суть якого в тому, щоб визначити 4 блоки факторів: Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), Threats (загрози). Найчастіше цей метод спрямований на аналіз компанії, проєкту, продукції / послуг, маркетингових завдань, PR. Його потрібно робити для прийняття стратегічних рішень, стратегічного планування і розробки стратегій.

До SWOT-аналізу входять фактори внутрішнього середовища (фактори, на які є можливість внутрішньо впливати) та зовнішнього середовища (чинники, які впливають ззовні). До внутрішнього середовища відносять сильні сторони (наприклад: унікальна торгова пропозиція (УТП), унікальні навички, компетенції, фактори успіху, ефективні інструменти, технології) і слабкі сторони (наприклад: негативні чинники, брак ресурсів, інструментів, технологій, недоліки порівняно з конкурентами). До факторів зовнішнього середовища відносять можливості (наприклад: тренди, можливості застосувати нові інструменти, технології, нові ніші, прийняття ефективних законодавчих змін) і загрози (наприклад: сильні сторони конкурентів, відсутність можливостей застосувати нові інструменти, технології, ризики політичні, економічні, демографічні, природні, військові та інші).

Після збору та внесення даних у таблицю відбувається аналіз ситуації (саме тому SWOT-аналіз ще називають ситуативним аналізом) та розробка відповідних завдань, планів, що входять до складу маркетингової стратегії стартапу.

Можна застосовувати результати аналізу та розробляти стратегічні рішення відповідно до наступних груп:

- S-O (сильні сторони та можливості) - лінія сили. Відповідно можна опрацювати

варіанти, рішення, які ще більше посилять позицію стартапу, його продукту тощо;

- W-O (слабкі сторони і можливості) – лінія поліпшення. Має на увазі опрацювання рішень, що використовують можливості, щоб усунути або пом'якшити недоліки (слабкі сторони) стартапу;

- S-T (сильні сторони і загрози) – лінія захисту. Це робота над варіантами того, як переваги (сильні сторони стартапу) можуть захистити від різноманітних зовнішніх загроз, ризиків і що необхідно зробити, щоб ще краще захиститися;

- W-T (слабкі сторони та загрози) – лінія попередження. У цьому блоці необхідно опрацювати план дій щодо усунення або мінімізації внутрішніх недоліків і зовнішніх ризиків.

Треба зазначити, що SWOT-аналіз – це лише один з інструментів аналізу, планування, ухвалення рішень, і він, звісно, не ідеальний. З його переваг можна виокремити доступний, простий і швидкий експрес-аналіз, визначення зв'язків між сильними та слабкими сторонами, можливостями та ризиками, загрозами, виявлення критичних вразливостей. З недоліків – суб'єктивність оцінок і висновків, у разі проведення експрес-аналізу (а може бути глибший – зведений аналіз) дані часто не точні (наприклад, немає конкретних числових, часових, вартісних показників).

Тепер, тим не менш, SWOT-аналіз залишається дуже популярним методом стратегічного аналізу та планування при розробці маркетингової стратегії стартапу.

Список використаних джерел:

1. Mariia Dykha & Anastasiia Mohylova & Tetiana Ustik & Kseniia Bliumska-Danko & Valentina Morokhova & Li Tchon, 2022. Marketing of Start-ups and Innovations in Agricultural Entrepreneurship, Journal of Agriculture and Crops, Academic Research Publishing Group, vol. 8(1), pages 27-34, 01-2022.
2. Olena Bondarenko, Tetiana Ustik, Zoreslava Liulchak, Kateryna Horska, Olena Nahorna, Oksana Stets (2022) Crowdfunding Development in the Social Media Marketing System. WSEAS Transactions on Business and Economics., Volume 19, pp 1678-1688.
3. Маркетинг стартап-проектів [Електронний ресурс] : навчальний посібник для усіх спеціальностей другого освітнього ступеню «магістр» / С. О. Солнцев, О. В. Зозульов, Н. В. Юдіна, Т. О. Царьова, Н. В. Язвінська ; за заг. ред. С.О. Солнцева; Київ. КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 218 с.
4. Yudina N.V. Methods of the Startup-Project Developing Based on 'the Four-Dimensional Thinking' in Information Society. Marketing and Management of innovations. 3'2017. P.245-256.

ВЕКТОРИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Яковенко Олександр Олександрович

магістрант

Сумський національний аграрний університет, Україна

Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність у конкурентних ринкових умовах, прагнучі отримувати прибуток для забезпечення конкурентоздатності власного бізнесу. Необхідною умовою розвитку підприємства в конкурентному середовищі є визначення вектору його стратегічного розвитку з подальшим формуванням та реалізацією ефективної стратегії розвитку маркетингової діяльності підприємства.

На кожній стадії розвитку підприємство має певні параметри, які характеризують умови його функціонування: поточний стан та перспективи. На сьогодні потреба формування стратегії є важливим складником успішного функціонування будь-якого підприємства – незалежно від розміру, організаційно - правової форми та виду діяльності. Ринкова економіка формує нові вимоги до підприємства. Вони обумовлюються не тільки наявністю конкуренції та високими вимогами до якості товарів та послуг, але й необхідністю гнучко реагувати на зміни ринкової ситуації, яка не завжди сприяє процвітанню підприємства. Успішна організація – це єдиний організм, і стратегія є сполучною ланкою цього апарату [1, с. 121].

Під стратегією слід розуміти набір правил, способів, механізмів розвитку, необхідних для ефективної діяльності підприємства, в умовах обмеженості ресурсів і динамічно мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища. Розглядаючи поняття розвиток, слід відмітити, що не функціонуючи, підприємство не може займатися питаннями розвитку, а не розвиваючись, не зможе функціонувати, тому саме розвиток є способом збереження підприємства. Водночас основними властивостями розвитку виступають незворотні, спрямовані, закономірні зміни системи на основі реалізації внутрішніх механізмів самоорганізації [2, с. 123].

З метою визначення основного подальшого вектору руху розвитку підприємства, на заключному етапі стратегічного планування підприємство втілює сформульовану стратегію у повсякденну діяльність шляхом розробки системи планів.

Підприємство в процесі своєї діяльності може обирати наступні варіанти стратегічних векторів руху розвитку:

1. Без змін: дану стратегію обирають підприємства з тривалим життєвим циклом продукції, які суттєво не залежать від зовнішнього оточуючого середовища. Проте тривале використання такої стратегії унеможливорює виживання підприємства в конкурентному середовищі.

2. Внутрішнє зростання: стратегії даної групи являють собою розвиток ринку або розвиток товару, що виробляє підприємство, за одночасного або послідовного використання внутрішнього потенціалу (можливостей) підприємства. Усі стратегії внутрішнього зростання взаємопов'язані між собою та реалізуються через зміни у товарі або послугі (припускаються значні модифікації продукту або додання нових до існуючих товарів з метою розвинути присутність підприємства на ринку), ринку (за такої стратегії підприємство виводить на вже освоєні ринки різні модифікації

товарів), організації (реконструкція реструктуризація, модернізація), технології (реінжиніринг інновація), персоналій (навчання, мотивація). Стратегії внутрішнього зростання передбачають, що підприємство вдається до правильних дій і таку діяльність доцільно розширювати й надалі.

Виходячи з змісту стратегій внутрішнього зростання, очевидним є те, що їх ефективна реалізація залежить від обсягу внутрішнього потенціалу самого підприємства, зокрема економічного потенціалу бізнесу. Тож задля можливості застосування в своїй виробничо – комерційній діяльності ефективної стратегії внутрішнього зростання, підприємство в першу чергу має збільшувати власний економічний потенціал за основним векторами розвитку.

Основними напрями розвитку стратегії формування економічного потенціалу бізнесу з позицій основних видів потенціалу є [3, с. 92]:

1) з позиції виробничо-технологічного потенціалу – стратегічний розвиток повинен враховувати безупинну доставку сировини та матеріалів на робочі місця, використання нового обладнання для удосконалення виробничого процесу, і як наслідок – зменшення собівартості;

2) з позиції маркетингового потенціалу – перспективна стратегія повинна забезпечувати підвищення якості продукції, збільшення потенційних клієнтів, розширення асортименту продукції, ефективна боротьба з конкурентами, підвищення доступності продукції чи послуг для споживачів;

3) з позиції управлінсько - інвестиційного потенціалу – стратегія підвищення рівня економічного потенціалу повинна враховувати особливості типу управління підприємством, визначати умови та способи залучення інвесторів для розширення діяльності та сфер впливу бізнесу;

4) з позиції фінансового потенціалу – стратегія повинна оптимізувати шляхи розподілу прибутку, створювати умови для підвищення платоспроможності та фінансової стійкості, підвищувати рівень економічної привабливості бізнесу.

3. Зовнішнє зростання: реалізація стратегій зовнішнього зростання здійснюється за рахунок зовнішніх джерел фінансування та ресурсів (придбання, злиття, створення спільних підприємств). Шляхами реалізації стратегій зовнішнього зростання є реорганізація та реструктуризація. Видами зовнішнього зростання є горизонтальна та вертикальна інтеграція, концентрична та конгломератна диверсифікація.

За горизонтальної інтеграції (об'єднання виробників однорідної продукції) досягається ефект масштабу, що забезпечує отримання додаткових конкурентних переваг, витіснення з ринку товарів – замінників товарів, та відповідно і фірм - конкурентів.

Стратегія зворотної вертикальної інтеграції спрямована на зростання підприємства внаслідок придбання або ж посилення контролю над постачальниками. Реалізація стратегії зворотної вертикальної інтеграції може дати підприємству дуже сприятливі результати, пов'язані з тим, що зменшиться залежність від коливання цін на комплектуючі і запитів постачальників [4, с. 308].

Підприємства, які орієнтовані на здійснення концентричної диверсифікації зовнішніми засобами, шукають підприємства, які значною мірою зв'язані з ними через ринки, канали розподілу, потреби у техніці та ресурсах тощо. При цьому існуюче виробництво залишається у центрі уваги, а нове виникає з тих можливостей, які є на освоєному ринку. За такої стратегії досягається синергетичний ефект.

Стратегія конгломеративної диверсифікованості полягає в тому, що підприємство розширюється за рахунок виробництва технологічно не пов'язаних із

вже виробленими новими продуктами, які реалізуються на нових ринках. Це одна із найскладніших для реалізації стратегій розвитку, тому що її успішне здійснення залежить від багатьох чинників, зокрема від компетентності наявного персоналу й особливо менеджерів, сезонності ринку, наявності необхідних фінансових ресурсів тощо [4, с. 308].

Реалізація стратегій зовнішнього зростання супроводжуються різними організаційними змінами, що призводить до розподілу зусиль і капіталовкладень між різноманітними видами діяльності, результати яких безпосередньо не пов'язані між собою.

Розглянути стратегії не суперечать одна одній, що обумовлює їх використання в різних комбінації та послідовності.

Задля визначення слідування підприємства за обраним вектором стратегічного розвитку систематично має проводитися ґрунтовне та комплексне оцінювання розвитку підприємства, що являється важливим етапом в контексті формування та обґрунтування вибору стратегічного напрямку розвитку підприємства. Зокрема має здійснюватися аналіз показників складників розвитку на відповідність оптимальній умові розвитку шляхом їх порівняння з нормативними значеннями [5].

Отже, визначення вектору стратегічного розвитку маркетингової діяльності підприємства з подальшим формуванням та реалізацією стратегії розвитку обумовлює необхідність створення альтернативних варіантів досягнення стратегічних цілей і вирішення задач з метою обрання оптимального варіанту стратегії розвитку для покращення результатів діяльності підприємства та підвищення його конкурентоздатності.

Список використаних джерел:

1. Олійник Л.В., Кузнецова А.П. Методологічні засади формування стратегії розвитку підприємства. Економіка і організація управління. 2018. №3 (31). С. 118 – 126. URL: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/750/1/Oliinyk_9.pdf (Дата звернення: 19.01.2023).
2. Васи́лига С.М. Поняття стратегії розвитку підприємства. Економіка та держава. 2020. № 1. С. 121 – 125. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2020/24.pdf (Дата звернення: 20.01.2023).
3. Павлов К.В., Павлова О.М., Шостак Л.В. Теоретичні напрями нарощування економічного потенціалу підприємства. Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна Серія «Міжнародні відносини Економіка. Країнознавство. Туризм». 2021. №4. С. 90 – 95.
4. Боярська М.О. Аналіз стратегії розвитку підприємства. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 5. С.306 – 310. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/61.pdf> (Дата звернення: 20.01.2023).
5. Муштай В.А., Лишенко М.О., Макарова В.В. Методологічні основи наукового дослідження стратегічних напрямів діяльності підприємств за концепції маркетингу відносин. Економіка та суспільство. 2022. № 35. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1127> (Дата звернення: 20.01.2023).

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ «БРЕНД», «БРЕНДИНГ», «БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТ»

Корнієнко С.О.

магістрант спеціальності 075 «Маркетинг»

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Науковий керівник: Лищенко М.О.

доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу та логістики

Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

Ефективна система комунікації між виробником та споживачем відбувається внаслідок створення та впровадження комплексної системи бренд-менеджменту як основи конкурентоздатності підприємств та забезпечення високих темпів економічного зростання. В науковій літературі існує багато визначень поняття бренду, його основних складових, характеристик і функцій.

Таблиця 1

Трактування науковців дефініції «бренд»

Автор	Визначення поняття «бренд»
Гоголь Т. В. Колесніков А. П. [3, 9]	бренд – це комплекс певних характеристик товару чи послуг (психологічних, функціональних, емоційних), які відображаються у комплексі наявних атрибутів товарів або послуг.
Пазюк В. Л. [14]	бренд – це ідея компанії, яка втілюється за допомогою зовнішніх атрибутів, до яких відносяться логотип, фірмовий стиль, слоган.
Івашова Н. В. [8]	бренд- це головний орієнтир діяльності підприємств.
Горбаль Н. І. [4]	бренд - з точки зору маркетингового інструменту, який є цінним фінансовим активом підприємства .
Коноваленко А. С. [10]	бренд з точки зору культурутворюючого чинника в умовах маркетингу, який впливає на споживачів і стимулює до певної поведінки.
Майборода Г.О. [12]	бренд – це сучасний інструмент маркетингу, який застосовується на всіх етапах життєвого циклу товару, використовує основні складові маркетинг-міксу для створення набору характерних емоцій та асоціацій, які виникають у свідомості споживача під час купівлі та використання продукту.

Джерело: сформовано автором

Формулюючи значення бренду, необхідно приділити особливу увагу функціям, які він виконує. Проаналізувавши праці вітчизняних науковців [2, 6, 11, 13], можна виділити наступні функції бренду (рис.1).

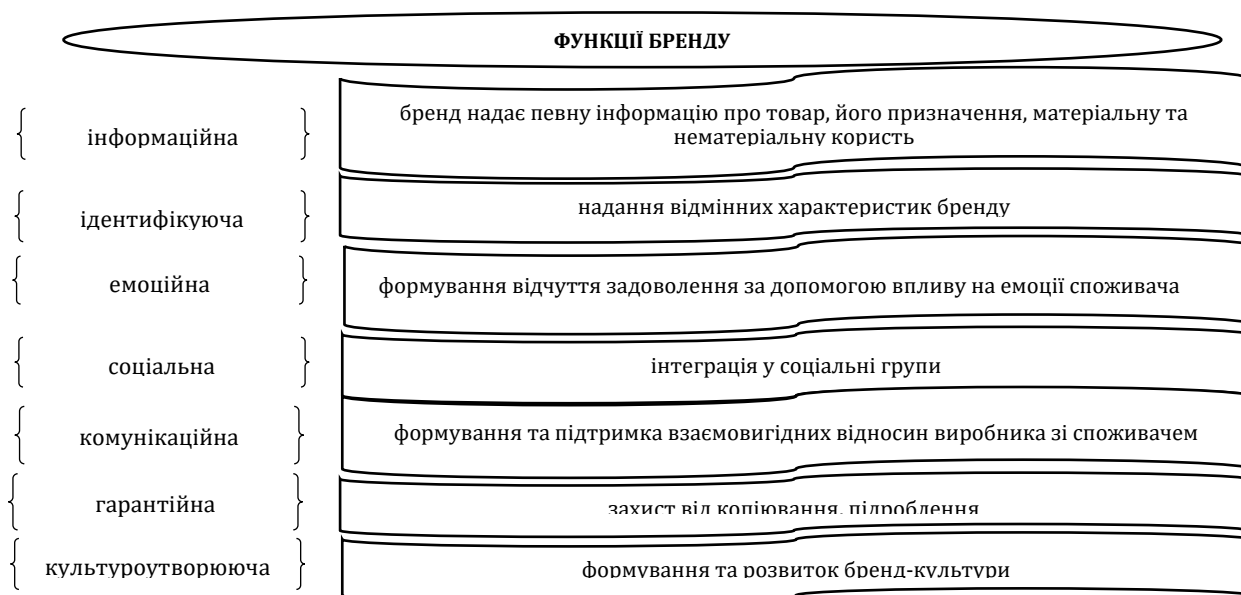

Рис. 1. Функції бренду

Джерело: сформовано автором на основі джерел [2, 6, 11, 13]

В науковій літературі існує велика різноманітність поняття брендингу (табл. 2). Метою бренд-менеджменту є встановлення унікальної присутності бренду на ринку шляхом залучення потенційних та утримання наявних лояльних споживачів. Предметом бренд-менеджменту є система виробничих відносин, об'єктом – бренд, споживач, підприємство. Основними завданнями бренд-менеджменту є формування стійкого попиту на продукцію підприємства, надання бренду додаткової цінності, створення можливостей виходу на нові ринки, зростання рівня прибутковості та підвищення конкурентоспроможності підприємства. З точки зору маркетингу, брендинг – це маркетинговий процес, який включає планування, створення та впровадження образу бренду на ринку з метою формування довгострокових переваг. Якщо брендинг це, в першу чергу, процес створення образу бренду, то бренд-менеджмент – це безперервна діяльність підприємства, яка ґрунтується на управлінні брендами [5].

Таблиця 2

Трактування науковців дефініції «брендинг» та «бренд-менеджмент»

Автор	Визначення поняття «брендинг» та «бренд-менеджмент»
Гуля Ю. В. [5]	брендинг - це технологія управління щодо створення у свідомості споживача унікального іміджу бренду за допомогою маркетингової комунікативної підтримки атрибутів бренду.
Пазюк В. Л. [14]	брендинг – це вид маркетингової діяльності по розробці товарної марки продукту відповідного бренду та його просування з метою підвищення конкурентоспроможності, захоплення та утримання цільових ринків.
Горбаль Н. І. [4]	брендинг – це системний, обґрунтований, виважений процес, який передбачає планування та впровадження маркетингового комплексу заходів.
Федорець М. С. [15]	брендинг - сукупність дій компанії, спрямованих на створення, просування та розвиток бренду, є брендинг.
Гуля Ю. В. [5]	бренд-менеджмент – це концепція управління життєдіяльністю бренду, сукупність управлінських функцій.
Безрукова Н. В. та Свічкарь В. А. [1]	бренд-менеджмент – це діяльність, яка заснована на знанні правових питань захисту інтелектуальної власності підприємства.
Шевченко О. Л. [16]	бренд-менеджмент – це напрям розвитку маркетингової науки та є складовою, що створює довгострокову конкурентну перевагу товару чи підприємства.
Івашова Н. В. [7]	бренд-менеджмент – це управління підприємством щодо формування та підтримання цілісного образу бренду за допомогою всіх елементів комплексу маркетингу.
Майборода Г.О. [12]	бренд-менеджмент – це ефективна система управління щодо захисту інтелектуальної власності у вигляді створення та функціонування бренду підприємства за допомогою використання комплексу взаємопов'язаних маркетингових елементів, яка направлена на формування довгострокових конкурентних переваг.

Джерело: сформовано автором

Отже, головною умовою бренд-менеджменту є використання всіх елементів комплексу маркетингу. А побудова ефективної системи бренд-менеджменту спрямована на оптимальне задоволення потреб споживачів через створення бренду.

Список використаних джерел:

1. Безрукова Н.В., Свічкарь В.А. Особливості бренд-менеджменту в транснаціональних корпораціях. Ефективна економіка. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_24.
2. Боєнко О.Ю. Формування бачення сучасного глобального брендингу: концептуальний аспект. Економіка і організація управління. 2016. № 3 (23). С. 125–133.
3. Гоголь Т.В. Теоретичні засади формування брендів підприємств агропромислової сфери. Вісник Тернопільського національного економічного університету. Економічні науки.

2016. № 4. С. 116–127.
4. Горбаль Н. І., Окань Л. Ю., Романишин С. Б. Тенденції та перспективи розвитку брендингу в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2015. № 835. С. 10–17.
 5. Гуля Ю. В. Теоретико-методологічні засади брендингу та бренд-менеджменту підприємств. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2015. № 5 (1). С. 229–235.
 6. Івашова Н.В. Алгоритм створення бренда промислового підприємства. Механізми регулювання економіки. 2008. № 4, Т.1. С. 238–245.
 7. Івашова Н.В. Місце брендингу в сучасних маркетингових концепціях. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2011. № 4 (2). С. 89–97.
 8. Івашова Н.В. Формування бренд-орієнтованої системи управління промисловим підприємством. Маркетинг і менеджмент інновацій. 2012. № 4. С. 280–288.
 9. Колесніков А.П., Шульгат Н.І. Основні засади, механізми та можливості розвитку брендингу в Україні. Сталий розвиток економіки. 2011. № 2. С. 37–40. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/1182>.
 10. Коноваленко А. С. Вплив бренду на поведінку споживачів на ринку дитячого харчування. Збірник наукових праць ТДАТУ. Економічні науки. 2018. № 2 (37). С. 33–39. URL: <http://feb.tsatu.edu.ua/science/scientific-publications/2-37-2018/>.
 11. Королюк Н. Я. Обґрунтування необхідності оцінки ефективності використання бренду. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2015. № 13 (4). С. 43–46.
 12. Майборода Г.О. Бренд-менеджмент як складова комплексу маркетингу підприємства. Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Економіка. 2018. Т. XIX, Вип. 308. С. 173–180.
 13. Німатова О. С. Концептуальні підходи визначення вартості бренду в контексті органічного агробізнесу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2015. № 4. С. 66–72.
 14. Пазюк В. Л. Візуальна атрибутика формування винного бренда. Технологический аудит и резервы производства. 2015. № 3 (5). С. 35–40.
 15. Федорець М. С., Федорець А. В. Бренд як об'єкт бухгалтерського обліку. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2013. Т.18, № 4/3. С. 154–157.
 16. Шевченко О.Л. Бренд-менеджмент у площині поглиблення вивчення маркетингових дисциплін. Маркетингова освіта в Україні : тези доп. II міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–12 жовт. 2013 р. Київ, 2013. С. 66–68.

ЗМІСТ МАРКЕТИНГОВОЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОМ ТА ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА В КОМПАНІЯХ БУДІВЕЛЬНИХ КОМПЛЕКТУЮЧИХ

Мірошниченко С.А.

магістрант ОП «Маркетинг»

Сумський національний аграрний університет, Україна

Жмайлов В.М.

канд. екон. наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики

Сумський національний аграрний університет, Україна

В сучасних умовах господарювання важливого значення набуває впровадження нових управлінських підходів, які поширюються на весь спектр діяльності торгівельних підприємств, особливо організацію комплектування і збуту. Маркетингове управління збутовою діяльністю підприємств складається із сукупності процесів, які залежать від специфіки їх комерційної діяльності, а саме: вивчення ринку та формування цінової політики, розроблення товарної номенклатури, просування, продажу продукції та забезпечення її дистрибуції.

З метою забезпечення реалізації своєї продукції (товарів, послуг) збутові компанії використовують сучасні інструменти маркетингу: визначають канали збуту та його учасників; розробляють комунікаційну політику; здійснюють маркетингові дослідження ринків; оцінюють збутовий потенціал, т. ін. Водночас, однією серед невирішених проблем для більшості збутових компаній будівельних комплектуючих залишається не сформованість їх збутової політики, що певною мірою, відображається на розвитку системи збуту та негативно впливає на кон'юнктуру ринку будівельних комплектуючих.

Теоретичним і методичним аспектам формування збутової політики присвятили свої наукові праці вітчизняні та світові науковці В. В. Балабанова, А. Войчак, С. М. Кваша, Я. С. Ларіна, В. М. Онегіна, О. М. Шпичак, І. Ансофф, Г. Дж. Болт, М. Портер та ін.

Безперечно, система збуту товару є однією з найважливіших у маркетинговій політиці підприємства. Про його роль відмітив Г. Дж. Болт, який зазначив, що: «Збут є життєво важливою ланкою в системі зв'язків між підприємством і його споживачами, а основними функціями збутової діяльності є вивчення попиту, завантаження виробничих потужностей і поширення товарів на ринку» [1].

Відомо, що в маркетингу зміст поняття «збут» можна розглядати як в широкому, так і у вузькому значенні слова. У широкому розумінні збут – це процес, який починається з організації транспортування товару та завершується його пакуванням і продажем з метою задоволення потреб покупців і отримання прибутку. Натомість, процес безпосереднього спілкування продавця і покупця, в результаті якого відбувається продаж товару і отримання прибутку варто вважати збутом у вузькому розумінні. Проте, для здійснення даного процесу потрібні знання, навички і певного рівня фахова компетенція його виконавців, якими є працівники торгівельних організацій та збутозабезпечуючих служб. В цілому ж, зміст збутової діяльності підприємства визначається завдяки його концептуальній орієнтації та маркетинговим діям в умовах конкуренції, до яких відносяться канали збуту, способи і методи просування продукції на ринку. Управління збутом, аналіз потреб і запитів

потенційних покупців є взаємопов'язаними явищами та є однією частиною і результатом збутової діяльності. При цьому, серед основних елементів у плануванні збутової політики, яким варто приділяти першочергову увагу, є цілі у сфері збуту, тобто, вибір напряму реалізації збутової політики у довгостроковій перспективі.

Отже, використовуючи в дослідженнях маркетинговий підхід до управління збутом, важливим, на нашу думку, є врахування ключових факторів успіху, до яких можна віднести: цільовий ринок, асортиментну політику, збутовий персонал, заходи мерчандайзингу (від них залежить позиція підприємства на ринку і результативність збутової діяльності).

Слід зазначити, що управління збутом є складним і, водночас, багатогранним процесом, який вимагає постійного дослідження і аналізу та передбачає, поряд із вищевикладеним, також вивчення організаційної структури управління збутом. Загалом, управління збутом – це сукупність управлінських і виробничих підрозділів, які організовують і здійснюють комплекс збутових операцій по доведенню готової продукції споживачам відповідно до їх вимог. Вона дозволяє отримати детальнішу інформацію про своїх клієнтів, а також з'ясувати питання можливої взаємодії з іншими відділами. А тому, ефективність комерційних комунікацій у системі управління значно зростає.

Зважаючи на те, що збут – це діяльність підприємств (серед яких і ті, що здійснюють продаж будівельних комплектуючих) по забезпеченню реалізації продукції, дослідниками цього питання визначаються межі організації збуту, які охоплюють підприємства та, при цьому, характеризують:

- організацію інформаційного забезпечення про стан ринку, проведення маркетингових досліджень і складання прогнозів збуту;
- підписання договорів на постачання продукції (товарів, послуг);
- вибір форм і методів збуту, організації системи розподілу;
- створення маркетингової комунікації та організація правового забезпечення чи супроводження окремих правових питань (за необхідності).

Результати проведених автором спостережень збутової діяльності торгівельних підприємств дозволяють стверджувати, що управління збутом в компаніях (фірмах), які здійснюють організацію продажів будівельних комплектуючих передбачає, перш за все, планування й щоденне керівництво їх збутовою діяльністю. При цьому, одне із важливих функціональних завдань компанії полягає у здійсненні збутової діяльності відповідно до схваленого плану, який є складовою частиною маркетингу, а той у свою чергу – частиною загального плану компанії (фірми). З метою здійснення продажу своїх товарів та пов'язуючи це з прогнозом товарного роздрібного асортименту, компанією розробляються орієнтири (показники). Основою розробки цих орієнтирів по реалізації товарів, зазвичай, є маркетингове дослідження потреб, попиту, місткості ринку, аналіз ринкової ситуації, визначення частки підприємства на ринку. В якості інформаційної бази компанією використовується система маркетингової інформації, для розрахунків якої застосовуються сучасні методи аналізу, здійснені на основі сучасних ІТ-технологій. Це, на погляд, дозволяє компанії забезпечити багатоваріантність показників та здійснювати облік наслідків, які обумовлені запланованими маркетинговими заходами.

Варто також відмітити, що організаційна структура управління збутом підприємства залежить також від системи збуту, яка ним використовується. Її характеризують як сукупність суб'єктів із відповідними функціональними обов'язками та повноваженнями, а також організаційно-правовими взаємовідносинами в процесі збутової діяльності. У відповідності до зазначеного,

компанії з продаж будівельних комплектуючих в рамках маркетингу варто розробити програму стимулювання збуту, де збут має розглядатися як «колективні зусилля по забезпеченню продажу товарів покупцям, закріпленню відношень з ними і задоволенню їх потреб» [2].

Таким чином, серед чинників покращення маркетингової системи управління збутом є використання принципів маркетингу та інтеграція цієї категорії у систему всієї структури управління підприємством. Це дозволить глибше та ефективніше поєднувати процеси збуту та дослідження ринкової ситуації, планування асортименту і зміну характеру роботи, пов'язаної з реалізацією товарів. Збутова діяльність підприємства потребує впровадження маркетингових комунікацій, адже саме вони є одним із найважливіших критеріїв успіху фірми у конкурентній боротьбі.

Список використаних джерел:

1. Болт Г. Дж. Практическое руководство по управлению сбытом: пер. с англ. М.: Экономика. 1991. 271 с.
2. Войчак А. В. Маркетинг і збут. Формування ринкової економіки. К.: 2009. С. 245-251.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ SWOT – АНАЛІЗУ ЯК ІНСТРУМЕНТУ З ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ

Горбенко Роман Олександрович

магістрант

Сумський національний аграрний університет, Україна

За умов інтенсивної конкурентної боротьби та ситуації, що швидко змінюється, сучасні підприємства мають не тільки зосереджувати увагу на стані справ всередині підприємства, а й формувати ефективну стратегію подальшої поведінки, яка дала б їм змогу адаптуватися до змін, що відбуваються в оточуючому середовищі.

Сам процес формування конкурентної стратегії являє собою процес поетапного моделювання, в ході якого встановлюється взаємозв'язок конкурентоспроможності підприємницької структури з факторами зовнішнього і внутрішнього середовища. Виходячи з цього, основними складовими розробки конкурентної стратегії є: визначення місії й цілей діяльності організації, аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, визначення мети створення стратегії та її головних завдань, аналіз стратегічних альтернатив та вибір стратегії, планування її реалізації та безпосереднє впровадження, поточний та кінцевий аналіз ефективності обраної стратегії [1].

Однією із важливих складових формування ефективної маркетингової стратегії є змістовний та послідовний аналіз як внутрішнього середовища підприємства, так і середовища безпосереднього оточення.

Беззаперечно, що за умов нестабільного ринкового середовища і, відтак, відсутності повної інформації про основні тенденції розвитку ринку в межах якого функціонує певне підприємство, про конкурентів, постачальників, посередників, споживачів, про нові технології тощо, унеможлиблюється уникнення помилок в виборі стратегії його подальшого розвитку.

Маркетингове управління забезпечує використання переважно зовнішніх інформаційних потоків, пов'язаних з ситуаційним аналізом зовнішнього середовища, і коригування інших управлінських функцій підприємства за допомогою внутрішніх інформаційних потоків, генерованих відповідно до підсумків зіставлення маркетингових планів та маркетингових результатів. Ефективна реалізація системи маркетингового управління в галузі інформаційного забезпечення є певною мірою похідною від параметрів девіації факторів маркетингового середовища, оскільки зовнішнє середовище не буває сталим та стабільним [2].

В сучасних умовах успішна реалізація цілей і завдань розвитку підприємства значною мірою залежить від ефективного використання його інформаційних ресурсів. Інформаційні ресурси є основою інформаційного забезпечення діяльності підприємства і визначають його стратегічний успіх. Передумови інформаційного забезпечення маркетингового управління підприємством формуються під безпосереднім впливом чинників його зовнішнього та внутрішнього середовища та орієнтують підприємство на збільшення обсягів інформаційних ресурсів, що використовуються для управління [3].

З огляду на викладене, стає очевидним, що саме проведення маркетингових досліджень є вкрай доцільними для вирішення більшості завдань стратегічного маркетингу, коли потребується інформація про суб'єкти мікросередовища діяльності підприємства, які мають прямий вплив на його діяльність. Перевагами інформації,

отриманої шляхом проведення маркетингових досліджень, є високий ступінь надійності і адаптованість до особливостей діяльності конкретного підприємства та його інформаційних потреб.

З метою визначення найбільш інформативних, достовірних та актуальних інформаційних джерел для формування ефективної маркетингової стратегії підприємства менеджерам доцільно комбінувати та обробляти інформацію отриману з різних джерел та за використання різноманітних методів та інструментів.

Збір та аналіз маркетингової інформації щодо внутрішнього та зовнішнього середовища компанії внаслідок систематичних маркетингових досліджень, що є стратегічно необхідним в умовах конкуренції, сприятиме розробленню ефективної маркетингової програми компанії як інструмента для досягнення поставлених цілей [4, с. 269].

Для організації раціонального господарювання, наприклад, на рівні підприємства, необхідно систематично і системно досліджувати, моніторити, вивчати і аналізувати ринки його діяльності (з одного боку, ринки, на яких формується попит на продукцію чи послуги і на яких існує чи існуватиме потенційна можливість, а відтак має намір реалізувати свою продукцію чи послуги підприємство, і, з іншого боку, ринки на яких підприємство матиме намір і можливість купуватиме необхідні для ведення свого бізнесу ресурси), для виявлення нових знань (залежностей, зав'язків і закономірностей) про ці ринки та їх розвиток. Ці нові знання інформація про ринки, про їх можливості і загрози, а також конкурентні позиції на них підприємства, мають лягати в основу рішень управління, поведінкових «патернів» підприємства, які ми ідентифікуємо як стратегічні рішення або стратегії. В якості основи формального алгоритму проведення такого аналізу галузево - ринкових сегментів діяльності підприємства (які ми трактуємо як СЗГ-стратегічні зони господарювання та СЗР - стратегічні зони ресурсів) пропонується застосовувати SWOT-аналізу [5, с. 246].

Одним із найбільш важливих напрямів при проведенні SWOT-аналізу підприємства є його інформаційне забезпечення. Ефективне управління суб'єктом господарювання за ринкових умов можливе лише за вчасного надходження даних, які надають уяву про поточний стан внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства. При цьому, керівництву підприємства необхідно, використовуючи відповідні методи та технічні засоби, перетворювати отримані дані в інформацію, систематизувати і надавати в необхідній для користувачів формі з метою виявлення наявних взаємозв'язків між явищами і процесами, які досліджуються. Отже, для здійснення SWOT-аналізу на підприємстві потрібне відповідне інформаційне забезпечення.

Склад інформаційного забезпечення здійснення SWOT-аналізу на підприємстві має включати: базу даних, тобто набір даних, необхідних для здійснення SWOT-аналізу на підприємстві при цьому обсяг бази даних залежить від методів і джерел її формування; методи і моделі необхідні для SWOT-аналізу; набір організаційних і методичних прийомів для підвищення надійності інформаційного забезпечення.

У підсумку, аналіз комбінацій факторів з множин можливостей і загроз з факторами з множин сильних і слабких сторін, дозволяє обґрунтовано обрати підприємству одну із загальних стратегічних альтернатив [5, с. 249]:

1) коли підприємство має більше сильних сторін чим слабких, а ринок надає йому нові можливості за відсутності загроз, підприємство повинно реалізувати стратегію, спрямовану на зміцнення своєї позиції на ринку, шляхом збільшення своєї участі на ньому, диверсифікації продуктів і введення на ринок нових продуктів

(інновацій);

2) коли підприємство, маючи слабкі сторони, діє в сприятливому для нього середовищі, воно повинно реалізувати стратегію, спрямовану на вибіркове покращення своєї конкурентної позиції, тобто на збільшення своєї частки на ринку при одночасній ліквідації слабких сторін шляхом покращення фінансового стану, зменшення витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції, ліквідації збиткового бізнесу;

3) коли підприємство, володіючи сильними якостями, діє у нестабільному середовищі, воно повинна реалізувати стратегію, спрямовану на вибіркове завоювання більшої частки ринку і пошуку нових сприятливих секторів (ніш) ринку шляхом зниження витрат, модернізації продуктів та завоювання нових ринків;

4) коли підприємство, маючи складну внутрішню ситуацію, діє в загрозовому для нього зовнішньому оточенні, необхідно реалізувати стратегію, суть якої полягає у поступовому зменшенні активності і плановому виході із даної сфери діяльності. Або реалізувати стратегію виживання, засновану на залученні капіталу шляхом випуску акцій, отримання кредитів, або на інтеграції з іншим підприємством.

Отже, використання SWOT-аналізу за повного, актуального, методологічно обґрунтованого інформаційного забезпечення є необхідним для прийняття адекватних управлінських рішень, формування та вибору ефективної маркетингової стратегії подальшої діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Дергачова В.В., Мельник В.О. Теоретичні основи формування конкурентних стратегій підприємства. Актуальні проблеми економіки та управління. 2017. №11. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102731> (Дата звернення: 21.01.2023).
2. Черненко О. В. Маркетингова інформація в управлінні підприємством. Економічний вісник НТТУ «Київський політехнічний інститут». 2017. №14. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108728/103675> (Дата звернення: 21.01.2023).
3. Кіпоренко С.С., Топіна Р.П. Використання інформаційних систем в управлінні маркетинговою діяльністю підприємств. Ефективна економіка. 2019. №11. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/23425.pdf> (Дата звернення: 21.01.2023).
4. Муштай В.А. Оцінка маркетингової інформації та її трансформація у маркетингову програму підприємства. Інфраструктура ринку. 2020. №40. С.264 -270. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/40_2020_ukr/49.pdf (Дата звернення: 21.01.2023).
5. Куцик П. Когнітивний підхід до формування стратегії підприємства на основі "Data Mining" і SWOT-аналізу. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 243-251.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Хиценко Ігор Вікторович

Здобувач вищої освіти факультет економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Дослідження конкурентоспроможності підприємства різних форм власності є актуальними у зв'язку з ситуацією, що загострилася на ринку товарів та послуг. У зв'язку з цим накопичення теоретичних знань та досвіду застосування законів, методів, механізмів конкуренції та конкурентоспроможності сприяє розвитку конкурентних переваг підприємств та навіть галузей національного господарства України. Виходячи з цього, для того щоб аналізувати та давати оцінку конкурентоспроможності підприємства, необхідно проаналізувати поняття та сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства.

Питання щодо визначення основних характеристик категорії «конкурентоспроможність підприємства» тривалий час є предметом суперечок серед вчених економістів. Конкурентоспроможність підприємства узагальнює такі характеристики: здатність підприємства виробляти конкурентоспроможну продукцію; вміння розроблювати стратегію, націлену на підтримку високого рівня конкурентоспроможності; наявність чіткого організаційно управлінського механізму; орієнтація в своїй діяльності на ринок та систематична робота зі споживачами; наявність конкурентної стратегії та тактики дій по відношенню до конкурентів; висока професійна підготовленість персоналу; вміння орієнтуватися у внутрішньому середовищі, яке включає сукупність державних законодавчих актів, та ін.

Визначення економічної категорії «конкурентоспроможність компанії»:

- Ю.Б. Іванов «Конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства до реалізації конкурентних переваг, які дозволяють йому ефективно розвиватися порівняно з іншими підприємствами на внутрішньому та зовнішньому ринках»;
- А.Н. Люкшинов «Конкурентоспроможність підприємства – здатність вести успішну конкурентну боротьбу»;
- А.П. Градов «Конкурентоспроможність підприємства – це порівняльна перевага відносно інших підприємства даної галузі в країні та за її межами»;
- С.Ф. Покропивний «Конкурентоспроможність підприємства – це здатність забезпечувати випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції»;
- Л.В. Балабанова «Конкурентоспроможність підприємства – це можливість господарських одиниць до ефективного функціонування на ринку, заснованому на пропозиції товарів, які відповідають запитам і перевагам покупців за якістю, кількістю та асортименту на більш вигідних в порівнянні з конкурентами умовах»;
- І.З. Должанський «Конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку»;
- Азоєв Г.Л. «...здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Виробництво і реалізація конкурентоздатних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності фірми. Це

результат її конкурентних переваг за всім спектром проблем управління компанією»;

- Павлова В.А. «...спроможність підприємства зберігати або розширювати конкурентні позиції на цільовому ринку у процесі адаптації до мінливого конкурентного середовища функціонування через співвідношення «ціна/якість продукції» як точки перетину інтересів виробника і споживача, що показує момент узгодженості між пропозицією і попитом».

В.М. Горбатов поділяє конкурентоспроможність підприємства за такими ознаками :

1) Можливість :

- виробляти та реалізовувати конкурентоспроможну продукцію ;
- ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами;
- ефективно функціонувати на ринку ;
- успішно розвиватися в умовах конкурентної боротьби.

2) Характеристика :

- відображає рівень ефективного використання ресурсів;
- відображає рівень ефективного задоволення потреб споживачів в порівнянні

з конкурентами;

3) Перевага :

- відносно інших підприємств данної галузі.

Дослідження поняття та методів оцінки конкурентоспроможності є важливою умовою для посилення конкурентних переваг підприємств. А також дає змогу обґрунтувати заходи щодо підвищення конкурентоспроможності сучасного підприємства.

Список використаних джерел:

1. Пужай-Черета А.М. Сутність економічної конкуренції та конкурентоспроможності.
2. Смітія Х.О. Конкурентоспроможність підприємства як одна зі складових ефективної діяльності підприємства.
3. Железняк К. Л. Напрямки підвищення конкурентоспроможності підприємств.

МАРКЕТИНГ ПЕРСОНАЛУ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Горобець Д.В.

магістрант спеціальності «Маркетинг»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Блюмська-Данько К.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Якісне управління підприємством будь-якого типу досить неможливо уявити без використання його трудового потенціалу. У діяльності організації основна роль належить групі людей, які реалізують виробничий процес, іншими словами, персоналові. Як відомо, головна особливість персоналу полягає в тому, що крім виконання виробничих функцій працівники є активною складовою виробничого процесу, які можуть активно впливати на зростання виробництва або навпаки.

Робочий процес може бути ефективним у поєднанні організації виробництва та управління. Перед підприємством постає завдання створення необхідних умов, що забезпечують як оптимальне використання людських ресурсів, спираючись на збалансовані потреби, так і інтереси підприємства і кожного працівника. Досягнення цієї налагодженості може бути забезпечене завдяки впровадженню маркетингу в управління персоналом.

Найважливішими функціями маркетингу персоналу є: визначення потреби в персоналі; вивчення персоналу; пошук і наймання кадрів, добір і оцінка персоналу; навчання і розвиток кадрів; збереження їх і стимулювання продуктивності праці, а у разі потреби звільнення працівників [1].

За нинішніх умов стратегічно-маркетингової націленості підприємств, виникає необхідність у стратегічному управлінні персоналом. Цей факт потребує детального аналізу існуючих концептуальних підходів щодо маркетингу персоналу. Активність конкурентної боротьби роблять стратегію управління персоналом однією з основних. Отже персонал підприємства стає основою забезпечення конкурентоспроможності підприємства та передумовою формування успішного менеджменту в умовах наявних вимог забезпечення розвитку підприємств. Головним завданням керівництва підприємства полягає у виборі ефективних кадрових стратегій. Основною метою управління персоналом підприємства є формування такого кадрового потенціалу та системи управління людським ресурсом, що здатні забезпечити підприємству стійку ринкову позицію, економічну стабільність та високу конкурентоспроможність. Ефективність кадрової стратегії підприємства значною мірою визначається обґрунтуванням та раціональністю вибору методів її формування. Вибір кадрової стратегії залежить як від зовнішніх чинників, так само як і від наявних людських ресурсів та можливостей підприємства.

Раціональне застосування маркетингових комунікацій є основою формування стійкого позитивного іміджу підприємства. Це дає ефект придбання підприємством певної ринкової сили, зміцнює позиції фірми щодо товарів-замінників, полегшує доступ фірми до фінансових, інформативних, трудових ресурсів.

Стратегія управління персоналом – одна з функціональних та практичних стратегій підприємства, що забезпечує формування й використання трудового

потенціалу у відповідності до змін в умовах роботи; підготовку персоналу до відповідної професійної діяльності, належну оцінку і розвиток персоналу; формування необхідних категорій персоналу; створення безпечних умов праці і соціальний захист.

Процес управління персоналом підприємства складається з трьох основних етапів [2]: планування персоналом; організація персоналу; контроль персоналу. Найважливішим етапом стратегічного управління персоналом є планування, оскільки саме на цьому етапі встановлюються цільові орієнтири у сфері управління на довгостроковий період, формується кадрова стратегія підприємства, організаційне забезпечення досягнення поставлених цілей. Специфічною особливістю управління персоналом є його здатність одночасно виступати об'єктом і суб'єктом управління. Управління персоналом передбачає, перш за все, якісні зміни у сфері роботи з персоналом, що здатні вплинути на конкурентоспроможність підприємства в цілому. Об'єднуючись із стратегічними технологіями, планування потреб у персоналі, відбір, оцінка, навчання виступають як складові стратегії управління персоналом, набувають цільову спрямованість на досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства.

Зважаючи на ситуацію, що склалась наразі у нашій країні, завданням, що потребує негайного вирішення, є розробка ефективних механізмів і заходів, які будуть сприяти підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств ринку та стануть запорукою загального посилення економічних позицій України.

Таким чином, на забезпечення високої конкурентоспроможності необхідно спрямувати економічні та організаційні важелі управління та передбачити розробку цілісної системи взаємопов'язаних елементів.

У підсумку варто зазначити, що маркетинг персоналу є важливим чинником підвищення конкурентоспроможності, що є одним з найперших понять, яке активно використовується в теорії і практиці управління та виступає багатоаспектним поняттям.

Список використаних джерел:

1. Колпаков В.М. К61 Маркетинг персоналу: [навч. посіб. для студ. серед. і вищ. навч. закл.] – К.: МАУП, 2006. – С. 5.
2. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. – [2-ге вид., перероб. і доп.] – К.: КНЕУ, 2004. – С. 302.

МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Онопрієнко Ірина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

Сумський національний аграрний університет, Україна

Заковоротний Олександр Олексійович

здобувач вищої освіти

Сумський національний аграрний університет, Україна

Дейнека Єгор Сергійович

здобувач вищої освіти

Сумський національний аграрний університет, Україна

Вирішення завдань стратегічного планування аграрного підприємства неможливе без маркетингу. Водночас увесь набір видів маркетингової діяльності має і стратегічну, і тактичну (операційну) складові. Стратегічні і тактичні завдання можна виокремити в маркетингових дослідженнях. Є доцільним проведення разових досліджень для визначення стратегічної спрямованості маркетингової діяльності аграрного підприємства, а також одночасне здійснення постійного моніторингу ринкової ситуації. У зв'язку зі зміною умов зовнішнього середовища, зміни кон'юнктури ринку, можливостей підприємства періоди маркетингових планів для різних підприємств можуть бути різними, крім того, це потребує оперативного перегляду планів маркетингу, але планування є надзвичайно важливим засобом для функціонування підприємства.

Між системою маркетингу та підфункцією планування є активний і двосторонній зв'язок. З одного боку, маркетингові цілі вирішально впливають на формування системи планування, з іншого - реалізація всіх маркетингових заходів взаємопов'язана в межах плану.

Планування маркетингу передбачає систематичний процес, який включає в себе оцінку маркетингових можливостей маркетингового комплексу і наявних ресурсів, визначення цілей маркетингу і розробку самого маркетингового плану. Маркетингова можливість являє собою область, що є привабливою для маркетингових дій компанії в якій вона буде мати конкурентну перевагу. В процесі планування має досягатися в запланованому періоді відповідність між цілями підприємства та його потенційними можливостями та ресурсами.[1]

У загальному вигляді процес маркетингового планування проходить декілька основних етапів:

- 1) аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища;
- 2) визначення цілей і завдань маркетингової діяльності;
- 3) пошук альтернативних рішень і прогнозування;
- 4) оцінка альтернативних рішень;
- 5) ухвалення рішень;
- 6) супроводження та моніторинг (контролінг) плану. [1]

Основні складові успішного маркетингового планування описують весь комплекс проблем і визначають варіанти їх вирішення, представлено на рисунку 1.

Рис. 1. **Складові успішного маркетингового планування**
Джерело: побудовано автором на основі [1]

Основні проблеми планування пов'язані з визначенням цілей, формуванням структури планів, характеру їх зв'язку, оцінкою вихідних даних, необхідних для планування, і визначенням загальної організації процесу та меж планування.

В цілому маркетингове планування має на меті визначити основні напрями обслуговування найбільш вигідних цільових сегментів та покупців, а також завоювати нових покупців; розширити ринки збуту; завоювати переваги над конкурентами; вивчити тенденції розвитку ринку; знайти шляхи максимізації доходів і прибутків; найбільш вигідне використання ресурсів; мінімізацію загроз з боку складових зовнішнього середовища; визначити сильні та слабкі сторони компанії. [2]

Без планування маркетингу істотно утруднюється більшість процесів а саме: управління дослідженнями і технологічними розробками та розвитком компанії; управління розробкою нових продуктів; впровадження необхідних стандартів для постачальників; спрямування зусиль збутового персоналу на продаж товарів; постановка реальних цілей збуту; уникнення впливу конкурентів або перемін на ринку. Об'єктивна необхідність маркетингового планування викликається умовами жорсткої конкуренції, крім того ринкова ситуація і економічне середовище постійно змінюються. Тому, щоб вижити в таких умовах, необхідний план маркетингу. Він допоможе виграти конкурентну боротьбу, ширше розкрити власні можливості, адаптуватися на ринку і відчувати себе більш впевнено в динамічному і жорсткому середовищі сучасного підприємництва на ринку аграрної продукції. Крім цього компанії, які не включають планування маркетингу до складу стандартних маркетингових процедур, можуть не мати можливостей для розвитку сталої конкурентної переваги на своїх ринках. [2, 3]

Таким чином, можна визначити принципові переваги і необхідність застосування маркетингового планування які пов'язані з кращою координацією роботи великої кількості працівників, підвищеною ймовірністю визначати очікувані події, кращою підготовленістю до змін, мінімізацією нераціональних дій щодо подолання несподіваних подій, поліпшення комунікації між співробітниками та зниження числа конфліктів серед персоналу. Крім того планування передбачає

систематичний аналіз перспективи та більш ефективного розподілення корпоративних ресурсів ринковим можливостям та з метою забезпечення основи для постійного контролю діяльності сучасного аграрного підприємства.

Список використаних джерел:

1. Дарчук В.Г. Аналіз та планування маркетингової діяльності. Навчальний посібник. Київ: ДУТ, 2019. 146 с.
2. Сударкина, С., Климентова, М., Аничкина, И. Методи та інструменти стратегічного маркетингового планування. Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки), 2019, №24, С.13-17.
3. Шумкова О.В., Онопрієнко І.М. Планування міжнародної маркетингової діяльності підприємства. Фаховий журнал БІЗНЕС-НАВІГАТОР. Випуск 6 (67) 2021.С.116-120. URL. http://www.business-navigator.ks.ua/journals/2021/67_2021/23.pdf.

МАРКЕТИНГОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ОСОБЛИВА ФОРМА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Дрижов Станіслав Володимирович

магістрант

Сумський національний аграрний університет, Україна

За умов ринкової конкуренції товаровиробники мають бути інформаційно забезпечені, здатними аналізувати ринкове середовище, зіставляти організацію та результати своєї діяльності з конкурентами, планувати подальшу діяльність підприємства задля зміцнення власних ринкових позицій та подальшого розвитку.

Дослідження сутності планування як однієї із форм господарської діяльності підприємства, дозволяють стверджувати, що планування є такою формою управлінської діяльності яка передбачає визначення низки дій та заходів з обов'язковим узгодженням їх між собою з метою досягнення ефективної роботи підприємства на ринку.

За сучасних ринкових умов підприємства мають бути зацікавлені в здійсненні ефективного маркетингового планування через те, що це один із найбільш важливих чинників конкурентоздатності будь – якого підприємства та ефективності його господарської діяльності. Саме цілі проведення маркетингового планування спрямовуються на уникнення або зниження рівнів підприємницьких ризиків з якими зіткається суб'єкт господарювання в процесі свого функціонування.

Задля можливості здійснення ефективного маркетингового планування підприємство має виявляти та аналізувати ринкові можливості та загрози, обирати цільові ринки, що відповідають вимогам підприємства та спроможності працювати на них з урахуванням наявного ресурсного потенціалу, розробляти ефективні комплекси маркетингу для кожного з обраних сегментів та успішно управляти ними. Маркетингове планування повинно базуватися на стратегії підприємства, яка ґрунтується власне на результатах маркетингового дослідження та необхідності досягнення поставлених цілей.

Маркетингове планування — це один із елементів системи маркетингового управління на підприємстві, який включає декілька взаємопов'язаних етапів, методів та процедур, метою яких є формування цілей, стратегій та, як наслідок, маркетингових заходів задля досягнення вищих результатів господарської діяльності [1, с. 65].

Маркетингове планування як особлива форма діяльності будь – якого підприємства є «...одним із найважливіших напрямів маркетингової діяльності підприємства, у процесі якого формується комплекс підсистем маркетингу взаємодій - організаційна, планова, інформаційна, логістична, виробничо-збутова та контролінгу» [2, с.543].

Кожну із цих підсистем слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних рішень, що затверджуються керівництвом підприємства за основними напрямками діяльності, а саме виробництва, збуту, фінансування, інвестування тощо. Внаслідок взаємодії маркетингових підсистем формується єдиний управлінський процес, основним ланцюгом якого є планування.

Саме взаємодія організаційної, планової, інформаційної, логістичної виробничо – збутової підсистем та власне контролінгу обумовлює здійснення загального управління комерційно – господарською діяльністю будь – якого підприємства в

основі якого покладається ефективне маркетингове планування. З метою отримання запланованого результату діяльності, в межах кожної з підсистем сформулюються та затверджуються рішення задля досягнення прогнозованого ефекту. При цьому організація практичної діяльності за прийнятими рішеннями має здійснюватися відповідно до затверджених планів за кожною сферою діяльності суб'єкта господарювання.

Процес управління маркетингом і процес планування мають бути об'єднані інтегрованою системою маркетингу. Почавши з фокусування на своїх цілях, можна гарантувати створення маркетингової стратегії та план за підсистемами маркетингу: інформаційної, логістичної, планування, контролінгу. Кожна з цих підсистем має притаманні їй характеристики. Практичний маркетинговий план має бути планом, який реалізується, керується зусиллями та відстежує успіх [3, с.18].

Саме маркетингове планування покликане відображувати процес підготовки ефективного управлінського рішення з функціонування підприємства на ринку та його подальшого розвитку. Процес планування ґрунтується на опрацюванні різних видів інформації, передбачає визначення низки дій та розроблення заходів, обґрунтування шляхів досягнення сформованих цілей та запланованих результатів на підставі порівняльної оцінки альтернативних сценаріїв розвитку, з подальшим запровадженням у практичну діяльність найбільш вірогідного варіанту та за обґрунтуванням такого рішення.

Маркетингове планування здійснюється задля опису методів використання ресурсів та інструментів маркетингу для досягнення встановлених маркетингових цілей з урахуванням ринкової ситуації. Завдяки плануванню використання наявних ресурсів та низки маркетингових інструментів підприємство отримує можливість швидко та влучно реагувати на зміни оточуючого середовища.

Враховуючи ці особливості, сучасні підприємства використовують маркетингове планування як систему стратегічних, тактичних та оперативних планів, за якими визначаються напрями діяльності підприємства, місія та цілі його функціонування, умови забезпечення ресурсами, прогнози подальшого розвитку тощо.

Маркетингове планування слід розглядати як фундаментальну основу із здійснення господарської діяльності підприємства. Маркетингове планування є процесом, що передбачає взаємоузгодженість діяльності всіх елементів організаційної структури самого підприємства, між підприємством та учасниками ринку, процесом, що має здійснюватися постійно та безперервно.

Постійне здійснення маркетингового планування, як важливого інструменту підвищення ефективності господарської діяльності суб'єкта господарювання, забезпечуватиме йому достатню гнучкість та адаптивність до змін як внутрішнього, так і оточуючого зовнішнього середовища та сприятиме зниженню вірогідних ризиків управлінських рішень.

Універсальних підходів в здійсненні маркетингового планування за умов нестабільної ринкової ситуації не існує. Планування маркетингу у різних підприємств має свої особливості. Відмінності полягають у змісті плану, тривалості процесу планування, послідовності етапів планування та власне організації самого процесу планування. Деякі підприємства взагалі можуть не мати плану маркетингу, як цільного документа. Плановим документом для таких суб'єктів господарювання є бізнес-план окремого напрямку розвитку підприємства або ж складений для підприємства в цілому. Сам бізнес - план може розглядатися як модель поведінки підприємства в поточному або перспективному періодах. Являти собою сукупність

дій, спрямованих на досягнення визначених цілей, розкривати їх зміст. Вказувати на використання методів та необхідних ресурсів, чітко визначену послідовність та строки виконання робіт по виробництву та реалізації продукції.

Удосконалення механізму аналізу, планування та контролю маркетингової політики стосовно конкретного підприємства або галузі складається з результатів вдосконалення виробничо-збутової діяльності по наступних основних напрямках: оптимальне використання потенціалу ринку, в тому числі для нових продуктів; підвищення вірогідності прогностичних оцінок; знаходження сегмента ринку обраного товару, підвищення точності аналізу ринку та ін. Це механізм, в ході якого аналізуються, плануються, втілюються в життя і контролюються заходи, розраховані на встановлення, зміцнення і підтримку вигідних обмінів з цільовими покупцями заради досягнення певних цілей підприємства. Тому для зменшення ступеню невизначеності і ризику підприємство повинно мати у своєму розпорядженні, надійну, в достатніх обсягах, своєчасну інформацію [4, с.119].

Отже, маркетингове планування як особлива форма діяльності відіграє важливу роль у здійсненні ефективної діяльності підприємства, закріплені його позицій на ринку та подальшому розвитку. Будучи управлінським процесом маркетингове планування максимально взаємоузгоджує цілі підприємства з його ресурсним потенціалом за визначеною програмою подальших дій суб'єкта господарювання з огляду на стан внутрішнього середовища підприємства та наявної ринкової ситуації.

Тому, сучасні підприємства у своїй діяльності мають активно використовувати різноманітні маркетингові прийоми. Ігнорування ж маркетингового планування діяльності підприємства як одного з важливих структурних елементів в сучасних умовах може привести до банкрутства підприємства.

Список використаних джерел:

1. Разінькова М. Ю. Етапи проведення маркетингового планування в ресторанному бізнесі. Економіка та держава. 2022. №2. С. 62 – 66. ULR: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2020/13.pdf (дата звернення: 14.01.2023).
2. Муштай В.А. Підходи до оцінки планування маркетингової діяльності підприємства. Економіка і суспільство. 2017. №9. С. 541 – 546. ULR: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/93.pdf (дата звернення: 13.01.2023).
3. Багорка О.М., Кадирус І. Г. Стратегічне планування маркетингової діяльності аграрних підприємств. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 42. С. 14 -19. ULR: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/42_2022ua/4.pdf (дата звернення: 14.01.2023).
4. Мазур К.В., Гонтарук Я.В. Удосконалення механізму аналізу та планування маркетингової діяльності підприємств АПК в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2022. Вип. 13. С. 115 – 122. ULR: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/285/265> (дата звернення: 14.01.2023).

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ СТРАТЕГІЄЮ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Бартош В.І.

магістрант спеціальності «Маркетинг»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Устік Т.В.

доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Період системних суспільних перетворень в фармацевтичному секторі української економіки має закласти підґрунтя для збалансованого комплексного розвитку окремих підприємств Сумщини та країни в цілому. Одне з головних та пріоритетних місць у цьому процесі займає проблема формування та визначення оптимальної маркетингової стратегії підприємств та пошук механізмів забезпечення її реалізації. Важливим інструментарієм реалізації маркетингової стратегії досліджуваного підприємства повинні стати забезпечувальні механізми соціально-економічного зростання та екологічного розвитку. Оскільки концептуальними засадами маркетингового розвитку передусім передбачається екологізація продукції (застосування концепції соціально-етичного маркетингу при виробництві екологічно чистої продукції), гуманізація, запровадження певної системи принципів підходів до питань суспільної діяльності підприємства. Запропонована модель маркетингового розвитку виробництва та маркетингового управління галузі, як і будь-яка соціальна модель в суспільстві, є системою інтегрованих компонентів та їх взаємозв'язків.

Здавна застосування трав і лікарських рослин мало широке розповсюдження в усьому світі. Були часи, коли спеції цінувалися дорожче, ніж золото. Світ змінювався, та з появою нових технологій, змінювалися також і потреби людей в натуральних інгредієнтах. Попит і споживання рослин, як і вивчення цілющих властивостей різних рослин. Це призвело до необхідності появи компаній, які будуть займатися збором і вирощуванням, доведенням до необхідного стану рослинної сировини, що дозволить використовувати його в наступних циклах переробки і виробництва для отримання готового до споживання продукту, максимально зберігши цілющі властивості самої сировини.

ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» - українська компанія, що спеціалізується на вирощуванні, збиранні, переробці та реалізації лікарської рослинної сировини, спецій і натуральних інгредієнтів для чаю. Крім основної діяльності, підприємство також надає послуги з подрібнення, грануляції, очищення від домішок, виробництва порошків лікарської рослинної сировини. Компанія ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» - лідер з виробництва рослинної сировини для фармацевтичної та харчової промисловості у Східній Європі.

Успішність функціонування підприємств в значній мірі залежить від забезпечення ефективною управлінською діяльністю, яка надає реальну фінансову самостійність господарюючих суб'єктів, гарантує окупність виробничих витрат цих суб'єктів і підвищує показники конкурентоспроможності продукції ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ». Висока економічна ефективність роботи підприємств в

сфері маркетингу дає можливість займати стійкі лідируючі та конкурентні позиції на ринках фармацевтичної та харчової промисловості в довгостроковій перспективі, враховуючи їх стратегічний та маркетинговий потенціал та забезпечить впровадження ефективного механізму формування маркетингових конкурентних стратегій підприємств даної сфери діяльності.

Виходячи із отриманих результатів проведеного SWOT - аналізу досліджуваного підприємства, можемо стверджувати, що для досягнення цілей доцільно використовувати на практиці стратегії розвитку, які допоможуть досліджуваному підприємству оволодіти ринком аграрної продукції та займати лідируючі позиції. Запропонований ABC-аналіз асортименту продукції дозволяє розбити великий асортимент товарів на три групи, що мають різний вплив на загальний результат (обсяг продажів), а також дає можливість виділити позиції, які додають найбільший внесок у сумарний результат.

Для розробки маркетингової стратегії, підприємства можуть використовувати найрізноманітніші матриці та методи окремо або в комплексі.

Проведено маркетинговий аналіз діяльності ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» на основі даної класифікації сформовано перелік елементів комплексу маркетингу для кожної (класичне «4Р» для продукції підприємства, впровадження на підприємство «8Р» (4Р + Presentation + Positioning + Prime + People), оскільки через загострену конкуренцію на ринку промислової продукції позиціонування продукту, своєчасна доставка товару та його вмiла презентація у місці продажу стають необхідними. Більшість досліджуваних підприємств нехтує розробкою маркетингових систем посилаючись на мінливість ринкового середовища, керівники підприємств відмовляються від формалізації маркетингових стратегій, однак інтуїтивно намагаються впроваджувати певні спрощені стратегії та дотримуватися усталених політик стосовно одного або кількох елементів комплексу маркетингу.

У цілому, розробка стратегії діяльності ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» є її вагомим інструментом для утримання провідних позицій на ринку в умовах в непередбачуваності змін зовнішнього середовища та зростаючого числа конкурентів. Відмітимо, що підприємства Сумської області у цілому готові до впливу позитивних та негативних факторів зовнішнього середовища (PEST – аналіз та SWOT – аналіз діяльності підприємства). Оскільки представниками підприємства проведено маркетингове дослідження, проаналізовано сильні та слабкі сторони підприємства, відкрито маркетингові можливості та перспективи розвитку діяльності підприємства, тому в майбутньому ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» зможе ефективно управляти цими факторами.

Автором було розглянуто найпопулярніші маркетингові матриці, на основі яких розроблено стратегії розвитку досліджуваного підприємства, а саме: SPACE-аналіз, матриця БКГ, матриця McKinsey – GeneralElectric, матриця Ансоффа.

Орієнтаційну стратегію ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» доцільно вибирати, скориставшись методом SPACE, що дозволяє визначити певний стратегічний курс дій підприємства, враховуючи стратегічну конкурентну позицію, яку воно займає на ринку по переробці рослинної сировини. Матриця Мак-Кінсі оцінює становище кожного підрозділу в портфелі організації з точки зору привабливості ринку та займаної на ньому позиції і пропонує можливі стратегічні рішення у сфері інвестицій.

На основі матричного методу визначено позиції ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» та напрями посилення їх конкурентних переваг за рахунок обраних маркетингових стратегій для конкретного підприємства на основі диференціації складових

маркетингового управління інноваційного розвитку. Обґрунтовано доцільність впровадження різних варіантів організації маркетингової діяльності підприємств залежно від їх розміру, масштабів діяльності та обраних маркетингових стратегій.

Список використаних джерел:

1. Mariia Dykha & Anastasiia Mohylova & Tetiana Ustik & Kseniia Bliumska-Danko & Valentina Morokhova & Li Tchou, 2022. Marketing of Start-ups and Innovations in Agricultural Entrepreneurship, Journal of Agriculture and Crops, Academic Research Publishing Group, vol. 8(1), pages 27-34, 01-2022.
2. M. Lyshenko, T. Ustik, V. Pisarenko, N. Maslak, D. Koliadenko. (2020). Economic and marketing aspects of the functioning of small enterprises. Financial and credit activity: problems of theory and practice, №2 (33). 2020. С. 185-193.
3. Балабанова Л. В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств. [навчальний посібник.]. К.: ВД «Професіонал», 2014. 458 с.

ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА АГРАРНОЇ СФЕРИ

Коротич В.М.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
спеціальності 075 «Маркетинг»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макаренко Н.О.

Д-р. екон. наук, професор, завідувач кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Сьогодні важливою складовою ефективної підприємницької діяльності є розуміння та використання принципів маркетингу в управлінні аграрними підприємствами. Якість маркетингової діяльності в управлінні дуже важлива, оскільки вона визначає високоприбуткову ритмічну діяльність підприємств. Управління маркетингом в агробізнесі охоплює широкий спектр стратегічних і тактичних заходів, спрямованих на те, щоб ринкова діяльність агровиробника здійснювалась ефективно та забезпечувала досягнення головної мети – задоволення потреб споживачів в його продуктах і послугах.

У сучасному бізнес-середовищі управління маркетингом набуває все більшого значення і надає багато переваг для менеджерів. Це стимулює їх постійно думати наперед, призводить до встановлення показників ефективності для подальшого управління, до чіткої координації зусиль підприємств аграрної сфери, дає їм можливість підготуватися до швидких змін, змушує чітко визначити свої завдання і показує тісніший взаємозв'язок обов'язків усіх управлінців [1, с. 72].

Аналіз стану виробництва в аграрній сфері підтвердив, що в усіх регіонах країни багато суб'єктів діяльності різних форм господарювання не мають фахівців з маркетингу. Підприємці самі є директорами, маркетологами та бухгалтерами і не можуть мати в штаті господарств багато спеціалістів, тому користуються послугами спеціальних консультантів. Фактори, які мають значний вплив на управління маркетинговою діяльністю, включають вікову структуру працівників, рівень їхньої освіти, а також матеріальні та моральні стимули, які впливають на їхнє ставлення до виконання обов'язків.

Підприємства, які практикують маркетинговий менеджмент, забезпечують завдяки цьому для себе [2]:

- цільову орієнтацію ринкової діяльності аграрних підприємств на задоволення потреб суспільства загалом та індивідів зокрема;
- ефективність маркетингової діяльності, що проявляється в організації технічних процесів від проектування продукту до його споживання;
- мотивацію, тобто надання відповідних стимулів, як матеріальних, так і моральних, для того, щоб працівники могли виконувати свої обов'язки;
- аналіз ринку, тобто його потенціалу, ємності, кон'юнктури, попиту, поведінки споживачів, потужностей агровиробників, рівня конкуренції;
- управління та аналіз маркетингової діяльності.

Найважливішими завданнями маркетингової діяльності аграрних підприємств

є концентрація на основі аналізування випуску тих видів товарної продукції, які принесуть підприємству максимальний прибуток, та спрямування діяльності підприємства через планування та збут цих видів продукції. На основі аналізу представлених в літературних джерелах концепцій управління маркетинговою діяльністю, розглядаючи його з точки зору мети, сутності та системності, науковцями запропоновано наступне визначення [3, с. 32]: управління маркетинговою діяльністю в аграрних підприємствах України – це система різних видів діяльності, що являє собою широкий спектр взаємопов'язаних стратегічних і тактичних заходів, спрямованих на ефективне здійснення стратегічних і тактичних заходів, спрямованих на ефективне здійснення ринкової діяльності та досягнення її головної мети – задоволення потреб споживачів у продовольстві. Запропоноване визначення враховує складність процесу управління маркетингом, його цілі та сутність, а також підкреслює системний характер цього процесу, оскільки управління маркетингом має здійснюватися системно та комплексно.

Виходячи з вищевказаного, основними принципами управління маркетингом в агропідприємствах є орієнтація на споживача і вплив на нього, адаптивність і гнучкість, орієнтації на майбутнє, комплексність, системність, свобода споживачів і виробників, обмеження потенційних ринкових загроз, задоволення базових потреб, економічна ефективність, інновації, навчання, інформація та захист споживачів. Ці принципи визначають конкретні сфери діяльності аграрних підприємств, що здійснюються в рамках маркетингу, зміст і спрямованість їх основних функцій і характеризуються емоційним розвитком агровиробників.

Загальноприйнятими функціями управління маркетингом на підприємствах аграрної сфери є організація та управління аналізом, плануванням та виконанням. Специфічними функціями управління маркетингом в аграрних підприємствах є: розробка цілей і завдань підприємства, основних стратегічних принципів діяльності, розробка стратегії підприємства, визначення ринків збуту, підготовка виробничих планів, планів закупівлі матеріально-технічних ресурсів, формування планів виробництва, планування та реалізація комплексу маркетингових комунікацій, формування каналів розподілу, формування та реалізація цінової політики, формування плану фінансового забезпечення, підбір працівників та формування управлінських структур для маркетингової діяльності. Управління в системі маркетингу має бути стандартизованим і відповідати вимогам регулярності, комплексності, послідовності та об'єктивності [4, с. 114].

Функціональне забезпечення маркетингової діяльності включає створення маркетингових підрозділів, функціонування маркетингових інформаційних систем, визначення та планування маркетингових стратегій, маркетинговий контроль, що починається з маркетингових досліджень (включаючи поведінку споживачів, аналіз конкурентів, маркетингові можливості ринку та позиціонування продукції). Після цього формується маркетинг-мікс підприємства, тобто ціна, методи і канали збуту продукту і способи просування агропродукції на ринку.

Таким чином, успіх будь-якого підприємства аграрної сфери залежить не тільки від фінансових результатів його діяльності, а й від правильної організації маркетингової діяльності та гнучкості системи управління. Це пов'язано з тим, що в мінливих ринкових умовах управління підприємством вимагає аналізу ринку, вивчення купівельної спроможності, прогнозу обсягів продажів і розрахунку ефективності реклами продукції. Дійсно, вітчизняні агропідприємства мають низку недоліків, які знижують ефективність управління маркетинговою діяльністю, основними серед яких є нерегулярне використання окремих елементів маркетингу,

зведення маркетингової функції до прочування агропродукції, короткострокова орієнтація, відсутність гнучкості та ігнорування запитів споживачів. Тому, саме ефективне застосування принципів маркетингового управління дозволить підприємствам аграрної сфери уникати цих недоліків та ефективно діяти в агробізнесі.

Список використаних джерел:

1. Тарасюк А. В. Особливості управління маркетинговою діяльністю аграрного підприємства України. Агросвіт. 2019. № 17. С. 70-78.
2. Коваленко Г. О., Чукіна І. В. Вдосконалення управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. Ефективна економіка. 2021. №1. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8517>.
3. Каючкіна Катерина. Особливості управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств Березанського району Миколаївської області в умовах євроінтеграції. Науковий вісник МНУ ім. В.О. Сухомлинського. Економічні науки. 2017. № 2 (9). С. 30-34.
4. Макаренко Н.О. Лобода Д.С. Інструменти побудови та розвитку системи управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. Інфраструктура ринку. 2018. №23. С. 110-116.

СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ

Романенко Віталій Миколайович

здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Колодненко Наталія Володимирівна

канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Запорукою державності кожної країни є єдність її народу, вшанування історії становлення, культурна спадщина, розвиток підприємницької діяльності та інше. Жодна держава не зможе вирішити проблеми зайнятості, поживавлення певних секторів економіки, опановувати нові ринки без розвитку підприємництва, інфраструктури та навчання свого народу.

В сучасних умовах динамічного розвитку економічних процесів, природними викликами (епідемії, міграції), складність переорієнтації підприємств, руйнація виробничого та сільськогосподарського у результаті розпочатої війни проти України. Досить гостро стає питання розвитку підприємницької діяльності в Україні. Станом на березень 2022 року, підприємства які отримали збиток (як державної так і приватної власності) склали 46,8% [1]. Враховуючи всі виклики, які стали перед українським бізнесом, вже на вересень 2022 року, підприємства які отримали збиток (як державної так і приватної власності) склали 41,1% [2], тобто український бізнес невеликими кроками продовжує відновлення та власний розвиток.

В процесі своєї діяльності, кожна юридична особа стикається з необхідністю придбати певні товарно-матеріальні цінності (ТМЦ), послуги чи роботи. Тобто одним з найважливіших факторів існування для будь-якої компанії на сьогодні є проблема з забезпеченням. Дана проблема стосується й компаній державного сектору. Більшість державних компаній взагалі не мають маркетингової стратегії закупівель, що ставить під питання їх прибутковість (доцільність) для держави, а в деяких випадках й саме існування компанії.

Починаючи з 2016 року в Україні проводиться реформа публічних закупівель, а також поетапне приведення законодавства України до норм Європейського Союзу. Завдяки підвищенню прозорості, конкурентності та професійності закупівель, Україна за 6 років заощадила 210 млрд грн [3]. Запровадження електронних закупівель сприяло розширенню можливості бізнесу щодо участі в публічних закупівлях.

Законотворці систематично впроваджують зміни до умов проведення закупівель, враховуючи наявні виклики. Так з початку 2021 року було внесення більше 10 змін до Закону України «Про публічні закупівлі», прийнято ряд постанов щодо здійснення оборонних та публічних закупівель. Законотворці та замовники державних підприємств спонукають розвивати внутрішній ринок, опановувати нові технологічні процеси, збільшувати випуск продукції чи збір врожаю для можливості забезпечити всі необхідні потреби держави. Так можна виділити наступні тенденції державних закупівель, що сприяють розвитку внутрішнього ринку, а саме:

1. Створення загальнодержавного marketplace для можливості проведення державних закупівель товарів широкого вжитку в декілька кліків. Завдяки наявності

даного інструменту держава перестала витрачати шалені кошти на кваліфікованих фахівців, які витрачають час на малі закупівлі, де вартість закупівлі та можлива економія значно менша вартості витраченого часу фахівцями для проведення аналогічної закупівлі з урахуванням норм чинного законодавства. Так станом на 2022 рік закупівлі за допомогою ProzorroMarket збільшилися в 3 рази (див. схему 1) [4]

Схема 1. Показники ефективності ProzorroMarket

2. Застосування державним замовникам закупівель з урахуванням вартості життєвого циклу. Вартість життєвого циклу – це спосіб розрахунку та порівняння реальної вартості тендерних пропозицій з урахуванням часу використання предмета закупівлі (див. схему 2). Дана концепція була виділена окремо в закупівельних директивах ЄС 2014 року, а також широко використовується багатьма закупівельними організаціями в Європі та в світі [5]. Застосування формули «вартість життєвого циклу» в публічних закупівлях надала великий поштовх в розвитку малого бізнесу, який приймає участь в закупівлях свого регіону та пропонує найбільш вигідні пропозиції з урахуванням формули.

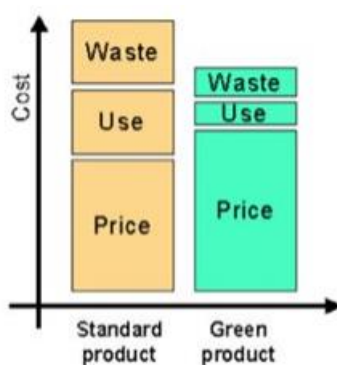

Схема 2. Приклад оцінки вартості життєвого циклу товару з урахуванням декількох показників

3. Вимога Закону України «Про публічні закупівлі», що вступила в силу з липня 2023 року й сприяє розвитку промислового комплексу України, а саме щодо створення передумов для сталого розвитку та модернізації вітчизняної промисловості (локалізація виробництва). Метою законопроекту є модернізація та

забезпечення сталого розвитку виробничо-експортного потенціалу промислового сектору національної економіки, поліпшення економічного становища України, збереження існуючих і створення нових робочих місць, підвищення добробуту громадян. Законом передбачено, що державні замовники тимчасово, строком на 10 років, встановлюються особливості здійснення закупівель певних видів товарів лише за умови, що ступінь локалізації виробництва (частка вітчизняної складової в товарі) повинна бути не менше 15% (для 2023 року) й кожного року збільшуватись на 5%. Дана норма націлена на значний розвиток вітчизняної промисловості, що буде спричиняти розвиток виробництва, збільшення доходів підприємств, поліпшення торговельного балансу, розвиток малого та середнього бізнесу.

З зазначеного вище досить чітко прослідковується, що закупівлі державних компаній спонукають розвиватись внутрішньому ринку. В той же час значною проблемою державних компаній, в більшій частині, є відсутність маркетингової стратегії закупівель. Державні компанії лише наближаються до формування маркетингової стратегії закупівель щодо оцінки, плануванню, проведенню та доцільності придбання того чи іншого товару (послуги/робіт). Підвищення ефективності закупівель державних компаній в частині формування й послідувочої реалізації маркетингової стратегії закупівель сприятиме значної ефективності закупівель, збільшенню доходів компаній, раціональності використання часу, сил та коштів.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистика України. Таблиця «Чистий прибуток (збиток) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-березень 2022 року». Вилучено з <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Державна служба статистика України. Таблиця «Чистий прибуток (збиток) великих та середніх підприємств за видами економічної діяльності за січень-вересень 2022 року». Вилучено з <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. За 6 років роботи Prozorro, Україна заощадила 210 мільярдів гривень. Вилучено з <https://prozorro.gov.ua/news/za-6-rokiv-roboty-prozorro-ukrayina-zaoshchadyla-210-milyardiv-gryven>.
4. Інформаційна сторінка ДУ «Професійні закупівлі», що є адміністратором ProzorroMarket. Вилучено з <https://www.facebook.com/100064653944270/posts/pfbid02wb5rsQFkZpFxrtd4EuyYg8px4qryVpowcgkf1vsBNcYAw3oFXeDGcMyihSPj6iR8dl/?>.
5. Life-cycle costing. Вилучено з <https://ec.europa.eu/environment/gpp/lcc.htm>.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Тріфонов В.В.

магістрант спеціальності «Маркетинг»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Блюмська-Данько К.В.

кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Корпоративний імідж слугує одним з маркетингових інструментів для досягнення стратегічних цілей підприємства. Ці стратегічні цілі стосуються ключових аспектів маркетингової діяльності підприємства та фокусуються на перспективах розвитку бізнесу, розробці ефективної та оптимальної маркетингової стратегії. У сучасних умовах ефективно управління будь-якого підприємствами можливе через формування сприятливого позитивного іміджу. Саме імідж та формування ефективної стратегії створюють умови, необхідні для підвищення показників фінансового-економічної роботи підприємства, сприяють досягненню стратегічних цілей і забезпечують конкурентоспроможність та стабільне становище на ринку серед підприємств фармацевтичної промисловості. Переваги щодо створення позитивного іміджу очевидні, однак позитивна популярність не з'являється і не існує сама по собі. Саме популярність потребує цілеспрямованої, фундаментальної та систематичної роботи з формування позитивного іміджу, вибору оптимальної та ефективної маркетингової стратегії діяльності підприємства. Позитивний образ, вибір іміджу має бути доречним, адекватним, оригінальним, гнучким (пластичним) і адресованим цільовим споживачам. Доречний імідж означає те, що він відповідає реальному іміджу та специфіці діяльності компанії. Оригінальність означає, що він відрізняється від іміджу інших компаній (продуктів і послуг), особливо однотипних. Бути гнучким або пластичним - означає бути в курсі останніх новітніх технологій, бути модним, змінюватися і здаватися незмінним. Наявність точної адреси (адресність доставки) означає привабливість для конкретної цільової групи, тобто реальних і потенційних клієнтів.

При дослідженні використовувалися праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, що внесли вагомий внесок у розроблення теоретичних та практичних засад формування і управління іміджу підприємства. Однак відкритим є питання кількісної оцінки іміджу підприємства. На сьогодні, немає чіткої методики, спроможної в комплексі оцінити інтегральні показники іміджу підприємств фармацевтичної галузі.

Слід зазначити, що імідж підприємства формує продукція, яка на ньому виробляється. ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» - єдина компанія на території Європи, яка представляє понад 400 найменувань продукції, 70% якої вирощується та збирається в Україні. Дане підприємство має потужну виробничу базу, яка забезпечує широкі можливості по переробці рослинної сировини, на підприємстві створено повний виробничий цикл переробки трав і отримання продукції відповідного цільового призначення, результатом такої виробничої бази є товарообіг компанії, який складає 5000 тон лікарської сировини, натуральних інгредієнтів для чаю та спецій, забезпечуючи широкий асортимент продукції.

Основними складовими іміджу є конкурентоспроможність та сертифікація продукції. Наявність двох сучасних лабораторій свідчить про конкурентоспроможність ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» - виробничої випробувальної та мікробіологічної. Виробнича випробувальна лабораторія здійснює аналіз і контроль якості вхідної рослинної сировини, напівфабрикатів (в процесі переробки сировини), а також готової сировини перед відвантаженням його замовнику. Мікробіологічна лабораторія слідкує за мікробіологічною чистотою закуповуваної сировини та виробленої продукції. Робота за специфікацією клієнта, при переробці рослинної сировини якість виробленої продукції приводиться у відповідність до вимог замовника. Досвід і розвинена мережа партнерів компанії. Результатом цього є широка географія експорту та імпорту, яка налічує понад 40 напрямків та регіонів. В наявності є парк вантажних машин, що дозволяє здійснювати безперебійні поставки нашим клієнтам.

Якість товару і його контроль - те, що робить кожну компанію конкурентоздатною на ринку і дає можливість досягати своїх цілей. Контроль якості на підприємстві ТОВ «СУМИФІТОФАРМАЦІЯ» здійснює відділ по контролю якості (ВКЯ) за допомогою лабораторії, яка має акредитацію на проведення аналізів лікарської рослинної сировини на предмет відповідності вимогам Української Фармакопеї.

На підприємстві значна увага приділяється впровадженню перспективних технологій виробництва продукції, зокрема це стосується нішевих культур; менеджери з продажу активно працюють щодо розширення географії збуту, займаються пошуком нових вигідних каналів збуту даної продукції; відділ якості працює над покращенням показників якості та екологічності продукції.

Нами запропонована комплексна система оцінювання іміджу підприємства, відмітимо, що для здобуття позитивного іміджу для споживачів будь-яке підприємство повинно своїм значенням Кімідж наблизитися до 100 відсотків. Штучне створення іміджу краще довірити професіоналам високої кваліфікації, тому не слід заощаджувати засоби на його створення. Імідж тільки частково "належить" фірмі - у виді візуальної атрибутики фірмового стилю, інша його частина створюється засобами PR і живе в масовій свідомості споживача. Якщо фірма не подбає про створення потрібного іміджу, споживачі можуть обійтися власною уявою і прийти до свого варіанта іміджу, що не завжди буде виграшним для підприємства.

Задля покращення іміджу нами запропоновано: вести активну рекламну компанію у ЗМІ; запропонувати заходи щодо покращення складових комунікаційної політики на підприємстві; налагодити бонусацію менеджерів з продажу продукції, забезпечити просування торгової марки продукції, проводити заходи щодо покращення соціально-психологічного клімату серед працівників підприємства; створювати власний бренд продукції та займати лідируючі позиції на ринку та в свідомості покупців.

Виявлено, що за сучасних умов виникає необхідність оцінювати конкурентоспроможність продукції порівнюючи його з потребами споживачів, чого вимагає міжнародна система стандартів серії ISO9000:2018. Для цього запропоновано розраховувати показники задоволеності споживача товаром, такі як: привабливість, соціально-економічна ефективність, коефіцієнт задоволеності споживача. Для оцінки показників конкурентоспроможності продукції та з метою покращення іміджу підприємств доцільно проводити опитування споживачів, показники, що є вагомими для споживача.

Вибір фірмового стилю компанії залежить від типу бізнесу, яким вона

займається. Він може по-різному впливати на цільову аудиторію, потенційних клієнтів і, звичайно, співробітників компанії. Унікальності фірмового стилю можна досягти за допомогою різних методів, починаючи від візитних карток співробітників, логотипу компанії, фірмових кольорів, шрифтів, слоганів, вебсайту компанії, так і рекламних блоків і листівок, спеціального графічного дизайну конвертів, бланків і фірмової документації. Крім перерахованих вище елементів фірмового стилю, імідж компанії також формується за рахунок дизайну інтер'єру її офісів і робочих місць співробітників, стилем кабінету генерального директора, іміджем генерального директора і співробітників компанії. Це ще раз демонструє щирість компанії в розвитку своєї корпоративної філософії та гордість за своє робоче місце.

Позитивний імідж підприємства передбачає безумовно високий рівень професійної освіти персоналу та його інноваційну активність. Для цього керівництву компанії необхідно забезпечити тімбілдінгові заходи професійного та особистісного розвитку за рахунок обміну досвідом з іншими підприємствами цієї сфери, вивчення передового досвіду ведення світових компаній по випуску аналогічної продукції, відвідування різноманітних семінарів, конференцій, тренінгів. Іміджева діяльність підприємства потребує постійної оцінки і коригування залежно від зміни ринкових важелів, тобто системних дій з метою своєчасної і дієвої адаптації.

Імідж підприємства складається з певного набору компонентів, які перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності, а саме: оцінка іміджу товару; оцінка іміджу споживача; створення соціального іміджу підприємства; внутрішній імідж підприємства; імідж керівництва; імідж персоналу; візуальний імідж підприємства; рейтинг інформаційних повідомлень про підприємство у засобах масової інформації.

Імідж підприємства виступає як один із маркетингових інструментів досягнення стратегічних цілей організації, що торкаються основних сторін її діяльності та орієнтовані на стратегічний розвиток діяльності підприємства. Отже, формування та підтримка позитивного іміджу підприємства фармацевтичної галузі – необхідна умова ефективного функціонування даного підприємства в умовах конкурентного ринкового середовища.

Список використаних джерел:

1. Ілляшенко С. М. Імідж організації як економічна категорія: сутність, зміст, основні етапи формування. Прометей : регіонал. зб. наук. пр. Донецьк : Юго-Восток, 2012. Вип. 2 (38). 14 с.
2. Mariia Dykha & Anastasiia Mohylova & Tetiana Ustik & Kseniia Bliumska-Danko & Valentina Morokhova & Li Tchon, 2022. Marketing of Start-ups and Innovations in Agricultural Entrepreneurship, Journal of Agriculture and Crops, Academic Research Publishing Group, vol. 8(1), pages 27-34, 01-2022.
3. Сайт компанії <http://fitofarm.com/contacts-ua/> <http://fitofarm.com/products-ua/>.
4. В. Руделіус, О.М. Азарян, Н.О. Бабенко та ін.; Ред.-упор. О.І. Сидоренко, Л.С. Маркова. Маркетинг: [підруч.]. 5-те вид. К.: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2015. 756 с.

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Лещенко Сергій Вікторович

Здобувач вищої освіти факультету економіки та менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Колодненко Наталія Володимирівна

канд. екон. наук, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

У світі високої конкуренції компаній, що випускають продукцію для упаковки продуктів харчування та укупорки і етикетки вирішальним чинником для збереження своєї позиції на ринку є виготовлення товарів високої якості за прийнятних витрат сировини та робочої сили.

На сьогодні існують різні системи якості, розроблених відповідно до вимог міжнародних стандартів серії ISO 9000. Основним завданням ISO, створеної в 1946 році, є підтримка розробки міжнародних стандартів, тестування, сертифікації систем, спрямованих на розвиток виробництва та міжнародної торгівлі якісними продуктами та послугами. Починаючи з 2004 року Україна є членом ISO.

ISO серії 9000 – це методологія забезпечення якості на підприємстві, що передбачає створення високоефективних і результативних систем якості. Це має стати гарантією того, що вимоги споживача продукції або послуг будуть дійсно задоволені.

Після деяких змін у стандартах та орієнтуючись на побажання користувачів попередніх версій розробники стандартів версії 2000р. суттєво скоротили склад основних стандартів серії 9000, перетворивши їх на ISO 9000, ISO 9001, ISO 9004, ISO 19011

Стандарт ISO 9000 виконує функцію введення до трьох інших ключових стандартів серії 9000. Він має назву «системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» відіграє суттєву роль у розумінні і застосуванні всієї серії. Остання версія стандарту вийшла у 2005 році (ISO 9000:2005)

У стандарті наведено вісім принципів управління якістю

Стандарт ISO 9001 визначає вимоги до систем управління якістю. Він має назву «Системи управління якістю. Вимоги» остання версія стандарту вийшла у 2008 році (ISO 9001:2008). Цей стандарт визначає вимоги до систем управління якістю, якщо організації необхідно продемонструвати здатність задоволення вимог споживачів». Стандарт може використовуватись як самою організацією, так і органами сертифікації систем якості для оцінювання її спроможності задовольняти вимоги стандартів та споживачів. Вимоги стандарту орієнтовані на застосування у будь-якій організації.

Стандарт ISO 9004 разом зі стандартом ISO 9001 є узгодженою парою стандартів. Він має назву «Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності». Остання версія стандарту вийшла в 2009 році (ISO 9004:2009). Цей стандарт описує модель сталого розвитку організації будь-якого розміру й напрямку діяльності в постійно мінливому бізнесовому середовищі. Якщо стандарт ISO 9001 спрямована на досягнення поставлених цілей, виконання положень ISO 9004 дозволяє досягати

поставлених цілей з більшою ефективністю.

Стандарт ISO 19011 має назву «Системи управління якістю. Керівництво з аудиту систем управління якістю та/або систем управління навколишнім середовищем». Остання версія стандарту вийшла в 2002 році (19011:2002). Він представляє собою настанову з основ аудиту систем управління якістю та навколишнім середовищем. Цей стандарт забезпечує керівництво із планування, проведення аудитів систем управління якістю та охорони навколишнього середовища. Призначений для аудиторів і організацій, що проводять внутрішні та зовнішні аудити.

Маркетинг є важливою ланкою в системі управління якістю підприємства, оскільки для того, щоб система працювала потрібно зробити не просто якісний продукт, а й реалізувати його, налагодити сервісне обслуговування і зворотній зв'язок виробника з клієнтом.

При цьому потрібно розуміти, що маркетинг починається не там, де закінчується виробництво, а навпаки – характеристика виробництва визначається маркетинговими дослідженнями. Тому маркетингова служба повинна брати участь у розробці, підтримці та вдосконаленні системи управління якістю.

Стандарти ISO серії 9000 оперують такими поняттями, як «замовник» і «орієнтація на замовника», що відображає головні принципи маркетингу і управління якістю, а саме орієнтацію на споживача і задоволення його потреб, або і переверження очікувань замовника.

В системі управління якістю відділ маркетингу повинен займати лідируюче місце при формуванні стратегії розвитку підприємства – при цьому цей підрозділ має повною мірою володіти інформацією про внутрішні і зовнішні фактори, що діють на ринку.

Якщо розглянути сучасні системи управління якістю, то вони пов'язані здебільшого з процесами виробництва товарів і послуг, ніж з маркетинговими процесами. Це зумовлено тим, що системи управління якістю історично розроблялися саме для виробничих процесів

Аналізуючи принципи управління якістю і маркетингу, можна виділити загальні принципи, які використовуються обома напрямками:

- орієнтація на замовника;
- лідерство;
- залучення персоналу;
- постійне поліпшення;
- прийняття рішень на основі фактів.

Відділ маркетингу в системі управління якістю повинен відповідати за такі процеси: маркетинг, аналіз контрактів, зв'язок зі споживачами тощо. Для кожного з них необхідно встановити цілі у сфері якості. Вони повинні бути досяжні, актуалізовані й вимірні. Процес «маркетинг» слугує для розробки і реалізації маркетингової стратегії розвитку виробництва. Реалізація цього процесу доцільна за такими етапами:

- 1) оцінка можливості реалізації з виробництва наявних видів товарів;
- 2) вивчення ринку, визначення максимальної кількості потенційних замовників із кожного виду продукції;
- 3) на основі отриманих даних – ухвалення рішень про співвідношення комбінацій випуску різних видів продукції, тобто формування стратегії розвитку організації на певний період, наприклад рік;
- 4) реалізація сформованої стратегії з використанням інструментів маркетингу.

Виявлення з декількох потенційних замовників реальних і підписання з ними контрактів.

Система маркетингу, охоплюючи всі стадії життєвого циклу продукції, повинна взаємодіяти з системою управління якістю в організації через реалізацію таких функцій:

- аналіз потреб і насиченості ринку, визначення вимог споживачів до продукції;
- планування критеріїв, що відображають якісні параметри продукції;
- проведення оцінки конкурентоспроможності продукції організації та її конкурентних переваг;
- організація процесів пакування, транспортування і монтажу;
- визначення оптимальних гарантійних термінів обслуговування продукції, перевірка інструкцій з експлуатації та обслуговування;
- розробка системи моніторингу, контролю та зворотного зв'язку зі споживачами продукції, обробка отриманої інформації;
- організація рекламної діяльності на підприємстві.

Тобто сучасна система управління якістю може нормально функціонувати тільки на тому підприємстві, яке успішно застосовує у своїй діяльності маркетингову стратегію. Відповідно до цього, вся діяльність здійснюється на основі безперервного аналізу ринку, знання точних потреб споживачів і можливих змін у майбутньому. У межах системи управління якістю застосовуються такі інструменти маркетингу, як товарна політика, збутова політика, цінова політика, реклама і сервісне обслуговування. Також застосовуються різні способи і методи збору даних для проведення досліджень якості продукції, задоволеності споживачів тощо. Служба з маркетингу розробляє і застосовує систему заходів впливу на ринок і споживчий попит з урахуванням можливості одержання прибутку за рахунок максимального задоволення запитів споживачів. Підприємство, діяльність якого базується на принципах маркетингу, розробляє програми з нових товарів, виробництво і збут яких вона планує здійснити в результаті маркетингових досліджень ринку. Цілі підприємства досягаються через оцінку і задоволення вимог споживачів.

У такий спосіб маркетинг не тільки створює умови для виходу на ринок, але і сприяє закріпленню позицій підприємства, збільшенню продажів, швидкої зміни характеристик продукції під впливом технологічних досягнень і вимог споживача.

Отже, стандарти ISO 9000 забезпечують побудову процесів компанії, що дозволяють задовольнити вимоги споживачів і в підсумку досягати високого ступеня їх задоволеності.

Основним ключовим моментом, відповідно до положень цих стандартів, є забезпечення задоволеності споживачів.

Список використаних джерел:

1. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів: ДСТУ ISO 9000:2015 [Чинний від 2017-07-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 45с.
2. Системи управління якістю. Вимоги: ДСТУ ISO 9001:2015 [Чинний від 2016-06-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016. 22с.
3. Єршова І.І., Паракуда В.В. Нова версія ISO 9004:2018 «Управління якістю. Якість організації. Настанови щодо досягнення сталого успіху». Тези доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції «Інфраструктура якості: перспективи та тенденції розвитку» (м. Київ, 6 червня 2018 року). Київ: Редакційновидавничий відділ ДП «УкрНДНЦ», 2018. С. 10–11.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

МООCS ЯК ІНСТРУМЕНТ НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ

Павленко Надія Михайлівна
аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Швидкий розвиток та зміна технологій зумовлює зростання потреби у навчанні персоналу, що передбачає як вдосконалення наявних знань та навичок, так і формування нових у суміжних областях. Відповідно до дослідження компанії Deloitte через поширення автоматизації та розвиток штучного інтелекту 375 млн працівників будуть змушені змінити професію та отримати кардинально нові навички до 2030 року, що складає 14% від світової робочої сили [6, с. 8]. Тому, компанії здійснюють постійний пошук методів та форм навчання персоналу, що дозволять урізноманітнити навчальні заходи та забезпечити необхідну швидкість та ефективність цього процесу.

Одним з інструментів, що може допомогти у вирішенні такої проблеми, є масові відкриті онлайн курси (MOOCs – Massive Open Online Courses). Вони пропонують тисячі різноманітних пропозицій для мільйонів користувачів навколо світу. MOOCs мають декілька ключових особливостей. По-перше, масовість. Формат такого навчання дозволяє навчати величезну кількість учасників одночасно. По-друге, відкритість. Будь-хто, у кого є доступ до мережі Інтернет, може приєднатися шляхом простої реєстрації до платформи. Крім того, курси розраховані на різні рівні підготовки, тому як новачки, так і досвідчені фахівці можуть знайти для себе корисні матеріали. По-третє, взаємодія між учасниками. Навчання на курсах покращується шляхом забезпечення спільних обговорень виконаних завдань, обміну досвідом та постійної комунікації, що здійснюються на добровільній основі. Для деяких програм передбачена також підтримка технічних менторів та зворотний зв'язок від викладачів [1, с. 428]. На ринку існує велика кількість MOOCs, що мають певні відмінності, але працюють за схожими принципами. Порівняльна характеристика п'яти популярних платформ наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика популярних MOOCs

	Coursera	Edx	FutureLearn	Udacity	Prometeus
Рік заснування	2012	2012	2012	2012	2014
Кількість користувачів	113 млн +	42 млн +	7 млн +	16,9 млн +	2,3 млн +
Кількість курсів	5000+	3600+	1000+	337+	300+
Безкоштовні курси	+	+	+	+	+
Платні курси	+	+	+	+	+
Сертифікати	Платні / Безкоштовні	Платні	Платні	Платні	Безкоштовні
Спеціалізації (кілька послідовних курсів)	+	+	+	+	+

Продовження табл. 1

Порівняльна характеристика популярних MOOCs

	Coursera	Edx	FutureLearn	Udacity	Prometeus
Можливість отримання освітнього ступеня	+	+	+	-	-
Наявність дедлайнів в курсі	+	+/-	+	-	+/-
Курси для різних рівнів підготовки	+	+	+	+	-
Зворотний зв'язок від ментора	+/-	+/-	+/-	+/-	+/-
Окремі пропозиції для бізнесу	+	+	+	+	+
Ціна курсів / підписки	Від 9,99\$ / 39,99\$ на місяць	50-300\$ за курс	279,99\$ на рік	275-339\$ на місяць	Від 1850 грн за курс
Середня тривалість курсів	6-10 тижнів	8-12 тижнів	6-8 тижнів	3-4 місяці	1-3 місяці
Доступні мови	Більшість популярних мов	Переважно англійська	Переважно англійська	Англійська	Українська

дані сформовано з [2, 4, 5, 7, 9]

Варто зазначити, що більшість з MOOCs мають окремі пропозиції для бізнесу. Вони включають в себе можливість запусків курсів виключно для працівників компанії, відслідковування їх траєкторії та прогресу, розробки курсів на замовлення під конкретний запит тощо [2, 5, 7, 9]. Крім того, останнім часом до розробки курсів залучають все більше партнерів з бізнесу, для забезпечення їх відповідності конкретним вимогам та побажанням роботодавців.

Використання MOOCs для навчання персоналу має низку переваг: 1) скорочення витрат, що забезпечується за рахунок формату, який дозволяє одночасно навчати велику кількість співробітників та нівелює необхідність найму значної кількості тренерів, пошук та організацію місця для навчання, забезпечення матеріалів тощо. Також працівники можуть проходити безкоштовні курси, які не передбачають жодних додаткових витрат; 2) гнучкість у використанні, що зумовлено можливістю доступу у будь-який зручний для користувача час; 3) різноманітність. Дані платформи пропонують величезну кількість курсів з широкого кола тем, що дозволяє працівнику персоналізувати власне навчання та обрати максимально актуальні та цікаві для себе пропозиції [8, с. 19]. Водночас деякі з платформ спеціалізуються на конкретній тематиці, наприклад, Udacity зосереджується на інформаційних технологіях та розвитку цифрових навичок; 4) висока якість матеріалів. Більшість курсів створені за участі провідних освітніх закладів та фахівців, а також вони в більшості випадків вже протестовані тисячами користувачів на попередніх запусках курсів, що дозволяє їх значно покращити на основі отриманих даних [3, с. 16]; 5) соціальне навчання. Такі курси передбачають та заохочують взаємодію між учасниками (спільні обговорення, дискусії, зворотний зв'язок по виконаних завданнях). Враховуючи, велику кількість залучених до курсу людей, що мають різний досвід, погляди та цінності, це дає змогу сформулювати альтернативні точки зору, розширити сприйняття та згенерувати нові ідеї, що можуть бути корисними, не лише для індивідуального розвитку, але і розвитку компанії загалом.

Висновки. Таким чином, було проаналізовано характерні особливості MOOCs, проведено порівняльну характеристику п'яти популярних платформ, для виявлення їх спільних та відмінних рис. Варто зазначити, що більшість з них налаштовані на продуктивну взаємодію з бізнесом та мають окремі пропозиції, що можуть доповнити

та покращити систему навчання персоналу на підприємстві. Їх використання несе низку переваг, основними з яких є скорочення витрат, висока якість, різноманітність, гнучкість та обмін досвідом.

Список використаних джерел:

1. Baturay, M.H. (2015). An Overview of the World of MOOCs. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 174, 427-433.
2. Coursera. Online Courses & Credentials From Top Educators. Вилучено з: <https://www.coursera.org/>.
3. Dodson, M. N., Kitburi, K., & Berge, Z. L. (2015). Possibilities for MOOCs in Corporate Training and Development. *Performance Improvement*, 54(10), 14–21.
4. Free Online Courses by Harvard, MIT & more. Edx. Вилучено з: <https://www.edx.org/>.
5. FutureLearn: Online Courses and Degrees from Top Universities. Вилучено з: <https://www.futurelearn.com/>.
6. Guziak, J., & Griffiths, M. (2022). Upskilling, Reskilling and Skill Based Organizations. Вилучено з: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Prezentacje-webinary/pl_webinar_17-02-2022_Reskilling_Webinar.pdf.
7. Learn the Latest Tech Skills; Advance Your Career. Udacity. Вилучено з: <https://www.udacity.com/>.
8. Ong, D., & Jambulingam, M. (2016). Reducing employee learning and development costs: the use of massive open online courses (MOOC). *Development and Learning in Organizations: An International Journal*, 30(5), 18–21.
9. Prometheus. Вилучено з: <https://prometheus.org.ua/>.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РЕЛОКЕЙТУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Гордієнко Євгенія Петрівна

доктор філософії, старший викладач кафедри управління персоналом
та підприємництва ННІ «Інститут державного управління»
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Український бізнес опинився у надзвичайно складному становищі, оскільки повномасштабне вторгнення Росії завдає тяжких наслідків сфері господарювання, яка ще фактично не оговталась від карантинних обмежень пов'язаних з пандемією. При цьому у сучасних реаліях, робота підприємців в усіх сферах життєдіяльності, як ніколи важлива для держави.

Наукою державного управління доведено, що малий та середній бізнес мають високу здатність пристосовуватись до вимог часу, динамічність та лояльність [5]. При цьому, завдання держави – створення сприятливих умов для розвитку інноваційного та конкурентоспроможного сектору малого і середнього підприємництва. У сучасних умовах в Україні, мова йде скоріше про «виживання» і збереження бізнесу, ніж про розширення і розвиток, бо наслідки повномасштабного воєнного конфлікту ще не можуть бути в повній мірі оцінені аналітиками [1].

За загальними тенденціями структура господарювання змінилась на користь неприбуткових організацій, так, за перші п'ять місяців війни з усієї кількості зареєстрованих юридичних осіб 22% мають статус прибутковості, а 78 % припадає на неприбуткові організації (благодійні фонди, департаменти органів місцевого самоврядування, громадські організації). Окрім того, новим явищем для економіки України стало територіальне переміщення великого, малого та середнього бізнесу з регіонів, у яких ведуться бойові дії та з тимчасово окупованих територій. Всі об'єкти господарювання, відповідно до цього критерію, можна поділити на кілька типів: ті, що залишились у місці провадження господарської діяльності, ті, що працюють у гібридному режимі (частково дистанційно) і ті, що здійснили релокейт – змінили місце провадження діяльності і переєструвалися в іншому регіоні.

В цьому контексті важливим є напрям провадження господарської діяльності. Наприклад, особливості ІТ-індустрії дають можливість бути флагманом дистанційної, або гібридної роботи; а сфера капітального будівництва (92%), виробництва товарів (90%), тобто ті, для яких переїзд в інший регіон складний, або неможливий взагалі залишились на місцях. При цьому, сфера обслуговування та надання послуг більш мобільна в рамках держави. Лідерами серед регіонів, в яких зареєстровано найбільше прибуткових організацій за п'ять місяців повномасштабного вторгнення стали: м. Київ – 93; Львівська область – 54; Дніпропетровська область – 41; Івано-Франківська область – 35; Хмельницька область – 33; Одеська область – 27. Суттєво поживавився процес реєстрації фізичних осіб-підприємців, серед областей, лідерами стали: Київська – 716, Житомирська - 297, Сумська – 214, Чернігівська – 176 [3].

Такі результати аналітичних досліджень відображають проведення системної та оперативно сформованої політики державної підтримки – сукупності правових, організаційних, фінансових заходів регулювання підприємницької діяльності, яка передбачає, свідоме формування органами державної влади та місцевого самоврядування відповідних інструментів підтримки бізнесу, зокрема, створення стимулів, використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, що залучаються

для його суб'єктів. Пріоритетність державного регулювання та підтримки підприємництва в умовах війни зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів стимулювання розвитку суб'єктів бізнесу [2].

Одним із комплексних важелів у системі державної підтримки бізнесу під час воєнних дій стала державна програма релокейту. Цей інструмент жодного разу не використовувався за часи незалежності України у такому масштабі. Релокація – процес складний для бізнесу та підприємств (особливо, у сфері будівництва, або виробництва) в будь-який час, але в умовах війни необхідний для його збереження.

Процес переїзду підприємницької діяльності активно відбувався майже одразу від початку воєнних дій: за два місяці 1171 українських підприємств розпочали процес евакуації своїх виробництв. Понад 400 компаній частково або повністю перевезли свої потужності, з них 216 відновили роботу. Ще близько 500 підприємців шукають майданчики для розміщення.

Нормативно-правовою базою для реалізації програми релокейту бізнесу є Розпорядження Уряду України від 25.03.2022 № 246-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію». Цілком доцільно, що пріоритетними в отриманні державної підтримки з релокейту є підприємства стратегічно важливого значення, що виготовляють продукцію першої необхідності для забезпечення потреб військових, територіальної оборони та цивільного населення, хоча дана програма є відкритою для усього без винятку бізнесу, що знаходиться у зоні ризику та активних бойових дій, в тому числі зі штатом 10-20 осіб.

Переходячи до конкретики, є необхідним, варто виділити конкретні організаційно-логістичні заходи, з яких складається пакет державної підтримки релокейту: підбір місця розташування для потужностей підприємства; допомога з перевезенням на нову локацію; сприяння в розселенні працівників та пошуку нових співробітників; підтримка у відновленні логістики, закупівлі сировини та пошуку ринків збуту.

Відповідно до державної програми, здійснюється переміщення підприємств в один з дев'яти регіонів (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області). Наразі передбачено, що після завершення бойових дій підприємства повернуться на первинні локації та дадуть поштовх відбудови економіки в територіальних громадах.

Передовою є інформаційно-аналітичне забезпечення діючої програми релокейту: ДП «Прозорро. Продажі» спільно з маркетплейсом E-Tender розробило IT-систему, яка дозволяє не лише подавати заявки підприємствам, що потребують переміщення, а ще й тим компаніям, які готові сприяти: надати місце для розміщення, чи інші активи. Платформа дозволить не лише збирати та опрацьовувати такі запити, а й моніторити онлайн процес переїзду, який реалізовуватимуть Міністерство економіки спільно з Мінінфраструктури, Укрзалізницею, Укрпоштою та іншими учасниками. Така опція дає можливість виявити складнощі у процесі, та усунути їх. Для реалізації проекту з релокації світовий вендор Microsoft Corporation надав у користування хмарні сервіси в межах загальної програми підтримки державних органів та бізнесу. Це дозволило забезпечити інфраструктуру рішення для автоматизації процесів релокації українських підприємств [4].

З високою вірогідністю, доцільно прогнозувати, що такий важливий індикатор

економічного та соціального розвитку країни, який, серед іншого, залежить і від успішності та активності місцевого бізнесу, як рівномірний розвиток регіонів поки що не буде на високих позиціях. Але не дивлячись на безпрецедентні кризові явища в економіці України, спричинених вторгненням Росії, представники різних видів господарської діяльності виявляючи гнучкість та динамічність швидко пристосовуються до нових реалій, усвідомлюючи відповідальність за наповнення бюджету та робочі місця та соціальну рівновагу в державі.

Список використаних джерел:

1. Відродження українського бізнесу під час війни: аналітика у 5 інфографіках. Дія Бізнес. Центр розвитку інновацій. Офіс з розвитку підприємництва та експорту URL: <https://vkursi.pro/news/content/vidrodzhennia-ukrainskoho-biznesu-pid-chas-viyny-analotyka-u-5-infohrafikakh-358988>.
2. Коваль Л.П., Мельник В.В. Соціальна відповідальність бізнесу в контексті кризових явищ у виробничій сфері. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 19. С. 417-421.
3. Малий бізнес поступово повертається до роботи / Офіційний сайт Європейської бізнес асоціації, 2022 URL.: <https://eba.com.ua/malyj-biznes-postupovo-povertayetsya-do-roboty/>.
4. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 р. № 305 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text>.
5. Yevheniia Hordiienko, Olga Prykhodko State Support of Entrepreneurial Activity During the War in Ukraine. SSP Modern Economics, State and Public Administration (ISSN 2806-1950), Volume 1 Issue 1, Jul-Dec 2022. URL: <https://ssp.ee/index.php/mespa/article/view/75/75>.

ДОСВІД КРАЇН СВІТУ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ БІОБЕЗПЕКИ

Фалько Д.І.

Аспірант Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Алексєєнко І.В.

Д-р. політ. наук, професор, заступник директора з наукової роботи
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Сьогодні біотехнології є однією з високотехнологічних сфер, що володіє величезним економічним і військовим потенціалом та має стрімкий вектор розвитку. Однак ці ж технології здатні нанести колосальну шкоду та несуть в собі величезну загрозу безпеці суспільства й держави.

Проблеми біобезпеки належать до найважливіших та найскладніших багатоаспектних та інтегральних явищ суспільного та політичного життя. Нинішній етап розвитку світової спільноти характеризується тим, що сфера регулювання біобезпеки сучасної держави перебуває у стані стрімких та постійних змін.

Сьогодні проблема біобезпеки набуває вагомого значення в умовах глобалізації та появи нових загроз і ризиків глобального характеру, які потребують об'єднання зусиль держави, суспільства, міжнародної спільноти для вирішення широкого спектра питань у сфері нерозповсюдження та протидії біологічним загрозам.

В останні роки в ряді країн світу прийняті або модифіковані спеціальні закони про біологічний захист. Зокрема, в Новій Зеландії в новій редакції ухвалили Закон про біологічну безпеку, а також Закон про виключну економічну зону, що застосовується в цілях запобігання проникненню шкідливих і небажаних мікроорганізмів [2].

В 2019 р. в Австралії прийнята нова редакція Закону про біобезпеку 2015, що замінює Закон «Про карантин» [2]. Вона регулює управління широким спектром ризиків біозахисту людини. Крім того, визначає порядок реалізації міжнародних прав і обов'язків Австралії, в тому числі міжнародних медико-санітарних правил (International Health Regulations 2005), угоди про застосування санітарних і фітосанітарних заходів (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures) і Конвенції про біологічне різноманіття (Convention on Biological Diversity 1992) [4].

В Китаї розглядається проект закону про біологічну безпеку, який спрямований на забезпечення безпеки національних біоресурсів, стимулювання та захист розвитку біотехнологій, а також запобігання та заборона застосування біологічних агентів або біотехнологій, які можуть завдати шкоди національній безпеці КНР.

Стратегічні документи ЄС з біоекономіки наголошують на необхідності шукати нові способи виробництва та споживання, які найбільш повно враховують екологічну безпеку в умовах обмежених ресурсів та глобальних викликів, таких як зміна клімату, деградація земель та екосистем у поєднанні з зростаючою чисельністю населення планети [1].

Крім того, нещодавно були оприлюднені офіційні національні стратегії

біологічної безпеки провідних країн у сфері біотехнологій та біомедицини – Великобританії та США, – у яких висловлюється занепокоєння з приводу біозахисту.

У вересні 2018 р. в США затверджено Національну стратегію біологічного захисту (National Biodefense Strategy) (далі – Стратегія) для захисту США від біологічних загроз, запобігання біоінцидентам та боротьбі з їх наслідками, а також багатьма природними, біологічними загрозами для суспільства, економіки та навколишнього середовища. Як зазначено в меморандумі Білого дому, Стратегія нерозривно пов'язана з Національною стратегією безпеки США (National Security Strategy, 2018) і ґрунтується на уроках, винесених з минулих біологічних інцидентів. Стратегія спрямована на створення більш життєздатного та ефективного механізму біологічного захисту нації від біологічних загроз, які виходять з багатьох джерел, не знають кордонів і мають величезний потенціал для руйнування економіки, завдання шкоди людському життю та руйнування самої структури суспільства [6].

Управління біологічними ризиками є важливим елементом Стратегії. Зазначається, що потрібне розуміння і оцінка біологічних ризиків, а також реагування на них і прийняття заходів із запобігання. Стратегія ґрунтується на тому, що біологічні загрози не можна звести до нуля, але цими ризиками можна і потрібно управляти. За допомогою Стратегії уряд США оптимізує свої власні зусилля і організовує роботу партнерів всередині країни і за її межами для протидії різним спектрам біологічних загроз.

Аналогічний міжвідомчий підхід до біологічної безпеки прийнятий у Стратегії біологічної безпеки Великобританії (UK Biological Security Strategy), опублікованій у серпні 2018 р. Мета цієї Стратегії полягає у захисті країни та її інтересів від існуючих основних біологічних загроз, незалежно від їх джерел та об'єктів впливу. Підкреслюється, що міжвідомча рада, підзвітна підкомітету Національної Ради безпеки, сприятиме розвитку існуючих механізмів управління загрозами та протидії їм [8].

Отже, у сучасному світі необхідність у біологічній безпеці значно вища, ніж будь-коли в минулому. На національному та глобальному рівнях біобезпека визначається здатністю ефективно реагувати на біологічні загрози та пов'язані з ними фактори, здатністю підтримувати та захищати безпеку та інтереси громадян.

Забезпечення біологічної безпеки потребує системного підходу та організації, що передбачає цілий комплекс заходів, закріплений у спеціальних законодавчих актах. Вони також мають бути скоординовані на рівні міжнародних конвенцій з питань біобезпеки.

Список використаних джерел:

1. Bioeconomy Strategy. A sustainable bioeconomy for Europe: strengthening the connection between economy, society and the environment // European Commission. – 2018. – URL: https://ec.europa.eu/research/bioeconomy/pdf/ec_bioeconomy_strategy_2018.pdf.
2. Biosecurity Law Reform Act 2012 // Parliamentary Counsel Office of the New Zealand. – 2012. – URL: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2012/0073/latest/whole.html>.
3. Global Innovation Index 2016: Winning with Global Innovation // Cornell University, INSEAD, The World Intellectual Property Organization (WIPO). – Geneva, 2016. – URL: http://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.
4. Glowka L., Burhenne-Guilmin F., Synge H. A Guide to the Convention on Biological Diversity // International Union for Conservation of Nature and Natural Resources and Cambridge. – 1994. – URL: <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/EPLP-no.030.pdf>.

5. Innovating for Sustainable Growth: A Bioeconomy for Europe // European Commission. – 2012. – URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1f0d8515-8dc0-4435-ba53-9570e47dbd51>.
6. National biodefense strategy // White House of the USA. – 2018 – URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2018/09/National-Biodefense-Strategy.pdf>.
7. The Internet of Things: Mapping the value beyond the hype // McKinsey Global Institute. – 2015. – URL: <https://www.mckinsey.com>.
8. UK Biological Security Strategy // UK Government. – 2018. – URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/730213/2018_UK_Biological_Security_Strategy.pdf.

ЕКОЦИД ЯК ЗЛОЧИН ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Сохатюк Лариса Михайлівна

аспірантка Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби, 1 курс, спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна

Д-р. п. наук, професор Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

З 24 лютого 2022 року російська армія вчиняє на території незалежної України жорстокі злочини проти українського народу. Водночас, довкілля страждає не менше. Вже майже рік відбувається знищення українських природних ресурсів, руйнація екосистем, а в окремих випадках спостерігається тотальне їх знищення. Нищення промислових, енергетичних та інфраструктурних об'єктів, а також ланцюгові вибухи та пожежі призводять до масового забруднення навколишнього середовища, що матиме наслідки не лише на території України, адже наслідки цієї екологічної катастрофи не зупиняться на її кордонах.

Військові дії спричиняють значні викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Це пов'язано як з безпосередньою роботою військової техніки та озброєнь [6], так і з наслідками влучань в промислові об'єкти, резервуари з паливом, тощо.

Крім того енергетична криза, що виникла внаслідок руйнування об'єктів енергетичної інфраструктури, призводить до масового використання портативних дизель-генераторів, викиди яких погіршують якість атмосферного повітря в містах [11].

Російські війська навмисно окунують та обстрілюють промислові та дослідницькі об'єкти, пов'язані з використанням радіоактивних матеріалів (включаючи атомні електростанції), провокуючи ризик ядерної катастрофи і можливість радіоактивного забруднення значних територій [6].

Війна, яку веде росія проти України, характеризується численними порушеннями як правил та звичаїв ведення війни, норм гуманітарного права, так і багатьох міжнародних конвенцій, в тому числі екологічних [6], [7], [8]. Фактично на території нашої країни вчиняються протизаконні дії, що завдають незворотної довгострокової шкоди навколишньому середовищу. Отже, питання екоциду, екологічного тероризму все ширше та голосніше лунає і піднімається на всіх рівнях нашої держави, а також з боку громадських екологічних та міжнародних організацій.

Термін «екоцид» був уведений американським біологом і біоетиком Артуром В. Галстоном (1920-2008) на Конференції з питань війни та національної відповідальності у Вашингтоні (1970) [7]. Водночас, відповідно до інших джерел вперше термін ввів в обіг на Конференції ООН з навколишнього середовища в Стокгольмі 1972 року прем'єр-міністр Швеції Улоф Пальме та вимагав прийняти міжнародний закон проти масового знищення екосистем [12]. Разом з тим, тривала наукова дискусія щодо змісту цього терміну триває й дотепер. А процес визначення відповідальності виявився надзвичайно тривалим. Термін було введено в міжнародне право, а також в національне законодавство ряду країн, включаючи

Україну [7], [10].

Поняття злочинів проти довкілля не визнані такими ж як злочини, поняття яких зафіксовані в Римському статуті Міжнародного кримінального суду. Нині ст. 5 Римського статуту міжнародного кримінального суду проголошує, що останній може розглядати «питання, пов'язані з чотирма категоріями злочинів: геноцид, воєнні злочини, злочини проти людяності й злочин агресії». Пряме закріплення екоциду на рівні міжнародно-правових документів відсутнє, хоча дискусії з цього питання досить активно ведуться зацікавленими сторонами [12].

Кримінальний кодекс України (стаття 441) визначає екоцид як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [3].

З перших днів війни Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, збирає інформацію про злочини, скоєні російською федерацією проти довкілля в Україні. За даними, розміщеними на офіційному ресурсі Міністерства – Екозагроза, станом на 16 січня 2023 року орієнтовні розрахунки збитків нараховані Державною екологічною інспекцією відповідно до затверджених методик склали понад 1,7 трильйони гривень. Порушення щодо об'єктів природно-заповідного фонду встановлено на території площею 1240113 га, а сума збитків оцінюється у майже 103 мільярди гривень.

Загалом, військові конфлікти зазвичай пов'язані з негативним впливом на довкілля [5]. Особливо вразливими до такого впливу виявляються природно-заповідні території [9]. Вплив військових дій на рослинний світ полягає у прямому знищенні рослинного покриву пересуванням військової техніки та розривами снарядів, вирубування лісу, руйнування оселищ рідкісних видів. Крім того в їх результаті виникають сприятливі умови для занесення та поширення чужорідних інвазійних видів флори [1]. При цьому, вплив на тваринний світ полягає як у прямому знищенні представників фауни (загибель від пострілів та вибухів, підриви на мінах, загибель під час пожеж). Також існують наслідки віддаленої дії. Зокрема: руйнування місць розмноження, зимівлі, міграційних шляхів, тощо; порушення життєвих циклів та просторової структури популяцій внаслідок турбування присутністю людей, рухом військової техніки, ефектами від застосування озброєнь (шум, спалахи, вібрація); цілеспрямоване знищення популяцій окремих видів (комахи, миші, змії) як «небажаних сусідів» при розміщенні особового складу в польових умовах [2].

Значної шкоди завдано та продовжує завдаватись лісовим екосистемам. Вона включає пряме знищення лісів у процесі бойових дій та пожеж, що через них виникають. Забруднення лісів вибухонебезпечними предметами та їх мінування, в результаті якого ускладнюється або унеможливорюється ведення лісового господарства, проведення лісотехнічних та лісоохоронних заходів. Пряме знищення представників лісових видів фауни та оселищ рідкісних видів. Переміщення населення, спричинене війною, призводить до збільшення антропогенного тиску на ліси в регіонах, віддалених від зони активних бойових дій [4].

Значному ризику піддаються унікальні природні комплекси, що охороняються в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Деякі з них вже значно постраждали від російської агресії. Зокрема, під загрозою знищення перебувають Луганський природний заповідник, Чорноморський біосферний заповідник, Біосферний заповідник Асканія-Нова, Національні природні парки «Азово-

Сиваський» і «Джарилгацький», дендропарк «Тростянець» [6]. Загалом, на окупованих територіях та в небезпечних зонах опинилося 1426 об'єктів природно-заповідного фонду загальною площею 1653191 га [4].

Порушення щодо об'єктів природно-заповідного фонду від військової агресії російської федерації не минули і об'єкти природно-заповідного фонду Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 10 жовтня 2022 року ворогом були пошкоджені оранжереї Ботанічного саду імені О. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де розташована унікальна колекція тропічних та субтропічних рослин, що має статус Національного надбаня України. Отже, існує реальна загроза втрати цієї унікальної колекції, втрата якої матиме серйозні негативні наслідки для розвитку науки та суспільства.

Необхідно зазначити, що з перших днів війни в Україні для формування переліку всіх порушень у сфері охорони навколишнього природного середовища та притягнення росії до відповідальності створено Оперативний штаб при Державній екологічній інспекції України, до складу якого увішли представники від Держекоінспекції, Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування, РНБО, Міндовкілля, Офісу Генерального прокурора, СБУ, Державного агентства лісових ресурсів та ін.

Для збору даних про екологічні злочини було створено застосунок, за допомогою якого кожен охочий може зафіксувати відому йому інформацію щодо шкоди, заподіяної довікілью окупантом. Також для збору та фіксації інформації про екологічні загрози в режимі реального часу Міндовкілля за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та інших партнерів на національній онлайн-платформі «ЕкоСистема» створено окремий офіційний ресурс «ЕкоЗагроза», про який вже зазначалося вище. До того ж профільним Комітетом Верховної Ради України, Міндовкілля, Держекоінспекцією, громадськими організаціями, екологічними активістами здійснюється збір інформації щодо екологічних злочинів на платформі SaveEcoBot. Чатбот Екошкола дозволяє обрати вид екозлочину та вказати масштаби порушення за декількома напрямками: земля; повітря; вода; рослини; тварини.

Припинення безкарності за екоцид, який є тяжким злочином, має стати сигналом для росії чи до будь якого іншої країни-агресора, а отже питання документування, фіксації та визначення й обґрунтування розмірів збитків набуває надзвичайного значення. Не дивлячись на затвердження Урядом України відповідного порядку, що встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації (постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 22 липня 2022 року № 951), а також розроблення деяких методик розрахунків збитків методика розрахунку шкоди та збитків, завданих природно-заповідному фонду України, досі не затверджена. З метою забезпечення відповідальності за екоцид довікілью України, обстоювання міжнародних екологічних норм та правових механізмів посилюється необхідність удосконалення комплексу заходів, насамперед, правового та організаційного характеру як складових державного регулювання природоохоронної діяльності шляхом розроблення нових та реконцептуалізації існуючих механізмів державного регулювання.

Наслідки війни для довікілья України або для окремих його компонентів наразі оцінити в повній мірі неможливо, оскільки військові дії тривають, а оцінка займе багато часу, навіть після їх закінчення. Проте, російська агресія в Україні має виражені ознаки екоциду [7]. Таким чином, екоцид поповнює і без того довгий список військових злочинів російської федерації проти України.

Список використаних джерел:

1. Зав'ялова Л. В. та ін. Синантропізація рослинного покриву України внаслідок воєнних дій. Подолання екологічних ризиків та загроз для довкілля в умовах надзвичайних ситуацій – 2022: колективна монографія Полтава – Львів: НУПП імені Юрія Кондратюка, НУ «Львівська політехніка» - Дніпро: Середняк Т. К., 2022: 31-52.
2. Загороднюк, І. В., Вишневський, Д. О. Втрати та зміни біорізноманіття в зонах тривалих бойових дій в Україні: теріологічна складова (2014 – 2022). Вісник Національної академії наук України, 2022. 11, 60–78.
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (завантажено 02.01.2023).
4. Лісоуправління на територіях, забруднених вибухонебезпечними предметами / С.В. Зібцев, О.М. Сошенський, Й.Г. Голдаммер, В.В. Миронюк, А. Борсук, В.В. Гуменюк, В.Л. Мешкова, О.В. Василюк, І.Ф. Букша – WWF-Україна, 2022. – 148 с.
5. Dudley J.P., Ginsberg J.R., Plumptre A.J., Hart J.A., Campos L.C. Effects of war and civil strife on wildlife and wild- life habitats. Conservation Biology. 2002. 16(2): 319—329.
6. Gardashuk T. Environmental Threats of War in Ukraine. Envigogika. 2022a. 16(2): 1-4.
7. Gardashuk T. Is Russian aggression in Ukraine ecocide? Envigogika. 2022b. 17(1): 1-6.
8. Korolchuk L. The military dimension of sustainable development: a new challenge for modern diplomacy. Економічний форум. 2022. 3: 114-118.
9. Ordway E.M. Political shifts and changing forests: Effects of armed conflict on forest conservation in Rwanda. Global Ecology and Conservation. 2015. 3: 448–460.
10. Robinson D. Ecocide – Puzzles and Possibilities. Journal of International Criminal Justice. 2022. 20: 313-347.
11. Shaky S.R. et al. Estimation of air pollutant emissions from captive diesel generators and its mitigation potential through microgrid and solar energy. Energy Reports. 2022. 8: 3251 – 3262.
12. Глушко А.Д., Зазека А.Б., Сиротенко Я.В., Екоцид як злочин проти навколишнього середовища. Юридичний науковий електронний журнал. 2022.5: 322 – 326.

ІСТОРІЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ВІД ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕДУМОВ ДО ПОВОЄННИХ ПЕРСПЕКТИВ

Когут Оксана Василівна

ORCID ID: 0000-0026275-2043

аспірантка кафедри публічної політики Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна

доктор політичних наук, професор, професор кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Сучасний світ має справу з багатьма політичними та економічними викликами. Україна через Революцію Гідності ще у 2014 році продемонструвала європейський вектор державної політики, крім того, саме воєнні дії з 2022 року, зважаючи на їх інтенсивність, допомогли Україні отримати офіційний статус кандидата в Європейський Союз. Надзвичайно важкий шлях України до ЄС може бути одним із найкращих прикладів сучасної кризи, з якою цей міжнародний союз зараз стикається, і за допомогою військової та політичної підтримки та фінансових санкцій проти держави-агресора намагається відповісти на цю складну кризу. Для того, щоб показати, як кейс України призвів до подальшої інтеграції до ЄС, потрібно однозначно розпочати з Революції Гідності, яка відбулася в 2014 році і також відома як Євромайдан, яка стала актом захисту людської гідності, а також вимоги закріплення верховенства права та євроінтеграції у національному законодавстві України.

Так, зокрема, Френсіс Фукуяма у своїй книзі «Державотворення: управління та світовий порядок у 21 столітті» підкреслив, що головною метою реформ у країнах, що розвиваються, є зміцнення державних інститутів [3]. Саме тому система публічного управління зазнала суттєвих реформ у державному секторі, які були зумовлені в тому числі і Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1].

Як зазначають дослідники, Європейський Союз пережив серйозні кризи двох своїх флагманських проєктів 1990-х років: євро та Шенгену. Обидві кризи мали структурно схожі причини та початок: екзогенні шоки оголили функціональні недоліки обох інтеграційних проєктів і спричинили гострий розподіл між урядами, а також безпрецедентну політизацію європейської інтеграції в суспільствах держав-членів. Проте вони призвели до суттєво різних результатів: тоді як криза євро привела до значного поглиблення інтеграції, шенгенська криза цього не зробила [6].

Теорії європейської інтеграції розробили приховані чи явні альтернативні погляди на причини, процес і результати інтеграційних криз. Під час кризи, спричиненої шоком і провалом існуючого режиму інтеграції, уряди держав-членів повертаються до міжурядового конфлікту щодо розподілу тягаря кризи та жорстких переговорів, у яких асиметрія взаємозалежності та переговорної сили визначає результат інтеграції. Навпаки, і неofункціоналізм, і постфункціоналізм припускають, що попередня інтеграція підлягає процесам зворотного зв'язку, які починаються, коли певний режим зазнає невдачі [5, с. 316-336].

Кризи зазвичай мають значні розподільні наслідки, адже навіть, якщо уряди зможуть домовитися про спільну відповідь на кризу, яка принесе користь усім, тягар адаптації, ймовірно, буде розподілений нерівномірно [4, с. 486-487]. Асиметрична взаємозалежність і нерівний міжнародний розподіл витрат і вигод від інтеграції породжують міжурядові переговори, під час яких держави ведуть переговори для досягнення результату інтеграції, який максимізує їхні національні інтереси. Ті держави, які найбільше постраждали від кризи та потребують найбільшої підтримки з боку інших держав-членів, і ті, які найбільше виграють від (більшої) інтеграції або найбільше втратять від дезінтеграції, опиняються у слабкій переговорній позиції та найбільше готові компроміс. Навпаки, держави, які найменше постраждали від кризи і найбільше задоволені статус-кво, найкраще здатні досягти бажаної політики та відповідних поступок [4, с. 497-507].

Отже, уряди об'єднують процеси прийняття рішень і делегують повноваження наднаціональним установам, щоб максимізувати вигоди від інтеграції. Чим вище вони цінують свої істотні угоди та чим більше вони невпевнені щодо майбутніх зобов'язань національних акторів у їхніх рідних державах та в інших державах-членах, тим більше повноважень вони готові інвестувати в інституції ЄС, щоб стабілізувати ці угоди та запобігти потенційним програшам у сфері врядування та впровадження відповідних політик.

Зі згаданого аналізу можна зробити висновок, що кожна держава має власну історію, а також перешкоди вступу до ЄС, економічні та політичні особливості мають важливий вплив на її інтеграцію, тому кризи в ЄС також можуть залежати від цих особливостей.

Після підписання у 2014 році Угоди про асоціацію України з ЄС актуальним стало питання взаємодії її членів з нашою державою. Кожна країна має свої національні (локальні) проблеми, але завжди є необхідність розуміти ті кризи, які можуть впливати на політичні та економічні процеси в країні. Зокрема, для реалізації усіх положень Угоди та вимог європейських інституцій, на нашу думку, зважаючи також на набуття у 2022 році Україною статусу кандидата у члени ЄС, потрібно зосередити увагу на тих кризах та викликах, які панують безпосередньо у Європейському Союзі.

Насамперед потрібно зазначити, на наш погляд, що про кризи у ЄС ми часто дізнаємось із українських та міжнародних засобів масової інформації, заяв та промов політиків та інших подібних ресурсів, наприклад, у відповідних статтях, а, отже, необхідно звертати увагу на праці міжнародних дослідників щодо цієї тематики.

Висновки. Вищезазначений аналіз доводить той факт, що саме виникнення криз у ЄС та культурна ідентичність як спільна цінність цього міжнародного союзу призвели до його подальшої інтеграції або подальших розколів. Крім цього, дослідники ЄС та міжнародні організації підкреслювали, що ЄС та його інституції сильно змінилися через власні політичні та історичні кризи. Як зазначив Френк Шіммельфенніг у своєму дослідженні, неофункціоналізм розглядає поступову європейську інтеграцію як схильну до криз, так і як здатну пройти через кризу. Варто підсумувати та погодитись із твердженням вищезгаданого дослідника, що «...тоді як інтеграційні кризи справді можуть створити імпульс для великих стрибків в інтеграції, такий імпульс залежить від впливу попередньої інтеграції на транснаціональну взаємозалежність і наднаціональну інституційну спроможність. Залежність від шляху досягається лише тоді, коли транснаціональна взаємозалежність і наднаціональна спроможність перетинають «критичні» пороги», але слід зробити однозначний висновок про те, що ці пороги можуть бути високими та низькими залежно від обставин.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, вилучено з: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Biedenkopf, K., Torney D., and Adelle C. (2018) "Conclusions." In European Union External Environmental Policy: Rules, Regulation and Governance beyond Borders, edited by C. Adelle, K. Biedenkopf, and D. Torney. Cham: Palgrave macmillan, pp.337–358. [Crossref], [Google Scholar].
3. Fukuyama, Francis (2004) State-Building: Governance and World Order in the 21st Century. Cornell University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctv>.
4. Moravcsik, Andrew (1993) 'Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach'. Journal of Common Market Studies 31(4): pp. 473-524.
5. Q.S., Tong & Ruth, Y.Y. (2012) HungCultural policy between the state and the market: regulation, creativity and contradiction, International Journal of Cultural Policy Volume 18, - Issue 3: Pages 265-278 Cultural Policy in Asia, <https://doi.org/10.1080/10286632.2012.662963>.
6. Schimmelfennig, Frank (2017) 'Theorising Crises in European Integration'. In The European Union in Crisis. Desmond Dinan, Neill Nugent, and William E. Paterson (eds.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
7. Schimmelfennig, Frank (2018) European Integration (Theory) in Times of Crisis A comparison of the Euro and Schengen crises. <https://www.eui.eu/Documents/RSCAS/JMF-25-Presentation/Schimmelfennig-European-Integration-in-Crisis-RSC.pdf>.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТТЯ «ДЕРЖАВНА СЛУЖБА»: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ, ДІЯЛЬНІСНИЙ І МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ПІДХОДИ

Чорниш Юрій Іванович

провідний фахівець відділу персоналу

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Науковий керівник: Коваль Ганна Володимирівна

Доктор наук з державного управління, професор, професор

кафедри права і публічного управління та адміністрування

Державний університет економіки і технологій, Україна

Сучасна соціальна держава є правовою державою з демократичною системою управління і розвиненим громадянським суспільством, що виступає ціннісно-ідеологічною основою державної служби як реалізації функцій соціальної держави, спираючись на конституційно закріплені положення про демократичний устрій, верховенство права і соціальну справедливість. Такі конституційні принципи соціальної держави втілені в законодавстві про державну службу, зокрема в Законі України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII (зі змінами), що «визначає принципи, правові та організаційні засади забезпечення публічної, професійної, політично неупередженої, ефективної, орієнтованої на громадян державної служби, яка функціонує в інтересах держави і суспільства, а також порядок реалізації громадянами України права рівного доступу до державної служби, що базується на їхніх особистих якостях та досягненнях» [1].

Сутнісно-змістові і концептуальні ознаки державної служби доцільно розкрити в інституціональному (соціальному і правовому), діяльнісному і морально-етичному аспектах.

Найбільш розробленим підходом до наукового визначення державної служби є інституціональний підхід, в якому державна служба розглядається як комплекс соціально-державних інститутів, що складається із системи регламентів діяльності державних службовців з виконання функцій соціальної, правової, демократичної держави.

В соціальному аспекті державна служба виконує регулятивну функцію взаємодії державної влади (як делегованої народом) і суспільства, створюючи унормований порядок взаємовідносин, поведінки людей в такому соціально-організаційному утворенні як держава, а соціальними суб'єктами управління виступають державні службовці як елементи соціальної системи, причому «становлення соціального інституту державної служби відбувається як сукупність соціальних (формальних і неформальних) правил, принципів, норм і настанов, що регулюють різноманітні сторони діяльності державних службовців й організовують їх систему ролей і статусів, а також створюють соціальну систему» [2, с.230]. Отже, в соціальному аспекті державна служба спрямована: по-перше, на реалізацію функцій соціальної держави

через задоволення соціальних потреб громадян і унормування і впорядкування взаємодії влади і громадянського суспільства, і, по-друге, як соціальний інститут регулювання діяльності соціальних суб'єктів управління – державних службовців, що виявляється в дотриманні принципів соціальної відповідальності.

Як правовий інститут, державна служба виступає регулятором взаємодії влади, держави, громадянського суспільства і державних службовців в законодавчій і юридичній площині. Як зазначає О. Пархоменко-Куцевіл, державна служба як правовий інститут «являє собою систему правових норм, що регулюють відносини, встановлені в процесі організації державної служби, статусу державних службовців, гарантій і процедур його реалізації, а також механізму проходження державної служби» [3]. Таким чином, в правовому аспекті державна служба виступає і як окремий правовий інститут, що є невід'ємною частиною правової системи України, і як система правового і юридичного регулювання професійної діяльності державного службовця, що визначає сферу юридичної відповідальності державного службовця.

Діяльнісний підхід до державної служби охоплює широкий спектр інтерпретацій сфери діяльності органів державного управління, але об'єднуючою категорією виступає професійна діяльність державного службовця в системі органів державного управління. Це передбачає виконання державними службовцями професійних (посадових) обов'язків і дотримання принципів державної служби, які власне створюють простір професійної відповідальності державного службовця. Згідно із Законом України «Про державну службу», визначено, що державна служба в Україні здійснюється з дотриманням таких принципів: верховенства права; законності; професіоналізму; патріотизму; доброчесності; ефективності; забезпечення рівного доступу до державної служби; політичної неупередженості; прозорості; стабільності [1]. Отже, державна служба, як діяльність, ґрунтується на відповідних принципах – основоположних ідеях, положеннях, настановах, які віддзеркалюють об'єктивні закономірності та обґрунтовані напрями реалізації компетенції, функцій та завдань державних органів, повноважень та обов'язків державних службовців, які працюють у системі державної служби.

Державна служба як соціально-правовий інститут розглядається з позиції морально-етичних принципів її функціонування у суспільстві і як ціннісно-змістовний аспект професійної діяльності державного службовця. Система морально-етичних принципів втілена в професійній етиці державного службовця, яка, до речі, відображена у законодавчо-правовому полі: в Законі України «Про Державну службу» [1] як дотримання принципів державної служби і виконання обов'язків державного службовця; в Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [4], які власне регулюють етичну сторону взаємодії державного службовця як суб'єкта реалізації цілей державної служби і громадян з одного боку, і, етично-діловий аспект службових взаємовідносин в системі державного управління. Ці засади унормування поведінки дозволяють розуміти професійну етику державного службовця як етику відповідальності, і, насамперед, морально-етичний аспект професійної відповідальності.

Узагальнення аналізу державної служби з позицій інституціонального, діяльнісного і морально-етичного підходів представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Узагальнення аналізу державної служби з позицій різних наукових підходів

Наукові підходи до розуміння державної служби	Зміст, ознаки і функції державної служби	Автори
Інституціональний підхід	Як соціальний інститут: - реалізація функцій соціальної держави через задоволення соціальних потреб громадян; - унормування і впорядкування взаємодії влади і громадянського суспільства; - регулювання діяльності соціальних суб'єктів управління – державних службовців, що виявляється в дотриманні принципів соціальної відповідальності	С.Серьогін В.Бурдяк М.Іншин В.Козбаненко
	Як правовий інститут: - невід'ємна частина правової системи України; - система правового і юридичного регулювання професійної діяльності державного службовця, що визначає сферу юридичної відповідальності державного службовця	М.Іщенко Є.Міщук В.Радько О.Пархоменко-Куцевіл Р.Біла-Тіунова В.Малиновський М.Карпа І.Сурай
Діяльнісний підхід	Системоутворюючим компонентом є професійна діяльність державного службовця в системі органів державного управління через виконання державними службовцями професійних обов'язків і дотримання принципів державної служби, які створюють простір професійної відповідальності державного службовця	Є.Бородін Ю.Битяк А.Брицько М.Цуркан
Морально-етичний підхід	Державна служба розглядається з позиції морально-етичних принципів її функціонування у суспільстві і як ціннісно-змістовний аспект професійної діяльності державного службовця	Д.Радов М.Карпа Р.Біла-Тіунова Л.Шапенко Л.Анісімова

На основі вищевикладеного державну службу можна визначити як комплекс соціально-державних, соціально-правових, морально-етичних інститутів реалізації функцій соціальної держави, спираючись на конституційно закріплені положення про демократичний устрій, верховенство права і соціальну справедливість, через публічну, професійну, політично неупереджену діяльність державних службовців як суб'єктів публічного управління.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну службу». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 4, ст.43.
2. Ковальова Д. Державна служба України як суб'єкт професійної соціалізації. Державна служба. 2015. №. С. 228-236.
3. Пархоменко-Куцевіл О. Державна служба як інституційний феномен: понятійно-категоріальний апарат. URL: http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_01%284%29/10poipka.pdf.
4. Про затвердження Загальних правил поведінки державного службовця : Наказ Голодержслужби України № 214 від 04.08.2010 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1089-10>.

НАПРАЦЮВАТИСЯ «ДО СМЕРТІ»: ПРОБЛЕМА САМОГУБСТВА СЕРЕД ПРАЦЮЮЧОГО НАСЕЛЕННЯ СВІТУ

Шупта Ірина Миколаївна

ORCID ID: 0000-0000-0000-0000

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Полтавський державний аграрний університет, Україна

Пригадується якось наткнулася на інформацію про те, що японським працівникам не роблять зауважень, коли помітять, як ті просто засинають за робочим столом. Про цей тривожний сигнал наслідків професійного вигорання, фізичного виснаження говорилося, як про приклад того, що японські роботодавці вітають такі непоодинокі ситуації, адже вони говорять про те, що працівники віддаються повністю своїй роботі. Проте про таке явище як «кароші» почали писати в останні роки, хоча довгий робочий день є частиною японської культури, тому «кароші» – явище не нове. А вперше його зафіксували ще в 1960-ті роки минулого тисячоліття. Як говорить Вікіпедія: «Каросі чи кароші (яп. 過労死 – Karōshi, «смерть від перепрацювання») – запозичений термін з японської мови, яким означають явище раптової смерті внаслідок перепрацювання чи стресу або навіть суїциду». [2]

На сьогодні самовбивства, пов'язані з умовами праці, є міжнародним феноменом, про що свідчать спалахи самовбивств на підприємствах Foxconn's в південному Китаї, самовбивства фермерів в Індії та «каро-хісацу» (karo-jisatsu), або самовбивство від перепрацювання, в Японії. [6] Тривалий час «каро-хісацу» вважалося національним японським феноменом, зумовленим культурними традиціями, що дозволяють чи навіть схвалюють суїцид як кінцевий спосіб вирішення проблем, і корпоративною культурою, передбачаючий виснажливе переробки. Варто зазначити, що японці доволі давно ведуть боротьбу з цим явищем, адже в цій країні «кароші» стали визнавати «кароші» соціальною проблемою наприкінці 1980-х років. Також у 2014 р. японський уряд ухвалив Закон про заохочення заходів щодо попередження кароші для прийняття превентивних заходів проти проблем кароші [5].

Натомість, у Франції, яку визнають як і Японію, країною з високим рівнем самовбивств, пов'язаних з умовами праці, статистика таких самовбивств ведеться на національному рівні за економічними секторами лише з 2003 р. При цьому статистика, що збирається профспілками на рівні компаній, як правило, заперечується керівництвом та не визнається державними органами. В більшості країн (в Україні також) офіційна статистика «кароші» не ведеться, в тому числі через небажання роботодавців виплачувати родичам померлих матеріальні компенсації. [6]

Недавнє масштабне дослідження способу життя та стану здоров'я більш ніж 600 тисяч осіб показало, що на індивідуальному рівні основною причиною «кароші» може виявитися стрес, як це прийнято вважати, а тривалість робочого часу. Так, мета-аналіз 25 досліджень з 24 когорт країн Європи, США та Австралії показав, що у тих, хто працює 55 годин на тиждень, ймовірність інсульту на третину є вищою, ніж у тих, хто працює менше 40 годин. При цьому встановлений взаємозв'язок не змінюється між чоловіками та жінками, не залежить від географічного розташування та інтенсивності праці. [7]

Саме це дослідження показало, що смерть від перепрацювання, включаючи і суїцид, є глобальною проблемою, і японці не є рекордсменами за тривалістю робочого часу. Наприклад, у 2015 р. середньостатистичний робітник в Японії проводив на

роботі менше часу, ніж його колега з Мексики, США, Італії чи Ізраїлю, а також інших країн. [7-8]. Число повідомлень про випадки «кароші» з Індії, Південної Кореї, Тайваню, Китаю постійно зростає. У Китаї це явище, що отримало назву «голаоси», щорічно забирає життя 600 тисяч осіб на рік. Смерть від перепрацювання існує і в країнах Європи, в яких це явище поки не отримало власної назви. [7]

В Україні це явище не досліджується, проте це не означає, що воно не існує. Нехтування фізіологічними потребами, гігієнічними нормами починається вже зі школи, коли приносять в жертву перерви, щоб повторити навчальний матеріал (пригадується сумнозвісне: «Дзвінок для вчителя!») або коли заняття з фізкультури ставляться на першій парі (подібна практика повторюється і у ВНЗ) чи на уроці, а не на останній (остання пара чи останній урок повинно бути розвантаженням від накопиченого напруження).

Якщо звернутися до робочого середовища, то трудовоголізм є нормою поведінки для українців, що ментально закладено. Вислів з Другого послання апостола Павла до солунян (3, 10) звучить наступним чином: «...Коли ми були у вас, то заповідали вам: якщо хто не хоче працювати, той нехай і не їсть». У радянські часи за відсутність роботи була передбачена кримінальна відповідальність. У 90-роки, в епоху конкурентної економіки популярною стала інший вислів: «Кращий відпочинок – це зміна діяльності». Чомусь серед українців релаксування сприймається як даремно витрачений час, а натомість трудовоголізм вважається нормальним явищем.

Ситуація навколо коронавірусної хвороби (COVID-19) лише ускладнила цю проблему. На думку Кері Купер, професорки організаційної психології та охорони здоров'я Манчестерського університету: «Оскільки працівники боятимуться скорочень і загалом почуватимуться непевно у робочій ситуації, наступні кілька років на нас чекає масова схильність працювати понаднормово, не зважаючи на втому чи хвороби – так званий «презентеїзм». [4]

За даними опитування, проведеного професійним порталом rabota.ua, 96% працюючих українців коли-небудь працювали понаднормово, причому 56% працюючих українців доводиться працювати понаднормово один раз на тиждень і частіше. За словами експертів, працівники як нижчого (робітник, молодший спеціаліст), так і вищого рівня (старший спеціаліст, менеджер середньої або вищої ланки) частіше змушені приділяти роботі особистий час [3].

Приклади розумного скорочення були продемонстровані, наприклад в Ісландії, в якій з 2015 по 2019 роки проводили великі випробування в світі по скороченню робочого тижня. Співробітників перевели з 40-годинного на 35 чи 36-годинний робочий тиждень без зниження заробітної плати. В усіх випадках результати були оцінені позитивно. Продуктивність не знижувалася, а іноді навіть зростала. Самопочуття працівників покращувалося, а показники стресу та вигорання знизилися, а здоров'я та балансу між працею і відпочинком – підвищилися. У працівників з'явилося більше часу на роботу по дому, хобі та спілкування з членами родини. Це відзначили як менеджери, так і прості співробітники. [1]

Варто також звернути увагу на те, що в 2019 році після 44-денної страйки робочих в Барселоні, Іспанія стала однією з перших країн у Західній Європі, яка перейшла восьмигодинний робочий день.

Отже, смерть від понаднормової праці, включаючи й самогубства, є міжнародним феноменом, що проявляється в повсякденному житті, що складно статистично зареєструвати, у тому числі через юридичні складнощі та небажання керівників організацій виплачувати матеріальні компенсації родичам і близьким померлих працівників. Незважаючи на те, що вперше смерть від перепрацювання отримала офіційне визнання в Японії, отримавши назву «кароші» (*karoshi*). На даний час це є глобальним явищем, від якого помирають працівники в різних країнах світу.

Ця проблема пов'язана з надмірним навантаженням, понаднормову працю. Найбільш вразливими є менеджери вищої ланки та власники великого та середнього бізнесу. Це люди, які відчують тягар відповідальності, віддаючи практично весь свій час роботі. Друге місце посідають лікарі, викладачі, юристи, які мають також ненормований робочий день. Ця глобальна проблема вже почала вирішуватися в таких країнах, як США, Японія, а також європейських країнах на законодавчому рівні, коли згідно спеціальних законів від роботодавця вимагається скорочення робочого навантаження, скорочення робочого тижня. Законодавство передбачає також виплату компенсації рідним постраждалих. Окрім того, ведеться статистика смертельних випадків, проводяться спеціальні дослідження з вивчення цього небезпечного феномену, а також пошук шляхів попередження та запобігання.

Зауважимо, що в Україні, як і в решті пострадянських країн, ця проблема також існує, хоча про неї не так відкрито говорять, як в Японії чи Південній Кореї. Проте смертність від перенавантаження, трудового, який викликає гострі серцево-судинні захворювання, а в подальшому спричиняє смерть (в Україні серцево-судинні хвороби займають перше місце серед причин смерті). На даний час у нашій країні відсутнє й законодавство щодо запобігання смерті від перевтоми, тому починати перш за все з перегляду існуючого законодавства, що це є важливим кроком, бо з-поміж положень Угоди про асоціацію, яку Україна підписала з Європейським Союзом, 17 нормативно-правових актів стосуються сфери охорони здоров'я. Одним із завдань, що стоїть перед Україною, є наступне: знизити кількість серцево-судинних захворювань за допомогою комплексного підходу боротьби з причинами їх виникнення.

Список використаних джерел:

1. В Ісландії провели крупнейший в мире эксперимент с сокращенной рабочей неделей. По его итогам почти всей стране разрешили работать поменьше: По материалам Meduza. Изъято в : <https://meduza.io/feature/2021/>.
2. 07/06/v-islandii-proveli-krupneyshiy-v-mire-eksperiment-s-sokraschennoy-rabochey-nedeley-po-ego-itogam-pochti-vsey-strane-razreshili-rabotat-pomenshe.
3. Каросі: за матеріалами Вільної енциклопедії Вікіпедія. Вилучено з: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%96>.
4. Половина українців працює понаднормово і безкоштовно – опитування: за даними інтернет-видання «День». Вилучено з: <https://m.day.kyiv.ua/news/271221-polovyna-ukrayintsiv-pratsyuye-ponadnormovo-i-bezkoshtovno-opytuvannya>.
5. Як коронавірус змінить нашу роботу - можливо, назавжди: За даними BBC NEWS Україна <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54842038>.
6. Preventing overwork related disorders («Karoshi») Base de dados da OMS sobre COVID-19: World Health Organization. Removed: <https://pesquisa.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/pt/covidwho-1676926>.
7. Waters S. Suicide as Protest in the French Workplace. Modern & Contemporary France. 2015. № 23 (4). P. 491–510.
8. Kivimäki M., Jokela M., Nyberg S.T., SinghManoux A., Fransson E.I., Alfredsson L., Bjorner J.B., Borritz M., Burr H., Casini A., Clays E., Bacquer D.D., Dragano N., Erbel R., Geuskens G. A., Hamer M., Hoofman W.E., Houtman I.L., Jöckel K.-H., Kittel F., Knutsson A., Koskenvuo M., Lunau T., Madsen I.E.H., Nielsen M.L., Nordin M., Oksanen T., Pejtersen J.H., Pentti J., Rugulies R., Salo P., Shipley M.J., Siegrist J., Steptoe A., Suominen S.B., Theorell T., Vahtera J., Westerholm P.J.M., Westerlund H., O'Reilly D., Kumari M., Batty G.D., Ferrie J.E., Virtanen M. Long working hours and risk of coronary heart disease and stroke: a systematic review and meta-analysis of published and unpublished data for 603838 individuals. Articles, 2015. 386. P. 1739–1746. Removed: [http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(15\)60295-1.pdf](http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(15)60295-1.pdf).
9. Gorvett Z. "Death from overwork" is so common in Japan there's even a word for it. But is it physically possible? BBC Capital. 13 септембля 2016. Removed: <http://www.bbc.com/capital/story/20160912-is-there-such-thing-as- from-overwork>.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ

Волощук Софія Андріївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Горбась Ірина Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-1326-5572

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
інноваційної та інвестиційної діяльності
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

У сучасних умовах процес управління персоналом супроводжується інноваційним проривом, збільшенням конкуренції на ринку праці та переходом більшості організацій на дистанційний формат роботи. Саме пандемія COVID-19 внесла корективи в розвиток бізнесу та зумовила потребу в створенні більш адаптованих методик до дистанційного управління персоналом. При цьому зросла роль працівника як основного ресурсу діяльності підприємства. Цей чинник зумовив необхідність залучення кадрової роботи з персоналом для дослідження відповідності працівника професійним та кваліфікаційним вимогам займаної посади.

Основним завданням підприємства наразі стає формування ефективної системи управління персоналом, що забезпечує пошук та оцінювання кадрів, розкриття їх потенціалу, створення сприятливих умов для роботи в онлайн форматі. Актуальним є вивчення та розроблення методів, що допоможуть дистанційно керувати та формувати належну оцінку персоналу організації.

Сьогодні вітчизняні підприємства зіткнулись з глобальними змінами, пов'язані з пандемією COVID-19 та воєнним станом в нашій країні, вони потребують швидких та інноваційно-адаптивних рішень з боку керівництва. Ключовим фактором стає робота з персоналом враховуючи умови дистанційної роботи та психологічну вразливість персоналу. Відбувається трансформація вимог до якостей працівників: вагомими факторами стають уміння працювати в домашньому режимі, самостійно розподіляти робочий час. Також, зміни вплинули на систему оцінки персоналу організації, починаючи від найму на роботу, закінчуючи атестацією та регулярним контролінгом працівників.

Оцінювання персоналу надає інформацію про ефективність роботи працівників, їх потенційні можливості, потреби в навчанні та підвищенні кваліфікації, також виявлення причин неефективної роботи окремих працівників. Управління персоналом в умовах дистанційної зайнятості має низку особливостей та потребує запровадження заходів, таких як [1]:

- створення технічних і економічних вимог до інформаційно-комунікаційних технологій і засобів їхньої реалізації;
- ресурсне забезпечення щодо впровадження нововведень;
- масштабування клієнтської бази та підвищення якості інформування їх і персоналу;
- розвиток доступу до міжнародних інформаційних ресурсів з метою глобального планування стратегії розвитку компанії;
- забезпечення інноваційних структур для комунікації та зворотного зв'язку;

- навчання персоналу.

Багато співробітників, що працюють віддалено, знаходяться у стані психологічної неврівноваженості через відсутність контакту з керівництвом віч-на-віч. Вирішальним інструментом управління може стати цифровізація, тобто створення єдиної інформаційної платформи в організації. Впровадження програмної бази забезпечить доступ до необхідної інформації, поставлених задач, планом їх виконання, а також онлайн-платформа відеозв'язку з безпосереднім керівником та колегами. Така платформа допоможе ефективно організовувати та контролювати роботу працівників віддалено. Завдяки штучному інтелекту адміністративні завдання можуть бути повністю автоматизовані, що дозволить менеджерам працювати над важливішими ініціативами [2]. Також, можна доповнювати базу онлайн тестуванням, метою яких є оцінювання кандидата за вибраними параметрами професійних навичок.

Зручною та доступною платформою для дистанційного управління є програма “Microsoft Teams” (центр для командної роботи в Office 365 від Microsoft). Вона інтегрує користувачів, вміст і засоби, необхідні команді для ефективнішої роботи. Застосунок об'єднує все в спільному робочому середовищі, яке містить чат для нарад, режим спільного доступу та приміток, вбудовані інструменти для вебінарів, файлообмінник та корпоративні програми [3].

Одним із важливих фактором при впровадженні змін в форму робочого процесу є передбачення можливих перешкод і бар'єрів. Серед основних викликів варто виділити наступні: психологічна неготовність працівників до робочих змін; невизначеність; відчуття втрати. Для подолання опору організаційним змінам треба використовувати методи навчання та залучення до участі працівників у нових онлайн проектах, стимулювання та підтримка на всіх етапах роботи, запровадження колективних заходів.

Пріоритетними напрямками подолання кризових явищ в сфері управління персоналом є залучення інструментів цифровізації, автоматизації процесів, адаптація та оперативність адміністративних рішень до умов існування на ринку, усвідомлення ролі психологічного стану працівників, грамотне планування дистанційної роботи з мінімізацією матеріальних та фізичних втрат.

Список використаних джерел:

1. Гусєва О. Ю. & Легомінова С. В. (2018) Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізація// Економіка. Менеджмент. Бізнес. - № 1. - С. 33-39. – Вилучено з: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмебі_2018_1_7 (дата звернення 18.01.2023).
2. Корнієнко Я. (2020) Ринок праці у 2020: попит на гуманітаріїв і пенсіонерів, штатний психолог, Siri та моніторинг працівників. Вилучено з: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/01/15/655668/> (дата звернення 17.01.2023).
3. Центр для командної роботи Microsoft Teams [Інтернет]. Вилучено з: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-teams/teams-for-work> (дата звернення 17.01.2023).

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Онопрієнко Ірина Миколаївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

Лімарєв Сергій Володимирович

здобувач вищої освіти
Сумський національний аграрний університет, Україна

Система управління в закладах охорони здоров'я передбачає необхідність здійснення планування. З'ясовано, що в умовах ринкової економіки ті медичні заклади та установи, які належним чином здійснюють самостійно комплекс планової роботи, більш захищені економічно та соціально і досягають успіхів у своїй роботі. Першочергово необхідно визначити стратегію розвитку медичного закладу. Для цього доцільно зробити аналіз поточного стану справ закладу охорони здоров'я та розуміти чого має досягти заклад за рік, за п'ять-десять років та за допомогою яких ресурсів, як наявних, так і необхідних, можна реалізувати обрану стратегію.

Планування діяльності закладів охорони здоров'я - це систематизація цілей, задач, пріоритетів, видів діяльності для забезпечення адекватності між її ресурсами та потребами населення в медичному обслуговуванні на даний момент і на майбутнє. [3]

Одночасно планування це є адміністративний інструмент, що забезпечує раціональну основу для прийняття управлінських рішень. Для того, щоб рішення були ефективними, вони повинні ґрунтуватися на ретельній оцінці різних варіантів. Практична роль планування - це таке розміщення ресурсів, при якому медичне обслуговування було б доступним і ефективним.

Проаналізувати поточні результати діяльності закладу допоможуть звіти: квартальні, піврічні, річні. Вони мають відображати стан господарсько-економічної та медичної роботи за визначений період. Загальні підсумки роботи за попередній плановий період узагальнюються на медичній раді. Також необхідно зрозуміти колективу, чого досягли і над чим ще треба попрацювати.

На основі підсумків діяльності треба продумати, за допомогою яких заходів і ресурсів можна досягти ліпших показників наступного року. З огляду на ці підрахунки можна планувати подальшу роботу. Основне правило будь-якого планування - це раціонально використовувати матеріальні, трудові та фінансові ресурси, аби досягти поставлених завдань. Врахування потреби населення в медичній допомозі та можливості їх задовольнити, обсяг, характер і види фактично наданої медичної допомоги за минулий плановий період є основою планування.

Відтак, складають довгострокові (стратегічні), середньострокові та короткострокові плани. Першочерговим завданням є складання річного плану роботи медичного закладу. У ньому визначають основні організаційні заходи, такі як: - удосконалення лікувально-профілактичної допомоги дорослому населенню; лікувально-профілактичної допомоги дітям і матерям; економічної діяльності, бухгалтерського обліку та звітності, відомчого фінансового контролю; медичної статистики;

- поліпшення професійної підготовки, добору і використання медичних кадрів

матеріально-технічної бази закладу;

- профілактика виробничого травматизму, професійних захворювань та протипожежної безпеки тощо. [3.4]

Проте необхідно проаналізувати якими є підходи до фінансування заходів з «охорони здоров'я» з бюджету громади. В листопаді 2022 року були прийняті зміни до Бюджетного кодексу України, які регламентують, що видатки, які здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад на охорону здоров'я, включають в себе: оплату комунальних послуг та енергоносіїв комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, для забезпечення надання медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; місцеві програми розвитку та підтримки комунальних закладів охорони здоров'я, які належать відповідним територіальним громадам, місцеві програми надання населенню медичних послуг понад обсяг, передбачений програмою державних гарантій медичного обслуговування населення; місцеві програми громадського здоров'я. [3]

Таким чином, планування діяльності та реорганізація закладів охорони здоров'я, у складі яких є підрозділи первинної та спеціалізованої медичної допомоги здійснюватиметься відповідно до цих змін. Не дивлячись на те, що в переважній більшості громад закладів охорони здоров'я первинного та спеціалізованого рівнів зареєстровані як окремі юридичні особи, існує певна кількість громад, для яких питання відокремлення цих підрозділів у окремі юридичні особи буде на часі у 2023 році. Спеціалізована стаціонарна медична допомога та первинна ланка не будуть контракуватись одночасно в одній юридичній особі. Відповідно, виникає організаційне питання, чи відділяти первинну ланку і залишати спеціалізовану, чи навпаки відділяти спеціалізований підрозділ. Триває робота з фіналізації проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я», яка передбачає, серед іншого, подання планів спроможної мережі закладів охорони здоров'я в рамках госпітальних округів до 1 травня 2023 року, а також створення планів розвитку закладів цієї мережі на наступні 3 роки. Відповідно, подальші кроки з планування діяльності комунальних закладів необхідно робити з урахуванням цих вимог чи принаймні орієнтуватись на критерії визначення статусу закладів охорони здоров'я. Також пунктом 6 проєкту Постанови зазначено, що з 2024 року НСЗУ планує здійснювати закупівлі медичних послуг, спираючись саме на спроможну мережу. Вектором розвитку для тих лікарень зі спеціалізованими підрозділами, які не увійдуть у спроможну мережу, може бути розширена первинна медична допомога зі спеціалізованою консультативною поліклінікою, хірургією одного дня. Очікується, що остаточна рекомендована модель та мінімальний перелік спеціалізованих послуг буде напрацьований у найближчий час. [1,2]

Відтак, необхідно визначитись стосовно закладу, чи потрапляє він у спроможну мережу та чи має потужні спеціалізовані стаціонарні підрозділи, та яку модель надання медичних послуг буде мати заклад охорони здоров'я. І вже на основі цієї моделі доцільно приймати відповідні рішення про механізм виділення первинної чи спеціалізованої ланки та про подальшу реорганізацію закладу.

Отже, при плануванні діяльності в закладах охорони здоров'я важливо пам'ятати, що дефіцит фінансових ресурсів в системі охорони здоров'я може зберігатися ще тривалий час. Тому необхідно спрямувати зусилля органів управління на ефективне використання наявних коштів і створити сприятливий клімат для залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема за рахунок розвитку системи

добровільного медичного страхування.

Список використаних джерел:

1. Планування діяльності закладів охорони здоров'я на 2023 рік – відповіді експертів на поширені запитання. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15970>.
2. Планування роботи медичного закладу на 2023 рік. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/1152-planuvannya-v-medzакlad>.
3. Планування в системі охорони здоров'я України. URL: <https://studfile.net/preview/3889805/page:98/>.
4. Стратегічне планування в секторі охорони здоров'я в об'єднаних територіальних громадах. М.Брага, С. Пхіденко, Л.Масюк, Н.Гусак, Т.Лєпьошкіна. URL: <https://healthcenter.od.ua/wp-content/uploads/2019/11/strategic.pdf>.

ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Фігурна Марія Юріївна

ORCID ID: 0000-0003-0582-9216

старший викладач кафедри публічного управління тт. адміністрування
Сумський національний аграрний університет, Україна

Чуб Костянтин Володимирович

здобувач вищої освіти факультету економіки тт. менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

У соціальній сфері функція планування дозволяє оцінити поточний стан суспільних процесів, що впливають на її розвиток, виявити основні тенденції, протиріччя, проблеми, розробити дії, спрямовані на вирішення або уникнення проблем у майбутньому. З цією метою збирають і обробляють відповідну інформацію, визначають бажаний стан об'єкта управління, готують прогнози, плани, програми тощо. їх виконання чи невиконання. Отже, прогнозування є результатом процесу прогнозування, який, у свою чергу, є важливою під функцією функції планування.

Прогнозування розвитку освітніх є частиною соціального прогнозування. Розрізняють пошукове прогнозування (визначення майбутнього стану проектованої системи на основі даних минулих періодів) і нормативне прогнозування (постановка основних проміжних цілей, що забезпечують досягнення заданого стану системи). У циклі керування ця під функція дозволяє аналізувати стан системи, ідентифікувати закономірності та проблеми розвитку, розробляти або адаптувати вже розроблену стратегію розвитку тестової системи, а також вивчати та прогнозувати ситуації, в якому тестова система може опинитися в майбутньому [1]. У контексті нашого дослідження прогнозування розвитку освітніх систем – це наукова оцінка можливого майбутнього стану та розвитку системи, яка дає змогу керівним організаціям розробляти ефективні кроки планування розвитку цієї системи та прогнозувати розвиток системи. можливість внутрішніх і зовнішніх загроз, визначити ймовірність подальших можливостей. Аналіз демографічної ситуації в Сумській області наведений на рисунку 1. Він показує про стрімке зниження чисельності народжених.

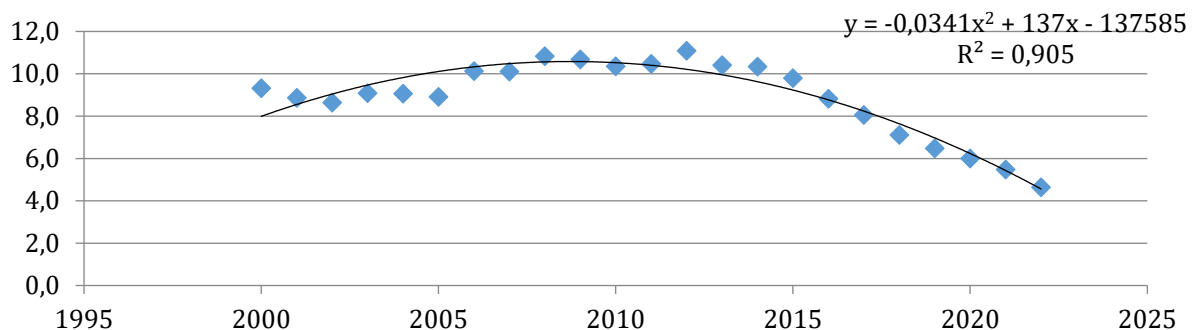

Рис 1. Динаміка народжуваності в Сумській області тис. осіб

Джерело: Власні розрахунки на основі [2]

Як показують розрахунки в прогностичному періоді в 2025 році кількість народжених дітей зменшиться до рівня менше ніж 4,0 тисячі. Динаміка

народжуваності та прогноз вступу в шкільні заклади та вищі навчальні заклади наведений в таблиці 1. Дані показують, що в випадку якщо дитина народилася в 2022 році то вона має можливість вступити в вищий навчальний заклад в 2040 році і кількість таких осіб дорівнюється 4,6 тис. осіб а з врахуванням того що такі особи можуть вибрати інший навчальний заклад в іншій регіональній системі (15 відсотків) та те що особа вибрала отримання освіти в системі професійно-освітнього навчання (15 відсотків) кількість вступників зменшиться на 1,1 особу.

Таблиця 1

**Динаміка народжуваності та прогноз вступу в шкільні заклади
та вищі навчальні заклади**

Рік народження дитини, рік	2005	2010	2015	2020	2021	2022
Рік, коли діти підуть до школи, рік	2011	2016	2021	2026	2027	2028
Рік, коли діти вступатимуть до ВНЗ, рік	2022	2027	2033	2038	2039	2040
Кількість народжених, осіб	8,9	10,4	9,8	6,0	5,5	4,6

Джерело: розраховано автором за [1]

Можна стверджувати, що данні наведені в таблиці 1 стосується лише дітей, які народилися в Сумській області, і не відображає кількість дітей, переселених з тимчасово окупованих територій та зон бойових дій. За нашими даними дитячі садки та загальноосвітні школи переповнені. Це означає, що за рахунок дітей внутрішньо переміщених осіб кількість учнів у навчальних закладах області значно перевищує народжуваність. На початку 2021 року, однак, спостерігається інша картина: значна кількість шкіл в області стали малокомплектні. За даними управління освіти, влітку 2021 року в області планується закрити близько 20 шкіл. Цей крок вважають вимушеним, оскільки утримання малокомплектних шкіл є фінансовим тягарем для місцевих громад. Крім того, ми бачимо таку ж ініціативу, але від вищих органів влади, щодо закладів професійної освіти. Проте необхідно розуміти, що страждають насамперед учасники освітнього процесу – відвідувачі дошкільних закладів освіти, студенти та викладачі, які втрачають можливість навчатися та працювати, а останні не мають можливості працевлаштуватися за фахом. їхній регіоні.

Ми вважаємо, що освітня сфера є динамічною системою, яка постійно змінюється. а його управління потребує прогнозової інформації про його майбутній розвиток. Прогнози мають бути якісними та достовірними, від правильності прогнозних оцінок залежить ефективність їх використання в процесі підготовки лідерів, від якої залежить якість людського капіталу та ефективність соціально-економічного розвитку. Прогноз розвитку регіональних систем необхідний для прогнозування цілей регіонального рівня управління освітою, який слугує прогнозом майбутніх змін у сфері освіти, появи конкретних загроз і викликів, що стосуються її системи.

Список використаних джерел:

1. Поступна О.В. (2021) Зміст комплексного механізму публічного управління регіональними освітніми системами в Україні. Наукові перспективи. (2 (8)). 212-223.
2. Головне управління статистики в Сумській області (2022). Вилучено з: <http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=1013&level=3>.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДОБОРУ ПЕРСОНАЛУ В ЗАКЛАДІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Молнар Ігор Мирославович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Анотація. У статті висвітлюються рекомендації щодо удосконалення технологій добору персоналу в закладі охорони здоров'я. Робиться наголос на тому, що система добору повинна бути створена таким чином, щоб, з одного боку, з високим ступенем ймовірності передбачити професійну та особисту придатність претендентів до певної посади в організації, з іншого боку, кандидати повинні бути впевнені, що організація має умови для реалізації їх знань, навичок та можливостей для забезпечення їхнього професійного розвитку.

Передумовою ефективною і продуктивною діяльності закладу охорони здоров'я є правильний добір, відбір, аналіз діяльності персоналу, забезпечення просування працівників кар'єрними сходами, формування резерву кадрів, створення системи заохочення і покарання, підвищення кваліфікації працівників тощо.

Добір управлінського персоналу слід розглядати як ключову функцію управління персоналом сучасної організації, суть якої полягає у доборі найкращих кандидатів на вакансії та спрямована на формування такого складу персоналу, який би забезпечив найбільшу конкурентоспроможність організації та баланс інтересів організації та персоналу. Не зважаючи на тривалу історію досліджень з цього питання, теоретично все ще існують певні труднощі при тлумаченні поняття «Добір управлінського персоналу» при визначенні принципів, критеріїв, методів і технологій добору [2].

Добір управлінського персоналу – це процес вивчення психологічних та професійних якостей працівника з метою визначення його придатності до виконання службових обов'язків на посаді та вибору найбільш підходящого претендента з урахуванням відповідності його кваліфікації, спеціальності, особистих якостей та здібностей до характеру діяльності, інтересів організації [9, с. 72]. Добір персоналу слід відрізнити від підбору персоналу.

У процесі відбору відбувається пошук людей на певні посади з урахуванням встановлених вимог соціального інституту, видів діяльності. Під час підбору – здійснюється пошук, виявлення вимог різних посад, діяльності за можливостями людини, її накопичений професійний досвід, стаж та здібності. Підбір полягає у створенні необхідного запасу кандидатів на всі посади та спеціальності, з яких згодом організація зробить відбір найбільш підходящих для неї працівників. На даний момент у КНП «Київська міська лікарня № 3» має місце застаріла система підбору персоналу. Для покращення ситуації у лікарні було запропоновано наступні методи добору персоналу:

1. Набір за рахунок працівників лікарні. Цей метод добору заснований на вияві довіри керівництва до своїх працівників. По-перше, нові працівники, які приходять на нову роботу, матимуть чітке уявлення про те, куди вони потрапили. Також мікроклімат у дружній команді покращиться. По-друге, виявляючи довіру до своїх співробітників у такій важливій справі, як кадрове забезпечення, керівництво покаже наскільки важлива думка колективу для них, і тим більше об'єднає його [1].

2. Здійснення добору персоналу через спеціалізовані заклади освіти. Цей спосіб добору персоналу забезпечить компанію робочою силою різної кваліфікації протягом тривалого періоду часу. Майбутні працівники пройдуть практичне навчання у лікарні, тим самим досконально вивчивши всі тонкощі майбутнього робочого процесу. Можливість залучення кваліфікованих фахівців стане головною запорукою бажаного майбутнього розвитку лікарні.

3. Здійснення добору персоналу за рахунок соціальних мереж. Соціальні мережі в Інтернеті можуть бути дуже ефективними. КНП «Київська міська лікарня № 3» може використовувати соціальні мережі для створення кадрових резервів, які представляють собою безліч талановитих та зацікавлених кандидатів. Використання соціальних медіа має особливе значення для залучення сучасного покоління Y, тобто людей, які народилися між початком 1980-х та початком 2000-х років. Соціальні мережі, такі як LinkedIn, Facebook, Instagram дають компаніям можливість більш неформальної взаємодії з людьми. Тому важливо, щоб організації розуміли потенційні вигоди, а також підводні камені використання соціальних медіа, коли йдеться про процес набору персоналу. Детальні профілі в соціальних мережах кандидатів дають роботодавцю більше уявлення про навички та особистість зазначених кандидатів, ніж будь-яке резюме. Більше того, соціальні мережі також змінили спосіб пошуку потенційних кандидатів на роботу. Навіть пасивних кандидатів, які виконують роботу в конкурентній компанії, можна залучити. Вони можуть легко подати своє резюме компанії з мінімальними зусиллями, використовуючи свій профіль LinkedIn, що може спонукати їх до встановлення контакту в першу чергу. Однією з найпопулярніших соціальних мереж орієнтованих на професіоналів є LinkedIn. Дійсно, вона стала корисним інструментом для фахівців з підбору персоналу, які можуть переглядати мільйони професійних профілів. Вже деякі компанії знаходять до 25% своїх нових співробітників через LinkedIn. За даними 2020 року, в LinkedIn зареєстровано 675 мільйонів користувачів.

Професійна мережа LinkedIn пропонує компаніям бути на загальному огляді та використовувати її для підбору персоналу. Соціальна мережа об'єднує людей, які шукають можливості для кар'єрного зростання, та компанії, які їх пропонують. Користувачі можуть шукати та переглядати пропозиції про роботу, а організації можуть розміщувати свої вакансії. Хедхантинг для КНП «Київська міська лікарня № 3» являється не потрібним та дуже затратним методом пошуку персоналу, тому використання LinkedIn для пошуку управлінського персоналу може бути економічно ефективним. Також досить ефективною для добору персоналу є соціальна мережа Facebook. Для компаній Facebook пропонує можливість створити профіль на основі назви компанії, бізнесу чи індивідуального бренду. Користувачі можуть стати підписниками профілю компанії, та після підписки вони будуть отримувати нові публікації профілю компанії на власній сторінці потоку новин Facebook. Компанії можуть навіть використовувати Facebook для відстеження та оцінки кандидатів, які подали заявки на роботу в компанії. Facebook також дозволяє розміщувати оголошення про вільні вакантні позиції.

4. Здійснення підбору персоналу за допомогою штучного інтелекту. Добір

персоналу – це трудомістка робота. У пошуках ідеального кандидата фахівець по підбору персоналу вивчає сотні резюме, здійснює безліч дзвінків та проводить десятки співбесід. Цей процес іноді займає не один місяць. Однак іноді HR-спеціаліст не знаходить серед великого числа співробітників кваліфікованого фахівця, який займе вакантне місце в компанії. З вирішенням цієї задачі допомагає штучний інтелект. Сучасні системи штучного інтелекту оперативно аналізують тисячі резюме, оцінюють кваліфікацію кандидатів, визначають ті кандидатури, які скоріше всього підійдуть на ту чи іншу посаду, відправляють кандидатам питання для співбесіди і проводять інтерв'ю. Завдяки впровадженню штучного інтелекту в роботу відділу кадрів компанії можна оперативніше знайти потрібних кандидатів і витратити менше коштів на підбір персоналу [10, 11].

Сьогодні підбирати персонал допомагають такі системи як: Potok, Amazing Hiring, Hirevue та ін. Робот «Віра» від компанії Stafory оперативно аналізує інформацію на порталах пошуку роботи і підбирає резюме виходячи з вимог вакансії. Віртуальна помічниця обдзвонює претендентів, задає їм питання і проводить відеоінтерв'ю. Вона аналізує відповіді і розпізнає емоції кандидата. Запис співбесіди відправляють роботодавцю, який приймає рішення про працевлаштування людини. HireVue – це платформа для відеоспівбесід. Система інтерв'ює кандидатів в режимі онлайн. Під час бесіди з кандидатом штучний інтелект зчитує і аналізує його емоції.

Крім того, програму використовують для навчання персоналу за допомогою відео. CleverStaff автоматизує процес підбору персоналу. Платформа інтегрується з LinkedIn, поштою і сайтами для пошуку роботи. Алгоритми відбирають кандидатів, які більше за інших відповідають критеріям вакансії. За допомогою цієї програми фахівці в автоматичному режимі створюють звіти по вакансіях для замовників або керівників. Крім того, система конвертує резюме будь-якого формату в структурований запис. На даний момент у КНП «Київська міська лікарня № 3» при відборі персоналу проводяться співбесіди з HR-менеджером і генеральним директором. Пропонується наступна схема відбору персоналу на вакантні посади в компанії:

1. Створення професіограм (повний опис особливостей менеджера) на керівну посаду в компанії. Це дозволить більш точно підійти до відбору управлінського персоналу, знаючи якими якостями повинен володіти співробітник. Найчастіше професіограма представляється в табличній формі і складається з трьох основних блоків: загальні дані (стать, вік, освіта кандидата і інша бажана об'єктивна інформація про кандидата), професійні навички (що повинен знати і вміти кандидат, який досвід роботи у нього повинен бути), психологічні якості (вказуються тільки ті якості, які є актуальними для даної посади).

2. Створення бази даних можливих кандидатів на посаду. Створити подібну базу нам дозволить вдосконалена система підбору персоналу. Створивши базу, ми зможемо більш впевнено і ретельно підходити до кожного кандидата. Також це можливість зберігати контактні дані, коротку характеристику, плюси та мінуси, різні примітки про кожного кандидата для зручності в одному місці.

3. Проведення первинної співбесіди. Первинну співбесіду повинен проводити менеджер по персоналу. На цій співбесіді оцінюється наскільки кандидат відповідає професійному профілю, який був визначений для керівної посади. Мета первинної співбесіди – детальне знайомство з кандидатом для визначення його придатності до майбутньої роботи. В ході співбесіди претендент повинен отримати інформацію про компанію та майбутню діяльність, яка визначить ступінь його зацікавленості в пропонуваній роботі.

Основною частиною співбесіди є опитування претендента. Співбесіда передбачає попереднє знайомство з характером і умовами майбутньої роботи (зазвичай відбувається знайомство з посадовими інструкціями або положеннями про підрозділ). У результаті кандидат може прийти до висновку, що дана робота йому підходить чи не підходить. Інтерв'юер може зробити висновок про доцільність або недоцільність прийому на роботу даної людини. Відібраний склад претендентів допускається до наступного етапу [8, с. 167].

4. Проведення анкетування. В ході опитування необхідно уточнити всі дані про вимоги до посади, виявити початкові професійні навички, а також, по можливості, коротко розповісти про себе. Резюме і усне інтерв'ю не замінюють анкету для співбесіди, яку складає роботодавець. По-перше, тому що в резюме кандидат, свідомо чи несвідомо, фільтрує інформацію. Він намагається не згадувати про свої помилки і недоліки, забути деякі деталі своєї біографії. Його мета – стати в кращому світлі щоб отримати роботу. По-друге, під час усної співбесіди інтерв'юер може не встигнути або забути поставити деякі важливі питання, а усні відповіді не завжди можуть бути записані і задокументовані. Тому анкета для співбесіди, розроблена роботодавцем з урахуванням специфіки підприємства і професійних обов'язків, які будуть покладені на кандидата, – додатковий метод відбору, що мінімізує помилки при прийомі на роботу.

5. Проведення первинного відбору. Поверхнева перевірка рекомендацій майбутніх працівників. Після первинного відбору необхідно відібрати очевидно ненадійних кандидатів. Набір кандидатів є основою для відбору майбутніх працівників організації. Зміст цього етапу багато в чому залежить від традицій, особливостей організації, яка приймає нових працівників, та характеру посади, на яку приймається кандидат. На кожному етапі деякі заявники відсіюються або відмовляються, приймаючи інші пропозиції. Методи первинного відбору залежать від бюджету, стратегії організації та відносної важливості посади.

У наш час найпоширенішими методами є: аналіз даних анкет, зібраних на попередньому етапі, та тестування. Тести на компетентність використовуються для визначення рівня кваліфікації або знань кандидата в конкретних областях робочого процесу, а також для відбору та початкового ранжування претендентів на посаду. Початковий етап відбору, незалежно від використовуваних методів, завершується створенням обмеженого списку кандидатів, які найбільш відповідають вимогам організації. Решту кандидатів повідомляють про рішення припинити розгляд їх кандидатури на посаду [5, с. 132].

6. Проведення психологічного тестування. Проведення психологічного тестування повинно показати психотип особистості майбутнього працівника, його психологічну сумісність з майбутніми колегами, можливість надання певної роботи працівникові. Психологічне тестування повинен проводити штатний психолог. При прийомі на роботу, як правило, рівень кваліфікації претендента оцінюється на підставі поданих документів про освіту, а попередній досвід роботи виходячи з даних зазначених в резюме. Однак подібні відомості не дають можливості оцінити особистість майбутнього працівника, що є важливим фактором при роботі з певним навантаженням або у великому колективі. Саме тому в компаніях потрібно застосовувати психологічне тестування, яке дозволяє оцінити потенціал і професійну придатність майбутнього працівника. Існують такі найпопулярніші особистісні тести:

- тест Люшера, який дозволяє визначити психологічний стан претендента на момент проведення тесту, а також виявити депресивний стан;

- тест Рохшара, що дозволяє виявити здатність до самоконтролю і психологічної стійкості в критичних ситуаціях і в реаліях повсякденного життя;
- тест Розенцвейг, що дозволяє спроектувати модель поведінки здобувача в нестандартних ситуаціях;
- тест Брігса і Майерса, який визначає особистісний психотип людини і дозволяє співвіднести її схильність до певного виду діяльності з запропонованою посадою;
- тест Сонді, що виявляє здатність претендента будувати міжособистісні відносини.

Тест Люшера вважається одним з найпростіших і ефективніших, що дозволяє виявити психологічний стан претендента, його особистісну сумісність з іншими співробітниками, а також здатність до самоконтролю і адаптації.

Зокрема, за допомогою тестування Люшера можна виявити наявність сімейних конфліктів, песимістичне ставлення до майбутнього, наявність самоконтролю і впевненості в своїх силах, задоволеність власним життям або наявність внутрішнього конфлікту [6, с. 42].

Тест Торренса застосовується для виявлення креативного мислення і наявності творчих здібностей претендента, а також можливості вирішення поставлених завдань шляхом підбору нестандартних методів. Тестування проводитиметься за допомогою малюнків і коментарів до них. Наприклад, потрібно намалювати картинку в геометричній фігурі і дати їй назву або закінчити малюнок, початок якого представлено лише кількома зігнутими лініями. За допомогою власного малюнка претендент проявляє свою уяву, і вміння прогресивно мислити, а також знаходити нові варіанти вирішення будь-якої проблеми. А ось підібрана назва демонструє вміння виділити суть проблеми і провести її аналіз, таким чином, виявивши сильні і слабкі сторони [3, с. 142].

Слід зазначити, що на законодавчому рівні застосування тестування при прийомі на роботу не затверджено, тому подібна процедура є суто добровільною. Претендент має право відмовитися від тестування, враховуючи, що за допомогою такої процедури компанії стануть відомі деякі дані його особистісних особливостей, які можуть бути надані тільки при наявності ініціативи з боку здобувача вакантної посади. У той же час керівництво компанії не має права використовувати результати тестування, як основний критерій при відборі претендентів, і як підставу відмови на працевлаштування.

7. Проведення вторинної співбесіди. Вторинну співбесіду слід провести для того, щоб ознайомити кандидата на посаду з його безпосередніми професійними обов'язками, провести елементарне знайомство з командою. Вторинну співбесіду повинен проводити лінійний керівник кандидата на цю посаду. На вторинній співбесіді генеральний директор задає найцікавіші на його думку питання, як правило, вони стосуються досвіду роботи в галузі управління та причини примусового або добровільного звільнення з попереднього місця роботи. Іноді для перевірки стресостійкості кандидата використовують несподівані запитання, також можна змодельовати конфліктну ситуацію, рішення якої повинен запропонувати кандидат.

Процес співбесіди розбивається на кілька етапів. Перший етап – це підготовка співбесіди. Визначається перелік питань, місце і час співбесіди. Вісімдесят відсотків успіху співбесіди залежить від якості підготовки.

Другий етап стосується безпосереднього спілкування кандидата на роботу та інтерв'юера. Це займає близько 15% загального часу співбесіди.

Основними методами інтерв'юера є: заохочення, схвалення кандидата,

уникання критичних, негативних оцінок.

Третій етап – основна частина співбесіди (близько 80% від загального часу співбесіди) полягає в отриманні максимально повної інформації від кандидата. Представник організації слухає більше, ніж говорить, і не залишає незрозумілих деталей.

Четвертий етап – це заключний етап (близько 5% часу співбесіди), завершення інтерв'ю, підведення підсумків. Основним завданням інтерв'юера є уникнення виставлення оцінок кандидату [4, с. 9; 7].

8. Проведення вторинного відбору. Більш поглиблене вивчення резюме кандидата на посаду, збір різної інформації з попередніх робочих місць, вивчення рекомендаційних листів, правдивості наданої інформації. У разі будь-яких розбіжностей, має відбутися обов'язкове усунення кандидата на посаду.

9. Подання та оформлення документів для роботи в комунальному некомерційному підприємстві «Київська міська лікарня № 3».

10. Обов'язковий випробувальний термін. Випробувальний термін на керівній посаді повинен становити 3 місяці. Під час випробувального терміну працівник повинен перебувати під пильним наглядом керівника.

Після випробувального терміну, якщо працівник проявив себе з позитивного боку, слід прийняти рішення про подальшу повну зайнятість працівника. Якщо працівник проявив непрофесійність при виконанні своїх службових обов'язків, але не показав надто високої кваліфікації, керівництво підприємства разом із відділом кадрів повинні прийняти рішення про можливу подальшу перепідготовку працівника.

Отже, хороший вибір допомагає організації уникати найму людей, чиї інтереси та очікування не відповідають можливостям організації. Неадекватний підбір персоналу має погані наслідки для організації, такі як висока плинність персоналу, найм непридатних кандидатів, відмова у прийнятті на роботу відповідним кандидатам, незадовільний морально-психологічний клімат в організації та низька дисципліна. Негативними наслідками для кандидатів можуть бути: низька самооцінка, психологічний та соціальний дискомфорт, незадоволеність наявною роботою, конфліктні ситуації.

Таким чином, система добору повинна бути створена таким чином, щоб, з одного боку, з високим ступенем ймовірності передбачити професійну та особисту придатність претендентів до певної посади в організації; з іншого боку, кандидати повинні бути впевнені, що організація має умови для реалізації їх знань, навичок та можливостей для забезпечення їхнього професійного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Амеліна С.М., Кубіцький С.О. (2020). Корпоративна культура у системі управління персоналом. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». № 7 (39). С. 59-66.
2. Балановська Т.І., Гогуля О.П., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Троян А.В. (2021). Управління організацією: навчальний посібник. К. : ФОП Ямчинський О.В. 464 с.
3. Волянська-Савчук Л. В., Чернушкіна О.О., Попович Д.А., Сторожук І.В. (2020). Компетентність HR-підрозділу з формування і використання інноваційних технологій мотивування персоналу. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. № 56. С. 141-148.
4. Гасай О. (2019). Первинний добір, інтеграція працівника в організацію. Маркетингові технології підприємств в сучасному науково-технічному середовищі. № 3. С. 8-10.

5. Зеленков А.В., Кононенко А.В., Налапко М.М. (2008). Організація набору та відбору персоналу. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. № 3. С. 125-135.
6. Сурай І. Добір і відбір кадрів як механізми формування й розвитку еліти в державному управлінні. (2012). Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. Вип. 2. С. 51-58.
7. Урсакій Ю.А., Кубіцький С.О. (2020). Роль лідера в мотивації персоналу. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, Вип. І-ІІ (77-78). Економічні науки. С. 325-338.
8. Федоренко Н.І. (2017). Роботодавці на ринку праці України: сучасні методики відбору персоналу серед молодих фахівців. Стан та перспективи розвитку управлінських наук: український та польський досвід : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 5-6 жовт. 2017. Київ, С. 166-171.
9. Чорна М.В., Білоножка М.М. (2019). Підбір персоналу на підприємстві: системний та процесний підходи. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. № 1 (2). С. 69-76.
10. Kubitskyi S., Chaika O. (2020). Coaching core competencies as the key soft skill for successful human resources management. International scientific journal «Internauka». Series: «Economic Sciences». № 8 (40). С. 43-48.
11. Mykhniuk S.V., Kubitskyi S.O. (2021). Technology of prospective social workers' training on pedagogical interaction in the process of studying professional disciplines. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, IX (96), Issue: 245, Feb. P. 34-38.

ЩОДО РОЛІ МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАЦІЙНИМИ РОЗРОБКАМИ ТА КРИТЕРІЇВ ОЦІНКИ ЇХ ЕФЕКТИВНОСТІ В ГАЛУЗІ АПК

Кібенко М.О.

магістрант ОП «Адміністративний менеджмент»
Сумський національний аграрний університет, Україна

Жмайлов В.М.

канд. екон. наук, професор, професор кафедри маркетингу та логістики
Сумський національний аграрний університет, Україна

В сучасних умовах ефективний розвиток підприємств України та стабілізація їх діяльності не можуть бути досягнуті без дослідження науково-технічних розробок та їх впровадження у виробничий процес. У зв'язку з цим, надзвичайно гостро на сьогодні постають питання прискорення інноваційних можливостей, концентрації ресурсів та управління інноваційним процесом через реалізацію ефективної соціально-економічної політики. Прагнення нашої країни увійти до складу європейських лідерів (на жаль, сьогодні зіпсоване повномасштабним вторгненням РФ в Україну, активними бойовими діями в східних і південних регіонах країни, а також фінансовою нестабільністю в державі) вимагає від суб'єктів господарювання підвищеної уваги саме до інновацій та управління ними і потребує імплементації багатoproфільних інноваційних програм через регулювання та підтримку з боку держави.

Практичний досвід підтверджує, що впровадження багатoproфільних інноваційних програм, які вже давно реалізуються розвиненими державами, підвищує ефективність політики, спрямованої на покращення соціально-економічного розвитку як окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і країни в цілому. Натомість, на теперішній час результати досліджень дозволяють констатувати про відставання рівня нових сучасних видів технологій від їх світового значення в галузі впровадження новітніх технологій і освоєння на їх базі виробництва нових видів продукції, скорочення рівня реалізації досягнень науки і техніки на зовнішньому ринку.

Так, за даними Державної служби статистики України [2] у 2019 р. у промисловості інноваційну діяльність здійснювали 782 підприємства, а частка підприємств, що впроваджували інновації (продукцію або ж технології) у загальному числі промислових підприємств України становила 13,8%, що дорівнювало показнику 2012 та 2013 рр., а до його рівня попереднього (2018 р. – 15,6%) знизилась на 1,8%. Основною причиною такої тенденції, на нашу думку, є відсутність системи інноваційного менеджменту, оскільки дуже часто важливі рішення не приймаються, а примусово впроваджуються неперспективні ідеї, які наносять шкоду людям чи приводять до розпилення засобів, коштів, сил і часу. Уникнути подібних явищ дозволить управління нововведеннями, спрямоване упорядкувати інноваційну діяльність.

Варто зазначити, що в Україні створено правове поле для розвитку інноваційної діяльності, окремі аспекти якої регулюються Законом України «Про інноваційну діяльність» № 40-ІУ від 04 липня 2002 р. (зі змінами) [1], Указами Президента, а також Постановами та Розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Відповідно до

чинного законодавства в Україні передбачено рівні права і гарантії захисту всіх суб'єктів інноваційної діяльності.

Нині майже всі українські підприємства усвідомили, що інновації зумовлені потребами суспільства та необхідні в організаційній, виробничій, фінансовій сферах, оскільки саме в комплексі вони приносять найкращий результат. Актуальним в Україні на тепер залишається питання дослідження особливостей та ефективності інноваційних розробок в галузі АПК. Їх успішне вирішення сприятиме забезпеченню потреб суспільства у високих технологіях, конкурентній продукції, зміцненні конкурентоспроможності вітчизняної економіки, яка потребує більш наукоємного підходу до впровадження інноваційних розробок. Все це обумовлює доцільність визначення ефективності інноваційних розробок через застосування показників, які передбачають оцінку економічної, науково-технічної, ресурсної, фінансової, маркетингової, соціальної та екологічної діяльності. Це дозволить дати оцінку впровадження інноваційних розробок за критеріями для окремого виду ефекту (рис. 1).

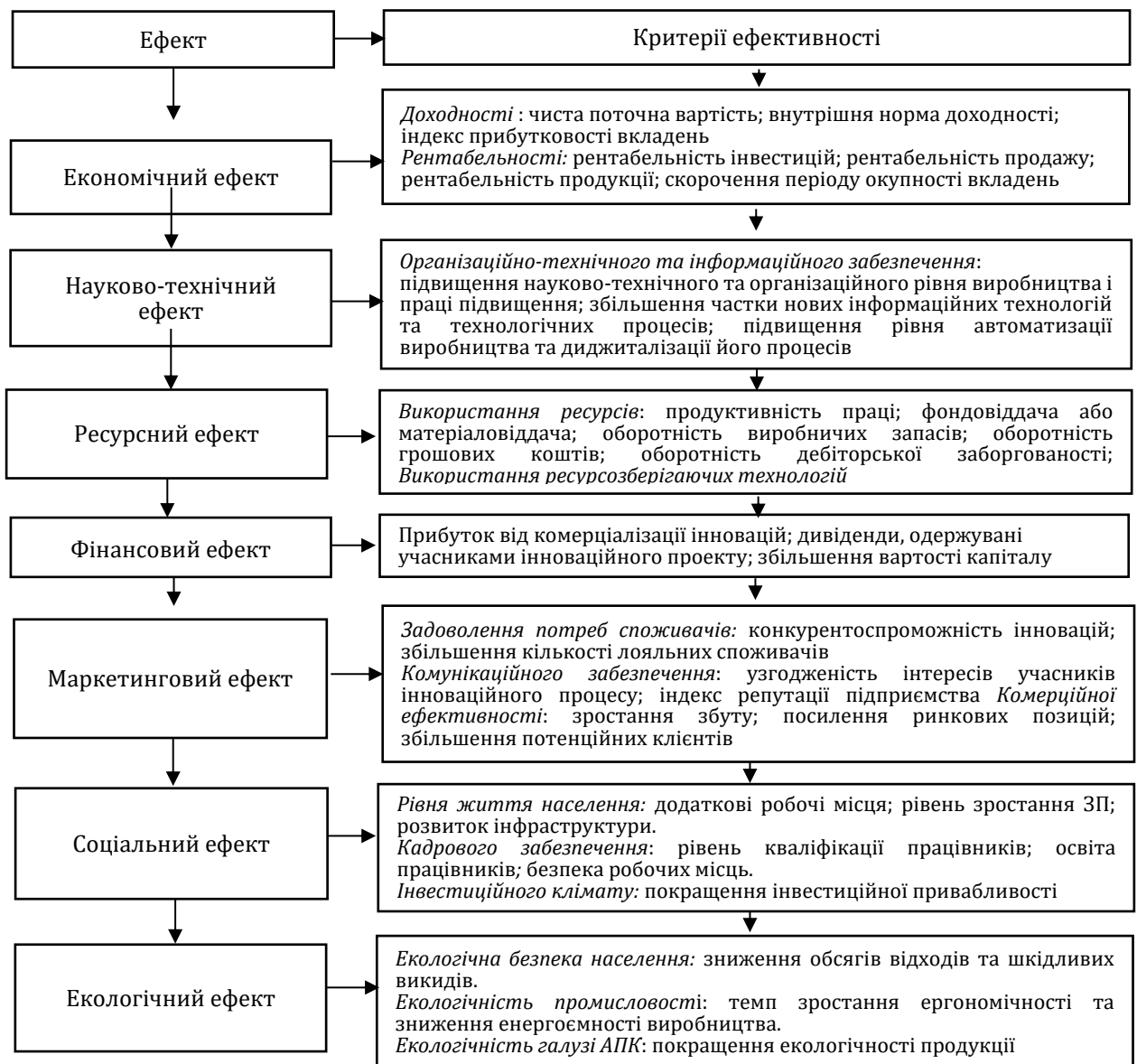

Рис. 1. Критерії оцінки ефективності інноваційних розробок

Джерело: систематизовано та доповнено авторами [3]

Як бачимо, економічний ефект виражається підвищенням рентабельності та прибутковості діяльності підприємства; скороченні терміну окупності вкладень, т. ін.. Науково-технічний ефект оцінюється за показниками росту науково-технічного та організаційного рівня виробництва й праці; збільшення частки нових технологій та технологічних процесів, підвищення рівня автоматизації виробництва та його диджиталізації. Ресурсний ефект можна виразити через показники: покращення використання ресурсів, тобто, підвищення продуктивності праці (або ж зниження трудомісткості); зростання фондівіддачі (або ж матеріаловіддачі) чи зменшення фондомісткості (або ж матеріаломісткості); впровадження та інтенсивне використання ресурсозберігаючих технологій; прискорення оборотності оборотних активів (в т. ч. запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів, тощо). Фінансовий ефект може бути виражений такими фінансовими показниками як: прибуток від комерціалізації інновацій; дивіденди, які отримують учасники інноваційного проекту; збільшення вартості капіталу, тощо. Підвищення конкурентоспроможності товарів підприємства на вітчизняних і закордонних ринках, розширення кількості потенційних споживачів (з метою найбільш повного задоволення потреб) на ринку; забезпечення конкурентоспроможності інноваційної розробки в результатах взаємодії учасників інноваційних процесів (в т. ч. за узгодження їх інтересів), проявляється у маркетинговому ефекті. Соціальний ефект упровадження інноваційних розробок характеризується підвищенням добробуту населення, покращенням умов праці робітників та приростом доходів персоналу підприємства (організації); розвитком інфраструктури середовища життя спільнот адміністративно-територіального утворення; якістю забезпечення кадрами та покращенням інвестиційного клімату на рівні регіону окремих сфер діяльності тощо. Екологічний ефект оцінюється через зменшення забруднення землі та води шкідливими компонентами; зниження показників виробничих відходів та викидів до атмосфери, підвищення ергономічності та зменшення енергоємності виробництва; покращення екологічності продукції та покращення екологічної ситуації, в цілому.

Таким чином, реалізація інноваційних розробок неможлива без використання сформованої системи критеріїв та показників оцінки їх ефективності, оскільки оцінювання ефективності запровадження інновацій у межах вказаних ефектів дають змогу приймати управлінські рішення, спрямовані на результативне їх застосування на ринку та передбачення впливу негативних факторів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04 липня 2002 р. № 40-IV (зі змінами) [Електронний ресурс]: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1977-12/page>.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Бабицька О.О. Про доцільність оцінки ефективності впровадження інноваційних розробок. Україна – територія для розвитку підприємництва: Збірник матеріалів Всеукраїнської Інтернет – конференції «Економічні перспективи підприємництва в Україні», (26-27 жовтня 2017 р., м. Ірпінь): у 2 ч. Ірпінь: Університет ДФС України, 2017. Ч.1. 662 с. (Серія «Податкова та митна справа в Україні»). С.286-289.

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ГЕОПОЛІТИЧНЕ ПРОТИБОРСТВО В АРКТИЧНОМУ РЕГІОНІ

Гольцов Андрій Геннадійович

доктор політичних наук, доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Арктичний регіон набуває дедалі більшого значення у світовій політиці та економіці. Циркумпольярними країнами, що мають доступ до Північного полюсу, є РФ, США, Канада, Норвегія та Данія (за рахунок Гренландії). Арктичними державами є також Швеція, Фінляндія та Ісландія, хоча вони й не володіють виходом до центральної частини регіону. На шельфі Арктичного басейну, згідно з геологічними дослідженнями, наявні величезні поклади вуглеводнів та мінеральної сировини. Глобальне потепління клімату призводить до покращення умов видобутку корисних копалин з підводних родовищ. У зв'язку з потеплінням клімату покращилися умови для навігації в Північному Льодовитому океані та його морях, передусім, Північним морським шляхом (вздовж російського узбережжя), а також Північно-Західним проходом (вздовж канадського узбережжя). Геополітична ситуація в регіоні визначається жорстким протиборством між НАТО (на чолі зі США) та Росією. У геоекономічному сенсі посилюється конкуренція арктичних країн за розподіл зон континентального шельфу. Водночас, низка країн світу виявляє прагнення долучитися до економічного освоєння Арктики, наприклад, Китай, Японія, Індія, Південна Корея, Велика Британія, Франція, Італія та ін.

За часів «холодної війни» Арктика фактично поставала одним із «фронтів» глобального протистояння між Заходом та СРСР. Зосередження потужних угруповань військ НАТО в Арктиці, зокрема американських баз, було для країн-членів Альянсу певною гарантією миру та безпеки в регіоні. Для Радянського Союзу Арктичний сектор вважався надзвичайно важливим зі стратегічного погляду. Тому тут були зосереджені радянські військово-морські, авіаційні, ракетні бази. Після розпаду СРСР питання міжнародної напруги в регіоні фактично зникло з порядку денного, і в міжнародних відносинах тимчасово активізувалася тенденція до формування в Арктиці регіональної зони співробітництва.

Претендуючи на роль одного з «полюсів» світу, Росія націлена на максимальне забезпечення своїх інтересів у традиційному для неї (з часів Російської імперії та СРСР) геопросторі – Арктиці. Цей регіон відіграє досить важливу роль у стратегічних планах РФ, особливо з погляду його унікального військово-політичного та економічного значення. Російська влада доклала чимало зусиль для зміцнення свого військового потенціалу в регіоні. Спостерігається також прагнення Росії розширити зону свого впливу в Арктичному басейні та забезпечити зростаючі геоекономічні інтереси, пов'язані з використанням природно-ресурсного потенціалу, а також розвитком транспортних комунікацій, передусім Північного морського шляху.

Наприкінці першого десятиліття XXI ст. РФ активізувала свою військову

політику в Арктичному регіоні. Мілітаризація Росією Арктики спиралася на значні фінансові та науково-технічні ресурси, отримані внаслідок економічних успіхів того періоду. На теренах Арктичної зони передбачалося формування вельми потужного угруповання різних родів російських військ. У 2014 р., у зв'язку з російською агресією проти України, в Арктиці виникло геополітичне протистояння між РФ та Заходом. Мілітаризація Росією регіону суттєво прискорилося. Північний військово-морський флот є найбільш потужним з російських флотів. Були відновлені та модернізовані колишні радянські бази, «ударними» темпами споруджувалися нові об'єкти – військові аеродроми, радіолокаційні станції тощо. В Арктичній зоні РФ створила досить потужну систему протиповітряної оборони, озброєну сучасними ракетними комплексами та оснащену засобами спостереження.

В якості головного геополітичного суперника Росії в Арктичному регіоні постає, звісно, США. За сучасної ситуації значення Арктики для глобальних геополітичних інтересів США суттєво зросло. У геополітичному положенні як РФ, так і США Арктика відіграє унікальну роль, оскільки саме через неї проходять найкоротші траєкторії польотів бомбардувальників чи міжконтинентальних балістичних ракет між обома державами [2]. Крім спільних проектів у рамках НАТО, США ще й самостійно реалізовує численні заходи щодо захисту своєї воєнно-стратегічної безпеки в Арктиці.

З усіх циркумполярних країн лише США мають настільки потужні збройні сили, що можуть насправді протистояти потенційній воєнній експансії Росії. Слід зазначити, що США в Арктиці не володіє настільки могутнім військовим потенціалом, як в Атлантиці чи на Тихому океані. Нині стрімко зросла концентрація американських збройних сил, зокрема повітряних, на Алясці [1]. Досить швидкими темпами будуються нові криголами. США має максимально враховувати можливості своїх союзників, щоб разом з ними забезпечити геополітичне «стримування» Росії. Хоча сумарний військовий потенціал союзників по НАТО – Канади, Данії та Норвегії набагато менший, ніж американський, вони мають дуже вигідне геополітичне положення та значні економічні ресурси. Крім того, слід враховувати значення «невоєнного» союзника по НАТО – Ісландії, а також потенціали Фінляндії та Швеції, які фактично вже вступили до Альянсу. Актуалізація воєнної загрози з боку Росії зміцнила солідарність країн НАТО, спонукала решту арктичних держав до нарощування в регіоні систем озброєнь для захисту власної воєнно-політичної безпеки. Західні держави, попри наявність певних геополітичних суперечностей між ними, консолідувалися в сучасному протистоянні з Росією. У результаті, «колективний» Захід на чолі зі США проводить досить ефективну спільну геополітику «стримування» РФ в Арктиці.

Для реалізації своїх цілей Росія прагнула використовувати інститути міжнародної співпраці, особливо Арктичної ради. Але серед її країн-членів Росія нині опинилася сама проти опонентів – західних держав. Йдеться про консолідацію арктичної «сімки», у рамках якої має посилитися співробітництво у різноманітних сферах. А спільні проекти з Росією в рамках Арктичної ради приречені на подальше згортання. Загалом, в Арктичному регіоні нині відсутній інституціональний механізм у сфері безпеки за участі Росії [3].

Геоекономічний напрям російської геостратегії в Арктиці зумовлений передусім природно-ресурсним потенціалом регіону. Протягом останнього десятиліття Росія продовжувала реалізовувати в Арктиці низку геоекономічних проектів. Так, у 2016 р. ввели в експлуатацію унікальний нафтовий термінал «Ворота Арктики». Серед довгострокових завдань Росії в регіоні було визначено будівництво на шельфі

арктичних морів газопроводів, які мають з'єднувати видобувні комплекси з узбережжям та єдиною газотранспортною системою країни. Згідно з планами російського уряду, було намічено реалізувати в Арктиці до 2030 р. близько 150 проєктів на загальну суму 5 трлн руб. Для досягнення своїх геоекономічних та геополітичних цілей в Арктичному регіоні російська влада розвиває мережу транспортних комунікацій. Надзвичайно важлива роль в арктичній геоекономічній стратегії Росії відводиться забезпеченню повноцінної експлуатації Північного морського шляху і реалізації відповідних інфраструктурних проєктів.

Влада РФ свідомо спрямовувала увагу російського суспільства на потенційні вигоди освоєння Арктики. Населенню прищеплюється уявлення щодо економічної перспективності Арктики для Росії, зокрема видобутку мінерально-сировинних ресурсів та експлуатації морських транзитних шляхів між Європою та Східною Азією. Але для розширення видобутку нафти та газу в Арктиці, розбудови новітньої інфраструктури Росія нині не володіє достатньо потужним фінансовим та науково-технологічним потенціалом. Через санкції, запроваджені проти РФ, західні транснаціональні корпорації вийшли з російських проєктів, тому для Кремля стало неможливим використання європейських та американських фінансів та новітніх технологій. Сподівання Росії на грандіозні інвестиції до своєї Арктичної зони з боку азійських економічних гігантів Китаю та Індії не виправдовуються.

Таким чином, Арктика в сучасному світі набуває дедалі більшого значення як джерело природних ресурсів та перспективний комунікаційний простір. Для РФ Арктичний регіон відіграє винятково важливу військово-стратегічну та геоекономічну роль. Кремль прагне і надалі реалізовувати в Арктичному регіоні експансіоністську геополітику, намагається суттєво розширити сферу свого політичного та економічного впливу. РФ заінтересована в розширенні підпорядкованої собі зони континентального шельфу, не полишає прагнень встановити контроль над Північним полюсом. Для посилення свого впливу в Арктичному регіоні Росія протягом останніх років досить швидко нарощувала свій військовий потенціал, зокрема ядерний. Саме російська геополітика виступила головним чинником розгортання сучасного процесу мілітаризації Арктики. Реалізація Росією геополітичних та геоекономічних проєктів у регіоні зазнає суттєвих труднощів. Невдалі й дуже витратні воєнні дії проти України призвели до суттєвих проблем Росії й на інших геополітичних «фронтах». Військово-стратегічні позиції РФ в Арктиці залишаються досить міцними, але можливості розгортання експансії різко скоротилися. Отже, Арктичний регіон залишається досить конфліктогенним з погляду геополітичного протистояння між РФ та НАТО на чолі зі США.

Список використаних джерел:

1. Francis D. When hell freezes over: Russia's Arctic ambitions. The Hill. August 21, 2022. URL: <https://thehill.com/opinion/national-security/3609219-when-hell-freezes-over-russias-arctic-ambitions/>.
2. National Strategy for the Arctic Region. The White House. May 10, 2013. URL: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/docs/nat_arctic_strategy.pdf.
3. Wishnick E., Carlson C. The Russian Invasion of Ukraine Freezes Moscow's Arctic Ambitions. Journal of Indo-Pacific Affairs. October 3, 2022. URL: <https://www.airuniversity.af.edu/JIPA/Display/Article/3172713/the-russian-invasion-of-ukraine-freezes-moscows-arctic-ambitions/>.

ГЛОБАЛЬНА ДЕМОГРАФІЧНА ПРОБЛЕМА

Тягун Максим Михайлович

студент 1 курсу СО «Магістр» економічного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Атаманчук Зорина Асланівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Вивчаючи населення Землі, можна прослідкувати особливості його відтворення і розміщення. Ці особливості породили демографічну проблему. Вона дедалі загострюється. У цілому демографічна проблема нині полягає в стрімкому зростанні населення в країнах, що розвиваються, і в загрозі депопуляції, тобто перевищенні кількості померлих над кількістю народжених, в економічно розвинених країнах. Обидва процеси є негативними для людства. Крім того, до демографічної проблеми можна віднести й швидкі темпи розростання міст та міських агломерацій. Збільшується також неконтрольована міграція [1]. На даний момент найгостріша демографічна ситуація склалася в країнах, що розвиваються. У більшості країн Азії, Африки, Південної і Центральної Америки населення подвоюється у кожні 20—30 років. Це переважно економічно слаборозвинені, бідні країни. Стрімке зростання їх населення — одна з причин існування великої кількості безробітних і бездомних. Понад 1 млрд людей у світі постійно недоїдають [1].

Світова демографічна ситуація вимагає ґрунтовних наукових досліджень з таких питань, як: допустимі межі чисельності населення Землі з урахуванням природних обмежень; ймовірні терміни припинення зростання чисельності світового населення; можливі шляхи стримування зростання населення країн, що розвиваються тощо [2, с. 1].

Станом на 2022 р. на планеті проживає понад 8 млрд людей, що в свою чергу суттєво загострює світову демографічну проблему (рис. 1).

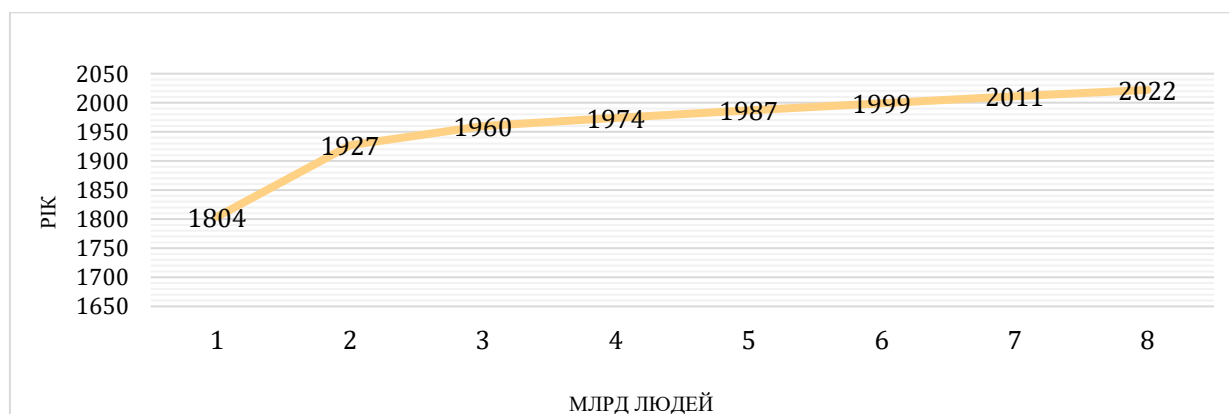

Рис.1. Основні віхи чисельності населення Землі за оцінками фонду ООН за 1650-2050 рр., млрд осіб

Джерело: складено автором за [3]

Найпоширенішою причиною смертності в світі є ішемічна хвороба серця (8,76 %) та інфаркт (6,24 %), що свідчить про особливості сучасного темпу життя.

Наступними в списку йдуть респіраторні інфекції (3,19 %), хронічні обструктивні хвороби легенів (3,17 %) і рак дихальних органів (1,69 %), що пов'язано з екологічним ситуацією на планеті [2, с. 2].

Для кожного регіону є свої окремі поширені причини смертей. Наприклад, у Німеччині найпоширенішими є хвороби серця; в країнах третього світу – діарея та шлункові інфекції; в США – діабет та хвороби, пов'язані з кровоносною системою.

Демографічна ситуація, як зазначалося вище, має пряме відношення до економічної ситуації у світі в цілому та в окремих країнах. Кількість населення, якість населення, тобто освіта та кваліфікація, відіграють безпосередню роль у формуванні робочої сили [2, с. 2].

На рис. 2 можна побачити, що за оцінками фонду ООН населення Землі до 2150 року становитиме близько 9,75 мільярда осіб [4].

Рис. 2. Населення світу за оцінками фонду ООН за 1990-2150 рр., млрд осіб

Джерело: складено автором за [4]

З найдавніших історичних епох до початку минулого століття чисельність населення світу збільшувалася повільно. Тільки близько 1800 р. вона досягла 1 млрд осіб. У 1950 р. чисельність населення дорівнювала 2,6 млрд [5, с. 9]. За оцінками ООН, на подолання всіх глобальних проблем сучасності людство вже зараз повинно витратити більше 1 трлн доларів США щорічно [6], що перевищує суму річного приросту ВВП усіх країн світу разом. Враховуючи це, суспільство має зосередитися на розв'язанні ключових проблем людства. Саме такою є проблема народонаселення світу.

При збереженні сучасних темпів зростання чисельності населення світу його кількість до 2050 р. може досягти 9,2 млрд ос., що ставить під загрозу можливості подальшого розвитку людського суспільства через виснаження ресурсів планети [6], особливо це стосується окремих регіонів світу, зважаючи на прогноз до 2050 року включно, представлений у табл. 1.

Таблиця 1

Населення світу, регіони та окремі групи країн у 2022 р., прогноз на 2030 р. та 2050 р. за середнім сценарієм

Регіон	Населення (млн ос)		
	2022 рік	2030 рік	2050 рік
Світ	7,942	8,512	9,687
Африка на південь від Сахари	1,152	1401	2,094
Північна Африка і Західна Азія	549	617	771
Центральна і Південна Азія	2,075	2,248	2,575
Східна та Південно-Східна Азія	2,342	2,372	2,317
Латинська Америка та Кариби	658	695	749
Австралія / Нова Зеландія	31	34	38

Продовження табл. 1

**Населення світу, регіони та окремі групи країн у 2022 р., прогноз на 2030 р.
та 2050 р. за середнім сценарієм**

Регіон	Населення (млн ос)		
	2022 рік	2030 рік	2050 рік
Океанія	14	15	20
Європа і Північна Америка	1,120	1,129	1,125
Найменш розвинені країни	1,112	1,328	1,914
Не мають виходу до моря	557	664	947
Малі острівні держави	74	79	87

Джерело: складено автором за [7, с. 17]

Населення планети все ще зростає, хоча й меншими темпами. У деяких країнах і регіонах продовжує зростати чисельність населення, тоді як в інших спостерігалася стабілізація або почалося зменшення популяції.

Поточний віковий розподіл населення має великий вплив на майбутні тенденції через явище, відоме як «імпульс народонаселення». Відносна молодість сучасного населення планети гарантує, що кількість жінок репродуктивного віку буде продовжувати збільшуватися роками і навіть десятиліттями. Майже дві третини очікуваного зростання світового населення між 2022 і 2050 роками буде зумовлено поточним віковим розподілом глобального населення, за даними ООН [4]. Проте протягом більш тривалого періоду часу вплив сьогоденної вікової структури зникне, а ріст населення дедалі більше залежатиме від майбутніх показників смертності та, особливо, народжуваності [7, с. 19].

Висновки. Глобальна демографічна проблема є визначальною в системі сучасних проблем людства. Від її вирішення значною мірою залежить гострота та можливості вирішення інших глобальних проблем – продовольчої, водогосподарської, екологічної та, в цілому, від якості життя людей. Причиною виникнення глобальної демографічної проблеми є: «вибухове» зростання кількості населення в країнах «периферії», що пов'язане з ранніми шлюбами, впливом релігій, традиціями до створення багатодітних сімей, заборонаю абортів і використання засобів контрацепції, короткі терміни отримання освіти й низький рівень освіченості населення (особливо серед жінок).

Список використаних джерел:

1. Глобальні проблеми людства. Демографічна проблема. URL: <http://www.geograf.com.ua/human/school-course/401-globalni-problemi-lyudstva> (дата звернення: 21.12.2022).
2. Хромова Д. Д. Глобальні демографічні проблеми сучасності, 2018. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/37774/1/%D0%A5%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf> (дата звернення: 15.01.2023).
3. Countrymeters. Населення Землі. URL: <https://countrymeters.info/World> (дата звернення: 26.12.2022).
4. United Nations Population Division. URL: <https://www.un.org/development/desa/pd/> (дата звернення: 25.12.2022).
5. Голіков А. П. Глобальна демографічна проблема сучасності: стан та перспективи. Вісник Харківського національного економічного університету імені В. Каразіна. 2016. Вип. 5. С. 8-12
6. Доповідь Генерального секретаря (E/CN.9/2011/5). Нью-Йорк : ООН, 2011. URL: <https://di.gitalibrary.un.org/record/698113> (дата звернення: 15.01.2023).
7. World Population Prospects 2022: Summary of Results, New York, 2022. 52 с.

ДИПЛОМАТИЧНІ ТА ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ ВЗАЄМИНИ ДИРЕКТОРІЇ УНР І ЗУНР

Науково-дослідна група:

Дацків Ігор Богданович

ORCID ID: 0000-0001-8359-3937

Д-р. іст. наук, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, Україна

Баб'як Михайло Орестович

аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, Україна

Дикий Віталій Вікторович

аспірант кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, Україна

Зростання міжнародної активності сучасної України, входження її до ряду світових та регіональних структур обумовило необхідність розбудови зовнішньополітичної служби та розробки основних напрямів зовнішньої політики. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення й узагальнення досвіду міжнародної діяльності українських незалежних урядів 1917 – 1921 років.

Відновлення Української Народної Республіки під проводом Директорії майже співпало з утворенням Західноукраїнської Народної Республіки й стосунки між ними – в українському соборному таборі – стали від осені 1918 р. важливою та наріжною проблемою Української революції.

Питання дипломатичної та військово-політичної підтримки Директорією УНР національно-визвольних змагань Західноукраїнської Народної Республіки належить до найменш вивчених у українській науці.

Метою праці є вивчення дипломатичних і військово-політичних взаємин УНР доби Директорії та ЗУНР і висвітлення їх місця та ролі у зовнішньополітичній діяльності.

Вже з перших днів свого існування обидві українські держави були втягнуті у запеклі кровопролитні війни: ЗУНР відбивала агресію з боку сусідньої Польщі, яку досить сильно підтримувала морально і матеріально могутня Антанта, а Наддніпрянська Україна билася в загальному на трьох фронтах: спочатку на більшовицькому, згодом ще й на польському і денікінському. Відтак сама ситуація спонукала українські державні утворення до об'єднання зусиль для збереження національної незалежності.

Утворення незалежної Західноукраїнської держави було схвально сприйнято в Наддніпрянщині, а збройна боротьба галичан проти польської навали викликала широко хвилю відгуків і закликів надати братам за Збручем усіляку підтримку.

Безумовно, у період, коли з першого дня свого існування. 1 листопада 1918 р. ЗУНР була змушена зброєю захищатися від польського агресора, найбільшу потребу вона відчувала у військовій допомозі, оскільки Галицька армія формувалася у складній ситуації. На прохання уряду і військового командування впродовж листопада-грудня армія отримала з Наддніпрянщини 20 тис. гвинтівок, 80 млн.

набоїв, 300 кулеметів, 80 гармат, 20 бойових літаків із екіпажами тощо. До складу Галицької армії прибули окремі частини та підрозділи Наддніпрянської армії, зокрема Козятинська стрілецька бригада полковника Кравчука (близько 1000 вояків), гарматні бригада, полк та кілька окремих батарей, Окремий козацький загін ім. І. Гонти під командування отамана (згодом генерал-хорунжий) А. Долуда, який особливо відзначився у боях Львова. Оскільки УНР від кінця 1918 р. опинилася у стані війни з більшовицькою Росією, надати більш поважну допомогу військом вона не змогла. Відгукнувшись на прохання керівництва ЗУНР і, зважаючи на брак у нього вищого командного складу, до Східної Галичини було скеровано на посади командувача УГА досвідчений генерал М. Омелянович-Павленко, начальника штабу армії – полковник Генерального штабу Є. Мішковський, відповідальні посади посіли наддніпрянці генерали В. Генбачів та О. Греків, полковники М. Какурін, Д. Кануков та інші [1, с. 75–76].

Величезною заслугою наддніпрянських військових стала проведена ними кардинальна реорганізація Галицької армії за європейським зразком у січні-лютому 1919 р. Під керівництвом полковника (згодом – генерал-хорунжий) Є. Мішковського було розроблено і в короткий час втілено у життя план, згідно з яким розрізнені й неоднорідні окремі загони і бойові групи були зведені у три корпуси, 12 стрілецьких бригад полкового або курінного складу, засновані старшинські школи для підготовки і поповнення армії командним складом.

30 листопада 1918 р., у ході повстання проти гетьмана, члени Директорії В. Винниченко, П. Андрієвський, Ф. Швець і Т. Макаренко у Фастові прийняли галицьку делегацію у складі Л. Цегельського та Д. Левицького й провели переговори, до яких 1 грудня приєднався С. Петлюра. Сторони швидко прийшли до порозуміння щодо об'єднання республік для ефективної боротьби за їхню незалежність. 1 грудня було узгоджено і підписано попередній „передвступний” договір. У ньому відзначалося, що йдучи назустріч прагненням українського народу обох республік об'єднатися „в єдиній неподільній незалежній та суверенній Українській Державі” підписано договір про державну злуку. Згодом його повинні були схвалити законодавчі органи, а ратифікувати – майбутні Українські Установчі збори [2, с. 4].

Питання про соборність України, тобто об'єднання із ЗУНР, Директорія і уряд УНР призначили на 22 січня 1919 р. в урочистій обстановці. На цей день скликано всеукраїнський Трудовий конгрес. Отже, до Києва прибула представницька урядова делегація ЗУНР – 36 осіб, у складі якої були відомі державні і військові діячі, зокрема Д. Вітовський, С. Вітик, Л. Цегельський, Р. Перфецький, Т. Старух, В. Стефаник. 22 січня у Києві на Софіївській площі у присутності великої кількості людей та керівництва держави член Директорії Ф.Швець зачитав Універсал Директорії УНР про об'єднання республік і утворення єдиної Української Народної Республіки. Лонгин Цегельський оприлюднив Грамоту уряду ЗУНР. Делегації обмінялися документами, які були схвалені Конгресом.

Згідно ухвал ЗУНР отримала найменування ЗОУНР (Західна область УНР). Президент Є. Петрушевич став членом Директорії, а С. Петлюра запрошувався до тимчасової столиці Станіславова на засідання уряду та інші наради. Таким чином координувалися дії керівництва держав та їх урядів, які по-суті не змінили своїх функцій і часто діяли автономно. За короткий час було відпрацьовано порядок надання допомоги ЗОУНР. Без особливих проблем вирішувалися виділення значних коштів: родинам стрільців УГА – 120 млн. гривень, на продовольчі операції – 40, на відбудову житла – 500, на експлуатацію залізниць – 17, на військові потреби й утримання УГА – 70, а у вересні ще 240 млн. гривень. Для населення східних районів

Галичини було надіслано 730 вагонів цукру, 213 – борошна, 223 – збіжжя та ін. [3, с. 304].

Відзначимо, що процес об'єднання зовнішньої політики обох українських держав був не менш складним, оскільки йшлося про пошуки союзників на Заході. У січні-лютому 1919 р. керівництво УНР докладало усіх зусиль для порозуміння з Антантою. Його дипломатичні місії вели безперервні переговори в Одесі і Бірзулі з представниками Франції, щодо визнання України, включення її у спільний антибільшовицький фронт й, відтак, надання військово-технічної допомоги. Об'єднання із ЗУНР і автоматичне втягнення у війну з Польщею, безперечно шкодило цим зусиллям. На це звертали увагу деякі політичні угруповання УНР, підкреслюючи різницю зовнішньополітичних пріоритетів [4 с. 376]. Проте, С. Петлюра та його угруповання твердо стояли на точці зору, що військово-політичний союз із ЗУНР буде надзвичайно корисним для успішної боротьби з більшовиками. Але, щоб отримати численну боєздатну Галицьку армію, слід було покінчити з її війною проти Польщі. Отже, маючи у своєму розпорядженні мережу дипломатичних установ і місій за кордоном, міністерство закордонних справ УНР намагалися сприяти позитивному вирішенню проблеми Східної Галичини, головним чином, припинити українсько-польську війну [5 с. 808].

Найбільш активну дипломатичну допомогу ЗУНР надавала наддніпрянська надзвичайна місія на Паризькій мирній конференції. Оскільки Паризька мирна конференція розглядали лише проблему Східної Галичини та українсько-польської війни, вони відстоювали точку зору, що ЗУНР є окрема держава і саме її вони представляють на конференції. Вони вважали, що лише таким шляхом можна порозумітися з Антантою. Дійсно, міжнародні перспективи визнання УНР і ЗУНР були різними. Адже, згідно відомих 14 пунктів декларації президента США В. Вільсона, народам колишньої Австро-Угорської імперії гарантувалося право на самовизначення, тоді як народам російської цього не обіцялося.

Отже, загалом, діяльність дипломатів Директорії УНР, зокрема у захисті інтересів Західноукраїнської Народної Республіки, виявилася безплідною. Ключовою причиною було, звичайно, негативне ставлення провідників Антанти, в першу чергу Франції, до незалежності України. Водночас, вони робили ставку на відновлення єдиної союзної їм білої росії і взагалі не визнавали окрім Фінляндії і Польщі ні однієї з новоутворених на постімперському просторі країн. Іншим фактором можна вважати помилки у діяльності об'єднаної української делегації на Паризькій конференції. Вони проявилися у відсутності єдиної зовнішньополітичної лінії та вміння використати нові ідеї, переконувати політичних опонентів. Зрештою єдності у зовнішній політиці не було й у керівництва УНР і ЗУНР.

Список використаних джерел:

1. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. Львів, 1999. С. 75-76.
2. Юріїв І. Акт 22 січня 1919 р. // Літопис Червоної Калини. 1938. Ч.1. С. 4.
3. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995. 362 с.
4. Дацків І. Українська дипломатія (1917–1923 рр.) у контексті світової історії. Тернопіль, КРОК, 2013. 621 с.
5. Datskiv I. Ukraine-Poland relations 1919–1920: role of UNR diplomacy // *Ukraina Dyplomacyyna. Scientific yearbook.* – The 12th issue, 2011. P. 795-816.

ПРИЧИНИ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ В СВІТІ

Олефіренко Вікторія Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-7531-9425

канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Релокація бізнесу - це перенесення місця фізичного розташування компанії з постійного місця дислокації в інше [1]. Релокація бізнесу може бути в межах однієї країни або переміщення бізнесу з однієї країни до іншої. Популярність релокації бізнесу зумовлена низкою глобальних економічних факторів: глобалізація, повільне економічне відновлення; збільшення тягаря щодо дотримання законодавства; конкурентна перевага; податкові стимули; рівень розвитку економічного, соціально-культурного, політико-правового та технологічного бізнес-середовищ [2].

На думку А.Буда причинами релокації бізнесу є збільшення трудового навантаження, технологічні зміни, реструктуризація бізнесу, завершення терміну оренди, реорганізація бізнесу, перегляд іміджу тощо [3,6]. В свою чергу Ендрю зазначає, що важливими причинами релокації підприємства є: реорганізація структури компанії; раціоналізація товарів і послуг; інші фактори, які призводять до релокації бізнесу, мають як внутрішні, так і зовнішні аспекти. Внутрішніми аспектами є, наприклад, розширення нового асортименту послуг, розширення простору для нового обладнання або впровадження ефективної позмінної роботи. Зовнішніми аспектами можуть бути технологічні зміни, нові державні обмеження та правила [4,6].

Весь процес релокації бізнесу повинен бути добре спланованим. В першу чергу має бути значна переоцінка існуючого бізнесу, технологій, комерційних договорів і внутрішньої реорганізації. Важливо також виокремити час для прийняття рішення щодо релокації бізнесу, оскільки процес переїзду від початку до кінця відкриття на новому місці малого бізнесу складе не менше року, в той час релокація великого підприємства може відбуватися більше п'яти років [5,6].

Деякі власники бізнесу звертаються до релокації як до останньої спроби відновлення бізнесу, який зазнав краху. У багатьох випадках, зрозуміло, причиною фінансових труднощів бізнесу є не лише фізичне місце розташування. Недостатній капітал, неефективне управління, недосконалі маркетингові плани, неефективні виробничі процеси та низка інших факторів можуть бути більш прямими причинами провалу діяльності компанії, ніж її фізичне розташування [7].

Однак, компанії, котрі вирішують перемістити бізнес, одночасно несуть фінансові витрати: на переміщення працівників, офісних меблів і обладнання до нового приміщення; на необхідні зміни нового об'єкту (наприклад, незначне ремонтування електропроводки). Звичайно, багато успішних компаній також переміщують свій бізнес до більш привабливих місцевостей, які відрізняються високим трафіком, привабливими характеристиками бізнес-середовища, близькістю необхідного транспорту, вигідними фінансовими умовами або дружнім середовищем громади [7].

Підприємці, зазвичай, називають п'ять основних причин релокації бізнесу: робоча сила; вихід на нові ринки; оновлення приміщення чи обладнання; зниження витрат чи збільшення прибутку; підвищення якості життя [8].

Atlas World Group спостерігає за тенденціями релокації бізнесу вже понад 50 років. Їхнє 53-є опитування корпоративного переміщення за 2020 рік показало, що

дійсно нестача кваліфікованих місцевих кадрів залишається головною причиною переїзду [9].

Бізнес-консультанти та власники бізнесу, які успішно перемістили свій бізнес, закликають менеджерів і власників підприємств вивчити перелік конкретних проблем, перш ніж приймати будь-які рішення щодо релокації. Зрештою, переміщення бізнесу, засноване на знаннях, має набагато більше шансів на успіх, ніж той, котрий базується на припущеннях і надіях [7].

Релокація бізнесу - дуже складний спланований процес і складається з наступних етапів: планування; закриття офісу; переїзд; зв'язки з громадськістю [10].

Запорукою успішної релокації бізнесу є планування, формулювання чітких цілей компанії та раціональне виконання спланованих етапів релокації.

Однак не завжди власники бізнесу мають час для планування ефективної релокації бізнесу. Під час повномасштабного вторгнення росії на територію України релокація бізнесу в Україні є необхідною. Основною метою релокації бізнесу в Україні є збереження життя працівників та бізнесу в цілому. Зрозуміло, у власників є обмаль часу на планування релокації бізнесу, необхідно приймати рішення негайно та евакуювати працівників і виробничі потужності.

Наразі існують наступні способи пошуку потенційних варіантів для релокації бізнесу в Україні: урядова програма «Релокація бізнесу»; Дія.Бізнес; програми міжнародних донорів, зокрема USAID; ресурси громадських організацій; безпосередньо представники місцевих органів влади та самоврядування, ОТГ у місцях потенційної релокації; індустріальні парки [1].

За даними Мінекономіки завдяки урядовій програмі релокації на листопад 2022 року з небезпечних регіонів переміщено 772 підприємства, що дозволило зберегти понад 35 тис. робочих місць. Також роботу на підприємствах, котрі перемістились до безпечних регіонів, знайшли ще понад 7 тис. осіб [11].

Найбільше підприємств релокувалось до Львівської (28,6%), Закарпатської (17,9%), Чернівецької (12,2%), Івано-Франківської (8,3%), Тернопільської (7,5%) та Хмельницької (7,5%) областей [11].

Серед релокованих найбільшу частку становлять підприємства, котрі працюють у сфері: оптової та роздрібної торгівлі, ремонту автотранспортних засобів та мотоциклів (40,7%); переробної промисловості (30,2%); інформації та телекомунікацій (6,7%); професійної, наукової та технічної діяльності (6,2%), будівництва (4,4%) [11].

До країн ЄС релокувалось 62% бізнесів, до інших країн Європи - 15%, країн Азії - 15%, країн Північної Америки - 8%. Компанії, котрі релокують свій бізнес до країн ЄС, здебільшого обирають Польщу (63%) і Німеччину (25%), а також Бельгію, Болгарію та Естонію [12].

Таким чином, в умовах воєнного часу релокація бізнесу в Україні відбувається задля збереження життя працівників, їх робочих місць та захисту виробничих потужностей від руйнувань.

Список використаних джерел:

1. Пашук Л. (2022). Посібник з релокації підприємств «Покроковий план дій для підприємств з релокації». Вилучено з https://golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2022/10/posibnik-z-relokaczii-pidpriemstv_compressed.pdf.
2. Thornton, G., (2005). A Global Guide to Business Relocation. Retrieved from https://www.grantthornton.global/globalassets/1.-member-firms/global/insights/article-pdfs/2015/advisory/a-global-guide-to-business-relocation_final4.pdf.

3. Buda, A. (1999). Relocation information: the property agent's view, MBC University Press, Volume 17 May/June 1999, p. 183-188.
4. Andrew, C.F. (1987) Finishing a project – Organizing components of a major move. Proceedings, Eighth International Facility Management Conference and Exposition, Dallas, November.
5. Haines, V.G (1970). Business relocation: a guide to moving a business, London Business books Limited, London.
6. Sithipolvanichgul, Juthamon, Effective Internal Control in Business Relocation Process: A Conceptual Model (October 15, 2012). Retrieved from SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3134063>.
7. Relocation - cost, Relocation trends. Reference For Business - Encyclopedia of Small Business, Business Biographies, Business Plans, and Encyclopedia of American Industries. Retrieved from <https://www.referenceforbusiness.com/small/Qu-Sm/Relocation.html>.
8. Relocation - Entrepreneur Small Business Encyclopedia. Entrepreneur. Retrieved from <https://www.entrepreneur.com/encyclopedia/relocation#:~:text=The%20movement%20of%20a%20business%20from%20one%20region%20or%20location%20to%20another>.
9. Relocate and relocation: Definition and examples. Market Business News. Retrieved from <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/relocate-and-relocation/>.
10. Procedures for Office Relocation. Small Business. Retrieved from <https://smallbusiness.chron.com/procedures-office-relocation-42484.html>.
11. Завдяки урядовій програмі релокації збережено понад 35 тисяч робочих місць - Тетяна Бережна, Міністерство економіки України. Вилучено з <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>.
12. Worldwide online and smartphone surveys Gradus. Retrieved from https://gradus.app/documents/262/Gradus_Forbes__Ukrainian_Business_Survey.pdf.

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Боброва Юлія Юріївна

докторка юридичних наук, доцентка кафедри міжнародного права
Ужгородський національний університет, м. Ужгород Україна

Сучасна криза міжнародного гуманітарного права у сукупності з бездіяльністю міжнародних безпекових організацій (ООН, ОБСЄ) показали відсутність на сьогодні дієвих правових механізмів, які б забезпечили протидію збройній агресії РФ проти України. Причиною цього є той факт, що норми міжнародного гуманітарного права через глобальний розвиток світу і зміну характеру протистоянь між державами, нові цивілізаційні виклики втратили свою актуальність і потребують оновлення з урахуванням реалій кінця XX – початку XXI століть та російсько-української війни.

Окрім наведеного, варто вказати, що норми міжнародного гуманітарного права не забезпечують повною мірою дотримання правил і звичаїв ведення війни в умовах гібридної та широкомасштабної агресії РФ проти України, більше того Міжнародний Комітет Червоного Хреста дискредитував себе в нашій державі відверто проросійською позицією.

Аналогічну кризу переживає і національне законодавство в силу того, що наша Україна, так само як і все світове співтовариство, виявилися неготовими до тих правових проблем, які виникли внаслідок збройної агресії РФ та нехтування нею нормами міжнародного права.

З метою виконання позитивних зобов'язань держави у сфері забезпечення прав людини в ході російсько-української війни, вкрай необхідною є імплементація норм про закони і звичаї війни ведення війни, як чинний міжнародний правовий інструмент їх забезпечення, встановлений за результатами Першої та Другої світових воєн, однак саме з урахуванням нинішнього досвіду війни в Україні.

На сьогодні є запит українського суспільства у розробці сучасної нормативно-правової бази як дієвого механізму притягнення до відповідальності країни-агресора – РФ за вчиненні воєнні злочини на території України. Не вирішеним залишається питання щодо створення міжнародного трибуналу для притягнення РФ та її воєнно-політичного керівництва до відповідальності за розв'язання і ведення агресивної війни, порушення законів і звичаїв ведення війни, з урахуванням того, що юрисдикція міжнародних судових інституцій не визнається РФ.

Ратифікація Україною міжнародних правових актів, що стали частиною національного законодавства, потребувала і потребує пошуку правових способів їх практичної реалізації. До прикладу, відповідно ст. 39 Женевської конвенції «Про поводження з військовополоненими» [1] кожний табір військовополонених безпосередньо підпорядковується відповідальному офіцеру, який входить до складу регулярних збройних сил держави, що тримає в полоні. Такий офіцер повинен мати

текст цієї Конвенції; він забезпечує доведення її положень до відома всього персоналу та охорони табору й відповідає, під керівництвом свого уряду, за її застосування. Разом з тим, табори для військовополонених, організовані в Україні, підпорядковуються не військовому командуванню, а Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України і таких прикладів безліч. Наведене потребує приведення у відповідність законодавства України до міжнародних стандартів.

Тому вдосконалення законодавства України, яке регулює сектор безпеки і оборони, встановлює порядок діяльності органів влади у воєнний час, потрібно здійснювати з урахуванням низки нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій зокрема щодо:

- імплементації норм міжнародного гуманітарного права у національне законодавство з урахуванням досвіду російсько-української війни;
- створення правового механізму документування воєнних злочинів в Україні і притягнення до відповідальності рф як країну-агресора та її військово-політичного керівництва;
- підготовка пропозицій щодо порядку відшкодування Україні шкоди, заподіяної рф внаслідок збройної агресії;
- удосконалення діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, відправлення правосуддя під час відсічі збройній агресії іншої держави та у воєнний час;
- підготовки змін до законів України: «Про національну безпеку України»; «Про оборону України»; «Про Збройні Сили України»; «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» з метою приведення їх у відповідність до євроатлантичних принципів і стандартів; до Кримінального кодексу України – в частині кваліфікації воєнних злочинів, передбачених розділом XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» за міжнародними стандартами; кримінального процесуального законодавства України – з питань виявлення, збирання доказів про воєнні злочини, вчинення процесуальних та слідчих дій у відповідності до Римського статуту;
- розробки пропозицій з удосконалення концепції системи правової освіти в Україні із врахуванням існуючого досвіду збройних конфліктів та російсько-української війни тощо.

Так, Верховною Радою України 20 травня 2021 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (законопроект від 27 грудня 2019 року № 2689) [2], спрямований на забезпечення імплементації положень міжнародного кримінального і гуманітарного права щодо кримінально-правового переслідування за міжнародні злочини (геноциду, злочин агресії, злочини проти людяності та воєнні злочини), а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо запобігання юридичній та фактичній безкарності за вчинення таких злочинів [3]. Ним передбачаються зміни до Розділу XX КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [4]. Однак, він досі не підписаний Президентом України та не набув чинності. Цей нормативно-правовий акт, спрямований на забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за воєнні злочини, серед іншого, передбачає колективну відповідальність за вчинення воєнних злочинів та відповідальність командирів за дії підлеглих, а також зворотну дію в часі, що є неприйнятним для нашого кримінального та кримінального процесуального кодексів.

Окрім вказаного, слід продовжити реформування Збройних Сил України та інших складових сил безпеки і оборони у відповідності до принципів і стандартів армій країн-членів НАТО, які передбачають суворе дотримання правил і порядку проведення бойових операцій з урахуванням норм міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій [5].

Наголошуємо на тому, що на сьогодні принципово важливим є дотримання норм міжнародного гуманітарного права всіма сторонами збройного конфлікту, а тому їх імплементація в національне законодавство саме з урахуванням досвіду російсько-української війни створить умови для забезпечення іміджу України як правової, демократичної держави та надійного партнера на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права від 27 грудня 2019 року № 2689. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804 (дата звернення: 17.01.2023).
3. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804 (дата звернення: 17.01.2023).
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 17.01.2023).
5. Боброва Ю.Ю., Бобров Ю.О., Іл'юк Д.Д. Перспективи розвитку юридичної служби Збройних Сил України в контексті міжнародного досвіду організації діяльності військово-юридичних служб армій країн-членів НАТО. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. № 6. С. 3–8.

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ВИБОРЧОЇ АДРЕСИ ВИБОРЦІВ

Бойко О.Р.

студентка ОР «Магістр» юридичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Вибори – один із найпоширеніших видів участі громадян у суспільному та політичному житті як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях, крім того це важливий інститут функціонування політичної системи та державної влади, їхньої легітимності. Вибори, як і референдум, у сучасному демократичному суспільстві є одним із найважливіших інститутів організації публічної влади. Вибори сприяють як реалізації політичних прав громадян, так і мають соціальне значення. Їхня соціальна цінність полягає в наступному: вибори виступають суттєвим моментом прояву участі громадян в організації життя суспільства, по суті, моментом політичного самоствердження громадян, залучення їх до процесів формування і діяльності державного механізму.

Вільні вибори сьогодні є найбільш демократичним способом заміщення керівних посад у будь-яких спільнотах людей. Право громадян на участь у веденні державних справ є основною ознакою демократичного суспільства. Справжні вибори, які заслуговують на довіру, як і раніше, є найбільш переконливим і ефективним способом участі населення в управлінні державою та висловлення ним своєї думки. Вибори забезпечують громадянам ширші можливості для вираження своєї волі та допомагають побудувати або зміцнити стійке демократичне суспільство [1, с. 76].

Участь у веденні державних справ, у тому числі через вибори, є правом людини, захищеним міжнародними документами у галузі прав людини. Вона гарантована у Загальній декларації прав людини та положеннях численних міжнародних договорів, зокрема, статтею 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. На регіональному рівні це основне право також визнано в Африканській, Міжамериканській та Європейській системах захисту прав людини [2]. Країни та народи всього світу визнали, що вільні та справжні вибори є найважливішою демократичною вимогою та обов'язковим засобом вираження волі народу, що є основою державної влади.

Крім того, що право обирати саме по собі є окремим правом людини, чільне місце у виборчих процесах посідають і інші права людини. Для повноцінного здійснення права голосувати та бути обраним важлива наявність умов, що забезпечують повагу прав людини та їх реалізацію всіма людьми, зокрема права на рівність та недискримінацію, на свободу думок та їх вільне вираження, на свободу мирних зборів, на безпеку та на ефективні засоби правового захисту [3, с. 372].

Виборчий процес – це врегульована законом специфічна діяльність уповноважених органів та громадян, спрямована на формування якісного та кількісного складу органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У ст. 20 Виборчого кодексу України від 19.12.2019 № 396-IX надається визначення виборчого процесу як «здійснення протягом встановленого цим Кодексом періоду часу суб'єктами, визначеними статтею 22 цього Кодексу, виборчих процедур, пов'язаних із підготовкою і проведенням відповідних виборів, встановленням та офіційним оголошенням (офіційним оприлюдненням) їх результатів» [4].

Голосування є однією із стадій виборчого процесу, в ході якої виборець, який

прийшов у день голосування на виборчу дільницю, голосує за певного кандидата. Кожен виборець голосує особисто, з дотриманням принципів загального рівного та прямого виборчого права під час таємного голосування. Одним із перших етапів виборчого процесу є складання та уточнення списків виборців. Лише юридичний факт внесення особи до списку виборців забезпечує можливість отримати виборчий бюлетень та реалізацію найважливішого виборчого права голосування на виборах.

Так, відповідно ст. 39 Виборчого кодексу України, «для підготовки та проведення голосування на виборах орган ведення Державного реєстру виборців для кожної звичайної виборчої дільниці, утвореної на території, на яку поширюються його повноваження, складає на основі відомостей Державного реєстру виборців попередні списки виборців» [4].

В Україні реєстр виборців у вигляді локальної інформаційно-аналітичної підсистеми «Списки виборців» було створено до виборів 2006 року. Як єдина база даних, доступ до якої здійснюється через закриту мережу, почав діяти з березня 2009 року [5].

Правова природа та значення виборчої адреси висвітлюється у Законі України «Про Державний реєстр виборців» від 22 лютого 2007 року № 698-V (далі – Закон) [6]. Так, відповідно ст. 1 цього закону державний реєстр виборців є автоматизованою інформаційно-комунікаційною системою, яка призначена для зберігання, обробки даних, які містять передбачені цим нормативно-правовим актом відомості, та користування ними, що створюється для здійснення обліку громадян України державою.

Право голосу виборці мають відповідно до ст. 70 Конституції України [7]. Як наголошується у ч. 3 ст. 2 Закону, «законність і пріоритет прав людини у процесі ведення Реєстру гарантують захист прав людини і громадянина, відповідність порядку ведення Реєстру вимогам Конституції та законів України, міжнародним договорам України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України».

Список виборців виступає одним із ключових механізмів у процедурі реалізації активного виборчого права громадян, покликаних у тому числі забезпечити захист від спотворення волевиявлення за допомогою подвійного голосування при реалізації кількох форм голосування і належить до документальних факторів гарантії реалізації громадянином його активного виборчого права [8].

Відповідно ч. 3. ст. 3 Закону «загальний характер Реєстру забезпечує включення до Реєстру усіх виборців незалежно від місця їх проживання чи перебування з метою реалізації принципу загального виборчого права».

Метою державної системи реєстрації виборців, учасників виборчого процесу є охоплення та врахування всіх громадян, які мають активне виборче право, право на участь у виборчому процесі відповідно до українського законодавства, щоб забезпечити гарантії та реалізацію їх виборчих прав та права на участь у виборчому процесі. Гарантії, тобто, правові, організаційні, інформаційні засоби забезпечення виборчих прав громадян України є ключовим моментом у процесі організації та проведення виборів [9, с. 115].

При цьому, слід визначити, що у ч. 5 ст. 2 Закону визначено, що «наявність в органах Реєстру документального підтвердження персональних даних Реєстру, що містяться в базі даних Реєстру, а також інформації про встановлені цим Законом підстави включення виборця до Реєстру чи внесення змін до персональних даних Реєстру забезпечує достовірність відомостей Реєстру» [6].

Ще одним важливим моментом є те, що відповідно ч. 6 ст. 2 Закону, «однократність включення виборця до Реєстру означає, що виборець може бути

включений до Реєстру лише один раз за однією виборчою адресою та відповідно віднесений до однієї виборчої дільниці».

Список виборців – це «офіційний документ, засвідчений підписом керівника відділу ведення Державного реєстру виборців, яким саме й свідчить про наявність у громадянина права голосу на виборах. На підставі цього документа (списку виборців) встановлюється загальна кількість виборців, які зареєстровані на території виборчої дільниці, та видаються виборчі бюлетені. При проведенні голосування на виборчій дільниці дозволяє ідентифікувати виборця наявність відомостей про нього в списку виборців» [10, с. 115].

До Реєстру, згідно ст. 5 Закону, заносяться та зберігаються відомості про виборця (персональні дані) таких видів: «1) ідентифікаційні персональні дані виборця; 2) персональні дані, які визначають місце та умови голосування виборця; 3) службові персональні дані. За відсутності окремих персональних даних до Реєстру вноситься відмітка про їх відсутність» [6].

Зазначимо, що у більшості країн світу, як і в Україні, обов'язок формування списку виборців покладено на органи публічного управління. Державна система реєстрації виборців, учасників виборчого процесу провадиться Центральною виборчою комісією України спільно з територіальними представництвами Центральної виборчої комісії, регіональними представництвами Центральної виборчої комісії з використанням комплексу засобами автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – АІКС) «Державний реєстр виборців» [11, с. 98].

За допомогою Державного реєстру виборців, учасників виборчого процесу встановлюється чисельність виборців-учасників виборчого процесу в Україні та за її межами, формується та ведеться реєстр виборців. Відомості про виборців, учасників виборчого процесу, що вносяться до державної системи їх реєстрації, оновлюються щороку [12, с. 56]. Напередодні дня виборів, у тому числі з використанням АІКС «Державний реєстр виборців», орган ведення Державного реєстру виборців для кожної звичайної виборчої дільниці, утвореної на території, на яку поширюються його повноваження, складає попередні списки виборців (ст. 39 Виборчого Кодексу України).

До списку включаються громадяни, які мають на день голосування активне виборче право. Відповідно ч. 2 ст. 39 Виборчого Кодексу України «до попереднього списку виборців на виборчій дільниці включаються громадяни України, яким виповнилося або на день голосування на виборах виповниться 18 років і які мають право голосу на відповідних виборах та відносяться до цієї виборчої дільниці згідно з відомостями Державного реєстру виборців. Виборець може бути включений до списку виборців тільки на одній виборчій дільниці» [4].

Державний реєстр виборців ведеться в електронній формі, яка містить централізовану базу даних з персональними даними усіх виборців України. Для здійснення обліку Державного реєстру виборців використовуються системні класифікатори, які підтримують його функціонування. Розробка системних класифікаторів, необхідних для функціонування Реєстру, здійснюється розпорядником Реєстру, а Кабінет Міністрів України його затверджує (ст. 13 Закону).

Персональні дані кожного виборця вносяться до бази даних Реєстру у формі цифрового запису, який містить сукупність персональних даних кожного виборця, що передбачені у ст.ст. 5-9 Закону. Кожному виборцю відповідає один запис у Реєстрі (ст. 13 Закону).

В Україні на даний час накопичений значний досвід складання списків виборців

для загальнодержавних і місцевих виборів за допомогою програмних засобів автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи «Державний реєстр виборців». У базі даних Реєстру зберігається така інформація про виборця: ідентифікаційні персональні дані, персональні дані, що визначають місце та умови голосування виборця, службові персональні дані. На підставі аналізу відомостей, що містяться в електронному реєстрі можна з'ясувати: статеву та етнічну структуру територій, частки сільських та міських жителів, іммігрантів та автохтонів, регіональне походження мешканців, поширені типи житла, а також іншу корисну інформацію. У Реєстрі не допускається внесення кількох записів щодо одного виборця. У разі помилкового внесення даних виборця до Реєстру Розпорядник Реєстру знищує, зайві записи. У разі виявлення некоректних відомостей щодо персональних даних виборця провадиться виправлення відомостей в порядку, встановленому у ст.ст. 19, 20, 201, 22 і 23 Закону.

У відповідності п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону, виборча адреса виборця, визначена відповідно до ст. 8 Закону, належить до персональних даних, які визначають місце та умови голосування виборця [6]. Загальні засади правової природи виборчої адреси виборця визначено у ст. 8 Закону. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону, «виборча адреса виборця визначається згідно з цією статтею та є підставою для віднесення виборця до відповідної виборчої дільниці» [6].

Визначення поняття виборчої адреси надано у ч. 2 ст. 8 Закону: «виборчою адресою виборця є адреса, за якою задекларовано або зареєстровано його місце проживання відповідно до Закону України «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні», якщо інше не передбачене цією статтею» [6].

За вимогами ч. 2 ст. 10 Закону виборець повинен подати органу ведення Реєстру достовірну інформацію своїх персональних даних, які будуть внесені до Реєстру. При порушенні захисту Реєстру, у разі несанкціонованого доступу або зловживанні доступом до Реєстру, при порушення цілісності Реєстру, спотворення або незаконне знищення персональних даних Реєстру, незаконне копіювання бази даних Реєстру або її частини настає юридична відповідальність в установленому законом порядку (ч. 3 ст. 11 Закону).

Таким чином, чітке визначення виборчої адреси виборців є важливим засобом оформлення процесу реалізації пасивного виборчого права виборців. Номер виборчої дільниці, до якої відноситься виборець, визначається саме на підставі відомостей про його виборчу адресу.

Список використаних джерел:

1. Редчиць, О. С. (2021). Понятійно-категоріальний апарат дослідження виборчих процесів в умовах європейської інтеграції України. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки*, (6), С. 76-82.
2. Шуміло, І. А. (2018). *Міжнародна система захисту прав людини: навчальний посібник*. Київ: ФОП Голембовська О.О.
3. Сидорчук, Ю. (2019). Аналіз механізмів захисту права на вільні вибори. *Підприємництво, господарство і право*, (12), 372-377.
4. *Виборчий кодекс України*. №396-IX. (2019). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
5. Єдиний державний реєстр виборців. Вилучено з https://uk.wikipedia.org/wiki/Єдиний_державний_реєстр_виборців.
6. *Про Державний реєстр виборців*. (Закон України). №698-V. (2007). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16#Text>.

7. Конституція України. (1996). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
8. Дистанційне електронне голосування як механізм реалізації виборчих прав громадян України, що перебувають за кордоном (у контексті застосування європейських стандартів електронного голосування). (2021). Київ: НІСД.
9. Васильєв, О. (2014). Організаційно-правові засади діяльності Державного реєстру виборців в Україні. *Публічне управління: теорія та практика*, (3), 115-118.
10. Піроженко, Н., Хромова, Ю. (2015). Вдосконалення автоматизованої інформаційно-телекомунікаційної системи "державний реєстр виборців": виклики сьогодення. *Актуальні проблеми державного управління*, (4), 115-119.
11. Сивухін, В. С. (2013). Аспекти обробки персональних даних державного реєстру виборців. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, (3), 98-105.
12. Коваленко, М. Г. (2017). Роль державної реєстрації виборців у забезпеченні виборчих прав громадян України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*, (30(1)), 56-59.

ПОРУШЕННЯ ЗАКОНІВ ТА ЗВИЧАЇВ ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ

Сотула Олександр Сергійович

ORCID ID: 0000-0003-4633-4500

Д-р. юрид. наук, професор, професор кафедри національного та
міжнародного права та правоохоронної діяльності
Херсонський державний університет, Україна

Велика увага в чинному КК приділяється захисту життя від злочинних посягань. Частина перша статті 115 Кримінального кодексу України містить загальне правило, яке встановлює кримінальну відповідальність за основними ознаками умисного вбивства як умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині [1]. Проте законодавець передбачив чимало спеціальних норм (тобто таких, що містять усі ознаки загальної норми, але, крім того, мають свої особливості), у яких смерть іншої людини є суспільно небезпечним, кримінально-правовим наслідком. Щонайменше 67 складів злочинів з різних розділів Особливої частини КК України прямо вказують на наслідки злочинного діяння у вигляді смерті потерпілого [1].

Питання відмежування вбивства від інших складів так званих «особливих» вбивств, розмежування таких особливих вбивств між собою досить часто були об'єктом дослідження вчених при вивченні різних аспектів злочинних посягань на життя людини [2, с. 6–49; 3; 4, с. 106–121; 5, с. 46–47; 6, с. 7; 7].

Систему розмежування ознак кримінальних правопорушень, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини, розробила професор Л. Брич у своїй монографії «Теорія розмежування елементів злочинів» [8, с. 554 – 590]. На нашу думку, окрему групу серед «спеціальних убивств» становлять кримінальні злочини так званої міжнародної юрисдикції, передбачені розділом XX Особливої частини КК України [9, с. 377]. Це такі злочини, як ведення агресивної війни, порушення законів і звичаїв війни, пов'язані з умисним вбивством, із застосуванням зброї масового знищення, що призвело до загибелі людей та геноцид.

Частину другу статті 438 Кримінального кодексу України «Порушення законів і звичаїв війни» викладено таким чином, що вона передбачає відповідальність винного лише у разі, якщо умисне вбивство було поєднане з порушенням міжнародного гуманітарного права, відповідальність за що передбачена частиною першою статті 438 Кримінального кодексу України (жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення на примусові роботи, пограбування національних цінностей у на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів і звичаїв війни, передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також розпорядження. вчинення таких дій) [1]. Але слід зазначити, що міжнародне конвенційне право розглядає умисне вбивство як цілком самостійне порушення міжнародного гуманітарного права. Зокрема, про це зазначається в усіх чотирьох Женевських конвенціях від 12 серпня 1949 р. [10, с. 987 – 988].

Професор М. Хавронюк зазначає, що відповідальність за частиною другою статті 438 Кримінального кодексу України має наступати незалежно від того, чи супроводжувалося умисне вбивство іншим грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. Якщо таке порушення мало місце, то дії особи повністю

передбачені частиною другою статті 438 КК України та не потребують додаткової кваліфікації за частиною першою цієї ж статті КК України [11].

Потерпілими від діяння, передбаченого частиною другою статті 438 Кримінального кодексу України, можуть бути лише особи, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, яке визначає критерії правомірності позбавлення життя іншої людини. Виходячи з цього, в рамках міжнародного збройного конфлікту випадок позбавлення життя комбатантом однієї сторони конфлікту іншого комбатанта протилежної сторони конфлікту не може вважатися умисним вбивством, якщо таке вбивство вчинене в дотримання норм міжнародного гуманітарного права, оскільки комбатанти – це особи, які мають право брати безпосередню участь у бойових діях.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.01.2023).
2. Борисов В. И., Куц В. Н.. Преступления против жизни и здоровья : вопросы квалификации. Харків : Консум, 1995. 104 с.
3. Брич Л. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини. Вісник Львівського університету. Серія юридична: зб. наук. праць. 2008. Вип. 46. С. 178–192.
4. Гороховська О. В. Вбивство через необережність: проблеми кримінальної відповідальності. Київ : Вид. Паливода А. В., 2007. 180 с.
5. Марін О. К. Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. Київ : Атіка, 2003. 224 с.
6. Остапенко Л. А. Кримінально-правова характеристика умисних вбивств при пом'якшуючих обставинах (статті 116, 117, 118 КК України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 17 с.
7. Ярмиш Н. М. Проблеми відмежування вбивства від деяких суміжних злочинів. Вісн. Націон. ун-ту внутр. справ. 2005. Вип. 29. С. 114–118.
8. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
9. Сотула О. С. Кримінально-правова охорона життя людини у країнах романо-германської правової сім'ї: ретроспектива, компаративістика, моделювання. Харків : Видавець Іванченко І. С., 2015. 429 с.
10. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2т. / Баулін Ю. В. та ін. ; за заг. ред. В. я. Тація та ін. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 1040 с.
11. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за порушення законів та звичаїв війни: двадцяти запитань та відповідей. Центр політико-правових реформ : веб-сайт. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/kryminalna-vidpovidalnist-za-porushennya-zakoniv-ta-zvy chayiv-vijny-dvadt syat-zapytan-ta-vidpovidej> (дата звернення: 02.01.2023).

СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Голоядова Тетяна Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-4864-1312

доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія», Україна

Сучасна податкова система України сьогодні формується під істотним впливом міжнародної податкової конкуренції. Податкова система України є надзвичайно важливим фактором ефективності реалізації політики та функціонування держави. Розпочавши з високого рівня податкових ставок і надвисокого податкового тягара, держава перейшла до оптимізації пільг, та перехід взаємовідносин між платниками податків та контролюючими органами максимально у цифровий формат.

Податкова система України охоплює і досить широкий спектр процесуальних відносин щодо встановлення, зміни, скасування податків, зборів, обов'язкових платежів, забезпечення їх сплати, організації контролю і встановлення відповідальності за порушення податкового законодавства. Однією з найсуттєвіших і водночас складних проблем у процесі розвитку ринкової економіки в Україні є вдосконалення податкових взаємовідносин, насамперед гармонізації відносин між контролюючими органами у сфері оподаткування та платниками податків, суть якої полягає не лише у відсутності партнерських відносин між суб'єктами правовідносин, особливо під час світової кризи, викликані карантинними обмеженнями Covid-19.

Дослідженню теоретичних проблем у сфері оподаткування в Україні в науковій літературі присвятили свої праці такі автори як Ф. Бутинець, О. Васирик, Л. Воронова, В. Геєць, Т. Єфименко, М. Кучерявенко, Ю. Каспрук, Л. Савченкота інші.

Разом з тим сучасні вимоги часу висувують потребу в нових удосконаленнях податкової системи України, здатних забезпечити зростання ефективності стимулювання підприємництва та детінізації економіки.

Президентом України 04.03.2022 року підписано Закон № 2118-IX про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану [4]. Умовно податкові пільги, що отримав бізнес, можливо поділити на дві групи:

- перша група стосується незастосування відповідальності за податкові порушення під час воєнного стану та відтермінування виконання обов'язків платниками податків, передбачених Податковим кодексом України ;
- друга група - податкові пільги, що стосуються звільнення оподаткування надання допомоги (у вигляді коштів, товарів та послуг) для забезпечення оборони держави [4].

Верховною Радою України прийнято Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень» №5600 від 30.11.2021р. Цим Законом удосконалено положення Податкового кодексу України у частині, що стосується, зокрема, загальних питань адміністрування податків, а саме врегульовані процесуальні питання щодо права контролюючого органу на звернення до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду керівника юридичної особи, зокрема: встановлено як підставу для звернення контролюючого органу до суду несплату платником податків протягом 240 днів податкового боргу [3].

Отже, контролюючий орган наділяється правом звернення до суду для встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду керівника юридичної особи-боржника чи постійного представництва за межі України у разі несплати протягом 240 календарних днів суми податкового боргу. Таке обмеження буде знято лише у випадку погашення боргу, зміни керівника або початку судової процедури по справі банкрутства.

Окрім цього, вищезазначеним законом визначено підстави для скасування такої заборони: окрім погашення боргу додано зміну керівника боржника, або у разі початку судових процедур у справах про банкрутство стосовно такого боржника, а також передбачено ведення Реєстру керівників платників податків-боржників для оперативного отримання відповідної інформації платниками податків [4].

До цього реєстру потраплятимуть усі, за ким суд визнає податковий борг, а для цього достатньо рішення контролюючого органу. Своєю чергою суд буде розглядати такі звернення за спрощеною процедурою. З відкритих джерел відомо, що заборгованість понад 1 мільйон гривень мають приблизно 6 тисяч компанії, а отже їх керівникам потрібно вже готуватись по потенційних обмежень. Також, необхідно звернути увагу на те, що в Україні є чимало випадків, коли посадові особи контролюючих органів необґрунтовано відображали податковий борг, що може мати негативні наслідки для платників податків. Це відбувається через несвоєчасне внесення інформації про адміністративне чи судове оскарження податкових повідомлень-рішень або несвоєчасне рознесення вже сплачених нарахувань.

Отже, посадовим особам контролюючих органів знову удосконалюють запити в порядку статті 73 ПКУ, які частіше всього використовуються не за їх цільовим призначенням, а як можливість для призначення та проведення податкових позапланових перевірок. Отже, тепер податковий орган може надіслати письмовий запит платнику про подання інформації, якщо із аналізу податкової інформації було встановлено факти, які можуть свідчити про порушення податкового законодавства, а саме: сьогодні будь-які припущення посадових осіб контролюючих органів можуть стати підставою для проведення позапланової податкової перевірки, а не лише у разі виявлення правопорушень [1].

Законом надано право як платнику податків, так і контролюючому органу під час перевірок відкрито здійснювати звукозапис, фото-, відео- фіксацію та відповідно використовувати такі записи як підставу для висновків акту перевірки [3].

Податкове законодавство України ґрунтується на відповідних принципах, а саме стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року [1].

У податковій системі України за минулі періоди не відбулося реальних перетворень у напрямку зростання інвестиційної привабливості та активізації економіки. Безумовним підґрунтям для залучення інвестицій та активізації господарської діяльності є зниження рівня податкового навантаження та усунення обмежень у провадженні господарської діяльності, яке з певним часовим лагом забезпечить зростання податкового потенціалу, тобто рівня податкових надходжень у бюджети усіх рівнів.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році: Закон України від 07.12. 2017 № 2245. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2245-19>.
3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: Закон України №5600 від 30.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text>.
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України №2118-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ГАРАНТУВАННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Штикун Ольга Володимирівна

аспірант кафедри публічної політики Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Алексєєнко Ірина Вікторівна

доктор політичних наук, професор, професор кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

В умовах воєнного стану, який введено в Україні з 24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, гостро постало питання забезпечення державою гарантування та дотримання прав і свобод людини і громадянина, серед яких право людини на свободу та особисту недоторканність, закріплене у статті 29 Конституції України [1].

До введення на території України воєнного стану стаття 615 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) містила положення щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, згідно яких на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні певної категорії злочинів, ці повноваження мали виконуватися відповідним прокурором.

Зазначені положення закону були чинними до ухвалення Закону України від 3 березня 2022 року № 2111-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» [2], який набрав чинності 8 березня 2022 року, яким статтю 615 КПК України викладено в новій редакції. Законодавчі зміни стосувалися, за умов відсутності об'єктивної можливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні певної категорії злочинів, а у

виняткових випадках також у вчиненні інших тяжких чи особливо тяжких злочинів, якщо затримка в обранні запобіжного заходу може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі особи, яка підозрюється у вчиненні таких злочинів, виконання таких повноважень керівником відповідного органу прокуратури з урахуванням вимог глави 37 КПК України за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором.

З метою більш детального розширення повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану з максимальною деталізацією механізму їх застосування Верховною Радою України 14 квітня 2022 року ухвалено Закон України № 2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [3], який набрав чинності 1 травня 2022 року, яким, з-поміж іншого, статтю 615 КПК України було викладено у новій редакції та якою визначався особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Такі законодавчі зміни залишали за керівником відповідного органу прокуратури повноваження щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб, за умови відсутності об'єктивної можливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею таких повноважень, а також було визначено, що строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану не може перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу.

Аналізуючи законодавчі зміни, які стосувалися особливостей кримінального провадження в умовах воєнного стану, можна дійти висновку, що відповідні законодавчі зміни, зокрема, в питаннях виконання повноважень слідчого судді щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відповідним прокурором, керівником відповідного органу прокуратури, а також встановлення строку затримання особи без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану, який не міг перевищувати двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання, стосувалися конституційного права людини на свободу та особисту недоторканність, яке в силу положень статті 64 Конституції України в умовах воєнного або надзвичайного стану не може обмежуватися.

Фактично, закріплені у статті закону норми про виконання повноважень слідчого судді відповідним прокурором та керівником відповідного органу прокуратури щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб у певних категоріях злочинів, суперечили гарантіям, визначеним у статті 29 Конституції України щодо того, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У свою чергу збільшення строку затримання особи до двохсот шістнадцяти годин з моменту затримання без ухвали слідчого судді, суду чи постанови керівника органу прокуратури під час дії воєнного стану, суперечило положенням вказаної статті Основного Закону, згідно якої у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом.

Слід зазначити, що Законом України від 27 липня 2022 року № 2462-IX «Про

внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» [4], який набрав чинності 25 серпня 2022 року, вчергове було внесено зміни до статті 615 КПК України з врахуванням вимог статей 29 та 64 Конституції України.

Враховуючи, що конституційне право людини на свободу та особисту недоторканність визначене Конституцією України як право, яке не може обмежуватися, у тому числі і в умовах воєнного стану, питання законодавчих змін, які стосуються застосування запобіжних заходів, зокрема, затримання та тримання під вартою, набуває особливої актуальності, оскільки стосується правового регулювання механізмів їх застосування, які мають бути предметом судового контролю.

Слід звернути увагу, що питання діяльності судів в умовах воєнного стану врегульовано на законодавчому рівні, зокрема, відповідно до статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінено територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів.

Крім того, з метою забезпечення неперервного функціонування судової влади під час виникнення надзвичайних обставин та воєнного стану, а також швидкого вирішення інших питань щодо забезпечення доступу до правосуддя 3 березня 2022 року Верховною Радою України прийнято Закон України № 2112-IX (набрав чинності 7 березня 2022 року) «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів».

Цим Законом викладено в новій редакції частину сьому статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якою у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в такому суді, за рішенням Вищої ради правосуддя, що ухвалюється за поданням Голови Верховного Суду, шляхом її передачі до суду, який найбільш територіально наближений до суду, який не може здійснювати правосуддя, або іншого визначеного суду. У разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя такого повноваження воно здійснюється за розпорядженням Голови Верховного Суду. Відповідне рішення є також підставою для передачі усіх справ, які перебували на розгляді суду, територіальна підсудність якого змінюється.

У зв'язку з неможливістю здійснення правосуддя під час воєнного стану окремими судами, враховуючи, неможливість здійснення Вищою радою правосуддя повноважень щодо ухвалення рішень про зміну територіальної підсудності судових справ, відповідні повноваження щодо зміни територіальної підсудності справ в умовах воєнного стану здійснювалися за розпорядженням Голови Верховного Суду.

За інформацією з офіційного вебсайту Верховного Суду [5], в умовах воєнного стану станом на 10 січня 2023 року за розпорядженням Голови Верховного Суду було змінено територіальну підсудність судових справ 171 суду, з яких було відновлено територіальну підсудність судових справ 54 судів.

Враховуючи, у тому числі положення, які регулюють питання діяльності судів в умовах воєнного стану, можемо дійти висновку, що законодавчі зміни мають

стосуватися вдосконалення механізмів реалізації повноважень слідчими суддями щодо розгляду клопотань про надання згоди на затримання осіб, обрання та продовження строку тримання під вартою в умовах воєнного стану, що забезпечить судовий контроль та дотримання конституційних прав і свобод людини і громадянина, у тому числі усуне ризики їх обмеження в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про попереднє ув'язнення» щодо додаткового регулювання забезпечення діяльності правоохоронних органів в умовах воєнного стану» від 3 березня 2022 року № 2111-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2111-20#Text>.
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 14 квітня 2022 року № 2201-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.
4. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану» від 27 липня 2022 року № 2462-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#Text>.
5. Розпорядження Голови Верховного Суду. Офіційний вебсайт Верховного Суду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/.

СЕКЦІЯ ІХ. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ОСОБЛИВОСТІ МОЖЛИВОГО РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Дикань Сергій Антонович

кандидат технічних наук, доцент, викладач
*Навчально-методичний центр цивільного захисту та
безпеки життєдіяльності Полтавської області, Україна*

Пиляй Віктор Васильович

викладач
*Навчально-методичний центр цивільного захисту та
безпеки життєдіяльності Полтавської області, Україна*

В Україні триває війна з РФ, і з досягненням успіхів ЗСУ у звільненні українських територій загроза завдання ворогом ядерного удару зростає. Вихід збройного конфлікту на ядерний рівень може статися двома шляхами: 1) безпосереднім застосуванням тактичної ядерної зброї; 2) спровокованою техногенною аварією на ядерних реакторах окупованої Запорізької АЕС.

Використання тактичної ядерної зброї, незалежно від способу доставлення її до точки прицілювання, означає «класичний» ядерний вибух (наземний чи повітряний), з усіма уражаючими факторами – повітряною ударною хвилею, світловим випромінюванням, проникаючою радіацією, радіоактивним забрудненням і електромагнітним імпульсом.

Уражаючим фактором другого сценарію ядерної ескалації буде лише радіоактивне забруднення. При спровокованій техногенній аварії на ЗАЕС розглядається т.зв. «сценарій Фукусіми» – крах активної зони реактора. В цьому випадку вода для охолодження реактора перестане надходити, реактор перегріється, а відтак в атмосферу почнуть викидатися радіоактивні елементи: йод-131, цезій-137, а також інертні гази. Уражаючим фактором при цьому стане радіоактивне забруднення великих територій. Радіоактивні елементи поширюватимуться за вітром. Радіоактивний шлейф, окрім України, може торкнутися Румунії, Болгарії, Туреччини і Краснодарського краю. Експерти не виключають також можливості руйнування контейнерів зі сховищами відпрацьованого ядерного палива, що також приведе до забруднення навколишнього середовища, в т.ч. й Каховського водосховища.

У двох прогнозованих сценаріях ядерного катаклізму є одна принципова відмінність, яка стосується радіоактивного забруднення територій. Вона полягає в тому, що тактична ядерна зброя порівняно з ядерною аварією на ЗАЕС створює радіоактивне забруднення, нетривале в часі. Спад рівня радіації в цьому випадку описується залежністю [4]:

$$P_t = P_1 t^{-1,2} \quad (1)$$

де P_t – потужність експозиційної дози (ПЕД) випромінювання (рівень радіації) в

будь-який час t , $P/\text{год}$;

P_1 – ПЕД випромінювання (рівень радіації) на першу годину після вибуху, $P/\text{год}$;
 t – час, який минув після вибуху, год.

Формула (1) свідчить, що при кожному семикратному збільшенні часу після вибуху рівень радіації зменшується в 10 разів. Приміром, якщо рівень радіації на першу годину після ядерного вибуху прийняти за 100%, то через 7 годин він становитиме 10%, через $7^2 = 49$ годин ($\approx$ дві доби) – 1% і т.д. Саме тому, до речі, в чинних нормативних документах прописано, що захисні споруди цивільного захисту повинні бути розраховані на безперервне перебування в них людей протягом не менше, ніж дві доби.

Динаміка спаду рівня радіації у випадку аварії на Запорізькій АЕС буде набагато повільнішою, що зумовлено іншим складом викинутих радіоактивних речовин. Вона описується залежністю [3]:

$$P_t = P_1 t^{-0,4} \quad (2)$$

Рівень радіації за цією залежністю зменшується в 10 разів порівняно з першою годиною після аварії лише на 336 годину, тобто через два тижні. Саме тому в Законі України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» [1] прогнозування рівнів втручання в разі радіаційної аварії здійснюється на перші два тижні після аварії. Якщо за цей час очікувана сукупна ефективна доза опромінення може перевищити 5 мЗв – слід передбачити укриття людей в захисних спорудах, якщо вона може досягти рівня 50 мЗв – захисні споруди не врятують, треба здійснювати тимчасову евакуацію населення.

Осередок ураження при двох зазначених сценаріях радіоактивного забруднення теж різний. У випадку застосування ядерної зброї він має чітко виражену форму еліпса, витягнутого за вітром. Зона осередку ураження окреслюється рівнем радіації 0,5 $P/\text{год}$ на зовнішній межі зони на першу годину після вибуху. Після аварії на АЕС осередок ураження не має чіткої конфігурації, оскільки викид тривалий у часі, і напрямок вітру за цей час може кардинально змінюватися.

Основним уражаючим фактором в обох випадках буде еквівалентна доза опромінення, отримана людиною, що дорівнює площі криволінійної трапеції під функціями (1) і (2) від початку знаходження людини на забрудненій території до виходу з неї. Інтегрування функції (1) дає формулу для обчислення дози у випадку ядерного вибуху [4]:

$$D_{\text{виб}} = 5 P_1 (t_k^{-0,2} - t_n^{-0,2}) \quad (3)$$

де P_1 – рівень радіації на першу годину після вибуху, $P/\text{год}$;

t_n і t_k – час початку і час кінця опромінення відносно моменту вибуху, год.

У випадку ядерної аварії на ЗАЕС доза опромінення обчислюється інтегруванням функції (2) в межах від t_n до t_k відносно моменту аварії. Результат інтегрування описується залежністю [3]:

$$D_{\text{авар}} = 1,7 P_1 (t_k^{0,6} - t_n^{0,6}) \quad (4)$$

Формулами (3) і (4) можна скористатися для розрахунку режимів радіаційного захисту для рятувальників і населення, якщо задатися величиною встановленого обмеження дози опромінення. Тоді можна вирахувати допустиму тривалість знаходження людини в умовах радіаційного впливу. Відомо, наприклад, що практично не призводять до суттєвого зниження працездатності рятувальників такі

дози опромінення: 0,5 Зв при одноразовому опроміненні або періодично впродовж чотирьох діб; при систематичному опроміненні за 10...30 діб – 1 Зв; за три місяці – 2 Зв; за рік – 3 Зв [4].

В обох варіантах можливого радіоактивного забруднення заходами захисту для населення і персоналу є:

- захист часом (зменшення періоду перебування на забрудненій території);
- захист відстанню (перебування якомога далі від джерела викиду);
- захист екраном (перебування в укриттях, які послабляють вплив іонізуючого випромінювання на людину);
- захист кількістю (контроль встановлених обмежень щодо опромінення осіб категорій А, Б і В відповідно до норм радіаційної безпеки [2]).

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» від 14.01.1998 № 15/98-ВР.
2. Норми радіаційної безпеки України (НРБУ-97), затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 01.12.1997 № 62.
3. Дикань С. А., Зима О. Є. Безпека в галузі та надзвичайних ситуаціях. Університетський курс: підручник для студ. вищ. навч. закл. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. – 273 с.
4. Цивільна оборона. Підручник / О. П. Депутат, І. В. Коваленко, І. С. Мужик; За ред. полковника П. І. Кашина. – Львів: ПП «Василькевич К. І.», 2005. – 340 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ МОДЕЛІ ОЦІНКИ НАГРІВАННЯ КАБЕЛЬНИХ ВИРОБІВ У ПРОЦЕСІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Катунін Альберт Миколайович

ORCID ID: 0000-0003-2171-4558

канд. техн. наук, старший науковий співробітник,
доцент факультету пожежної безпеки

Національний університет цивільного захисту України, Україна

Коломійцев Олексій Володимирович

ORCID ID: 0000-0001-8228-8404

д-р. техн. наук, професор, Заслужений винахідник України,
професор кафедри комп'ютерна інженерія та програмування

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», Україна*

Олійник Володимир Вікторович

ORCID ID: 0000-0002-5193-1775

канд. техн. наук, доцент, начальник кафедри факультету пожежної безпеки
Національний університет цивільного захисту України, Україна

Роянов Олексій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7631-1030

канд. техн. наук, доцент, старший викладач кафедри факультету пожежної безпеки
Національний університет цивільного захисту України, Україна

Анотація. В роботі запропоновано удосконалення моделі оцінки нагрівання кабельних виробів у процесі експлуатації. Використання даної моделі дозволить проводити порівнювальний аналіз впливу параметрів кабельних виробів на температуру їх нагрівання у процесі їх експлуатації при заданих значеннях струмів.

Ключові слова: кабельний виріб, температура нагрівання, теплоємність.

Вступ. При оцінюванні пожежної безпеки кабельних виробів, доцільно визначити граничні та максимально допустимі температури нагріву. Гранично допустима температура нагріву кабельного виробу – найбільша температура, коли виріб повністю зберігає свої експлуатаційні характеристики. Гранично допустимі температури для кабельних виробів становлять [1]:

- для кабелів із паперовою просоченою ізоляцією напругою до 10 кВ - 200°C;
- для кабелів із паперовою просоченою ізоляцією напругою до 220 кВ - 125°C;
- для кабелів та ізольованих проводів з мідними та алюмінієвими жилами та ізоляцією:
 - полівінілхлоридної та гумової – 150°C;
 - поліетиленової – 120°C.

Максимально припустима температура нагріву кабелю або проводу – це температура, що становить 80% температури запалювання оболонки або ізоляції кабельного виробу. Дослідження показують, що для кабелів з оболонкою з ПВХ та гуми вона становить 120°C, для поліетилену – 104-108°C.

При підвищенні температури провідників, частин електрообладнання можливе розм'якшення та плавлення металу, випалювання ізоляції, руйнування контактів та інші руйнування [1-4]. Властивість обладнання (провідника) протистояти короточасному тепловому впливу струму без пошкоджень, що перешкоджають подальшій справній роботі, називається термічною стійкістю.

Критерієм термічної стійкості є кінцева температура, при цьому, максимальне значення кінцевої температури обмежується механічною міцністю металів, температурними деформаціями частин електрообладнання та теплостійкістю ізоляції провідників.

Значення кінцевих температур значно вище допустимих температур при нормальній роботі, оскільки зміна властивостей металів і ізоляції визначається не тільки температурою, але також тривалістю нагрівання. Допускаються значення кінцевих температури при короткому замиканні лежать у межах від 120°C до 300°C, у той час як допустимі температури провідників при нормальній роботі не перевищують 60-80°C.

Результати досліджень свідчать про те, що пожежна небезпека кабельних виробів характеризується здатністю ізоляції проводів до замикання від нагрівання струмопровідної жили, а також – здатністю утворювати у момент замикання розплавлені (гарячі) частинки провідникових матеріалів, що можуть створювати джерела загорянь та пожеж при розльоті на значні відстані.

Одним із основних небезпечних проявів електричного струму з погляду пожежної небезпеки є його теплова дія. Провідники, якими тече струм більший, ніж струм на який вони розраховані, перегріваються.

При цьому, можуть досягатися значення температури, які призводять до займання ізоляції кабельного виробу, що може спричинити пожежу. Температура струмопровідної жили кабельного виробу залежить від сили струму, що протікає, від температури навколишнього середовища, діаметра жили та ізоляції провідника, теплообміну з навколишнім середовищем, питомого опору матеріалу провідника, часу аварійного режиму роботи тощо.

Основна частина. На даний час використовується значна кількість моделей, використання яких дозволяє зробити оцінювання ступеня зносу ізоляції та старіння кабельних виробів [1-7]. В роботі [1] розглянуто модель у припущенні, що температура жили та ізоляції однакова по всій товщині провідника, який знаходиться у повітрі. Дана модель визначає зростання температури кабельних виробів з часом у процесі функціонування при врахуванні вищезазначених параметрів.

Кінцеве співвідношення має наступний вигляд:

$$T(t) = T_n + \frac{T_n}{\phi_2} \left[\phi_3 (\omega - 1)t + \phi_3^2 \omega (\omega - 1) \frac{t^2}{2!} + \phi_3^3 \omega (\omega - 1) (3\omega - 2) \frac{t^3}{3!} \right], \quad (1)$$

$$\omega = \frac{\delta_1 (\delta_3 + \delta_5)}{(1 + \delta_4) (\delta_6 - \delta_2)} + 1, \quad (2)$$

$$\phi_2 = \frac{\delta_3 + \delta_5}{1 + \delta_4}, \quad (3)$$

$$\phi_3 = \frac{\delta_6 - \delta_2}{1 + \delta_4}, \quad (4)$$

$$\delta_1 = \frac{I^2 \rho_{\text{жс}0}}{S_{\text{жс}}^2 \gamma_{\text{жс}} C_{\text{жс}0} T_n}, \quad (5)$$

$$\delta_2 = \frac{I^2 \rho_{\text{жс}0} \alpha}{S_{\text{жс}}^2 \gamma_{\text{жс}} C_{\text{жс}0}}, \quad (6)$$

$$\delta_3 = T_n \phi_{\text{жс}}, \quad (7)$$

$$\delta_4 = \frac{\gamma_{\text{із}} S_{\text{із}} C_{\text{із}0}}{\gamma_{\text{жс}} S_{\text{жс}} C_{\text{жс}0}}, \quad (8)$$

$$\delta_5 = \frac{\gamma_{\text{із}} S_{\text{із}} C_{\text{із}0} \phi_{\text{із}} T_n}{\gamma_{\text{жс}} S_{\text{жс}} C_{\text{жс}0}}, \quad (9)$$

$$\delta_6 = \frac{2\pi a}{\gamma_{\text{жс}} S_{\text{жс}} C_{\text{жс}0}}. \quad (10)$$

де I – сила струму, А;

l – довжина провідника, м;

$\rho_{\text{жс}0}$ – початкове значення питомого електричного опору матеріалу жили кабельного виробу, що відповідає початковому моменту часу $T = T_0$, Ом;

$S_{\text{жс}}$ – площа поперечного перерізу жили, м²;

$\gamma_{\text{із}}$ – щільність матеріалу ізоляції, кг/м³;

$S_{\text{із}}$ – площа поперечного перерізу ізоляції, м²;

$C_{\text{із}0}$ – початкове значення теплоємності матеріалу ізоляції, що відповідає початковому моменту часу $T = T_0$, Дж/град.;

$\gamma_{\text{жс}}$ – щільність матеріалу жили, кг/м³;

$C_{\text{жс}0}$ – початкове значення теплоємності матеріалу жили, що відповідає початковому моменту часу $T = T_0$, Дж/град.;

$r_{\text{кв}}$ – радіус кабельного виробу від центру жили до поверхні ізоляції, м;

a – коефіцієнт теплопередачі від ізоляції до повітря, Вт/м² град;

T_n – температура повітря, град.;

$\alpha, \phi_{\text{жс}}, \phi_{\text{із}}$ – термічні коефіцієнти.

Співвідношення (1) із врахуванням спрощень (2)-(10) дозволяє оцінювати температуру нагріву кабельних виробів та проводити оцінку умов роботи як у режимі нормальної експлуатації, так і при аварійних режимах роботи електричної мережі. Співвідношення має у своєму складі велику кількість змінних, що дозволяє у перспективі застосовувати його для порівняльного аналізу можливостей застосування різних марок кабельних виробів [1].

Для ефективного використання наведеної моделі потрібно провести її удосконалення внаслідок наступних причин:

- у моделі значення не враховано зв'язок параметрів радіусу $r_{\text{кв}}$ та площі $S_{\text{із}}$ – їх значення задаються окремо;

- доцільно також визначити зв'язок радіусу $r_{\text{кв}}$ та радіусу жили $r_{\text{жс}}$ через товщину ізоляції $\Delta r_{\text{із}}$;

- в моделі значення не врахований зв'язок площі поперечного перерізу ізоляції $S_{\text{із}}$ та площі поперечного перерізу жили $S_{\text{жс}}$ – їх значення задаються окремо;

- значення площі поперечного перерізу ізоляції $S_{\text{із}}$ та площі поперечного перерізу жили $S_{\text{жс}}$ для спрощення подальшого аналізу доцільно виразити через $\Delta r_{\text{із}}$ та

радіусу жили $r_{жс}$.

Тоді можливо записати наступне:

$$S_{жс} = \pi r_{жс}^2, \quad (11)$$

$$r_{жв} = r_{жс} + \Delta r_{із}, \quad (12)$$

$$S_{жв} = \pi (r_{жс} + \Delta r_{із})^2. \quad (13)$$

$$S_{із} = S_{жв} - S_{жс} = \pi (\Delta r_{із}^2 + 2r_{жс} \Delta r_{із}). \quad (14)$$

Із врахуванням (11)-(14) формули (5)-(10) відповідно можливо записати як:

$$\delta_1 = \frac{I^2 \rho_{жс0}}{\pi^2 r_{жс}^4 \gamma_{жс} C_{жс0} T_n}, \quad (15)$$

$$\delta_2 = \frac{I^2 \rho_{жс0} \alpha}{\pi^2 r_{жс}^4 \gamma_{жс} C_{жс0}}, \quad (16)$$

$$\delta_3 = T_n \phi_{жс}, \quad (17)$$

$$\delta_4 = \frac{\gamma_{із} \pi (\Delta r_{із}^2 + 2r_{жс} \Delta r_{із}) C_{із0}}{\gamma_{жс} \pi^2 C_{жс0}}, \quad (18)$$

$$\delta_5 = \frac{\gamma_{із} \pi (\Delta r_{із}^2 + 2r_{жс} \Delta r_{із}) C_{із0} \phi_{із} T_n}{\gamma_{жс} \pi^2 C_{жс0}}, \quad (19)$$

$$\delta_6 = \frac{2\pi (r_{жс} + \Delta r_{із}) a}{\gamma_{жс} \pi^2 C_{жс0}}. \quad (20)$$

Висновки. В роботі запропоновано удосконалення моделі оцінки нагрівання кабельних виробів у процесі експлуатації. Використання удосконаленої моделі дозволить проводити порівнювальний аналіз впливу параметрів кабельних виробів на температуру їх нагрівання у процесі їх експлуатації при заданих значеннях струмів.

Список використаних джерел:

1. Малащенко Г. Н. (2007) *Пожарная опасность проводов и кабелей в предаварийных режимах работы электрических сетей*. Дис. на соиск. уч. степ. канд. техн. наук, АГПС МЧС России. 316 с.
2. Пугач В. Н., Поляков Д. А., Никитин К. И. & др. (2019) *Исследование влияния термической деструкции на срок службы изоляции кабелей* // Омский научный вестник. № 6 (168). С. 70–74. DOI: 10.25206/1813-8225-2019-168-70-74.
3. Дубяго М. Н. (2018). *Разработка модели старения и определение остаточного ресурса изоляции силовых кабелей* // Известия ЮФУ. Технические науки. С. 107–114.
4. Поляков Д. А., Холмов М. А., Плотников Д. И. & др. (2020). *Математическое моделирование срока службы полимерной изоляции кабелей* // Омский научный вестник. № 6 (174). С. 69–73. DOI: 10.25206/1813-8225-2020-174-69-73.
5. Катунін А. М., Олійник В. В., Кулаков О. В. & ін. (2022). *Удосконалення моделі теплового старіння ізоляції кабельних виробів* // INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL GRAIL OF SCIENCE. № 17. С. 181-185. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.22.07.2022.031>.
6. Катунін А. М., Кулаков О. В., Коломійцев О. В. & ін. (2022). *Оцінка терміну пожежобезпечної експлуатації ізоляції кабельних виробів* // Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс. м. Вінниця. Міжнародний центр наукових досліджень.

- Європейська наукова платформа. С. 122-126. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/15693>.
7. Катунін А. М., Роянов О. М. (2022). *Аналіз особливостей теплового старіння ізоляції кабельних виробів*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми пожежної безпеки 2022» («Fire Safety Issues 2022»). Харків: НУЦЗ України. С. 20-21. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16189>.
 8. Катунін А. М., Кожушко Я. М., Камак & ін. (2022). *Удосконалення моделі оцінювання терміну експлуатації ізоляції кабельних виробів зв'язку*. XI МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ “Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності військових формувань та правоохоронних органів” Збірник тез доповідей. С.117-118. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/16185>.

СЕКЦІЯ Х. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРОДУКТІВ НА ОСНОВІ ЯБЛУЧНОГО ОЦТУ

Безуглий Микола Дмитрович

доктор сільськогосподарських наук, професор, академік,
завідувач кафедри біотехнології та молекулярної біології
*Національна академія аграрних наук України, Державний біотехнологічний
університет, Україна*

Азаренко Юлія Миколаївна

кандидат фармацевтичних наук, доцент закладу вищої освіти кафедри біотехнології
Національний фармацевтичний університет, Україна

Здоров'я сучасної людини в значній мірі визначається характером, рівнем і структурою харчування, які мають ряд дуже серйозних порушень. Порушення структури харчування – головний фактор, що наносить непоправну шкоду нашому здоров'ю, в кілька разів більшу, ніж екологічна забрудненість. У розвинених країнах здорове харчування зведено в ранг державної політики. І це не випадково, тому що доведено, що правильне харчування забезпечує зростання і розвиток здорового покоління, сприяє профілактиці захворювань, підвищення працездатності і подовженню життя людей.

Оцет – відомий натуральний харчовий продукт. Яблучний оцет, поряд з винним та спиртовим, входить до трійки найпоширеніших оцтів, доступних на європейському ринку.

Органічний яблучний оцет виготовляється з яблук, які проходять обмежену обробку. На першому етапі процесу цукор із яблук зброджується дріжджами для отримання етанолу, який в подальшому використовується оцтовокислими бактеріями як субстрат у другому окремому біопроекті. Як в органічному, так і в звичайному оцті окислення етанолу до оцтової кислоти ініціюється нативною мікробіотою, що залишилась незмінною після спиртового бродіння. Оцтова кислота (CH_3COOH) є незамінним компонентом оцту. Це летка речовина, що надає оцту кислий аромат і смак.

Історично склалося так, що оцет використовувався в лікувальних цілях, наприклад, для лікування болю в шлунку, ран, опіків, висипу та набряків. Яблучний оцет широко використовується в харчовій промисловості для маринування овочів і фруктів, а також як інгредієнт в приправах, такі як заправки для салатів, кетчупи та майонез; і в якості консерванту.

Яблучний оцет є джерелом багатьох біологічно активних сполук включаючи органічні кислоти, меланоїдини, поліфеноли, триптофол, лігустразин і кофеїлсофороза, які відповідають за різні напрямки впливу на здоров'я людини, включаючи антибактеріальні та антиоксидантні властивості, рівень глюкози в крові, регулювання та контроль ваги. Тому для профілактики багатьох захворювань

вважається важливим регулярне вживання продуктів, що містять оцет. Як харчовий інгредієнт та лікувальний засіб, оцет володіє мінімальною токсичністю.

Таким чином оцтова кислота і продукти, що її містять, такі як яблучний оцет, мають певний сприятливий вплив на організм людини, але кислота у великих концентраціях може бути токсичною, крім того оцет має специфічний смак та запах.

Для вирішення завдання щодо покращення органолептичних властивостей яблучного оцту було запропоновано використати низку пряно ароматичних компонентів (ПАК): кардамон, гвоздика та кориця. В результаті досліджень було встановлено, що обрані ПАК не пригнічують ріст та розвиток оцтовокислих бактерій і не мають суттєвого впливу на показники якості яблучного оцту

Відомо, що споживання чистого оцту, в тому числі і яблучного, з концентрацією оцтової кислоти більше 20% може негативно вплинути на стан порожнини рота та шлунково-кишкового тракту людини. Враховуючи даний факт, з метою зниження подразнюючої дії оцту, були проведені експериментальні дослідження, за результатами яких було обрано склад та розроблено технологію жувальних цукерок з яблучним оцтом з додаванням пряно ароматичних компонентів.

Список використаних джерел:

1. Beheshti, Z., Chan, Y. H., Nia, H. S., Hajihosseini, F., Nazari, R. and Shaabani, M. (2012). Influence of apple cider vinegar on blood lipids. *Life Science Journal*, 9(4); 2431–2440.
2. Gullo, M, Verzelloni, E, Canonico, M. (2014). Aerobic submerged fermentation by acetic acid bacteria for vinegar production: Process and biotechnological aspects. *Process Biochem.*, 49(10);1571–1579.
3. Saichana N, Matsushita K, Adachi O, Frébort I, Frebortova J. (2015). Acetic acid bacteria: A group of bacteria with versatile biotechnological applications. *Biotechnol Adv.*, 33 (6 Pt 2); 1260–1271.

ДОСЛІДЖЕННЯ РОСЛИННИХ ОЛІЙ ЯК БІФІДОГЕННИХ ЧИННИКІВ

Двінських Наталія Власівна

ORCID ID: 0000-0003-3811-9317

канд. фарм. наук, старший науковий співробітник,
доцент закладу вищої освіти кафедри біотехнології
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Безуглий Микола Дмитрович

Scopus Author ID: 6506791203

Д-р. с.-г. наук, проф., акад. НААНУ, зав. кафедри біотехнології,
молекулярної біології та водних біоресурсів
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

Біфідобактерії відіграють важливу роль у підтримці симбіотичних відносин між організмом людини і мікроорганізмами кишечника. Біфідобактеріям належить провідна роль в нормалізації і підтримці мікробіоценозу кишечника, поліпшенні процесів обміну речовин і підвищення неспецифічної резистентності. Вони беруть участь у ферментативних процесах, виконують вітаміноутворюючу і антагоністичну функції, покращують показники білкового, ліпідного і мінерального обміну. [1-3]

До корисних властивостей біфідобактерій відносять здатність до зниження рівня холестерину в крові [1,2,4-6]. Відомі дослідження, які показали, що при культивуванні біфідобактерій в живильному середовищі з додаванням сироватки крові як джерела холестерину, ступінь деградації цієї стероїдної сполуки складав 74-84%. Застосування дієт з молочнокислими продуктами або продуктами, збагаченими біфідобактеріями, також призводить до зниження рівня холестерину [1-5].

Біфідомісткі продукти, які представлені кисломолочними продуктами, дієтичними добавками, лікарськими засобами, умовно розділяють на три групи:

1. Продукти, в які вносять життєздатні клітини, вирощені на спеціальних середовищах. Розмноження біфідобактерій в продукті не передбачається.

2. Продукти, сквашені чистими або змішаними культурами біфідобактерій, активізація росту яких досягається збагаченням молока біфідогенними факторами різної природи (моновидові).

3. Продукти змішаного бродіння, найчастіше сквашені спільними культурами біфідобактерій і молочнокислих мікроорганізмів (полівидові).

Для використання в комплексній терапії та профілактиці патологічних станів, пов'язаних з дефіцитом індигенної мікрофлори, а також атеросклерозу, розроблені біфідомісткі фармацевтичні препарати і добавки дієтичні. Явні переваги цих препаратів перед кисломолочними продуктами, що містять пробіотичні мікроорганізми, складаються в підвищеній концентрації корисних бактерій, тривалому терміні придатності і меншій вимогливості до температурного режиму зберігання. [5,7]

Відоме також використання в якості антиатеросклеротичних таких природних засобів, як рослинні олії, які знижують рівень холестерину завдяки наявності в їх складі поліненасичених жирних кислот. В свою чергу відомо, що такі кислоти можуть виступати як засіб, що має біфідогенний ефект. [5, 6]

Сукупність цих передумов дозволила припустити, що додавання рослинних олій

може бути одним з шляхів оптимізації живильних середовищ для отримання біомаси біфідобактерій. Це може бути використано при розробці технології отримання біомаси для нових препаратів пробіотиків, або комбінованих препаратів, які містять і пробіотичну мікрофлору, і пребіотики, а саме рослинні олії, які сприяють підвищенню активності біфідобактерій та надають власну дію - знижують рівень холестерину.

Метою досліджень було виявлення біфідогенного впливу гірчичної та конопляної олій та встановлення оптимальних кількостей додавання цих компонентів до складу живильних середовищ.

Вибір олій здійснювали за результатами порівняльного аналізу їх за вмістом та співвідношенням омега-3 та омега-6 кислот та іншими чинниками, важливими при їх промисловому використанні. Конопляна олія містить поліненасичених жирів 78 % (18.7% омега-3 та 56.6% омега-6), гірчична - 46 %. Найоптимальніше співвідношення омега-3 та омега-6 кислот має конопляна олія. Вона ж має найменшу кількість насичених жирних кислот та найбільший вміст поліненасичених жирів серед всіх олій.

Для виділення і культивування біфідобактерій застосовуються різні середовища. Для виділення використовують печінково-цистейнове середовище по Блауроку і середовище Хенкеля, для вирощування - тіогліколеве середовище, MRS бульйон. У промислових умовах використовують середовища на основі натуральної харчової сировини: гідролізатно-молочне, кукурудзяно-лактозне тощо. Виробниче живильне середовище повинне забезпечувати високу швидкість розмноження біфідобактерій та високу концентрацію життєздатних клітин (не менше $1 \cdot 10^{10}$ КУО/см³). [3, 8]

Один з шляхів поліпшення виробничих живильних середовищ є додавання до них стимуляторів росту, до яких відносяться різноманітні види сировини рослинного походження: гідролізати, екстракти, олії.

Нами досліджено динаміку росту біфідобактерій в кукурудзяно-лактозному середовищі (КЛС) з стимуляторами – оліями конопляною та гірчичною. Для визначення їх оптимальної концентрації культивували біфідобактерії при додаванні олій в КЛС в кількості від 0,5 до 2% окремо та в сумісній присутності. Для контролю використовували КЛС без додавання олій.

Виявлено, що додавання досліджуваних рослинних олій стимулює інтенсивне накопичення біомаси біфідобактерій і забезпечує більш високу кількість життєздатних клітин в порівнянні з контрольним зразком. Ефект прискорення росту біфідобактерій екзогенними жирними кислотами досягається, ймовірно, за рахунок включення їх до складу зовнішньої мембрани і зміни фізико-хімічних властивостей поверхні клітини [8].

Додавання олій також веде до більш інтенсивного кислотоутворення: виявлено значно вищі показники для титрованої та нижчі для активної кислотності, ніж в контрольних зразках.

Вплив олій дещо різниться. Так, при використанні конопляної олії накопичення біомаси йшло швидше та більш активно, скорочувався термін культивування, оскільки пік біомаси зафіксовано на 28 годину культивування (без олій та з олією гірчичною – на 40 годину). Кількість бактерій перевищувала контрольний зразок майже на 2 порядки.

Щодо кислотності, більший ефект надавала гірчична олія. Спостерігалось падіння активної кислотності більш ніж на 30 % при додаванні 1,5 та 2,0 % гірчичної олії (конопляна дала 25-26%). Визначення росту титрованої кислотності привело до подібних результатів.

Додавання комбінації олій виявило певні переваги: у порівнянні з культивуванням без них накопичується на 1-2 порядки більше мікробних клітин; додавання олії конопляної дозволяє скоротити ефективний час культивування до 28 год.; швидше наростає кислотність, що свідчить про активізування метаболічних процесів.

На основі отриманих результатів зроблено висновок про доцільність додавання рослинних олій – конопляної та гірчичної – в середовище для вирощування біфідобактерій. Визначено оптимальні концентрації для окремого додавання олій – 1,5 %, та виявлено доцільність комбінування їх з оптимальним співвідношенням конопляна/гірчична 1:0,5.

Список використаних джерел:

1. Abdi, M., Esmaeili Gouvarchin Ghaleh, H., & Ranjbar, R. (2022). Lactobacilli and Bifidobacterium as anti-atherosclerotic agents. *Iranian journal of basic medical sciences*, 25(8), 934–946.
2. Drosos, I., Tavridou, A., Kolios, G. (2015). New aspects on the metabolic role of intestinal microbiota in the development of atherosclerosis. *Metabolism*, 64, 476-481.
3. Функ, И.А., Иркитова, А.Н. (2016). Биотехнологический потенциал бифидобактерий. *Acta Biologica Sibirica*, 2(4), 67-79.
4. Sanchez-Rodriguez, E., Egea-Zorrilla, A., Plaza-Díaz, J., Aragón-Vela, J., Muñoz-Quezada, S., Tercedor-Sánchez, L., & Abadia-Molina, F. (2020). The Gut Microbiota and Its Implication in the Development of Atherosclerosis and Related Cardiovascular Diseases. *Nutrients*, 12(3), 605.
5. Ooi, L. G., & Liong, M. T. (2010). Cholesterol-lowering effects of probiotics and prebiotics: a review of in vivo and in vitro findings. *International journal of molecular sciences*, 11(6), 2499–2522.
6. Kumar, M., Nagpal, R., Kumar, R., Hemalatha, R., Verma, V., Kumar, A., Chakraborty, C., Singh, B., Marotta, F., Jain, S., & Yadav, H. (2012). Cholesterol-lowering probiotics as potential biotherapeutics for metabolic diseases. *Experimental diabetes research*, 2012, 902917.
7. Nagpal, R., Behare, P. V., Kumar, M., Mohania, D., Yadav, M., Jain, S., Menon, S., Parkash, O., Marotta, F., Minelli, E., Henry, C. J., & Yadav, H. (2012). Milk, milk products, and disease free health: an updated overview. *Critical reviews in food science and nutrition*, 52(4), 321–333.
8. Капрельянц Л. В., Труфкаті Л. В., Крупицька Л. О. (2015). Поживне середовище для культивування бактерій роду *Bifidobacterium* на основі рослинної сировини. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Ґжицького*. Т. 17 № 4 (64), 47-54.

ЕКСПРЕСІЯ ГЕНІВ *OLR1*, *ACAN* ТА *LRP1* У КЛІТИНАХ СІНОВІАЛЬНОЇ ОБОЛОНКИ ХВОРИХ НА ОСТЕОАРТРИТ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОЇ *SARS-COV2*-ІНФЕКЦІЇ

Науково-дослідна група:

Юет Алевтина Сергіївна

ORCID ID: 0000-0002-6511-2201

канд. біол. наук, асистент кафедри біохімії

Навчально-наукового центру «Інститут біології та медицини»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Тугаров Сергій Віталійович

ORCID ID: 0000-0001-7065-346X

аспірант кафедри біохімії Навчально-наукового

центру «Інститут біології та медицини»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Гребіник Дмитро Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7065-346X

канд. біол. наук, доцент кафедри біохімії Навчально-наукового

центру «Інститут біології та медицини»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Дворщенко Катерина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-3118-9355

Д-р. біол. наук, старший науковий дослідник, асистент кафедри біохімії

Навчально-наукового центру «Інститут біології та медицини»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Коронавірусна хвороба 2019 року (COVID-19) являє собою вагому загрозу здоров'ю людей. На сьогодні, актуальним питанням є прогнозування перебігу хронічних захворювань у людей, які перехворіли коронавірусною інфекцією. Остеоартрит є хронічним дегенеративним захворюванням суглобів. Показано, що це захворювання може бути викликано різними чинниками, а саме: впливом оксидативного стресу; гіперхолестеринемією, підвищеною агрекан-деградуючою активністю специфічних протеїназ тощо.

Було виявлено, що рецептор окислених ліпопротеїнів низької щільності (ox-LDL), який належить до надродини лектинів С-типу – LOX1 (кодується геном *OLR1*) – може бути залучений у патогенез остеоартриту. Адже було показано, що зв'язування ox-LDL із LOX1 посилювало виробництво внутрішньоклітинних активних форм кисню (ROS), котрі зумовлювали подальшу дегенерацію хряща.

Агрекан (кодується геном *ACAN*) є основним складником позаклітинного матриксу суглобового хряща, і його дегградація є ранньою подією у розвитку ОА. Було показано, що агрекан-деградуюча активність агреканаз і матриксних

металопротеїназ пригнічувалась за допомогою білка 1, подібного до рецептора ліпопротеїнів низької щільності (або рецептор для $\alpha 2$ -мікроглобуліну, або рецептор аполіпопротеїну Е (LRP-1), кодується геном *LRP1*), який зумовлював їх швидкий ендоцитоз та подальшу деградацію. Однак при остеоартриті регуляція цього ендоцитарного шляху порушувалась внаслідок зниження рівня *LRP1*, що, у свою чергу, спричинювало прогресування захворювання.

Тому метою роботи було проаналізувати експресію генів *OLR1*, *ACAN* і *LRP1* та інтенсивність вільнорадикальних процесів у клітинах синовіальної оболонки хворих на остеоартрит після SARS-CoV2-інфекції.

У дослідженні брали участь 60 чоловіків у віці від 50 до 55 років. Добровольці були поділені на наступні 3 групи: перша група ($n = 20$) – умовно здорові люди, друга група ($n = 20$) – пацієнти з остеоартритом колінних суглобів II–III ступеню, третю групу – склали 20 пацієнтів з остеоартритом колінних суглобів II–III ступеню, які перехворіли COVID-19.

Концентрацію холестеролу у плазмі крові людей визначали ферментативним методом за допомогою діагностичного набору реагентів. Інтенсивність генерації супероксидного аніон-радикалу в синовіальній рідині вимірювали за накопиченням ХТТ-формазану. Рівень експресії генів *OLR1*, *ACAN* та *LRP1* у клітинах синовіальної оболонки колінних суглобів встановлювали за допомогою кількісної ЗТ-ПЛР у реальному часі.

Нами було виявлено зростання рівня експресії гена *OLR1* та зменшення експресії гена *LRP1* більшою мірою у клітинах синовіальної оболонки хворих на остеоартрит, які перехворіли COVID-19, порівняно з групою хворих на остеоартрит колінних суглобів на тлі інтенсивнішого збільшення як концентрації холестеролу у плазмі крові, так і активування вільнорадикальних процесів (зростання вмісту супероксидного аніон-радикалу) у синовіальній рідині пацієнтів з остеоартритом після SARS-CoV2-інфекції. Це може бути пов'язано зі збільшенням загальносистемного запалення внаслідок реагування організму на вірус. У той же час було показано більш суттєве зниження рівня експресії гена *ACAN* у клітинах синовіальної оболонки хворих на остеоартрит, які перехворіли COVID-19, у порівнянні з групою хворих на остеоартрит колінних суглобів.

Висновки. Отримані результати свідчать про більш потужну активацію деструктивних процесів у клітинах синовіальної оболонки хворих після перенесеної інфекції COVID-19, і також можуть бути опосередковані зменшенням рівня експресії гена *LRP1*, що, у свою чергу, здатне спричинювати подальше прогресування остеоартриту колінних суглобів. Розуміння чітких механізмів формування більш важкого перебігу остеоартриту та можливого розвитку ускладнень у пацієнтів із пост-COVID-19 синдромом на прикладі функціонування як системи LOX1/ox-LDL, так і *LRP1*-ендоцитарного шляху потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Hashimoto K., Akagi J.M. (2020) The role of oxidation of low-density lipids in pathogenesis of osteoarthritis: A narrative review. *Int Med Res.* (48(6)), 0300060520931609. Вилучено з: doi: 10.1177/0300060520931609.
2. Lauwers M., Au M., Yuan S., et al (2022) COVID-19 in Joint Ageing and Osteoarthritis: Current Status and Perspectives. *Int J Mol Sci.*, (23(3)), 720. Вилучено з: doi: 10.3390/ijms23020720.

3. Li X., Wang X., Hu Z., et al (2017) Possible involvement of the oxLDL/LOX-1 system in the pathogenesis and progression of human intervertebral disc degeneration or herniation. *Sci. Rep.*, (7), 7403. Вилучено з: doi: 10.1038/s41598-017-07780-x.
4. Yamamoto K., Santamaria S., Botkjaer K.A., et al (2017) Inhibition of shedding of low-density lipoprotein receptor-related protein 1 reverses cartilage matrix degradation in osteoarthritis. *Arthritis Rheumatol.*, (69), 1246–1256. Вилучено з: doi: 10.1002/art.40080.
5. Yamamoto K., Scavenius C., Meschis M.M., et al (2022) Uncovering the ligandome of low-density lipoprotein receptor-related protein 1 in cartilage: a top-down approach to identify therapeutic targets. *BioRxiv*. Вилучено з: doi: 10.1101/2022.03.02.482546.

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

РІЧНИЙ ХІД РЕФЕРЕНТНОЇ ЕВАПОТРАНСPIРАЦІЇ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ЗА ДАНИМИ МОБІЛЬНОГО ДОДАТКУ AGSAT

Лиховид Павло Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-0314-7644

канд. с.-г. наук, докторант

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства НААН, Україна

На даному етапі агропромисловий комплекс України стоїть на порозі великої трансформації на засадах біологізації, кліматично орієнтованого сільського господарства, впровадження ресурсоощадних технологій і здобутків четвертої індустріальної революції, зокрема, у сфері геоінформаційних систем та інформаційних технологій. Крім того, війна накладає свій відбиток на особливості виробництва сільськогосподарської продукції, а найближчим часом додатково виникатиме потреба у відновленні природних (насамперед, земельних і водних) ресурсів і матеріально-технічної бази вітчизняного сільського господарства після нанесених збитків, що ускладнюватиме та може сповільнити процес переходу на інноваційні технології виробництва продукції.

Трансфер до кліматично орієнтованого сільського господарства на засадах біологізації в посушливих кліматичних умовах Півдня України потребує не тільки встановлення оптимальних параметрів агротехнології за показниками їх екологічної безпеки, але й оцінки природного зволоження та на його основі – потреби у штучній подачі води (зрошенні) задля забезпечення належної ефективності застосовуваних в органічному землеробстві засобів захисту рослин та добрив, які, як відомо, мають жорсткі вимоги до мікрокліматичного вікна та істотно знижують свою ефективність у невідповідних умовах навколишнього середовища [1]. Крім того, важливо враховувати агроеліоративний стан і стан забруднення земельних і водних ресурсів (насамперед, техногенне та пов'язане з бойовими діями), і коригувати тактичні та стратегічні агротехнологічні рішення в цьому контексті [2].

Заощадження водних ресурсів матиме надзвичайно важливе значення в успішному розвитку виробництва продукції рослинництва на меліорованих землях Півдня України, особливо, враховуючи факт поступової аридизації клімату на Півдні країни та зростання вимог до зрошення, що збільшуватиме як навантаження на природні ресурси та водні екосистеми, так і на техніко-технологічне оснащення для забезпечення безперебійної подачі прісної води відповідної якості на поля [3, 4]. Важливим інструментом ресурсоощадного та раціонального зрошення є максимально точне та оперативне коригування режимів зрошення, що неможливо зробити у відриві від теоретичної оцінки евапотранспірації в конкретних умовах.

Існує безліч підходів до оцінки потенційної та референтної евапотранспірації. В процесі аграрного виробництва більше значення має визначення референтної евапотранспірації, оскільки саме вона зазвичай є базисом для встановлення

зрошувальних норм і коригування режимів зрошення. Стандартом є методика Пенман-Монтейта, втім, рівняння, яке використовується для оцінки за рекомендованою ФАО методологією є складним для більшості практиків, вимагає великого об'єму метеорологічних індексів, які недоступні пересічному виробникові [5]. У такому випадку на допомогу приходять мобільні додатки, які покликані максимально спростити життя агровиробнику, виконуючи практично всі розрахунки в автономному напівавтоматизованому режимі. Одним із таких мобільних додатків є AgSAT, який дозволяє подово оцінювати референтну евапотранспірацію на полях для різних сільськогосподарських культур, відстежувати її динаміку в ретроспективному розрізі, а також виконувати розрахунки потреб у зрошенні на різних системах подачі води (краплинне, дощування, по борознах, тощо).

Нами мобільний додаток AgSAT було застосовано для Херсонської області з метою вивчення річної динаміки референтної евапотранспірації у період 2021-2022 рр. на уявному стандартному полі з трав'янистим покривом 30 см. Результати оцінки представлено на Рис. 1 та Рис. 2.

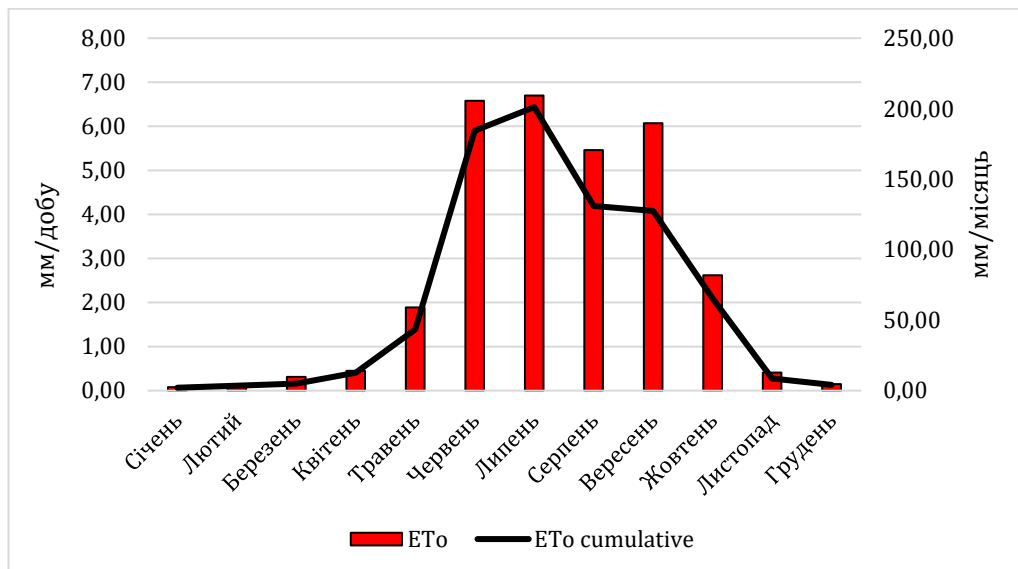

Рис. 1. Середньомісячна референтна евапотранспірація в Херсонській області за період 2021-2022 рр.

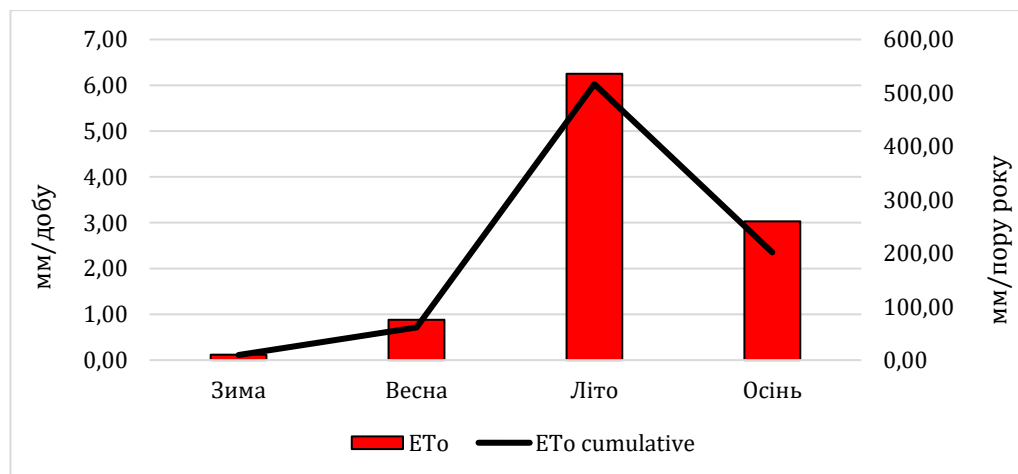

Рис. 2. Середня сезонна референтна евапотранспірація в Херсонській області за період 2021-2022 рр.

Пікових значень у місячному розрізі референтна евапотранспірація досягає в липні, мінімуму – в січні. Це справедливо як для середньої, так і для кумулятивної величини агрометеорологічного індекса. В сезонному розрізі максимум припадає на літній період, мінімальні природні витрати води на випаровування з денної поверхні поля спостерігаються у весняно-зимовий період року. Таким чином, максимальне навантаження на зрошувальні мережі на Херсонщині припадатиме на період червень – вересень, що співпадає з періодом активної вегетації та формування врожаю більшості пізніх ярих культур, вирощуваних у регіоні. Для зменшення навантаження на гідромодуль і раціонального часового розподілу використання водних ресурсів варто проводити перерозподіл ранніх і пізніх ярих культур у зрошуваних сівозмінах таким чином, щоб якомога повно забезпечити їх штучною вологою без перевантаження екосистем і технічних можливостей, чого можна досягти плануванням післяжнивних і поукісних посівів, які дозволять розподілити в часовому просторі пізні ярі культури таким чином, щоб уникнути одночасного досягнення ними критичних по водоспоживанню фаз росту і розвитку. Крім того, впровадження ресурсоощадних систем зрошення, як то краплинне зрошення чи мікродощування, також спроможне істотно зменшити навантаження на гідромодуль та знизити рівень інтенсивності використання водних ресурсів та можливий негативний вплив води високої мінералізації Інгулецької зрошувальної системи на виснажений бойовими діями ґрунтовий покрив області [6]. Раціональні кліматично орієнтовані агротехнології є додатковим інструментом оптимізації водоспоживання ярими культурами [7].

Список використаних джерел:

1. Vozhehova R., Marchenko T., Piliarska O., Lavrynenko Yu., Halchenko N., & Lykhovyd P. (2021) Grain corn product yield and gross value depending on the hybrids and application of biopreparations in the irrigated conditions. *Scientific Papers-Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 21(4), 611–620.
2. Lavrenko N., Lavrenko S., Revto O., & Lykhovyd P. (2018) Effect of tillage and humidification conditions on desalination properties of chickpea (*Cicer arietinum* L.). *Journal of Ecological Engineering*, 19(5), 70–75.
3. Vozhehova R., Lykhovyd P., & Biliaieva I. (2020) Aridity assessment and forecast for Kherson oblast (Ukraine) at the climate change. *EurAsian Journal of BioSciences*, 14, 1455–1462.
4. Lykhovyd P. (2021) Irrigation needs in Ukraine according to current aridity level. *Journal of Ecological Engineering*, 22(8), 11–18.
5. Lykhovyd P. (2022) Comparing reference evapotranspiration calculated in ETo Calculator (Ukraine) mobile app with the estimated by standard FAO-based approach. *AgriEngineering*, 4(3), 747–757.
6. Lykhovyd P., & Kozlenko Ye. (2018) Assessment and forecast of water quality in the River Ingulets irrigation system. *Ukrainian Journal of Ecology*, 8(1), 350–355.
7. Vozhehova R., Lykhovyd P., Lavrenko S., Kokovikhin S., Lavrenko N., Marchenko T., Sydyakina, O., Hlushko, T., & Nesterchuk, V. (2019) Artificial neural network use for sweet corn water consumption prediction depending on cultivation technology peculiarities. *Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences*, 10(1), 354–358.

СЕКЦІЯ XII. ТЕХНОЛОГІЇ ЛЕГКОЇ ТА ДЕРЕВООБРОБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

КОНСТРУКТИВНИЙ УСТРІЙ КОСТЮМІВ ЛІТНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ ДЛЯ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ

Сергієнко Любов Григорівна

старший науковий співробітник

Державний науково-дослідний інститут МВС України, м. Київ, Україна

Березненко Сергій Миколайович

доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри технології

та конструювання швейних виробів

Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ, Україна

На сьогоднішній день перед вітчизняними виробниками швейної продукції стоїть важливе завдання забезпечення силових структур України виробами високої якості, а також існує необхідність у оновленні та розширенні асортименту такої продукції. Серед таких виробів слід приділити окрему увагу костюмам літнім спеціальним, які призначені для експлуатації в польових умовах при проведенні тренувань або бойових дій. Їх споживачами є військовослужбовці Збройних Сил України, інших військових формувань, правоохоронних органів.

Призначення костюмів полягає в їх практичній цінності, яка зводиться до забезпечення комфортних умов для протікання фізіологічних процесів організму військовослужбовців і створення сприятливих умов для їх практичної діяльності.

Проектування костюмів літніх спеціальних для силових структур базується на проведеному аналізі конструктивних рішень існуючих моделей. Відповідно до умов експлуатації та службової діяльності військовослужбовців розробляють вимоги до виробів та конфекціонування. Слід зауважити, що особлива увага приділяється ергономічності конструкції, розташуванню конструктивних елементів, зокрема, кишень, додаткових накладок; вибору з'єднувальних швів тощо.

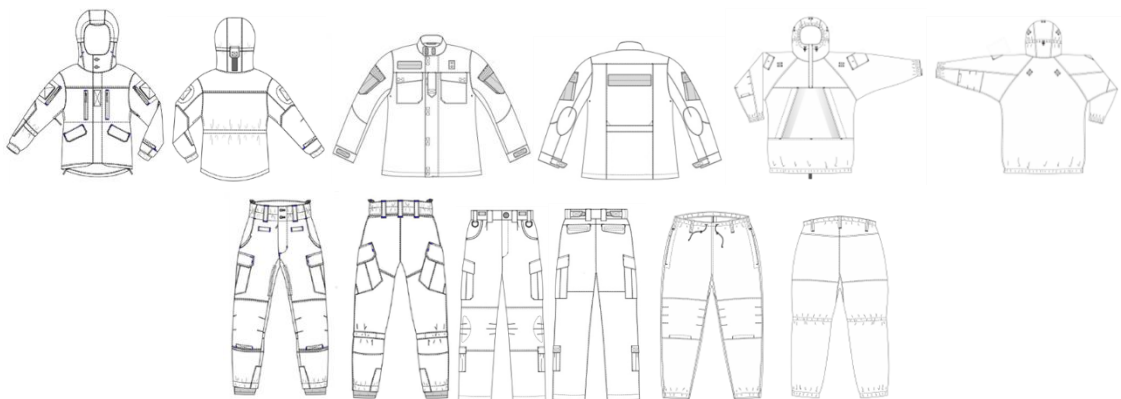

Рис. 1. Зовнішній вигляд існуючих різновидів костюмів
літніх спеціальних для силових структур України

Проаналізувавши вітчизняний і зарубіжний досвід, нами узагальнено і наведено основні засади конструктивного устрою елементів костюмів літніх спеціальних для силових структур України.

Таблиця 1.

**Узагальнення конструктивного устрою елементів костюмів
літніх спеціальних для силових структур України**

КУРТКА		
Конструкція	<i>за способом виготовлення</i>	кроєний одяг
Силует	<i>за геометричним виглядом</i>	прямокутник
	<i>за ступеням прилягання</i>	прямий напівприлеглий
Покрій плечового одягу		двошовний (з двома бічними швами) тришовний (з двома бічними і середнім швом на спинці)
Застібка	<i>за місцем розташування</i>	центральна (бортова)
	<i>за конструкцією</i>	закрита (з планкою) відкрита
	<i>за способом застібання</i>	застібка-блискавкаі гудзики
		текстильна застібка комбінована
Рукав	<i>за типом</i>	вшивний
	<i>за різновидом покрою</i>	реглан
	<i>за силуетом</i>	прямий
	<i>за довжиною</i>	довгий
	<i>за кількістю членувань</i>	одношовний двошовний
Оформлення низу рукава		впідгин з закритим зрізом манжета еластична стрічка
Спосіб регулювання ширини низу рукава		пата, яка застібається на текстильну застібку пата, яка застібається на гудзики пата, яка застібається на кнопки
Комір	<i>за кроєм</i>	вшивний
	<i>за зовнішнім виглядом</i>	стояк стояче-відкладний
Кишені	<i>за місцем розташування</i>	нагрудні бокові у швах членування на рукавах на спинці внизу внутрішні
		накладні
		накладні з клапаном
		прорізні
		у швах членування
		з декількома ярусами
	<i>за видом застібки</i>	комбіновані
		застібка-блискавка
		гудзики
		текстильна застібка
	<i>за видом оздоблення</i>	кнопки
		комбіновані
	<i>плоске</i>	оздоблювальна строчка
	<i>об'ємне</i>	бантова склада зустрічна склада

Продовження табл. 1.

**Узагальнення конструктивного устрою елементів костюмів
літніх спеціальних для силових структур України**

ШТАНИ			
Конструкція	за способом виготовлення		кроєний одяг
Силует	за геометричним виглядом		прямокутник
	за ступеням прилягання		прямий
			напівприлеглий
Спосіб застібання банту			гудзик
			застібка-блискавка
Оформлення верхнього краю виробу	за видом		пришивний пояс
			суцільнокроєний пояс
			комбінований
	за способом регулювання ширини		пата
			еластична тасьма
			комбінований
	за способом застібання		гудзик
			кнопка
	Оформлення низу виробу	за способом оброблення	
за способом регулювання ширини		пата	
		штрипка	
		технічний шнур	
Кишені	за місцем розташування		передні
			бокові (на рівні стегон, ікор)
			задні
			внутрішні
	за типом		накладні (з клапаном)
			прорізні (з клапаном, листочкою, ошивками)
			з відрізним бочком
			у швах членування
			з декількома ярусами
			комбіновані
			за видом застібки
	гудзики		
	текстильна застібка		
	комбіновані		
	за видом оздоблення	плоске	оздоблювальна строчка
			об'ємне
		зустрічна склада	

Наведене узагальнення конструктивного устрою елементів костюмів літніх спеціальних для силових структур України сприятиме виготовленню виробів високої якості, що є дуже важливим на сьогоднішній день.

Список використаних джерел:

1. ТУ У 14.1-00034022-078:2015 (зі сповіщенням про зміну №3). Костюм літній польовий - КЛП. Київ, 2018, 58 с.
2. ТС А01ХJ.33387-049:2019 (01). Костюм спеціальний літній. Київ, 2019, 39 с.
3. ТУ 14.1-137-00034022-2016 (зі сповіщенням про зміну №2). Костюм маскувальний спеціальний – КМС. Київ, 2016, 50 с.
4. Технічний опис. Індивідуальний маскувальний комплект – ІМК. Київ, 2018, 22 с.
5. ТО 1811.40108578-304:2020 Костюм (сорочка, брюки) спеціальний. Київ, 2020, 56 с.
6. Технічні вимоги № 81 від 11.05.2021 р. Костюм спеціальний літній. Київ, 2021, 28 с.
7. Технічні вимоги № 68 від 10.07.2020 р. Костюм спеціальний літній. Київ, 2020, 33 с.
8. Технічні вимоги № 15 від 31.01.2018 р. Костюм літній польовий спеціальний. Київ, 2018, 34 с.

СЕКЦІЯ XIII. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

ДИЗЕЛЬНІ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ РЕЗЕРВНОГО ЖИВЛЕННЯ

Оберська Надія

викладачка

ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України», Україна

Мищишин Ірина

викладачка

ВСП «Бережанський фаховий коледж НУБіП України», Україна

Україна, Європа та весь світ сьогодні переживають непрості часи через тероризм і шантаж московитів. Ситуація в енергетичному секторі надзвичайно складна. Але попри всі труднощі, які ми долаємо, маємо дивитися вперед.

Звичайно, важко думати про «світле майбутнє», коли ледь не кожного дня російські ракети нищать нашу енергетичну інфраструктуру, наші домівки, школи, садки та безліч людських життів.

Розмови про енергетичний перехід, кліматично нейтральну енергетику тощо видаються ще чимось далеким, неактуальним для сьогоднішніх реалій України, чимось з іншого життя. Для життя країни електрика потрібне вже і зараз. Тому широкого використання набули дизельні електростанції резервного живленн.

Отже, підвищення надійності електропостачання можна досягти застосуванням резервних електростанцій, найбільш поширеними з яких є дизельні електростанції. Вони мають високий к.к.д. (32–33%), але потребують палива (дизельного, бензину). Частіше всього резервні електростанції встановлюють безпосередньо біля споживачів I та II категорій.

Найбільш просто і дешево місцеве енергетичне резервування здійснюється використанням порівняно недорогих комплектних пересувних дизельних, а іноді бензинових електростанцій і електроагрегатів загального застосування.

Пересувною електростанцією називається комплектна електроустановка, яка змонтована на транспортних засобах і захищена від атмосферних дій. Вона складається з агрегату, комплекту кабельної мережі, комплекту запасних частин, інструменту й допоміжних елементів. Такі електростанції можна переміщувати на будь-які відстані без порушення готовності до роботи. Електроагрегати змонтовані на рамі (полозках), встановлюють безпосередньо на ґрунт (за потужностей до 12 кВт) або на підготовлений фундамент.

Як резервні джерела електроенергії можуть використовуватися також стаціонарні дизельно-електричні агрегати. За потужності до 200 кВт вони поставляються комплектними. На відміну від пересувних, вони не пристосовані для перевезення на значні відстані в стані готовності до роботи.

Виготовляються також пересувні електростанції й електроагрегати з

карбюраторними двигунами потужністю 0,5–16 кВт. Порівняно з дизельно-електричними вони мають менші розміри і масу, зручні в експлуатації в польових умовах влітку і взимку. Недоліком бензоелектричних агрегатів є порівняно малий строк служби і підвищені витрати палива. Промисловістю випускаються такі електростанції потужністю 2, 4, 8, 10,5, 12, 16 кВт. У разі потужності 12–16 кВт і більше переваги електростанцій і електроагрегатів з дизельними двигунами стають більш помітними: тому потужні електростанції і електроагрегати випускають, зазвичай, з дизельними двигунами.

Пересувні електростанції з дизельними двигунами виготовляють на потужність 4, 8, 12, 30, 50, 60, 75, 100, 200 кВт напругою 230 і 400 В.

На рис. 1. наведено принципову електричну схему пересувної електростанції типу ЕСДА-30 першого ступеня автоматизації, яка використовується для живлення силового й освітлювального навантаження. До силової частини належать обмотки генератора G; збуджувач GE з резонансним статичним пристроєм збудження, яке здійснюється через трансформатор статизму TVA від коректора напруги AVP на напівпровідникових елементах; блок паралельної роботи SS з трансформатором струму TA1; трансформатори струму TA2 для вимірювальних кіл і виводи відхідних ліній з автоматичними вимикачами; генератор SF1, навантаження SF2 і резервна мережа SF3.

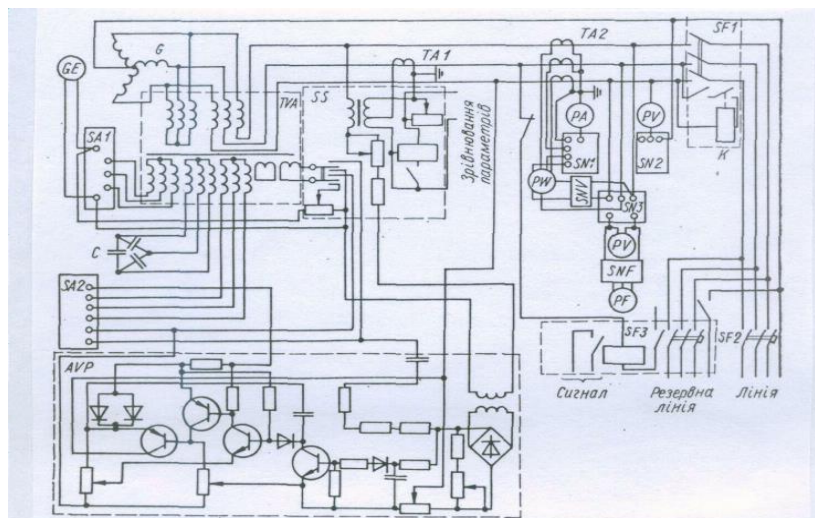

Рис. 1. Принципова електрична схема пересувної дизельної електростанції типу ЕСДА-30

Автоматична система регулювання напруги забезпечується з точністю $\pm 1\%$ за зміни навантаження від 0 до 100%.

Для контролю за роботою генератора передбачено амперметр PA, вольтметр PV, кіловатметр PW і частотомір PF з перемикачами SN1 і SN3. Постійний контроль ізоляції здійснюється приладом SN2, а контроль потужності і частоти – пристроями SNV і SNF. За зниження тиску масла в системі мащення, підвищення температури води в системі охолодження або розгону двигуна спрацьовують відповідні реле, які подають сигнал на реле захисту K. У разі спрацювання останнього закривається повітряна заслінка, зупиняється двигун і автоматом SF1 знімається навантаження генератора.

Промисловість випускає автоматизовані стаціонарні дизельні агрегати АСДА потужністю 5, 12, 20 і 50 кВт для використання їх як основних, резервних і аварійних джерел електропостачання. Агрегати АСДА розраховані для роботи в автоматичному

режимі з повним навантаженням протягом 200 год.

Резервні електростанції мають працювати з автоматичним або напівавтоматичним керуванням. За першого ступеня автоматизації забезпечуються автоматична зупинка двигуна і генератора у разі аварій, аварійно-попереджувальна сигналізація, автоматичне регулювання частоти обертання двигуна і збудження генератора, автоматичний заряд стартерних батарей і батарей живлення системи автоматики.

За другого ступеня автоматизації, крім цього, забезпечуються автоматичний пуск, автоматичне вмикання на паралельну роботу, автоматичний розподіл активного і реактивного навантажень і автоматичне резервування зовнішнього вводу.

Перший ступінь автоматизації забезпечує автоматичне підтримування номінального режиму роботи без обслуговування і контролю не менше 4 год; другий ступінь – керування дизельно-електричними агрегатами без обслуговування не менше 16 год для агрегатів потужністю до 100 кВт і не менше 24 год за потужності агрегатів понад 100 кВт.

За третього ступеня автоматизації, крім операцій другого ступеня, забезпечуються автоматичне поповнення паливних баків, контроль температури зовнішнього середовища й інші допоміжні операції. Третій ступінь автоматизації забезпечує керування дизельно-електричними агрегатами без обслуговочного персоналу не менше 240 год за їх потужності понад 100 кВт і не менше 150 год за потужності до 100 кВт.

Яку б дизельну електростанцію ми не обрали, все одно вона буде мати викиди у навколишнє середовище. Тому міжнародні експерти радять першочергово фокусуватися на максимальному зниженні викидів, а не їхній компенсації. Зокрема, через перехід на відновлювані джерела енергії та екологічні види транспорту.

Список використаних джерел:

1. Козирський В.В. Основи електропостачання: підруч. / Козирський В.В., Волошин С.М., К.: Компринт, 2021. 497с.
2. Козирський В. В. Електропостачання агропромислового комплексу / В.В. Козирський, В. В. Каплун, С. М. Волошин. К. :Аграрна освіта, 2011.448 с.

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

EXPLORING SMART CITIES AND ENVIRONMENTAL SUSTAINABILITY: IOT-ENABLED WASTE MANAGEMENT AND RENEWABLE ENERGY

Сімкіна Дар'я Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Кравченко Наталія Володимирівна

старший викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

The implementation of smart city technologies has the potential to greatly improve the environmental sustainability of urban areas. One key area in which smart city technology can have a significant impact is in waste management. The efficient collection and processing of waste can greatly reduce pollution and greenhouse gas emissions. Additionally, the integration of renewable energy sources into smart cities can also play a major role in achieving energy sustainability.

The purpose of this abstract is to explore the intersection of smart cities and environmental sustainability through the analysis of IoT(Internet of Things)-enabled waste management and renewable energy.

The article of Shabir Ahmad and his colleagues [1] highlights the potential for IoT technology to improve waste management in urban areas. The authors propose the use of a routing algorithm to optimize the collection of waste by carrier vehicles, resulting in a reduction of fuel consumption and carbon emissions. Declared method is based on real-time data, including the location of waste containers, traffic conditions and weather. It should be mentioned that the algorithm also considers the capacity of the vehicles, the distances between the collection points and the time window for collection. The researchers claim that the proposed routing algorithm can be implemented in smart cities to enhance the efficiency and sustainability of waste management.

Another important aspect of achieving environmental sustainability in smart cities is the integration of renewable energy sources. The article "Modeling, Simulation and Optimization of Power Plant Energy Sustainability for IoT Enabled Smart Cities Empowered With Deep Extreme Learning Machine" by Sagheer Abbas and others [2], investigates the use of machine learning algorithms in order to optimize the integration of renewable energy into smart cities. The proposed model is based on deep extreme learning machine (DELM), a novel machine learning algorithm that can handle the large amount of data generated by the IoT devices in smart cities. The solution offered by the authors can be used to optimize the integration of renewable energy sources into smart cities, resulting in improved energy sustainability. By using the model, city planners can make informed decisions on how to

integrate green energy sources into the power grid, and how to operate the power plants to meet the energy demand while minimizing the emissions of greenhouse gasses.

Malak T. Al-Nory in his work "Optimal Decision Guidance for the Electricity Supply Chain Integration With Renewable Energy: Aligning Smart Cities Research With Sustainable Development Goals" [3] also discusses the integration of renewable energy into smart cities. The author emphasizes the importance of aligning smart city research with the sustainable development goals set forth by the United Nations. The decision guidance framework proposed by the author pursues the same goals as the DELM model described earlier, but relies on different methods. This framework considers the economic, environmental and social aspects of the integration of renewable energy, and it also takes into account the local characteristics of the city, such as the availability of clean energy, the energy demand, and the regulations. The author's framework also includes a multi-criteria decision analysis (MCDA) method that allows city planners to evaluate the different options for integrating renewable energy into the power grid and to select the best option based on the sustainable development goals and the local characteristics of the city. The MCDA method considers different criteria such as the cost of energy, the environmental impact, the reliability of the energy supply, and the social acceptance of the different options.

In conclusion, the analysis of the articles reviewed in this abstract demonstrates the potential for smart city technology to greatly improve the environmental sustainability of urban areas through IoT-enabled waste management and the integration of renewable energy sources. However, it's also important to consider the social and economic aspects of sustainability in order to ensure that smart cities are sustainable. As smart city technology continues to develop and advance, it is important to continue researching and exploring ways in which it can be used to improve environmental sustainability and achieve the sustainable development goals set forth by the United Nations.

References:

1. Shabir Ahmad, Imran, Faisal Jamil, Naeem Iqbal, Dohyeun Kim. Optimal Route Recommendation for Waste Carrier Vehicles for Efficient Waste Collection: A Step Forward Towards Sustainable Cities. IEEE Access. 2020. Vol. 8. pp. 6-7. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9068215> (date of access: 20.01.2023).
2. Sagheer Abbas, Muhammad Adnan Khan, Luis Eduardo Falcon-Morales, Abdur Rehman. Modeling, Simulation and Optimization of Power Plant Energy Sustainability for IoT Enabled Smart Cities Empowered With Deep Extreme Learning Machine. IEEE Access. 2020. Vol. 8. pp. 5-6. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9016175> (date of access: 20.01.2023).
3. Malak T. Al-Nory. Optimal Decision Guidance for the Electricity Supply Chain Integration With Renewable Energy: Aligning Smart Cities Research With Sustainable Development Goals. IEEE Access. 2020. pp. 3-4. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/8723323> (date of access: 20.01.2023).

СЕКЦІЯ XV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

MICROSOFT VALL-E – ARTIFICIAL INTELLIGENCE THAT SIMULATES ANY HUMAN VOICE

Любчик Владислав Олександрович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Кравченко Наталія Володимирівна

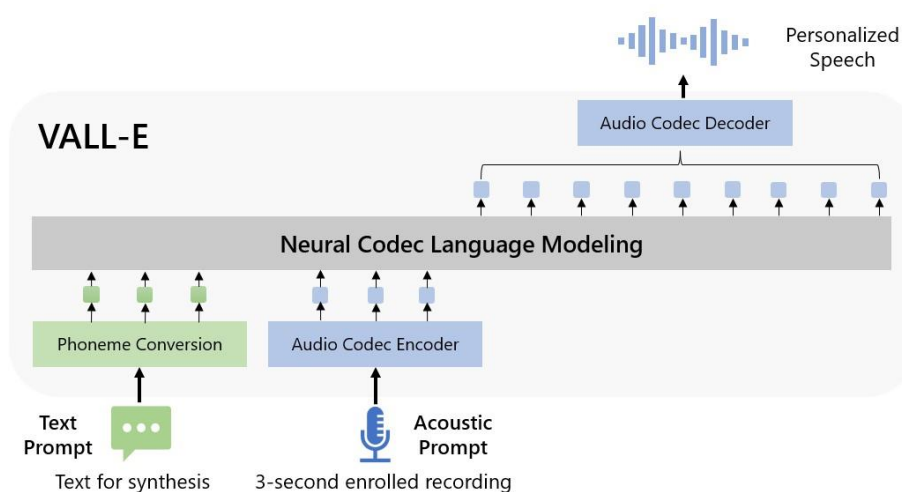
старший викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Microsoft has developed a new artificial intelligence (AI) called VALL-E that can imitate human voices. A three-second voice sample is enough to create it.

Tools for artificial intelligence are becoming more and more significant. However, many human traits, such as independent thinking or emotions, are frequently absent from algorithms.

Microsoft shows that deceptive communication with a machine is now possible outside of text messaging. The company announced recently VALL-E, its unique Text-To-Speech (TTS) model. The worst thing is that it can deceptively imitate people. Three seconds of voice recording is enough for this, according to VALL-E article [1]

VALL-E is developed based on EnCoder technology. Its training was held on the LibriLight library, which contains 60,000 hours of English-language speech samples from 7,000 people. AI splits the record into separate components and generates a new one based on its "knowledge" about the sample. [1]

Draw. 1. **Model overview** [1]

The result is both amazing and frightening. Microsoft provides a huge selection of sound samples on the program website. The "speaker prompt" refers to the three-second

original. Microsoft describes a recording as "ground truth" in which the original speaker also reads out the sentence that is then used as a new text. Finally, a comparison with traditional reading software is provided as a so-called "baseline." Now, when comparing the "Ground Truth" with VALL-E's recording it is sometimes difficult to tell the difference between the computer-generated voice and the original one. Only in the emphasis and the sound are there small hints that make the artificial voice sound a bit unnatural. [2]

The automatic reading of texts at a human level, for example to convert chats into speech, is mentioned by the program's creators as a potential advantage. [1] Additionally, by incorporating other AI models, entirely new linguistic material may be produced.

However, Microsoft is also reportedly well aware of the potential for misuse of the technology. "Due to the fact that VALL-E can impersonate the speaker when processing the voice, it carries a possible risk of abuse," the article explains. [1] "You can trick voice recognition programs or imitate a specific speaker." To avoid this, efforts are being made to create software that can identify artificially intelligent voices. The best preventative strategy is unquestionably the fact that other parties cannot currently access the VALL-E software code. In any case, you should not be concerned about VALL-E imitations in Ukrainian: at present the AI only speaks English.

I don't see any threat in the created AI, as Microsoft has done everything possible to prevent the use of the program by scammers. On the contrary, I think that this technology can be used for endless chatting with scammers. For example, the bot could carry on endless dialogues and change "personalities" so that the scammers do not suspect anything. The bot could constantly learn and collect information about criminals, which in the future could help in the fight against them. To realize this, one needs not only the ability to imitate a person's voice, but also the ability to answer questions, convince and change one's point of view and also collect data for future as VALL-E does.

References:

1. Chengyi Wang, Sanyuan Chen, Yu Wu, Ziqiang Zhang, Long Zhou, Shujie Liu, Zhuo Chen, Yanqing Liu, Huaming Wang, Jinyu Li, Lei He, Sheng Zhao, Furu Wei VALL-E. Neural Codec Language Models are Zero-Shot Text to Speech Synthesizers. 2023. pp. 1 - 11 URL: <https://arxiv.org/pdf/2301.02111.pdf> (taken on 15.01.2023).
2. Felix Baumann. VALL-E: Diese KI imitiert menschliche Stimmen nach nur drei Sekunden. 2023. URL: <https://www.basichthinking.de/blog/2023/01/13/vall-e-kuenstliche-intelligenz-stimmen/> (taken on 15.01.2023).

THE QUANTUM COMPUTING AND INTERNET OF THINGS: A STUDY OF CYBERSECURITY CHALLENGES AND OPPORTUNITIES

Колісник Данііл Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки

Науковий керівник: Кравченко Наталія Володимирівна

старший викладач кафедри іноземних мов
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Quantum computing and the Internet of Things (IoT) are two rapidly evolving technologies that have the potential to revolutionize various industries. However, as these technologies, such as smart home systems like robot vacuums and video door bells, smart thermostats and smart fridges etc., are integrated into everyday life, they also introduce new cybersecurity challenges.

This abstract will explore the use of quantum computing in IoT networks and the potential cybersecurity threats and opportunities that arise as a result. The abstract will also discuss the pros and cons of using quantum encryption to secure IoT networks and the current state of quantum technology in cybersecurity.

It should be mentioned that quantum computing, which uses quantum bits (qubits) instead of classical bits, has the potential to solve complex problems that are currently infeasible with classical computers. As stated in "Field Test of Measurement-Device-Independent Quantum Key Distribution" by Yan-Lin Tang; Hua-Lei Yin and others [1], quantum computing can be used to enhance the security and efficiency of IoT networks. For example, quantum computing can be used to improve the security of IoT devices by encrypting communication between devices using quantum key distribution (QKD) [1]. Additionally, as discussed in "Quantum Photonic Network: Concept, Basic Tools, and Future Issues" by Masahide Sasaki; Mikio Fujiwara; Rui-Bo Jin and others [2], quantum computing can also be used to enhance the efficiency of data processing in IoT networks. For instance, quantum computing can be used to boost up the speed of data transfer between devices, which is a critical aspect of IoT networks. Furthermore, quantum computing is also useful to optimize the routing of data in an IoT network, which can improve the overall performance of the network.

With the growth of quantum computing and IoT integration, new cybersecurity challenges also arise. As discussed in "Cybersecurity Challenges Associated With the Internet of Things in a Post-Quantum World" by Ohood Saud Althobaiti and others [3], the use of quantum computing in IoT networks can make traditional encryption methods vulnerable to quantum attacks. Furthermore, as the number of IoT devices rises, the complexity of these devices securing also increases, creating new challenges for cybersecurity professionals [3]. One of the main challenges of securing IoT networks is the sheer number of devices that are connected to the network. Each device represents a potential point of entry for a hacker, and securing each device can be difficult and time-consuming. Many IoT devices have limited processing power and memory, which makes it difficult to provide traditional security measures such as firewalls and antivirus software.

To solve the problems associated with securing IoT networks, new security solutions are needed. As stated in "Providing End-to-End Security Using Quantum Walks in IoT

Networks" by Ahmed A. Abd El-Latif; Bassem Abd-El-Atty and others [4], one potential solution is to use quantum walks to secure communication between IoT devices. Quantum walks are a type of quantum algorithm that can be used to encrypt communication and detect intrusions in IoT networks [4]. Using quantum walks to secure IoT networks has several benefits. One of the main benefits is that quantum walks are highly secure, as they are resistant to traditional hacking methods. Moreover, quantum walks can be implemented on devices with limited processing power and memory, which makes them well-suited to secure IoT networks.

In conclusion, quantum computing and the IoT have the potential to revolutionize various industries, but they also introduce new cybersecurity challenges. With this in mind, it is important to consider the pros and cons of using quantum encryption in IoT networks, as it may not always be the best solution for all situations. The use of quantum computing in IoT networks can improve the security and efficiency of these networks, but traditional encryption methods can become vulnerable to quantum attacks. New security solutions, such as quantum walks, are needed to solve these problems. As quantum technologies continue to evolve, it is critical to stay aware of potential cybersecurity risks and opportunities in order to properly protect IoT networks and other systems that rely on quantum technologies.

References:

1. Yan-Lin Tang, Hua-Lei Yin and others. Field Test of Measurement-Device-Independent Quantum Key Distribution. IEEE Journal of Selected Topics in Quantum Electronics. 2015. Vol. 21, № 3. pp. 1-3. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/6920009> (date of access: 18.01.2023).
2. Masahide Sasaki, Mikio Fujiwara, Rui-Bo Jin and others. Quantum Photonic Network: Concept, Basic Tools, and Future Issues. IEEE Journal of Selected Topics in Quantum Electronics. 2015. Vol. 21, № 6. pp. 1-10. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/6954419> (date of access: 18.01.2023).
3. Ohood Saud Althobaiti and others. Cybersecurity Challenges Associated With the Internet of Things in a Post-Quantum World. IEEE Access. 2020. Vol. 8. pp. 6-13. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9176998> (date of access: 18.01.2023).
4. Ahmed A. Abd El-Latif, Bassem Abd-El-Atty and others. Providing End-to-End Security Using Quantum Walks in IoT Networks. IEEE Access. 2020. Vol. 8. pp. 1-10. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/9088144> (date of access: 18.01.2023).

ВИКОРИСТАННЯ LOOKER З МЕТОЮ АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФОРМУВАННЯ БІЗНЕС СТРАТЕГІЙ

Сайчишина Наталія Сергіївна

ORCID ID: 0000-0002-5145-0015

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Максименко Данііл Вікторович

ORCID ID: 0000-0003-3223-5130

здобувач вищої освіти факультету комп'ютерних наук
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Кириченко Ірина Віталіївна

ORCID ID: 0000-0002-7686-6439

канд. техн. наук, доцент кафедри програмної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Анотація. *Looker — це платформа бізнес-аналітики та аналітики даних, яка дозволяє організаціям та підприємствам аналізувати та досліджувати свої дані за допомогою SQL і веб-інтерфейсу. Платформа надає такі функції, як створення та обмін інтерактивними інформаційними дашбордами, моделювання даних і створення спеціальних звітів і візуалізацій. Looker можна використовувати як інструмент для допомоги в плануванні бізнес-стратегії шляхом аналізу даних і прийняття кращих рішень на основі даних. Щоб ефективно використовувати Looker у плануванні бізнес-стратегії, важливо підключатися до більшої кількості наявних джерел даних, будувати моделі даних, створювати звіти, візуалізації, налаштовувати сповіщення та співпрацювати над даними. Водночас для ефективної роботи необхідна обізнана команда, щоб перетворити дані на практичні ідеї та стратегії.*

1. Вступ

Looker – це платформа призначена для бізнес-аналітики та аналітики даних, що побудована на основі сховища даних Google BigQuery. Платформа надає значну кількість різних можливостей, які дозволяють компаніям і організаціям зручно аналізувати та візуалізувати клієнтські дані [1], створювати власні звіти та інформаційні дашборди, а також ділитися інформацією з іншими користувачами.

Однією з ключових переваг Looker є його зручний та інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, який полегшує непідготовленим користувачам доступ до своїх даних і їх вивчення. Платформа забезпечує простий і інтуїтивно зрозумілий інтерфейс для взаємодії, що полягає у створенні діаграм і візуалізацій, а також підтримує мову запитів на основі SQL для більш досвідчених користувачів. Looker також надає низку попередньо створених моделей даних, які дозволяють користувачам швидко та легко отримувати доступ до даних із популярних джерел даних, таких як Salesforce, Marketo та Google Analytics. Це означає, що користувачі можуть почати аналізувати свої дані відразу, без потреби в розробці чи підготовці даних [2].

Вигляд дашборду, побудованого у Looker на основі тестових даних можна побачити на рисунку 1.

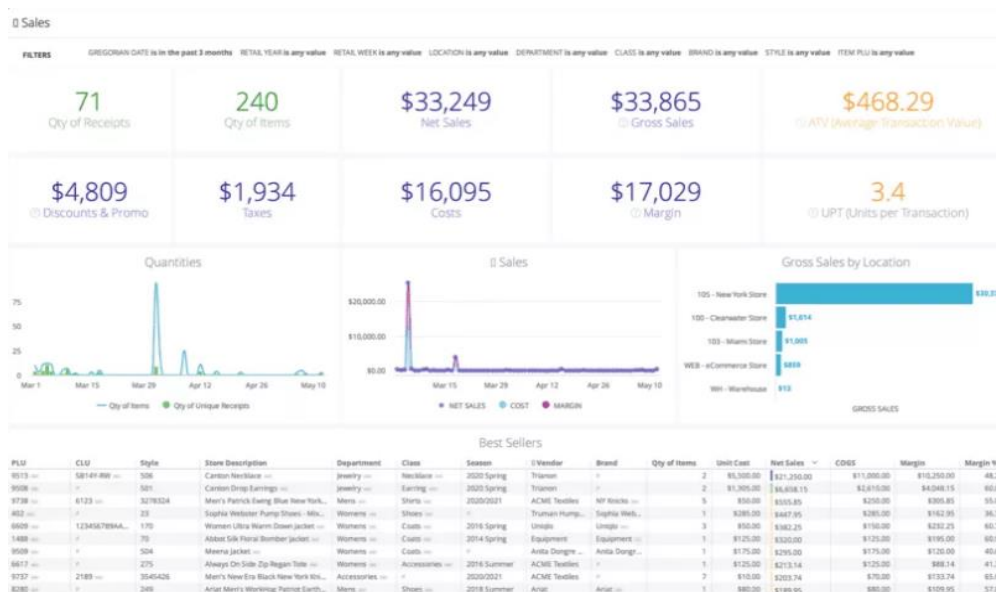

Рис. 1. Дашборд, що містить дані компанії

Іншою важливою перевагою Looker є можливість співпраці та спільного використання. За допомогою платформи користувачі можуть у зручний спосіб ділитися побудованими візуалізаціями даних і звітами з іншими, а також співпрацювати в режимі реального часу над тими самими даними. Завдяки цьому команди мають можливість працювати разом і приймати рішення на основі даних.

Окрім цього, Looker також забезпечує надійну систему безпеки та дозволів, яка дозволяє адміністраторам контролювати, хто має доступ до яких даних і на якому рівні. Це гарантує захист конфіденційних даних і водночас дозволяє користувачам отримувати доступ до інформації, необхідної для роботи.

2. Looker як інструмент для бізнесу

Looker є корисним інструментом для бізнесу з метою аналізу діяльності та формування бізнес-стратегії, оскільки він дозволяє легко отримувати доступ, досліджувати та візуалізувати клієнтські дані.

За допомогою Looker підприємства та організації мають змогу створювати власні звіти та дашборди, які надають інформацію про ключові показники ефективності (KPI) [3], такі як продажі, кількість наявного товару, залучення клієнтів, відвідуваність веб-сайту тощо. Після цього цю інформацію можна використовувати для розробки бізнес-стратегій і рішень.

Як приклад, компанія може використовувати Looker для аналізу даних про продажі та визначення того, які товари користуються попитом, а які ні. Потім ця інформація може бути використана для прийняття рішень про те, які продукти продовжувати просувати або припиняти продаж, або на яких маркетингових кампаніях краще зосередитися.

Приклад візуалізації із різноманітними фільтрами можна побачити на рис 2.

Looker також зазвичай використовують для аналізу даних про взаємодію з клієнтами, таких як трафік веб-сайту. Цю інформацію можна використовувати, щоб зрозуміти, які маркетингові кампанії є найефективнішими та які канали залучають найбільше трафіку та конверсій.

Перевагою Looker для бізнесу є, що ця платформа дозволяє компаніям ділитися інформацією з іншими. Це означає, що команди бізнес-аналітиків можуть працювати разом і приймати рішення на основі даних, а також вони можуть ділитися інформацією з іншими відділами чи зацікавленими сторонами для прийняття рішень.

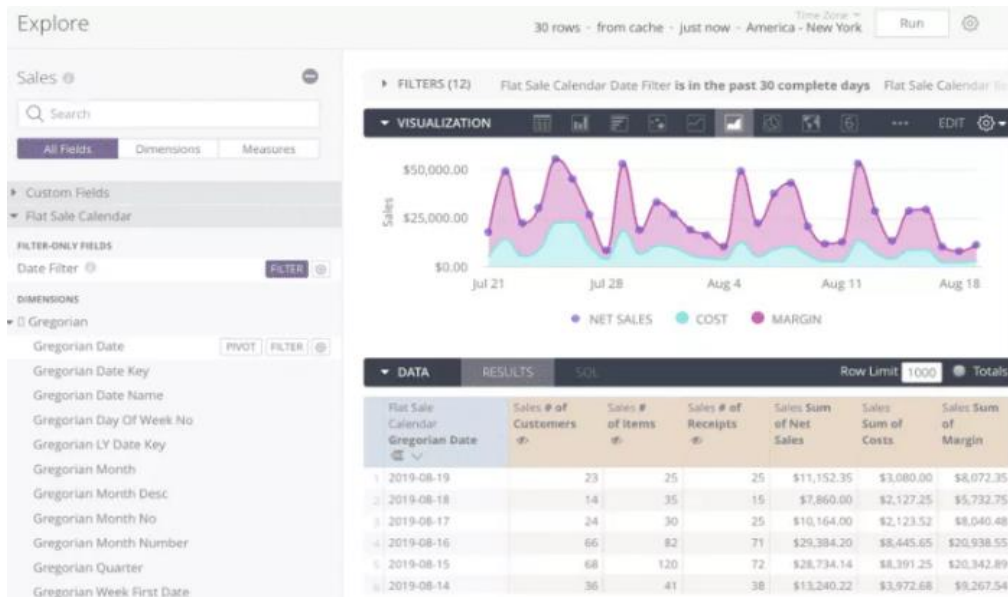

Рис. 2. Візуалізація Looker

Тож Looker надає підприємствам можливість легко отримувати доступ, досліджувати та візуалізувати свої дані, які можна використовувати для формування бізнес-стратегій і рішень. Його здатність створювати власні звіти та інформаційні панелі в поєднанні з можливостями візуалізації даних у реальному часі може допомогти компаніям приймати рішення на основі даних і бути в курсі ефективності свого бізнесу. А співпраця та обмін думками є додатковою перевагою, яка може сприяти командній роботі та кращому прийняттю рішень.

Можливості Looker можна використовувати для підтримки різних аспектів бізнес-стратегії. Ось кілька прикладів:

- **Аналіз ринку:** Looker можна використовувати для аналізу великих обсягів даних, щоб визначити ринкові тенденції та закономірності [4]. Таку інформацію можна використовувати, щоб отримати уявлення про поведінку клієнтів, частку ринку та ефективність конкурентів, що може обґрунтувати рішення щодо розробки продукту, ціноутворення та маркетингу.

- **Аналіз ключових показників:** Looker можна використовувати для відстеження та аналізу ключових показників ефективності (KPI), що стосуються діяльності підприємства. Вони можуть включати такі показники, як продажі, дохід, витрати та дані про виробництво. Відстежуючи ці показники, можна визначити області неефективності та можливості для вдосконалення, які можна використовувати для прийняття рішень щодо заходів щодо скорочення витрат та оптимізації процесів

- **Аналіз клієнтів:** Looker можна використовувати для аналізу даних, пов'язаних із поведінкою клієнтів, включаючи демографічні дані, історію покупок і взаємодію з клієнтами. Це можна використовувати, щоб отримати інформацію про сегменти клієнтів [5], визначити ключові групи клієнтів і зрозуміти їхні потреби та вподобання. Такі дані можуть обґрунтувати рішення щодо розробки продукту, маркетингу та обслуговування клієнтів.

- **Прогнозне моделювання:** Looker можна застосовувати для створення прогнозних моделей, які можна використовувати для прогнозування майбутніх тенденцій або поведінки. Ці моделі можна залучати для прийняття рішень щодо розподілу ресурсів, розробки продукту та маркетингу.

- **Колаборація:** Looker дозволяє командам співпрацювати над даними та

аналітикою, що дає змогу зацікавленим сторонам і особам, які приймають рішення, отримувати доступ до даних і працювати з ними разом. Це може зробити процес прийняття рішень більш ефективним і прозорим, а також може допомогти гарантувати, що стратегічні рішення базуються на найкращих доступних даних.

3. Важливість аналізу показників для бізнесу

Аналіз даних про продажі та клієнтів має вирішальне значення для будь-якого бізнесу [6], оскільки він може надати цінну інформацію про ефективність компанії та інформувати про стратегічні рішення. Цей тип аналізу може виявити важливу інформацію, таку як поведінка клієнтів, ринкові тенденції та діяльність конкурентів. Визначивши ці ключові дані, компанії можуть приймати більш обґрунтовані рішення щодо розробки продуктів, ціноутворення та маркетингових стратегій. Розуміння потреб і переваг клієнтів за допомогою аналізу даних також може допомогти прийняти інформовані рішення щодо розробки продукту та обслуговування клієнтів. Крім того, аналізуючи дані про продажі та клієнтів, підприємства можуть підвищити ефективність своїх маркетингових зусиль, визначивши найприбутковіші сегменти клієнтів і їх розташування. Нарешті, аналізуючи дані з часом, підприємства можуть краще розуміти майбутні ринкові тенденції та робити точніші прогнози, які можуть стати основою для розподілу ресурсів і планування.

Одним із способів прогнозування поведінки клієнтів є використання прогнозного моделювання. Це передбачає побудову статистичних моделей, які використовують архівні дані для прогнозування майбутніх подій [7]. Прогнозні моделі можуть приймати різні форми, включаючи лінійну регресію, дерева рішень і нейронні мережі. Ці моделі можна використовувати для прогнозування таких речей, як відтік клієнтів, ціна за весь період і ймовірність покупки. Ще один спосіб передбачити поведінку клієнта – використання аналізу сегментації. Цей підхід передбачає групування клієнтів у сегменти на основі подібних характеристик, а потім використання цих сегментів для прогнозування поведінки клієнтів. Наприклад, компанія може сегментувати клієнтів на основі демографічних показників, а потім використовувати цю інформацію для прогнозування купівельної поведінки [8]. Прогнозне моделювання та аналіз сегментації є ефективними способами прогнозування поведінки клієнтів, але важливо зазначити, що обидва ці підходи покладаються на наявність якісних даних, інакше прогнози й уявлення можуть бути неточними.

4. Практичне застосування Looker

Типи аналізу, які можна виконати в Looker, включають:

Exploratory Data Analysis (EDA): EDA — це процес розуміння базової структури набору даних і виявлення шаблонів, взаємозв'язків і аномалій. Функції дослідження даних Looker, такі як Explore, дозволяють користувачам інтерактивно досліджувати дані та виконувати завдання EDA, такі як фільтрація, сортування, групування та зведення даних, створення візуалізацій.

Descriptive analytics: Описова аналітика – це процес узагальнення даних і розуміння минулих подій. Вбудовані інформаційні панелі, звіти та візуалізації Looker дозволяють користувачам створювати зведені дані та визначати тенденції, шаблони та кореляції в даних.

Predictive analytics: Прогнозна аналітика передбачає використання статистичних моделей для прогнозування майбутніх подій. Looker дозволяє підключати та запитувати ваші дані, створювати прогнозні моделі та створювати візуалізації для відображення результатів.

Segment analysis. Сегментний аналіз – це процес групування клієнтів або інших

точок даних у сегменти на основі подібних характеристик. Можливості моделювання даних Looker дозволяють користувачам сегментувати дані та створювати детальні профілі сегментів клієнтів. Цей тип аналізу корисний для розуміння характеристик різних сегментів клієнтів і прогнозування поведінки клієнтів.

Усі ці типи аналізу можна візуалізувати в Looker за допомогою широкого спектру опцій візуалізації, таких як діаграми, таблиці, карти тощо, які можна вставляти в інформаційні панелі, звіти та спеціальні візуальні елементи [9]. Looker також дозволяє користувачам створювати інтерактивні інформаційні панелі та звіти, якими можуть ділитися та отримувати доступ зацікавлені сторони, дозволяючи їм досліджувати дані та приймати рішення на основі даних.

Із різноманітними типами візуалізацій, що пропонує платформа можна ознайомитися на рисунку 3.

Рис. 3. Різноманіття візуалізацій

Загалом Looker — це універсальний інструмент, який можна використовувати для підтримки різних аспектів бізнес-стратегії, від аналізу та візуалізації даних до моделювання даних і співпраці. Це ефективний інструмент, який допомагає організаціям приймати кращі рішення на основі даних, однак остаточне рішення завжди ґрунтуватиметься на людях, їхніх знаннях і стратегіях.

5. Недоліки використання Looker

Наведемо кілька прикладів потенційних недоліків використання Looker:

Перший полягає у вартості використання платформи. Хоча Looker пропонує широкий набір функцій і можливостей, він може бути досить дорогим, особливо для невеликих підприємств або організацій з обмеженим бюджетом. Крім того, хоча Looker має безкоштовний варіант, він має обмежені функції, і цього може бути недостатньо для деяких великих проектів.

Наступний недолік використання це висока складність. Looker — це складна платформа, яку може бути складно освоїти та використовувати деяким користувачам, особливо тим, хто менш технічно обізнаний або не має досвіду аналізу та візуалізації даних. Користувачам може знадобитися витратити час і ресурси, щоб навчити співробітників ефективно використовувати платформу.

Також платформа має обмежену масштабованість. Looker є потужним інструментом, але він не підходить для роботи з надзвичайно великими наборами даних, тому він може не підтримувати потреби в даних і продуктивності деяких

організацій, особливо тих, які мають надзвичайно великі набори даних.

Загалом Looker — це універсальна платформа бізнес-аналітики та аналізу даних, яка може надавати цінну інформацію та підтримувати прийняття стратегічних рішень. Однак він може бути дорогим, складним у використанні, має обмежені можливості масштабування та налаштування, а інтеграція даних може виявитися складною.

Висновок

Підсумовуючи, Looker — це універсальний і потужний інструмент, який можна використовувати для низки бізнес-цілей. Його можна використовувати для аналізу даних, візуалізації даних і моделювання даних, а також його можна інтегрувати з різними джерелами даних. Looker можна використовувати для підтримки різних аспектів бізнес-стратегії, таких як аналіз ринку, операцій, аналіз клієнтів і прогнозне моделювання. Це дозволяє організаціям приймати кращі рішення на основі даних, аналізуючи та розуміючи дані.

Деякі способи використання Looker для підтримки бізнес-стратегії включають створення та обмін інтерактивними дашбордами, звітами та візуалізаціями, налаштування сповіщень і спільну роботу над даними та аналітикою. Крім того, Looker можна використовувати для дослідницького аналізу даних (EDA), описової аналітики, прогнозової аналітики та сегментного аналізу. Ці різні аналізи можуть надати цінну інформацію та інформувати про стратегічні рішення.

Загалом Looker є цінним інструментом для підприємств будь-якого розміру та галузей, який може допомогти організаціям приймати кращі рішення на основі даних, покращувати роботу та націлювати маркетингові зусилля, а також краще розуміти майбутні ринкові тенденції. Однак для ефективного використання Looker для бізнесу важливо чітко розуміти, які дані потрібні та як їх можна використовувати для прийняття стратегічних рішень, а також мати команду досвідчених аналітиків.

Список використаних джерел:

1. Volokhovskiy V., Nazarov O., SOFTWARE PLATFORM FOR INTERACTION OF POSTAL SERVICES AND WAREHOUSES, The current state of development of world science: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), June 4, 2021. Lisbon, Portuguese Republic: European Scientific Platform. Pp. 100-101.
2. Smelyakov K., Prokopenko O., and Chupryna A., Object-Based Image Comparison Algorithm Development for Data Storage Management Systems, Proceedings of the 6th International Conference on Computational Linguistics and Intelligent Systems (COLINS), Volume I: Main Conference, 2022. In CEUR Workshop Proceedings, Vol-3171, 2022, pp. 1251-1266.
3. Sroufe, Robert (2018). Integrated management : how sustainability can create value within any business (First ed.).
4. Mulcaster, W.R. "Three Strategic Frameworks," Business Strategy Series, Vol 10, No 1, pp 68–75, 2009.
5. Wedel, M. and Kamakura, W.A., Market Segmentation: Conceptual and Methodological Foundations, 2010, p. 21.
6. McCrindle Research, Seriously Cool – Marketing & Communicating with Diverse Generations, Norwest Business Park, Australia, n.d. c. 2010.
7. Going Hybrid: The New Era of Segmentation". Presented by Dr. Leigh Morris from Bonamy Finch, 23 March 2022.
8. Kelly E Fish, K.E., Barnes, J.H. and Aiken, M.W., "Artificial neural networks: A new methodology for industrial market segmentation," Industrial Marketing Management, Vol. 24, no. 5, 1995, pp. 431–438.
9. T.P. Beane and D.M. Ennis, "Market Segmentation: A Review", European Journal of Marketing, Vol. 21 no. 5, pp. 20–42.

ФУНКЦІЇ СППР З УПРАВЛІННЯ ПАРТНЕРСЬКИМИ ВІДНОСИНАМИ

Андрющенко Тетяна Юріївна

старший викладач кафедри комп'ютерних систем та технологій
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Науковий керівник: Пушкар Олександр Іванович

Д-р. екон. наук, професор кафедри комп'ютерних систем та технологій
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, м. Харків, Україна

Система підтримки прийняття рішень – система, яка призначена для підтримки слабоструктурованих або неструктурованих рішень, для різних видів господарської діяльності при прийнятті рішень. Використання СППР в видавничо-поліграфічній галузі не є виключенням.

Мета роботи. Мета дослідження полягає в визначенні функцій СППР, яка призначена для підтримки рішень видавничо-поліграфічного підприємства при визначенні партнерських відношень.

Цілі та призначення СППР можна визначити таким чином: – створення умов для розуміння проблеми, яку потрібно розв'язати – структуризація проблеми, генерування головної і додаткових задач, визначення існуючих переваг і недоліків, формування критеріїв; – допомога у розв'язанні задач – можливість генерування та вибору різноманітних типів моделей і методів, збір, обробка і підготовка даних, обчислення, оформлення, видача і коригування результатів; – допомога при проведенні регресивних аналізів тощо, пояснення вибраних ходів рішення; – можливість аналізу аналогічних та альтернативних рішень та доступність результатів [1].

При прийнятті управлінських рішень про організацію та функціонування видавничо-поліграфічного підприємства керівники повинні приймати, як оперативні так і стратегічні рішення. При плануванні замовлень поліграфічного підприємства необхідно враховувати багато факторів, які можуть впливати на прийняття рішень. Тобто, можна розглядати декілька варіантів вирішення слабоструктурованих або неструктурованих рішень. СППР в видавничо-поліграфічному підприємстві в такому разі дає змогу полегшити та спростити процес прийняття рішень, надаючи сценарії вирішення слабоструктурованих або неструктурованих рішень.

Отже, СППР, яка призначена для підтримки рішень видавничо-поліграфічного підприємства при визначенні партнерських відношень повинна виконувати наступні функції: функцію автоматизації збору інформації та функцію автоматизації розрахунку оцінок альтернативних варіантів рішень з урахуванням інтересів ВВП та її стейкхолдерів.

Список використаних джерел:

1. Бодашко В. В., Нікольський В. В., Онищенко О. А., Хнюнін С. Г. Концепція створення системи підтримки прийняття рішень для проектування комбінованих пропульсивних комплексів. Вилучено з: <http://media.neliti.com/media/publications/306733-decision-support-systems-concept-for-des-eedd2720.pdf>.

СЕКЦІЯ XVI. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

SOME FACTS ABOUT THE PECULIARITIES OF ECONOMIC TEXTS' TRANSLATION

Животова Анжеліка Олексіївна

здобувач вищої освіти факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університет митної справи та фінансів, Україна

Гета Марія Володимирівна

здобувач вищої освіти факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Університет митної справи та фінансів, Україна

Науковий керівник: Чижикова Інна Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-2722-3258

старший викладач кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної мовної підготовки
Університет митної справи та фінансів, Україна

It is a well-known fact that English is an international language. This is a common way to communicate, so humanity is trying to propagate one language. English is able to convey the maximum amount of information both in ordinary communication and in business. It should be stated that all international conferences, international business and banking are conducted in English.

In connection with stated above we can say that the correct translation is very important for negotiations between countries especially in the sphere of economics. It is not only a matter of a properly prepared document, but also of a competent translation that will build an effective communication in the future.

The peculiarity of the translation of economic texts is the convey of more accurate translation, taking into account the differences that exist in different realities of the economy. The most accurate translation of economic texts can be achieved when the translator chooses exact expressions. The complexity of this process lies in the fact that a large number of economic terms in the Ukrainian language appeared not so long ago or were borrowed from the English language. The necessary terms are absent or are formed only under the influence of economic reality.

Based on the foregoing, we can state that it is almost impossible to give the most accurate translation of an economic term, since the conditions for conducting economic activity in different countries are different. Therefore, without deep knowledge of the field of economics and the peculiarities of its application in countries, the translation of terms will have a stripping of meaning [1].

Translation of economic texts is a type of translation in which the translator needs to know not only English, but also to have certain knowledge in the field of economics. The translation of economic texts is based on the work of a translator with various material from the field of economics. It should be taken into account that the translator must have

knowledge in the field of economic terminology as well.

In order to understand the features of economic translation, firstly we need to identify its main types:

1. banking documents;
2. marketing research;
3. business plan, business project, business;
4. agreement and contract;
5. financial statements for international partners;
6. tender documents;
7. accounting statements / reports;
8. translation of audit documents;
9. economic and scientific-economic articles;
10. economic literature of an educational and scientific nature [1].

The main problem of economic translation is that a translator must have excellent knowledge in a wide range of economics and business: finance, accounting, customs, auditing, marketing, etc.

The peculiarity of translation of economic texts lies in the most accurate translation of terms: in this case, the translator must take into account the fact that the terms may not always coincide.

Economic texts have a number of specific lexical and grammatical features, which fully include:

- 1) the presence of a large amount of economic vocabulary, represented by economic terms;
- 2) the presence of stylistic deviations from the general literature (especially economic documents);
- 3) the presence of abbreviations and acronyms, most of which are used only in economic texts and documents (reports, decisions). In this context, it should be noted that when translating most abbreviations, the translator must refer to dictionaries, reference books or search engines to understand the meaning of these abbreviations;
- 4) a group of words and expressions called “translator’s false friends” (for example, “figure” – a figure, “data” – data and other words, the transcription of which leads to a distortion of the meaning of the translated text);
- 5) the widespread use in the texts of economic subjects of special idiomatic expressions and phraseological combinations that are not used in the general literary layer of the language. Phraseologism should be understood as a meaningless combination of words, which is formed in speech as a whole in terms of semantic content and lexical and grammatical composition [2].

Let’s take the concept of “hedging” as an example. This is a calque from the English language, since there is no equivalent to this term in the Ukrainian language. In English, this term refers to the concept: barrier, obstacle. But in Ukrainian, this term, in the field of economics, is used in the meaning of something like: protection from inflation.

It is also difficult to translate economic terms consisting of two or more words. The words of these concepts separately can denote completely simple concepts that are found in everyday colloquial speech and do not cause difficulties in translation. The collected data of concepts in the turnover of speech present difficulties for the translator if he does not have knowledge in the field of economics [2].

For example, the adjective “to be red” in the phrase “to be in the red” has a different meaning at the stylistic level and is translated as “go bankrupt or indebted”. Another example “The old model of “running the businesses” in tandem has outlived its purpose” –

“The old model of doing business outlived its purpose”.

Difficulties in translating economic terms, as well as economic texts, arise for the translator as a result of insufficient knowledge in the field of economics, and not as a result of ignorance of the English language. As a positive moment in the translation of economic and financial texts, it should be noted the presence of a huge number of paper and electronic dictionaries, various textbooks and reference books, as well as texts and glossaries available on the global Internet [1, 2].

Summing up, it can be noted that economic translation contains a number of peculiarities, and can only be performed by a professional who knows the intricacies of the profession of an economist and financier, as well as an excellent command of foreign and Ukrainian languages.

Список використаних джерел:

1. Lyadashcheva E. D. (2020). Lexical features of economic texts. Research by young scientists : materials of the XV Intern. scientific conf. – Young scientist, 2020, 39-43. Вилучено з: <https://moluch.ru/conf/stud/archive/384/16155>.
2. Shcherbakova I. V. Features of the translation of economic texts. Вилучено з: <https://study-english.info/economics-translation.php>.

АНТРОПОЦЕНТРИЧНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Павлова Алла Казимирівна

ORCID ID: 0000-0001-6214-8738

канд. філол. наук, доцент, докторантка ННІ філології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Актуальною для дослідження антропологічної моделі необрядового ліро-епічного фольклору є ґрунтовна, поліаспектна монографія Р. Кирчіва «Двадцять століття в українському фольклорі» (2010) [1], яка стала результатом багаторічної наукової діяльності відомого українського вченого, спробою окреслення суперечливого образу XX сторіччя через світосприйняття тогочасної людини, емотивність, подієвість, ситуативність.

Праця має, безперечно, інноваційний та ґносеологічний характер, оскільки на основі широкого фольклорного матеріалу, зокрема текстів наративів про голодомор, Першу та Другу світову війни, пісень періоду національно-визвольних змагань, політичних віршів, анекдотів, переказів та легенд релігійного характеру, паремій, слоганів Майдану, автор виокремлює сутність та прагматику традиційної культури в контексті нової парадигми культури. Особливу увагу Р. Кирчів зосереджує на особливостях трансформаційних процесів щодо змістово-формальних компонентів фольклорних творів, поступу фольклорної традиції, ідеологізації культурного контексту під впливом різних соціально-політичних процесів, зокрема, в умовах тоталітарної системи та національного супротиву. З-посеред низки проблем, які розроблені вченим, – питання постання радянського фольклору, його штучного характеру та негативного впливу на культуру українства та на весь науковий дискурс [1].

Заглиблюючись у тлумачення самого поняття «фольклор», Р. Кирчів із-посеред різних концептуальних підходів обрав детермінанти філологічного напрямку, за якими фольклор – це система уснопоетичних творів, вирізняючи при цьому пріоритетність поетики тексту. Автор монографії, осмислюючи сутність та специфіку усної традиційної культури, диференціює напрями фольклористики та антропології в системі сучасної гуманітаристики, беручи до уваги новітню антропоцентричну методологію [1].

Цінними з методологічної точки зору є книги та лекції відомого в Україні та поза її межами антрополога та етнолога С. Сегеди. У численних наукових студіях простежується історія первісного суспільства, походження слов'ян, особливості етногенезу українства, антропологічний склад від Полісся – до Східних Карпат, зовнішні, ментальні ознаки, аксіологічні та онтологічні характеристики буття етносу. Учений є розробником власної концепції антропологічного структурування українського етносу, автором першого на теренах України фундаментального посібника з антропології.

З-посеред вагомих праць професора – книга «Спільне цивілізаційне коріння Польщі та України (історія, етнологія, археологія)» (*Wspólne korzenie cywilizacyjne Polski i Ukrainy (historia, etnologia, archeologia)*) (2007) [3], що розкриває аспекти перетину в етногенезі двох слов'янських народів. У книзі «У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України» (2012) [2] антрополог ставить низку запитань, зокрема, щодо появи первісної людини, її фізіологічних ознак,

антропологічного складу спільнот доби мезоліту, розташування первинної батьківщини індоєвропейських народів, про автохтонність трипільської цивілізації, про те, якими були зовнішні ознаки древніх слов'ян та русичів, про стародавніх предків сучасного українця тощо.

Відповідаючи на запитання про антропологічні особливості українців, ураховуючи, попри генетичне змішування сучасників представників етносу, збережені територіальні особливості в зовнішніх характеристиках, С. Сегеда виокремлює найважливіші антропологічні сфери та основні антропологічні типи українців. Для північного типу людності, що проживала на Волині, Поліссі Північній Галичині, характерними є «відносно масивне надбрів'я, значний нахил чола, низьке і широке обличчя тощо» [2]. Люди Центральної України достатньо високого зросту, який попереднього сторіччя визначався на рівні 169 см у представників чоловічої статі, а спадкоємці козацького роду були вищими від інших – більше 170 см. Представники західної антропологічної зони – з округлою головою, темноволосі, мають «значний розвиток третинного волосяного покриву, їм властиве досить високе обличчя, з площини якого виразно випинається ніс» [2].

Південному антропологічному типу, вважає професор, характерні «темна пігментація волосся і очей, видовжене обличчя, чітко окреслений ніс, спинка якого характеризується переважанням випуклих форм над увігнутими, значний розвиток третинного волосяного покриву» [2]. Дослідження етнічних ознак проілюстроване численними фотоматеріалами.

Список використаних джерел:

1. Кирчів Р. (2010). Двадцять століття в українському фольклорі. Львів: Інститут народознавства НАН України. 536 с.
2. Сегеда С. (2012). У пошуках предків. Антропологія та етнічна історія України. Київ: Наш час. 432 с.
3. Segeda S. (2007). Wspólne korzenie cywilizacyjne Polski i Ukrainy: (historia, etnologia, archeologia). Lublin: Publikacja Europejskiego Kolegium Polskich i Ukraińskich Uniwersytetów. 183 s.

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Сікун Максим Владиславович

здобувач вищої освіти міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, Україна

Не секрет, що території України, дуже великий проміжок часу були під владою інших країн. Наші землі завжди приваблювали ворожі погляди сусідів через родючість землі, місце знаходження та клімат. Постійне буття суспільства під владами різних держав, політика, яку проводили загарбники не могла не залишити певних наслідків. Трохи дивує той факт, що знаходячись під владою інших країн, а відповідно під впливом багатьох культур, релігійних течій і звичаїв, Україні все ж таки вдалося зберегти свої культурні очерети.

У той самий час треба усвідомлювати, що за таких умов розвитку, певні соціально-культурні суперечки в суспільстві були неминучі. Серед них і те саме “мовне питання” яке існувало й існує досі. Загострює проблему те, що в один й той самий час території України могли належати не тільки до однієї країни. Тому люди, що проживали на різних територіях сучасної України, були оточені різними культурами та мовними політиками, яку проводили агресори. Одні намагалися насадити народу власні звичаї, інші не перешкоджали існуванню корінних.

Від початку останнього етапу розбудови української державності спостерігаються спроби розіграти карту української мови на користь певних політичних груп. Так, зокрема, окремими політичними силами західна Україна, передусім Львів, були оголошені “Українським П’ємонтом” (тобто, центром, звідки має початися відродження української нації). Мова як націотворчий складник мала відіграти в такій ідеологемі основну роль.

Варто зазначити, що кінці 80-х років XX ст. українська мова вже мала вироблений правопис, високу літературну традицію, виявлену в художніх текстах, дипломатії (Україна була членом ООН і, відповідно, представляла українську мову), науці, засобах масової інформації.

Перш за все, була розпочата дискусія щодо норм українського правопису і, таким чином, поставлено під сумнів легітимність основного мовного закону. Аргументи спиралися на негативну щодо існуючого правопису думку про його “зросійщення”, нібито “силовий”, “тоталітарний” вплив на українську мову.

Звертаючись до історії, варто згадати те, що український правопис почала еволюціонувати дуже великий проміжок часу до того моменту, коли його почали офіційно затверджувати. Український правопис, як правопис слов’янський, веде свій початок від глибокої давнини. Давні слов’янські племена, від яких походить український народ, знали письмо ще раніше. Кияни, перебуваючи в центрі східнослов’янського державного життя, вміли писати вже приблизно з 9 ст., коли з’явився навіть переклад Євангеліє та Псалтиря з мови грецької на мову “руську”. Влітку 988 року відбулося офіційне хрещення киян, разом з релігійними книгами прийнято й болгарський правопис, упорядкований Костянтином, Мефодієм та їхніми учнями.

З плином часу, мова постійно змінювалася, у той час як правопис залишався незмінним. Це заважало розвитку церковності, адже кожна церква намагалася наблизити народ до розуміння церковної мови. Тому у XV ст. митрополитом Тирновським Євфимієм у Болгарії була проведена правописна реформа. І хоча був новостворений правопис для України штучним і заглушував суто українські ознаки,

він протримався до 17 ст.

Наступним правописом, що бодай частково відтворював риси живої української мови, став правопис Мелетія Смотрицького, а створена ним Граматика аж на 150 років стала головним джерелом граматичного знання для всього слов'янського світу. Правопис Смотрицького запанував в усіх народів, які користувалися кирилицею, а Київ відтоді стає законодавцем, щодо правопису, для всіх слов'янських народів. В Україні цим правописом послуговувалися аж до XIX ст., а в Росії – до 1755 року, до граматики М. Ломоносова.

За XVII-XVIII ст. жива українська мова з потужною силою вривається до мови літературної. В цей час вже не бояться писати народною мовою, не бояться відступати від традиційних норм церковного правопису, наближуючи його до рис розмовної мови, однак в березні 1708 року за наказом царя Петра I, стародавню кирилицю замінено на нову “гражданку”. Це стало дошкульним ударом для розвитку українського правопису, оскільки риси, притаманні суто українській мові (вживання літери г, надрядкові значки) були повністю знівельовані.

Наступний правопис з'явився в XIX ст., його розробив Олександр Павловський, автор першої в XIX ст. “Української грамматики”. На відміну від етимологічної традиції, новий правопис вперше звернувся до фонетичних принципів української мови.

В історії розвитку українського правопису велику роль відіграла “Русалка Дністровая” – збірник 1837 р., випущений у Будапешті “Руською трійцею” – М. Шашкевичем, І. Вагилевичем, Я. Головацьким. Правопис цього збірника рішуче порвав зі старовиною, а принцип “пишу, як чуєш, читай, як видиш” – ліг в основу правопису, яким ми користуємося сьогодні.

Під час першої революції в Росії, з 17 жовтня 1905 року, впали правописні заборони в Україні, накладені Емським указом 1876 р. І в 1908-1909 вийшов відомий “Словарь української мови” за редакцією Б. Грінченка, відомого письменника, фольклориста, лексикографа – правопис цього Словника був прийнятий у всіх українських редакціях та виданнях.

Унормування українського правопису на державному рівні розпочинається після 1917 р. Навесні 1918 року була скликана Правописна комісія з 30 найвидатніших українських учених і педагогів, головою був обраний професор І. Огієнко. Комісія збиралася не одноразово і ретельно обговорювала кожне правописне правило. Після довгих нарад та дискусій першу правописну систему було ухвалено, проте через політичну ситуацію в країні складений правописний кодекс під назвою “Головніші правила українського правопису” був ухвалений для обов'язкового вжитку в усій Україні лише в 1919 р.

Однак найвідомішим, і, мабуть, найсуперечливішим з сучасної точки зору є “Український правопис” 1928 р., який тепер називають “харківським” або “скрипниківським”, оскільки головна організаційна роль у його підготовці й затвердженні належала народному комісарові освіти Миколі Скрипнику. І коли після здобуття Україною незалежності на Першому Міжнародному конгресі українців, що відбувся в Києві 27 серпня – 3 вересня 1991 р., знову постало питання про потребу вироблення орфографічних норм, єдиних для всіх українців, виникла проблема, оскільки пострадянська Україна користувалася правописом 1946 року, в той час як в закордонних колах української еміграції й діаспори ніколи не визнавали радянських редакцій українського правопису, введених після 1933 р., і користувалися правописом 1928 р. з уже дивними для радянських українців словами “етер”, “міліціант”, “Евген” тощо.

Цей варіант був найкомпроміснішим, але спирався все ж таки на “радянську” українську мову.

У 2012 році вийшла передостання, четверта, редакція чинного правопису. Тут варто наголосити, що в кожній редакції новітнього правопису можна помітити все більше спільних рис з правописом 1928 року, який вважається ближчим до суто української вимови і який так обстоює емігрантська спільнота. Однак суттєвих 11 змін, які б заважали сприймати українську мову пересічному українцеві, в ньому не відбувається, тож незручностей такі незначні зміни не викликають.

Нова редакція правопису 2019 року повернула до життя деякі особливості правопису 1928 року, які були частиною української орфографічної традиції. При цьому комісія керувалася розумінням того, що й мовна практика українців другої половини XX — початку XXI ст. вже стала частиною української орфографічної традиції.

Список використаних джерел:

1. В. Баденкова, Історія української літературної мови, посібник, 2018.
2. С. Яворська, Розвиток української мови в добу русифікації та українізації.

ІНТЕРАКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ

Кучеренко Віталій Вадимович

здобувач вищої освіти КІУ факультету

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Науковий керівник: Жидкова Оксана Олегівна

ORCID ID: 0000-0002-9045-3243

старший викладач кафедри філософії

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Соціалізація - складний і тривалий процес включення індивіда до системи соціальних зв'язків та відносин, його активної взаємодії з оточенням, у результаті якої він засвоює зразки поведінки, соціальні норми і цінності, необхідні для його успішної життєдіяльності у даному суспільстві. В процесі соціалізації формуються основні властивості особистості, які забезпечують її життєдіяльність у суспільстві.

В зв'язку з постійним освоєнням людиною нових ролей та функцій, процес соціалізації є постійним, тобто не завершується в дитинстві. Різні умови навколишнього середовища та умов життєдіяльності продукують необхідність людини звикати й адаптуватись до цих змін, а також виробляти додаткові вміння та навички, засвоювати нові необхідні зразки поведінки.

Всім відомо що людина істота соціальна і їй притаманне спілкування. Без нього не може відбуватися ніяка взаємодія серед членів суспільства. Спілкування – це міжособистісний процес взаємодії, який визначається потребою суб'єктів, що вступили в нього, і полягає в задоволенні їхніх потреб.

Кількість інформації в сучасному світі швидко зростає і тому, інтерактивна комунікація як засіб соціалізації сучасної людини, зараз актуальна як ніколи.

Нові комунікаційні технології призвели до величезних змін та ускладнення людських відносин, а також створили нову форму моделей поведінки. Віртуальний простір надає можливість взаємодіяти з окремими людьми та соціальними групами з різноманітністю думок та переконань, традицій, мов та релігій у цьому просторі. Віртуальний простір, а особливо соціальні мережі, значно впливають на соціалізацію у просторі сучасного суспільства.

Віртуальна реальність розглядається як середовище неоднорідне, що обумовлює різні форми прояву діяльності і поведінки кожного індивіда. Треба зазначити, що хоча середовище спілкування і діяльності у віртуальному просторі дуже різноманітні й значною мірою відрізняються між собою, проте вони мають спільні властивості, що є результатом специфічного способу спілкування. Ці властивості дозволяють характеризувати віртуальні світи як додаткові соціальні простори, що сприяють прояву індивідуальних відмінностей людей і виразу глибоко особистісних прагнень, найчастіше зовсім не існуючих у реальному житті [1].

Специфіка соціалізації індивіда у віртуальній реальності полягає в тому, що вона здійснюється в контексті взаємодії двох процесів: засвоєння особистістю норм і зразків поведінки, які вона сприймає у первинній соціальній реальності і інтеріоризація норм, цінностей, установок віртуального простору [2].

Інтернет-спілкування є широким простором для комунікації, в якому з'являються нові способи швидкого обміну значною кількістю інформації.

Назвемо основні риси Інтернет-спілкування:

1. Анонімність – дає можливість обмінюватись повідомленнями без представлення персональних даних.

2. Добровільність контактів. Користувач добровільно зав'язує контакти чи може перервати їх у будь-який момент.

3. Можливість використання спеціальних символів (смайликів) для емоційного наповнення тексту.

4. Прагнення до нетипової, ненормативної поведінки. Найчастіше користувач презентує себе по-іншому, ніж у реальному житті.

5. Відсутність єдності простору і часу, тобто Інтернет дає можливість бути одночасно у різних місцях, а також спілкуватися з людьми з інших годинних поясів.

6. Характер спілкування – в переважній більшості письмовий

Віртуальний простір допомагає молоді створювати про себе враження на свій вибір, не обмежує можливість ставати тими, ким вони хочуть бути. Спілкування за допомогою Інтернету створює перспективи подолання комунікативного дефіциту і розширення кола спілкування, підвищення інформованості в обговорюваних питаннях, захищеності від найбільш грубих маніпулятивних дій, обміну ситуативними емоційними станами і настроями.

Але віртуальне спілкування ніколи не зможе замінити живе неформальне спілкування. Бо роль спілкування – не тільки розмовляти і слухати, ще й відчувати одне одного. Тому живе спілкування ніколи не поступиться віртуальному. Нажаль, в сучасних умовах спілкування стало комп'ютеризованим. Це позначається на поведінці молодих людей. В реальних життєвих ситуаціях наприклад молодь, почала відчувати труднощі у спілкуванні. Особливо це стосується підлітків, яких настільки поглинає комп'ютер та спілкування у соціальних мережах, що у звичайних ситуаціях вони просто губляться.

Як це часто буває, проблема Інтернет-спілкування має дві сторони. Не можна оцінювати її за критеріями «добре/погано». Важливий не сам факт віртуального спілкування, а суть цього спілкування і беруть участь сторони. Можна спілкуватися з цікавими людьми і самореалізовуватися, а можна просто «вбивати час», бігати від самого себе, створюючи ілюзію життя і спілкування.

Чи замінить віртуальне спілкування реальне? Можливо. Чи добре це? Немає. Людина – соціальна істота, спілкування – самостійна діяльність і складовий елемент багатьох видів діяльності. Без реального емоційно забарвленого спілкування ми не можемо розвиватися і ставати особистістю, людиною, індивідуальністю і повноцінно соціалізуватися в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Fasler M. Sphinx „Netz“. Die Wirklichkeit computerbasierter Netzwerke / M. Fasler. – Munchen, 1996. – 185 s.
2. Власенко Ф.П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда / Ф.П. Власенко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. - №56.

МОВЛЕННЄВІ АКТИ ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ У ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ СТУДІЯХ ДЖ. СЕРЛЯ

Будій Зіновія Іванівна

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов

факультету міжнародних відносин

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Одним із фундаторів теорії мовленнєвих актів вважають американського філософа Дж. Серля. Прикметно, що дослідник будує свою літературознавчу теорію мовленнєвих актів на основі теорії літератури та дослідженні дискурсу художньої літератури (fictional discourse [2]), концепції «мовних ігор» і філософській ідеї «родинної схожості» Л. Віттгенштейна [3], беручи до уваги «паразитарні» мовленнєві акти Дж. Остіна [1]. Саме з урахуванням вищезгаданих теорій, концепцій та поглядів Дж. Серль розвинув власну літературну теорію «удаваних» перформативних мовленнєвих актів [2].

Свої літературні дослідження Дж. Серль розпочав з аналізу художніх дискурсів. На його переконання, уся мовна комунікація складається з мовленнєвих актів. Беззаперечним фактом для Дж. Серля є те, що література – це також мовленнєвий акт, оскільки процес читання чи письма певною мовою є виконанням експліцитної мовленнєвої дії. Розглядаючи літературу як спеціально обраний приклад мовленнєвого акту, він здійснив критичне переосмислення погляду Дж. Остіна на художню літературу як на «порожній», «несерйозний» дискурс.

Дж. Серль висловлює переконання, що говоріння чи написання полягає у виконанні особливих мовленнєвих дій, що отримали назву «іллокутивних актів» [2], до яких належать твердження, наказ, обіцянка, вибачення, висловлення вдячності тощо. Між значеннями слів і речень, які ми вимовляємо, та іллокутивними актами, які ми виконуємо у висловлюванні тих слів і речень, існує систематичний набір взаємозв'язків [2].

На думку Дж. Серля, характерною особливістю художньої літератури є те, що вона містить інші іллокутивні акти (напр., написання оповідань, новел, тощо) у порівнянні зі стандартними дискурсами повсякденного вжитку. Автор художніх творів має власний репертуар іллокутивних актів, які цілком співзвучні зі стандартними іллокутивними актами висловлення вдячності, давання обіцянок, здійснення описів, тощо. Відтак, екстраполюючи точку зору Дж. Остіна щодо «паразитарних» мовленнєвих актів, Дж. Серль переконаний, що такі мовленнєві акти, як ствердження, питання, накази, обіцянки, вибачення, подяки тощо, які існують у повсякденних дискурсах, також широко використовуються і у художніх дискурсах.

Більше того, значення слів інших одиниць мови у художніх дискурсах не мають відмінностей від аналогічних значень у повсякденних дискурсах. У Дж. Серля це пояснюється тим, що акти висловлювання у художній літературі зовсім не відрізняються від аналогічних актів у рамках інших дискурсів з причини того, що немає жодних текстуальних характеристик, які б могли ідентифікувати такий різновид дискурсу, як художній [2].

Для Дж. Серля у художньому дискурсі очевидними є ознаки «удаваності» (pretending [2]). Зазвичай, автор удає виконання іллокутивних актів шляхом висловлення або написання речень; відтак, у художньому творі здійснюються удавані іллокуції. Варто зазначити, що у творах автор не дає ані обіцянки, ані гарантії чи

ствердження того, що насправді існує у реальному житті; він також жодним чином не надає підтвердження автентичності тих чи інших подій. Разом з тим, читачі також не вірять у те, що та чи інша особа чи річ дійсно існують у певний час чи місці у реальному житті; при цьому, жоден з них не стверджує, що авторські твердження чи судження є «нещирим» актом. Звідси, Дж. Серль уважає, що художня література є «удаваним перформансом», який, проте, не має на меті вводити читачів в оману [2]. Це свідчить про те, що автор зазвичай лише «удає» виконання дії, але не здійснює її насправді. Так, на думку Дж. Серля, художні дискурси є лише певним типом дискурсів, метою яких не є обманювати читача. Загалом, удавання автором у рамках таких художніх творів, в основному, передбачає виконання «репрезентативних» іллокутивних актів удаваних подій, на відміну від експресивних іллокутивних актів.

У рамках своєї теорії, Дж. Серль поєднує вигадку з уявою й транспонує природу вигадки і удавання у художні перформативи. Так, згідно з Дж. Серлем, вигадка у поєднанні з уявою відіграє ключову роль у змалюванні людського суспільства. Проте, у художній літературі уява забезпечує взаємозв'язок різних дискурсів. Тому будь-який художній твір може доносити певне «повідомлення» чи певну мораль, які є тими мовленнєвими актами, що їх автор насправді хоче виразити, тобто іллокутивною силою.

Разом з тим, Дж. Серль стверджує, що виконання комплексних, складних дій часто відтворюється за допомогою виконання простіших дій, які, на переконання автора, є складовими елементами перших. Так само і художньому творі: висловлювання простих мовленнєвих актів має на меті підвести читача до складних мовленнєвих актів. Певною мірою, це перегукується з непрямыми мовленнєвими актами у Дж. Серля [2], за яких виконання одного мовленнєвого акту досягається у непрямої спосіб через інший мовленнєвий акт, що можна прослідкувати в авторському висвітленні та сприйнятті читача.

Як підсумовує Дж. Серль, хоча у художній літературі іллокутивний акт є удаваним, але акт висловлювання є реальним [2]. Звідси, завданням літературної критики є знаходження механізму пояснення того, чому автор «здійснює серйозний мовленнєвий акт через реалізацію удаваних мовленнєвих актів», проте наразі втілення такого механізму ще не набуло практичних результатів.

Список використаних джерел:

1. Austin, J.L. (1975). *How to Do Things with Words* (2nd ed). Oxford: Oxford University Press.
2. Searle, J.R. (1974). The Logical Status of Fictional Discourse. *New Literary History*, 6(5), 319-332.
3. Wittgenstein, L. (2009). *Philosophical Investigations*. Oxford: Wiley-Blackwell.

ТЕЛЕГРАМ-КАНАЛИ ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ПЛАФОРМА ДЛЯ УКРАЇНЦІВ

Співак Дар'я Андріївна

Здобувач вищої освіти факультету міжнародних відносин,
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Зараз у сучасному світі дуже популярні інформаційні технології, спілкування відбувається переважно на віртуальних платформах, тому були створені спеціальні додатки, що дозволяють зручно спілкуватися методом листування. Такі програми називають месенджерами. Одним з найяскравіших та найпопулярніших прикладів в Україні є Telegram. Telegram – популярний та відомий багатьом багатофункціональний месенджер, за допомогою якого можна обмінюватися повідомленнями та медіафайлами, здійснювати відео- та аудіодзвінки, організовувати конференції, створювати канали та групи, які розраховані на велику кількість користувачів [1].

Чому саме телеграм. Тут поєднані елементи соціальних мереж разом із зручним концептом телеграм-каналів, завдяки яким можна отримувати та розповсюджувати інформацію на велику аудиторію. Цей додаток широко відомий завдяки своїй анонімності, люди можуть розповідати свої незалежні думки і не турбуватися за наслідки. Відмінною особливістю Telegram є його системи захисту. Над проектом працюють професіонали із сфери кібербезпеки та постійно модернізують сферу захисту інформації у додатку.

Завдяки своїй анонімності та багатофункціональності, телеграм став безперечним лідером для українців у 2022 році, після повномасштабного вторгнення. Месенджер став як джерелом життєво важливої для людей інформації, так і засобом заспокоєння. Науковці неодноразово приходять висновку щодо важливої ролі Telegram-каналу у формуванні новинарного порядку дня та громадської думки в цілому [2]. Окремі особи створюють свої анонімні телеграм-канали і діляться своїми думками, таким чином українці знаходять односторонців та відволікаються у такі тяжкі часи.

Телеграм-канали стали одним із інструментів медіа, які дають змогу донести інформацію до користувачів. Серед позитивних аспектів платформи – швидкість донесення інформації, лаконічність, доступність. Телеграм-канали ЗМІ сприймається з позитивної конотації. Вони допомагають у поширенні інформації, допомагають розв'язати фейки та поділитись корисними порадами.

Незалежно від того, наскільки оцінюють роль телеграм-каналів, ми бачимо, що вони займають провідне місце в українському медіапросторі.

Майже усі інтернет ЗМІ мають свій канал у месенджері. Це дає змогу отримувати новини скоріше ніж через телевізійні канали. Кожен канал публікує новини у хронологічному порядку. Також видно дату та час публікації, що дає змогу розрізнити новину давньої публікації. Найголовнішою перевагою використання телеграм-каналів є те, що там публікуються новини не за принципом стрічки, а за принципом повідомлень. Це дає змогу не пропустити головні новини та продивитись пізніше у зручний час.

Телеграм-канали також мають негативні аспекти, поширення фейків серед ЗМІ, що призводить до паніки серед українців. Тож ЗМІ уважно треба відслідковувати

інформацію і викладати лише перевірений контент.

Таким чином, завдяки проведення дослідження можна сказати, що Телеграм, як і інші месенджери, є ефективним інструментом поширення інформації. За допомогою телеграм-каналів українці отримують важливу інформацію, читають важливі поради та залишаються обізнаними. Але варто ставитися усій журналістській спільноті з великою відповідальністю, ретельно перевіряючи контент, бути соціально відповідальними та медіаграмотними.

Список використаних джерел:

1. Інтернет джерело: https://bankchart.com.ua/finansoviy_gid/groshi_rodini/novini/scho_take_telegram_i_yak_nim_koristuvatisya.
2. Мальченко В. Соцмережі і телеграм-канали – основні джерела інформації дніпровських онлайн- ЗМІ. Вилучено з: <https://imi.org.ua/blogs/sotsmerezhi-i-telegram-kanaly-osnovni-dzherela-informatsiyi-dniprovsykh-onlajn-zmi-i31520>.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТА ЯК КОМПЛЕКСНЕ ЗАВДАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Дузь Лариса Іванівна

ORCID ID: 0000-0003-4507-9018

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов

Одеська національна музична академія імені А.В. Нежданової, Україна

Актуальні завдання професійно орієнтованої лінгводидактики включають формування професійно-комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. Навчання професійній мовленнєвій комунікації наближає вищу освіту до європейських освітніх стандартів, полегшує студентам доступ до фахово необхідної інформації, поліпшує перспективи їхнього професійного зростання. Реалізація такої мети передбачає напрацювання студентом комплексу знань, умінь та навичок, що сприяють формуванню його професійно-комунікативної компетентності [1].

Унеможливленню закладі вищої освіти гостро стоїть проблема практичного аспекту навчання мови як засобу отримання професійних знань, а також їх застосування у навчально-професійній комунікації. У зв'язку з цим мовні програми, засновані на загальних завданнях вищої школи, мають враховувати комунікативно-діяльнісний аспект фахових потреб здобувачів вищої професійної освіти, а отже специфіку галузі знань, особливості спеціальності та спеціалізацій ЗВО. Для цього у викладанні мови як нефахової дисципліни важливо, перш за все, проаналізувати структуру професійної та фахових сфер майбутньої діяльності здобувачів, особливості їхніх професійних стосунків, умов, завдань і тем у різних можливих інституційних межах.

Професійно спрямована лінгводидактика має врахувати різнотипність професійної комунікації, що висуває вимоги до мовної компетентності іноземного студента. Полем для застосування набутих мовних знань, а також для напрацювання мовленнєвих умінь та навичок іноземного студента може слугувати академічне середовище конкретного вишу. Лінгводидакт має розробити фахово-комунікативні патерни, що готуватимуть іноземного здобувача до щоденної професійної комунікації з адміністрацією, викладачами, науковими керівниками, спеціалістами-практиками. Здобувач реалізуватиме у практичних сферах спілкування засвоєні конструктивно-мовленнєві способи формування думок, мовленнєві моделі для різних комунікативних ситуацій, особливості діалогічного та монологічного мовлення, випробовуватиме свої знання розмовного, офіційно-ділового, наукового функційних стилів мови. Таким чином, вивчення мовних дисциплін, зокрема предмету "Українська мова для іноземних студентів", залучить іноземних студентів до дієвого користування мовою, що уможливить психологічно комфортне перебування в Україні, а також ефективне професійне навчання та спілкування зі спеціалістами в українському виші.

Доведено, що важливою умовою набуття мовної, а відтак професійно-комунікативної компетентності є активна мотивованість суб'єкта навчання. Тому до комплексу завдань професійно спрямованої лінгводидактики входить розвиток комунікативної активності здобувача в академічній та професійній діяльності, стимулювання різних видів та форм його розумової активності, сприяння його інтелектуальному самовдосконаленню та тривалій самоосвіті.

Досягнення мети на цьому шляху пов'язане з певним розширенням обсягу та

удосконаленням якостей мовно-професійних компетентностей здобувача на всіх кваліфікаційно-освітніх рівнях. Лінгводидактичні методики мають поступово та послідовно вести іноземного здобувача немовної спеціальності від засвоєння опорних знань базового рівня української мови до вирішення професійних проблем, до практичної та науково-дослідницької діяльності, а також до виходу на рівень безперервного самовдосконалення та самостійного творчого мислення у ситуаціях реальної професійної комунікації.

За умов системного професійно орієнтованого іншомовного навчання засоби української мови ефективно формують професійне мислення та комунікативні якості іноземного здобувача. Досвід свідчить, що спеціалізовані лінгводидактичні методики, призначені для комплексного формування фахово-комунікативної компетентності, полегшують увіходження іноземного студента/магістранта/аспіранта спочатку до навчально-професійного, а згодом до фахового середовища, сприяють зростанню його творчої майстерності та особистісному ствердженню як фахівця [2].

Список використаних джерел:

1. Каменская Л.С. (1998) Коммуникативная ориентированность обучения иностранным языкам в неязыковом вузе. Москва : МГЛУ. 72 с.
2. Дузь Л.І. (2020) Професійні мовленнєві ситуації як фактор подолання посттравматичного стресового розладу. *European Humanities Studies: State and society*. Kraków : East European Institute of Psychology. Issue 4, pp. 158—172.

СЕКЦІЯ XVII. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПОПУЛІЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Ковалевська Тетяна Анатоліївна

аспірант філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Батрименко Олег Володимирович

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри

політології філософського факультету

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Популізм стає однією з головних прикладних та теоретичних проблем сучасної політичної науки. З одного боку, багато відомих вчених бачать у популізмі загрозу ліберальній демократії, з іншого, академічна спільнота за десятиліття так і не змогла виробити конвенційну концепцію популізму.

Дослідники Ернесто Лаклау та Шанталь Муфф у своїх роботах надають популізму позитивних рис для суспільства та для політичного дискурсу.

Згідно з концепцією Ернесто Лаклау, феномен популізму не можна відокремити від політичного як такого. Будь-який політичний рух, особливо в періоди загострення боротьби за владу, матиме популістські риси [1].

Ернесто Лаклау вважає, що базовою категорією політичної боротьби є вимога. У ситуації, коли у суспільстві влада задовольняє партикулярні вимоги різних груп, з'являються причини популізму. Популістська артикуляція може бути успішно побудована, якщо партикулярні вимоги різних груп складуться в ланцюжок еквівалентності і буде проведено кордон між «владою» та «народом» [1].

«Народ» як суб'єкт у таких умовах конструюється саме на основі порожніх знаків та символів, згідно з Ернесто Лаклау звідси випливає розмитість популістських вимог («свобода, гідне життя і праця» 1980-го року в Польщі). Згідно з логікою популізму позначення та наповнення основної опозиції між поняттями «ми» та «вони» не задані заздалегідь, вони залежать від артикуляції основних проблем [1].

Розмитість популістських вимог частково компенсується фігурою політичного лідера. На думку Лаклау, популізм не може обійтися без дискурсивного конструювання ворога, чи то старий порядок, олігархічна влада, естеблішмент чи щось інше.

В теорії Е. Лаклау популізм є тим афектом, що складає ядро політичного як такого. Популізм у такій інтерпретації - це єдина можливість артикулювати значні суспільні протиріччя у постполітичному світі неоліберального консенсусу. Аргентинський теоретик популізму Лаклау цілком справедливо зазначає, що популістські рухи виникають тоді, коли демократична система неспроможна задовольнити запити багатьох груп населення. Потреба у вирішенні своїх проблем

населенням зростає у геометричній прогресії, згодом сукупність вимог перетворюється на певну критичну межу. У цій ситуації на політичну арену виходять альтернативні партії, які втратили довіру електорату [1].

Шанталь Муфф у своїх роботах вказує на сприятливу роль розвитку лівого популізму в сучасній Європі та стверджує, що він здатний «оживити» політику, витіснену в сучасних демократіях неоліберальним менеджментом [3].

Дослідниця вважає спірним використання слова "популізм" виключно як негативного терміну. На її думку, у демократії обов'язково є популістський аспект. У своїх роботах вона пише про те, що демократія - це створення нації, а популізм, який відкидає будь-які інтерпретації, які попереджають про маніпулювання масами, і загрози, що походять від демагогічних лідерів, - це частина даного процесу, демократія - це визначення волі народу: формування колективної волі.

Одна з теорій, яку вивела Шанталь Муфф, полягає в тому, що політична приналежність ґрунтується на ідеї «нас» як протиставлення «їм». При цьому вона вказує на те, що при створенні нації необхідно визначити, хто такі ті «вони». У разі ідеології правостороннього популізму це зазвичай іммігранти, мусульмани чи іноземці [3].

З погляду вищезгаданих філософів, популістські рухи виконують позитивну функцію для демократії і змушують її більш ефективно виконувати запити населення.

Дослідник Ян-Вернер Мюллер прагне відобразити негативну сутність популізму.

У роботі «Democracy rules» науковець зазначає про дві риси, властиві всім популістським рухам. По-перше, це критика популістськими політиками правлячих еліт, які не справляються зі своїми обов'язками та діють не на користь «народу». Однак сам автор визнає, що ця риса є необхідною, але недостатньою для визначення популізму. По-друге, це те, що популісти монополізують право говорити безпосередньо від імені народу. Популісти наполягають на тому, що саме вони репрезентують «справжній» народ та його інтереси. На думку Мюллера, ця риса несе у собі серйозну загрозу демократичній системі. З одного боку, під сумнів ставиться така важлива риса сучасних ліберальних демократій, як плюралізм. Якщо є «народ», інтереси якого представляють популісти, то має бути і «НЕ-народ», який у логіці популістів права на представництво не має, тому що не має якостей, необхідних для приналежності до «народу» [4].

У ролі «НЕ-народу» у різних випадках можуть виступати етнічні меншини, заможні громадяни, захисники сексуальних та етнічних меншин тощо. При цьому органи державної влади у ліберальній демократії обов'язково мають репрезентувати все населення з різними волями, прагненнями та переконаннями. З іншого боку, у разі приходу до влади популісти одержують карт-бланш на будь-які волюнтаристські дії, прикриті «волею народу» [4].

Мюллер дає досить докладний розбір того, як популісти в країнах Латинської Америки та Східної Європи обмежують свободу слова і навіть ухвалюють свої конституції, ігноруючи права численних груп інтересів, які не згодні з цією політикою. Ці дії призводять до поступового винищення демократичних інститутів та поступального руху політичних інститутів у бік авторитаризму.

На думку Мюллера, популізм – це не просто критика еліт (що часто є виправданим). Швидше, це принципово антиплюралістична позиція: популісти претендують на те, щоб бути унікальним авторитетним голосом однорідного народу, який вони самі придумали. Мюллер наголошує, що згідно з цією логікою, якщо

популісти є єдиними справжніми представниками народу, програш на виборах повинен означати, що хтось (ліберальні еліти) щось зробив (сфальсифікував голосування), щоб перешкодити волі передбачуваної більшості.

Дослідник приходить до висновку: те, що популісти представляють як «мовчазну більшість», найчастіше є гучною меншістю, як у випадку і з трампістами, і з болсонаристами. І хоча меншості мають повне право заявляти про себе, фактична більшість зобов'язана перервати мовчання, якщо меншість стає антидемократичною і схильною до насильства [4].

Популізм є феноменом, який важко однозначно визначити. Багатоликість і багатоформатність цього явища ускладнює можливість його уніфікації. Одна з основних особливостей популізму проявляється в тому, що всі його визначення сильно залежать від умовностей. За їх відсутності розуміння популізму стає надто розпливчастим.

Список використаних джерел:

1. Laclau E. On Populist Reason. London: Verso, 2005. 276 p.
2. Mouffe C. For a Left Populism. London: Verso, 2018. 112 p.
3. Mouffe, S. (2014) Democracy in Europe: The Challenge of Right-wing Populism. URL: http://www.cccb.org/rcc_gene/mouffe.pdf.
4. Müller J-W. Democracy Rules / Farrar, Straus and Giroux, 2021. 256 p.

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИКЛАДНОЇ ЕТИКИ ТА ЕТОСУ НАУКИ В ПРОЦЕСІ МОРАЛЬНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Середюк Наталія Григорівна

ORCID ID: 0000-0003-4822-6159

кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу
досліджень наукових і освітніх методологій та практик
Центр гуманітарної освіти Національної академії наук України, Україна

В науковій діяльності моральна регуляція здійснюється двома шляхами: через *професійну етику* вченого та через *етос науки*. **Професійна етика** визначається характером взаємовідносин між вченими. Такі відносини, як і загалом інтеграція вчених в наукову спільноту, формуються на підставі солідарного прийняття ними певного етосу науки. Останній включає в себе комплекс пізнавальних й моральних регулятивів наукової діяльності, в основі яких лежать відносини між наукою та суспільством.

В той же час, розуміння практичного застосування моральних ідей та принципів нормативної етики в діяльності науковця надає **прикладна етика**, яка вивчає практичні моральні проблеми, що виникають в конкретних ситуаціях морального вибору та мають вигляд моральної дилеми з двома більш-менш рівнозначними й обґрунтованими рішеннями.

Проблематика етосу науки в науковому дискурсі найперше постала у роботах **Роберта Мертона**, який визначав **етос науки** як афективно забарвлений комплекс цінностей і норм у формі приписів, заборон, переваг та дозволів для вченого. Вони легітимуються у термінах інституціональних цінностей та передаються настановою й прикладом; підтримуються санкціями; інтерналізуються вченим у різному ступені й тим самим формують його наукову совість.

Згідно Мертона, існує певна **амбівалентність вченого**, яка полягає в тому, що у реальній повсякденній науковій роботі він постійно знаходиться в ситуації вибору між потенційно конфліктуючими імперативами поведінки, що йому приписується.

Дослідницька програма Мертона з вивчення нормативної структури науки за час свого існування зазнала гострої критики щодо емпіричної верифікації своїх положень, та попри це отримала свою реінтерпретацію в роботах **Бернарда Барбера**, **Нормана Сторера**, **Джона Займана** та інших.

В той же час як і Мертон, та незалежно від нього проблему моральної регуляції наукової діяльності та солідарності наукової спільноти досліджував **Майкл Полані**, який у своїй концепції «**особистісного знання**» стверджував, що будь-яке знання, яке набувається людиною, є особистісним в тому сенсі, що в ньому окрім явного компонента (наприклад, поняття, теорії) завжди присутній і неявний компонент (наприклад, навички, майстерність), залежний від індивідуальних характеристик суб'єкта. І, навпаки, формування неявного знання є результатом присвоєння особистістю знання явного. Однак, особистісне знання не можна вважати суб'єктивним, оскільки воно підпорядковане незалежним від нього вимогам, але й об'єктивним його назвати не можна, оскільки воно керується персональною пристрастю й інтересами.

Знання, які одержуються в процесі наукової діяльності, як і сам цей процес, не

можуть бути деперсоніфіковані. Особистісне знання відображає не тільки дійсність, що пізнається, а й саму особистість, яка пізнає, з її індивідуальним дослідницьким досвідом, особистісно-когнітивними механізмами пізнавальної діяльності, інтересом до нового знання, персональним підходом до семантичного трактування й використання теоретичних термінів. Неявний компонент особистісного знання містить не тільки навички, але й інші особистісні характеристики вченого, такі як інтеріорізовану культуру поведінки та етику відносин, етичні регулятиви наукового пізнання, весь моральний досвід особистості.

ФЕНОМЕН «СМЕРТІ БОГА»: ВІД РОМАНТИЗМУ ДО ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Шморгун Олександра Олександрівна

канд. філос. наук, старший науковий співробітник

ЦГО НАНУ, Україна

Доба постмодерну ознаменувалася у філософії багатьма «смертями»: «смерть автора», «смерть суб'єкта»... нарешті, як один із провідних концептів – чергова «смерть бога». Чергова, тому що знадобилися б чималі зусилля, аби порахувати скільки разів протягом історії людства «смерть бога» уже проголошувалась у тій чи іншій формі вустами митців, вчених та мислителів. Втім, найчастіше волення до «порожніх небес» асоціюються у нас із творцями доби романтизму, в якій, щоправда, в силу культур-історичних обставин її виникнення, затяте богоборство одних нерідко перепліталось з не менш затятим містичним богошукуванням інших. Однак, хоча у якості екзистенційної категорії «смерть бога» вважається вперше проголошеною вустами «людини-динаміта» Ф.Ніцше, уже Генріх Гайне, геній якого, хоча і родом з романтизму, проте багато в чому вже переростає романтичний світогляд, у своїй розвідці «До історії релігії та філософії в Німеччині», сягає світоглядних узагальнень, що за глибиною філософського прозріння та «чорним гумором» на кілька десятиліть випереджають загальновідомий уривок №125 із «Веселої науки» Ф.Ніцше. Від своєї «колиски в Єгипті», розмірковує Генріх Гайне, майбутній Іегова здійснив шлях до грізного бога-царя народу Палестини, що зазнав численних впливів, зокрема і з боку асирійсько-вавилонської цивілізації, і зрештою переселився до Риму, «де зрікся своїх національних упереджень» і «проголосив небесну рівність усіх народів» [1, Т.6, с.92]. «Ми бачили, як він (бог – *О. III.*) все більше і більше одухотворювався, як він стогнав у блаженній розслабленості, як він зробився велелюбним батьком, загальним другом людства, благодійником всесвіту, філантропом... Все це нічим не могло йому зарадити. Чуєте брязкіт дзвіночка? Станьте навколішки... Це несуть святі дари помираючому богові» [1, Т.6, с.93]. Симптоматично, що на відміну від інших письменників «Молодої Німеччини», до яких належав і Генріх Гайне, Декретом союзного сейму від 10 грудня 1835 року були заборонені не лише уже видані його твори, а й усе, що *буде написано ним у майбутньому*. Не даремно основоположник класичного психоаналізу З.Фройд у своїй скандальній для свого часу праці «Майбутнє однієї ілюзії», присвяченій психоаналізу релігійної свідомості, говорячи саме про ті філософсько-світоглядні висновки, що мають впливати із запропонованої ним концепції релігії як дитячого неврозу нав'язливих станів, який людство має «перерости» так само як більшість здорових дітей переростають свої дитячі нав'язливі неврози, слідом за Генріхом Гайне закликає залишити небо у володінні «янголів та горобців», пропонуючи у іронічній манері німецького поета, смиренно задовільнитися мізерною роллю людини у величезному Всесвіті [6, с.121], і замість того, щоб морочити собі голову обіцянками «латифундії на Місяці», доходів з якої за життя нікому не доводилося бачити, як «чесний малоземельний селянин» обробляти поле, яке тебе годує, «переставши очікувати чогось від потойбічного існування й зосередивши всі сили, що вивільнилися, на земному житті» [6, с.136-137].

Разом з тим, сам З.Фройд не плекає зайвих ілюзій з приводу того, що людство коли-небудь зможе повністю відвикнути від «релігійного снодійного» і, тим паче, що процес цього відвикання буде безболісним [6, с.136]. Майбутнє «зникнення» релігії

все ж таки постулюється видатним психоаналітиком радше у якості певного ідеалу прогресивного суспільного розвитку, який навряд чи може бути досягнутий в осяжному майбутньому, що споріднює його погляди з аналогічним психо-позитивістським підходом до аналізу релігійної свідомості одного з найвидатніших українських мислителів, І.Франка. «Non Deus hominem sed homo Deum / ex nihilo creavit – в сих словах / лежить здобуток весь моєї праці, / науки й думки... О, щоб хоч в віщім сні / Я міг зирнуть на ті часи, коли... Коли у школах діти, / На торжищах дорослі мужі явно, / Свобідно зможуть повторять те слово! / Ох, та далекий ще, мабуть, той час!» [7, Т.4, с.13] – з сумом констатує І.Франко у своїй філософській поемі «Ex nihilo (монолог атеїста)», яка є яскравим свідченням того, що Україна аж ніяк не залишилась осторонь європейських процесів модерної секуляризації зі «смертю бога» у якості її основоположної філософсько-екзистенційної ідеї.

З іншого боку, повертаючись до постаті хрестоматійного провісника «смерті бога» – Ф.Ніцше, більшість коментаторів його творчості звертають увагу на те, якими страшними психологічними надривами супроводжується у нього переживання боговтрата європейською людиною. Адже напевне найчастіше цитований уривок із «Веселої науки» починається вигуками алегоричного персонажа – «божевільного»: «Я шукаю Бога!», що й дало підстави двом чи не найвідомішим у філософському світі дослідникам творчості німецького мислителя, які не випадково одночасно є й основоположниками філософської течії екзистенціалізму, К.Ясперсу та М.Гайдегеру, розмірковувати про своєрідне *богошукування* самого Ф.Ніцше, для якого проголошена ним «смерть бога» була лише відправною точкою, яка мала стати «діагнозом» безнадійно духовно хворої епохи, що знаходиться на межі чудотворного порятунку або остаточної загибелі.

Справді, подальше розгортання сюжету «смерті бога» у «Веселій науці» яскраво демонструє повну розгубленість і страшний психологічний дискомфорт, який відчуває людина після духовної точки опори, абсолютного ціннісного орієнтиру у нескінченно мінливому і багатовимірному світі. «Де Бог? – волає далі «божевільний», – Я хочу сказати вам це! Ми його вбили – ви і я! Ми всі його вбивці! Але як ми зробили це?.. Що зробили ми, відірвавши цю землю від її сонця? Куди тепер рухається вона? Куди рухаємось ми?... Чи не блукаємо ми, наче у безкінечному Ніщо? Чи не дихає на нас пустий простір? Чи не стало холодніше? Чи не наступає все сильніше і більше ніч? Чи не доводиться серед білого дня запалювати ліхтар?... Бог помер! Бог не воскресне! І ми його вбили! Як втішимося ми, убивці із убивць! Найсвятіша і наймогутніша Істота, яка лише була в світі, сплила кров'ю під нашими ножами – хто змие з нас цю кров? Якою водою ми зможемо очиститися?...» [125, Т.1, с.592-593]. Саме тому, наприклад, К.Ясперс своїй роботі «Ніцше і християнство» прямо говорить про спробу Ф.Ніцше запропонувати секуляризовану версію християнської есхатології. М.Гайдегер, підводячи підсумок першої частини своєї програмної праці «Ніцше і порожнеча», що має назву «Слова Ніцше «Бог помер», зазначає наступне: «... достатньо буде замислитись над хоча б над тим, що говорить про смерть бога божевільний і над тим як він це говорить... Чи ця людина божевільна? Наскільки? Вона звихнулася. Бо ж зрушилася з площини колишньої людини, на якій ідеали, що втратили дійсність... видаються за дійсні... ця... людина... не має нічого спільного з поведінками байдикунів, що зібралися на майдані, «що не вірять» у Бога. Тому, що ці люди не вірять у Бога не тому, що він як такий втратив для них достовірність, а тому, що вони самі відмовились від можливості вірувати і вже не можуть шукати Бога... На противагу їм, ця божевільна людина... – це та людина, що шукає Бога: гукаючи, волає до Бога» [9, с.77].

Коментуючи подібні підходи важливо відзначити, що як і сам Ф.Ніцше, так і більшість його філософських «критиків» відзначаються афористичним стилем філософування, що уже саме по собі породжує певну двозначність. Не кажучи вже про те, що всі сучасні «версії» філософії Ф.Ніцше, так чи інакше, намагаються «вписати» його вчення в реалії сьогодення, знайти в ньому відповідь на болючі питання трагічної долі людської цивілізації у XX та XXI століттях. Так, зокрема, не варто забувати, що період особливої зацікавленості К.Ясперсом та М.Хайдеггером творчістю Ф.Ніцше припадає на 1936-1940 роки – період дуже знаковий для Німеччини та й всієї Європи. Звісно, наразі я не буду торкатися численних дискусій стосовно зв'язків М.Хайдеггера з німецьким нацизмом та не менш складної теми філософії Ф.Ніцше «на службі» у нацистської ідеології. Однак, в цьому контексті передусім звертає на себе увагу твердження Ф.Ніцше про те, що незабаром настануть часи, «...коли йтиме боротьба за світове панування; вона йтиме в ім'я основоположних філософських учень» [5, с.321], яке також часто можна зустріти серед найбільш вживаних його філософських цитат. Саме цією думкою Ф.Ніцше підсумовує М.Гайдеггер свій «Європейський нігілізм», коментуючи її таким чином: «Справа, звісно, не у фактурі філософських учень... Сила «філософського» вчення тепер у тому, що воно як таке забезпечує для нової людини необхідну мета-фізичну компетентність, санкцію на охоплення світового цілого. Ніцше зовсім не мав на увазі, що боротьба за необмежену експлуатацію землі у якості сировинної бази та за холоднокрівне застосування людського матеріалу на службі волі до влади буде явним чином апелювати до якоїсь філософії в якості опори чи у хоча б у якості фасаду... Це не означає, що якась європейська нація покликана здійснити світове панування. Це означає, що новій людині епохи ідеологій просто нема чого більше робити на землі, окрім того, щоб укріплювати та увічнювати своє абсолютне панування над нею...» [5, с.312]. Впадає в око, що М.Гайдеггер не зовсім щирий у своїх філософських підсумках, адже сама Німеччина тих років була яскравим прикладом саме протилежних тенденцій. Однак, принципово важливо зазначити: пишучи ці рядки, М.Гайдеггер слідом за Ф.Ніцше фактично визнає, що християнська ідея, навіть у її модернізованій нео-романтичній формі фактично вичерпала себе як месіанський ідеал національної консолідації та засіб духовної мобілізації часів «Весни Народів». Звідси й відчайдушний пошук видатним німецьким мислителем на тлі «європейського нігілізму» 20-30-х років XX століття принципово нових морально-етичних ідеалів духовного відродження, які б не потребували спиратися на авторитет бога принаймні в його класичному християнському розумінні.

З іншого боку, один із відомих сучасних дослідників філософії Ф.Ніцше, нідерландець С.Шааб акцентує на її подібності до марксизму. «Марксова діалектика відчуження щодо її здійснення зумовлює найвищу міру негативності, що засвідчує пролетаріат зі своєю абсолютною втратою людськості й давніх людських цінностей. Той факт, що пролетарям нема чого втрачати окрім своїх кайданів і в той же час вони мають здобути світ характеризує тоталітарний вимір Марксового зняття кайданів із... революційних сил, – сил, які є рушієм знищення... ці сили відповідають тому, що Ніцше називає активним нігілізмом... Узгодженість Маркса і Ніцше видається більшою, аніж вона є насправді... у Ніцше звільнення деструктивних сил може бути логічною імплікацією, ба більше, симптомом нігілістичного процесу, тимчасом як сили та імпульс можуть, однак, потім ставати креативними, якщо вони знову пов'язуються і скеровуються активними *творчими* силами... Самознищення... жодним чином не є умовою, достатньою для творення» [10, с.107-108], – пише він на сторінках роботи «Нездатність забувати. Новий погляд Ніцше на питання про істину»,

аналізуючи схожість «проектів» марксівської та ніцшеанської переоцінки цінностей. Ключовим поняттям, яке фіксує цю схожість, на думку С.Шаапа, є так званий «активний нігілізм», що, на противагу «пасивному» нігілізму старого християнського світу, пов'язується нідерландським філософом із вивільненням революційної енергії, що знімає моральні обмеження, освячені християнством, щось на зразок знаменитого «якщо бога нема, то все дозволено» Ф.Достоевського, що активно впроваджується у соціальну практику.

Однак, як видно з наведеної цитати, С.Шаап обстоює думку, що якщо марксівський варіант «революції цінностей» однозначно запрограмований на тоталітаризацію соціальної реальності, де свобода творчої індивідуальності поглинається «масами» революційно налаштованого пролетаріату (що й показав радянський досвід побудови «нового світу» на руїнах старого), то аналогічна революція, здійснена самотужки Ф.Ніцше у його фундаментальній «Переоцінці всіх цінностей» (повний корпус якої, принаймні таким, яким його бачив сам німецький мислитель, так і не був ним завершений), потенційно здатна породжувати креативні ідеї саме завдяки усвідомленню ним небезпеки тотального руйнування всього соціального устрою доценту, що одночасно супроводжується духовним саморуйнуванням. Адже, згідно С.Шаапу, для Ф.Ніцше «...«смерть Бога» – це жодним чином не войовнича прокламація, не заклик, що має на меті без сумніву і поспішно покласти край впливу церкви та релігії. Щодо цього теза про «смерть Бога» – це просто чітке застереження. Войовнича позиція вважається з боку Ніцше небезпечною. «Смерть Бога» – це жодним чином не... проголошення війни... войовничий атеїзм не девальвує, але в решті-решт посилює реактивну роль, моралістичну роль релігії» [10, с.53].

Подібний коментар С.Шаапа своєю двозначністю іще більше заплутує і без того не прості «стосунки» Ф. Ніцше з християнством. З одного боку, його твердження про те, що німецький мислитель унікав різкої войовничої позиції стосовно церкви та релігії, як мінімум, недостатньо обґрунтоване. Адже, важко припустити, що вдаючись до теоретичних узагальнень такого високого системного рівня, С.Шаап оминув своєю увагою хоча б таке першоджерело, як знаменитий «Закон проти християнства», датований 30 вересня 1888 року (листок, на якому був написаний текст, був власноруч приклеєний Ф.Ніцше до рукопису роботи «Антихристиянин»), в якому звучить абсолютно безкомпромісна позиція саме «войовничого атеїста», втім, звісно, не в радянському, а у філософському сенсі цього слова.

З іншого ж боку, С.Шаап акцентує увагу на надзвичайно важливому вимірі ніцшеанської критики релігії – його пророчому застереженні стосовно «атеїзму навиворіт», що у своєму страшному догматизмі не лише не поступається підданому німецьким мислителем нищівній критиці християнству, а й навіть «перевершує» його, апелюючи до значно більш примітивних релігійно-міфологічних пластів людської психіки (що яскраво демонструють ідеології тоталітарних режимів ХХ століття), чим і пояснюється загальновідоме різко негативне ставлення Ф.Ніцше до марксизму, зведеного до рівня ідеології соціалізму.

Разом з тим, викликає подив, що С.Шаап, апелюючи до тоталітарної версії марксизму, що мала, по суті, так само мало спільного зі справжніми філософсько-економічними поглядами К.Маркса, як і образ «істинного арійця», створений німецькою пропагандою часів Третього рейху, із постаттю Ф.Ніцше, чомусь залишає поза увагою його світоглядні першовитоки. А між тим критика релігії раннім К.Марксом за своїм романтично-антикапіталістичним, майже художнім пафосом дуже нагадує пасажі із ніцшівського «Так казав Заратустра...» або «Антихристиянина»:

«Релігія – це зітхання пригніченої тварі, серце безсердечного світу, подібно до того, як вона – дух бездушних порядків. Релігія є *опіум* для народу. Критика скинула з кайданів фальшиві квіти, що їх прикрашали – не для того, щоб людство продовжувало носити ці кайдани, ...а для того, щоб воно скинуло ці кайдани і простягло руку за живою квіткою. Критика релігії звільняє людину від ілюзій... щоб вона оберталася навколо себе і свого дійсного сонця. Релігія є лише ілюзорне сонце, що рухається навколо людини до тих пір, поки вона не починає рухатися навколо себе самої» [2, с.512].

Блискуче гуманістичний смисл філософії К.Маркса схоплює видатний представник нео-марксизму Е.Фром, з робіт якого, зокрема, присвячених ранньому К.Марксу, яким він постає у своїх «Філософсько-економічних рукописах 1844 року», власне, і починається реабілітація марксизму у західній філософії, зняття з нього «матеріалістичного» тавра й очищення його від тоталітарно-ідеологічних нашарувань. «Мета Маркса полягала у духовній емансипації людини, у звільненні її від кайданів економічної залежності, у відновленні її особистісної цілісності, котра мала допомогти їй відшукати шлях до *єднання з природою та іншими людьми*, – пише Е.Фром на сторінках своєї програмної праці «Концепція людини у К.Маркса», – Філософія Маркса нерелігійною мовою означала новий радикальний крок вперед по шляху до індивідуалізму, тобто тієї мети, якою керувалося вся західна суспільна думка з часів Відродження, Реформації та до середини XIX століття» [8, с.377].

Однак, чи можна говорити про те, що сьогодні, у XXI столітті цей проект гуманістичної «переоцінки цінностей» нарешті завершено хоча б теоретично, не кажучи вже про «заземлення» його на рівень повсякденної практики масової свідомості? Іншими словами: чи справді «бог помер» і чи може він «померти» взагалі? Саме це запитання ставить перед собою і читачем сучасний представник нової хвилі своєрідного французького пост-постмодернізму (що характеризується критичними настановами тепер уже стосовно, колись здавалося, наскрізь і остаточно критичного «класичного» постмодернізму, одночасно прагнучи зберегти його конструктивні філософські надбання) М.Онфре у своєму філософському «Трактаті атеології (фізика метафізики)». І приходить до невтішного висновку: «... бог не є мертвим і не вмирає, попри те, що думали Ніцше і Гайне. ... тому що він не є смертним. Фікція не може померти, ілюзія не гине, дитяча казка не займається критикою власної фіктивності... Бог, змайстрований смертними за їхнім збиральним образом, існує лише для того, щоб зробити повсякденне життя більш стерпним усупереч спрямуванню всіх нас до небуття. Частина людей серед нас не може знести думки, що ми всі маємо померти, а тому починає вишукувати ілюзії... Адже Бог знищує все, що йому протистоїть, починаючи з розуму, самотійного мислення, критичного духу. Все інше відбувається за ланцюговою реакцією...

Останнє божество зникне разом з останньою людиною. А з нею – страх, боязнь, тривога – ті інструменти, якими створюються божества. Жах перед «нічим», нездатність інтегрувати смерть, як природний, неминучий процес, до якого треба підійти осмислено» [4, с.32-34].

Таким чином, М.Онфре формулює надзвичайно складну і першочергово важливу світоглядну проблему, від розв'язання якої зусиллями сучасної філософії, на мій погляд, напряду залежатиме виживання людства. Причому йдеться вже не про стоїчну позицію прийняття власної смертності, а про усвідомлення неминучості загибелі всієї людської цивілізації не в «астрономічній перспективі», а у дуже недалекому за мірками історії майбутньому, в результаті глобальних катастроф, спровокованих діяльністю людини «розумної», якщо вона нарешті не знайде в собі

достатньо духовної сили та мужності, щоб подивитися в очі смерті відкритими очима, що, своєю чергою, передбачає проходження через горнило ніцшеанського «нігілізму» як свого роду екзистенційного «відчаю», лише «по той бік» якого (згідно сартрівської версії екзистенціалізму) на людину чекає справжня свобода і можливість активно діяти в цьому світі, не ховаючись від реальності за трухлі церковні лаштунки посмертного воздаяння та вічного потойбічного життя.

Список використаних джерел:

1. Гейне Г. : собрание сочинений в десяти томах / Генрих Гейне. – [Ленинград] : Государственное издательство художественной литературы, 1956–1959.
2. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В.И. О диалектическом и историческом материализме / К. Маркс. – М. : Издательство политической литературы, 1984. – 636 с.
3. Ницше Ф. Сочинения : [в двух томах] / Фридрих Ницше. – М. : Мысль, 1990.
4. Онфре М. Трактат атеології : фізика метафізики / Мішель Онфре. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 216 с.
5. Проблема человека в западной философии : сборник переводов с англ., фр., нем. / Сост. и послесл. П.С. Гуревича ; общ. ред. Ю. Н. Попова. – М. : Прогресс, 1988. – 552 с.
6. Сумерки богов : Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж.П. Сартр : сборник. – М. : Издательство политической литературы, 1989. – 398 с.
7. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976-1986.
8. Фромм Э. Душа человека / Эрих Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с. – (мыслители XX века).
9. Хайдеггер М. Ницше и пустота / Мартин Хайдеггер ; [сост. О. В. Селин]. – М. : Алгоритм, Эксмо, 2006. – 304 с. – (Философский бестселлер).
10. Шаап С. Нездатність забувати. Новий погляд Ніцше на питання про істину / Сібе Шаап. – К. : Видавництво Жупанського, 2009. – 294 с.

СЕКЦІЯ XVIII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

АКАДЕМІЧНА КУЛЬТУРА ЯК КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Толмачова І.М.

кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри
педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської
обласної ради, Україна*

Черченко І.О.

здобувач освітнього ступеня магістр психолого-педагогічного факультету
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської
обласної ради, Україна*

Сучасна освітня галузь, як соціальний інститут, стала ініціатором нових поведінкових рамок учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти. Євроінтеграційні процеси актуалізують завдання побудови принципово нових моделей поведінки українського студентства, яке у своїй професійній та повсякденній діяльності орієнтується на морально-етичні цінності та виявляє академічну культуру.

Академічну культуру вважають окремою компетентністю, якою мають оволодіти всі здобувачі вищої освіти. Згідно з Законом України «Про вищу освіту» компетентність – це «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей» [4].

Феномен академічної культури розглядають у різних наукових галузях дослідники М. Вовк, Т. Добко, І. Забіяка, І. Пак, В. Ромакін, О. Семенов, Г. Хоружий, К. Шовш.

У соціології «академічну культуру студентства» розуміють як сукупність моделей поведінки, які формуються в академічному середовищі в процесі засвоєння ціннісно-нормативної складової освітнього простору, інтеріоризуються особистістю та знаходять прояв у повсякденних академічних практиках [3].

Культуролог О. Кравченко зазначає, що «поняття «академічна культура» покликане виявити ті особливості існуючих освітньо-наукових систем, які дозволяють сприймати їх як специфічне культурне явище» [2].

І. Забіяка характеризує академічну культуру як «систему цінностей, норм, правил, зразків поведінки, способів діяльності, принципів спілкування, що ґрунтується на педагогічно адаптованому досвіді наукової пізнавальної діяльності суб'єктів професіоналізації» [1, с. 148].

Доєднуємося до педагогічного тлумачення поняття, запропонованого В. Ромакіним, який визначає академічну культуру як інтелектуально-етичну систему цінностей, мотивацій, переконань та сприйняття, які визначають професійну

діяльність в освіті та науці [5]. При цьому основною складовою академічної культури, на його думку, є поняття академічної порядності, яка визначається як обов'язкове дотримання в процесі навчання, за будь-яких умов, п'яти фундаментальних цінностей: чесності, довіри, поваги, справедливості та відповідальності.

Галузь функціонування академічної культури – професійна діяльність в освіті та науці.

І. Пак узагальнено основні положення щодо академічної культури [3]:

1) академічна культура є історичним явищем, яке виникає на певному етапі розвитку цивілізації з появою перших європейських університетів, і саме з цього періоду з'являються зародки сучасної академічної культури;

2) академічна культура змінюється паралельно зі зміною соціуму як такого й, насамперед, під впливом трансформаційних процесів у системі вищої освіти;

3) академічна культура є символічним утворенням, і як система символів передається від покоління до покоління за допомогою мови;

4) є підстави розглядати академічну культуру як своєрідну інструментальну реальність, яка містить на рівні з функціонально корисними й дисфункційні елементи;

5) академічна культура в певному сенсі є явищем, що має психологічний характер.

Важливими складовими академічної культури виступають знання і переконання, якими керуються члени академічної спільноти у своїй повсякденній діяльності і які визначають їхнє духовне становище. Це передбачає нероздільність інтелектуально-раціонального, чуттєво-емоційного і вольового компонентів даного феномену. У цьому контексті особливого значення набуває академічна культура як система цінностей, норм, правил, принципів, зразків поведінки, яка базується на науково-пізнавальному досвіді.

Академічна культура виявляється в багатьох аспектах: в культурі розумової праці, етичній культурі, культурі академічного читання і письма, академічної комунікації, академічній інформатиці, академічному менеджменті та ін. [6].

На сучасному етапі проблема формування академічної культури в студентів знайшла своє відображення в наукових працях Н. Гордієнко, А. Прохорова, І. Сизової, І. Томашевської, О. Фаст та інших.

Безперечно, формування академічної культури у середовищі певного закладу вищої освіти – тривалий, системний, багатофакторний та поетапний процес, учасниками його є адміністрація закладу, викладачі та студенти. Формування академічної культури у здобувача вищої освіти залежить від його готовності до пізнавальної діяльності, що визначається двома умовами: наявністю необхідних базових умінь та знань, досвіду діяльності, а також бажання та інтересу до пізнання. Відповідно в здобувачів вищої освіти мають бути сформовані не тільки фахові вміння та навички, але й особистісні якості, система цінностей, ставлення до об'єктів пізнання та його результатів.

Створення та реалізація комплексу умов формування академічної культури в студентів сприятиме підготовці фахівців, які перетворюють інформацію у системні знання, критично й творчо мислять, поважають межі наукових досліджень представників професійної спільноти, успішно здійснюють академічну комунікацію на основі морально-етичних цінностей та діють у траєкторії академічного самоменеджменту.

Список використаних джерел:

1. Забіяка І. М. Теоретичні аспекти формування академічної культури студентів в умовах

- сучасного університету. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Луцьк. 2016. Вип. 51 (104). С. 144–150.
2. Кравченко О. В. Культурологія у вимірах традицій академічної культури. Культура України. Вінниця. Вип. 42. 2013. С. 439-450.
 3. Пак І. В. Академічна культура українського студентства: фактори формування та особливості прояву: дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. Харків, 2019. 251 с.
 4. Про освіту: закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws / card /2145-19> (дата звернення: 20.01.2023).
 5. Ромакін В. В. Мотивації, переконання та поведінка українських і американських студентів бакалаврату щодо норм академічної культури URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2010/136-123-6.pdf> (дата звернення: 20.01.2023).
 6. Семеног О. М. Академічна культура дослідника: європейський та національний контексти: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2021. 216 с.
 7. Хоружий Г. Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. Тернопіль: Навчальна книга. Богдан, 2012. 320 с.

ВИКОРИСТАННЯ ФАКТІВ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Величко Людмила Петрівна

ORCID ID: 0000-0002-1921-3669

доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу

біологічної, хімічної та фізичної освіти

Інститут педагогіки НАПН України, Україна

До ціннісних орієнтирів, на яких ґрунтується реалізація мети базової загальної середньої освіти, належить формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу. Отже, можна стверджувати, що ціннісний складник ключової компетентності учнів у галузі природничих наук має своїм підґрунтям патріотизм і громадянську відповідальність і виражається у любові до батьківщини в усіх проявах, у тому числі в почутті гордості за надбання вітчизняної науки і промисловості, розумінні їхньої ролі в суспільному розвитку.

Ознайомлюючись зі змістом чинних зарубіжних підручників хімії, помічаємо на їхніх сторінках імена вчених і винахідників як світового рівня, так і відомих переважно у даній країні. Будь-яке більш чи менш значне відкриття в науці чи технології персоніфіковане, описано його історію, наводиться портрет і біографія вченого. Зміст вітчизняних підручників нового покоління також поступово поповнюється інформацією про здобутки українських учених, належне місце у змісті підручників хімії посіли такі всесвітньовідомі вчені як В.Вернадський, Л.Писаржевський, І Горбачевський, М.Бунге, А. Кіпріанов та інші, але подекуди інформація про вчених є формальною, далекою від змісту конкретного навчального матеріалу, тому належного методичного ефекту не справляє. Про невикористані можливості курсу хімії для розкриття діяльності вітчизняних учених ідеться в низці методичних праць [1,2]. Наведемо кілька прикладів.

Під час ознайомлення із назвами хімічних елементів та неорганічних сполук основних класів варто привернути увагу до постаті А.Голуба, професора Київського університету імені Тараса Шевченка, фундатора сучасної української наукової номенклатури, продовжувача справи І.Горбачевського в царині розвитку наукової української мови. Зусиллями А.Голуба і його учнів було подолано зросійщення української номенклатури і наближено її до міжнародної, прийнятої науковою спільнотою всього світу.

Загострення енергетичної проблеми в нашій країні під час війни може спричинитись до формування в учнів почуття меншовартості, залежності від багатших на ресурси сусідів. Щоб не допустити цього, варто в різних темах нагадувати про потужний індустріальний потенціал України, що забезпечується вугіллям, залізними, марганцевими, урановими рудами, нафтою, газом, хімічною промисловістю. Остання виробляє хімічні добрива, пластмаси, хімічні волокна, барвники тощо. Розвивати цей потенціал, що занепадає в умовах війни, належить тим, хто нині навчається в школі, людям із почуттям громадянської відповідальності, які займають активну громадянську позицію.

Учням варто знати, що наша країна не завжди була позичальником нафти і газу, а навіть навпаки – забезпечувала ними інші території, оскільки мала величезні

поклади вуглеводневої сировини. Перший газопровід у Європі було побудовано 1949 року саме на території України, він простягався від містечка Дашава у Стрийському районі Львівської області до Києва. 1951 року газопровід було подовжено до Москви, далі -- до Мінська, Риги, Вільнюса, східноєвропейських країн. Упродовж 30 років газопровід Дашава-Москва залишався найбільшим у Європі й був основною магістраллю постачання природного газу, який використовувала половина колишньої країни - аж до практично повного виснаження покладів.

Історія добування й використання природного газу і нафти на теренах України може стати темою міжпредметного навчального проекту (історія, географія, фізика, хімія).

Здатність учня оцінювати внесок українських та іноземних учених і винахідників у суспільний розвиток належить до компетентнісного потенціалу природничої освіти, який слід розвивати засобами усіх природничих предметів [3].

Список використаних джерел:

1. Величко Л. П., Вороненко Т.І. & Титаренко Н.В. (2017). Хімія в завданнях. 7-9 кл. Київ : Видавничий дім «САН».
2. Величко Л.П., Буринська Н.М., Лашевська Г.А. & Титаренко Н.В. (2013) Хімія в завданнях, 10-11 кл. Київ: Педагогічна думка.
3. Нова українська школа: основи Стандарту освіти (2016). Львів. Н. р.

ВІДНОВЛЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ ФУНКЦІЙ В ОСІБ ІЗ АФАЗІЄЮ

Шостак Ольга Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-9858-7940

канд. філол. наук, старший викладач кафедри дошкільної педагогіки
і психології та спеціальної освіти імені проф. Т.І. Поніманської
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Миронець Богдана Вадимівна

здобувач вищої освіти педагогічного факультету
Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Поняття корекційного навчання увійшло в науковий обіг на початку ХХ ст., проте й на сьогодні дослідники в галузі спеціальної педагогіки продовжують вивчати теоретичні, організаційні та методичні аспекти навчання осіб з обмеженими психофізичними можливостями різних вікових категорій. До захворювань, що спричиняють високий рівень інвалідизації осіб працездатного віку і супутні порушення вищих психічних функцій, відносять цереброваскулярні ураження, пов'язані з вогнищевими ураженнями головного мозку, при яких особливо важко піддається корекції афазія.

Л. Андрусишина, С. Конопляста, І. Мартиненко, О. Приходько, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін. аналізували різні аспекти проблеми мовленнєвого спілкування у випадку розладів мовлення. Більшість наукових праць присвячено формуванню мовленнєвого спілкування в дітей. Проблема відновлення вербальної комунікації в осіб з афазією після інсульту зазвичай залишається поза увагою вчених.

Мета статті – розкрити поняття афазії та особливості корекційної роботи, спрямованої на відновлення мовлення у випадку даного порушення.

Термін «афазія» вперше використав французький лікар А. Труссо у 1864 р. [2, с. 297-298]. Афазія – це розлад або втрата вже існуючого мовлення. На відміну від алалії, коли мовлення спочатку несформоване, у випадку афазії вербальне спілкування втрачається після того, як мовна функція вже була сформована. Провідний дефектом при афазії – порушення комунікативної функції мовлення.

О. Лурія виокремив такі форми афазій: моторну (еферентну й аферентну), акустико-гностичну, акустико-мнестичну, амнетико-семантичну і динамічну. Акустико-мнестична афазія – наслідок ураження середньої скроневої звивини (позаядерних відділів слухової кори). У хворих порушена слухо-мовленнєва пам'ять; у деяких випадках – і зорові уявлення про предмет.

Аферентна моторна афазія виникає після ураження нижніх відділів постцентральної кори, що розташована біля роландової борозни. Основне порушення – кінестетична артикуляційна апраксія (ускладнений пошук окремої пози артикулятора для вимови відповідного звуку).

Динамічну афазію зумовлює ураження задньолобовових відділів головного мозку. Унаслідок цього порушується комунікативна функція мовлення. Хворі не можуть самостійно складати й відтворювати усні висловлювання.

Еферентна моторна афазія спричинена ураженням нижніх відділів премоторної ділянки (зони Брока). Центральний мовленнєвий дефект – кінетична апраксія артикуляції, що унеможливорює перемикання з однієї артикуляторної позиції на іншу.

При акустико-гностичній афазії можна спостерігати повну втрату розуміння мовлення, тому що мовлення сприймається як незрозуміла суміш звуків. У пацієнтів немає явних рухових порушень, тому вони часто не усвідомлюють, що в них наявний мовленнєвий розлад. Науковці виокремлюють такі основні ознаки синдрому сенсорної акустико-гностичної афазії: порушення всіх видів усного експресивного мовлення, читання та письма; порушення усного рахунку; порушення відтворення ритмічного малюнку; порушенням емоційно-вольової сфери.

Діагностика мовлення хворих з афазією передбачає вивчення усного мовлення (специфіки експресивної й імпресивної лексики); обстеження стану писемного мовлення (списування, письмо під диктовку, читання і розуміння прочитаного). Нейропсихологи також досліджують слухомовну, зорову, рухову пам'ять, праксис (оральний, мімічний, кистьовий, пальцевий, сомато-просторовий, динамічний).

Мовна логопедична терапія (speech-language therapy, SLT) – невід'ємна частина лікування афазії. Вона передбачає комплекс вправ, спрямованих на корекцію порушень, пов'язаних із різними мовними компонентами (фонологічним, семантичним та ін.).

Корекційна робота з логопедом складається з чотирьох етапів, кожен із яких спрямований на поступове відновлення мовленнєвої діяльності. Ефективний прийом відновлення – використання писемного мовлення. Чим раніше розпочати роботу з відновлення письма, тим швидше можна одержати результат, позаяк процес відновлення найбільш інтенсивно відбувається в перші 2–3 місяці.

Таким чином, відновлення мовлення у випадку афазії, зокрема й після перенесеного інсульту, цілком реальне. Насамперед вагоме значення мають систематичні заняття з логопедом. Відновне навчання при афазії являє собою комплексний вплив на мовлення, поведінку і психічну сферу людини загалом, що реалізується в таких напрямках: 1) відновлення мовлення як психічної функції, а не звикання чи пристосування людини з афазією до свого дефекту; 2) відновлення діяльності мовного спілкування, а не ізольованих сенсомоторних операцій мовлення; 3) насамперед відновлення комунікативної функції мови, а не окремих її аспектів; 4) повернення людини з афазією в нормальне мовленнєве середовище, тобто до своєї професійної діяльності [1].

Список використаних джерел:

1. Сулятицький І. В. & Кравець Я. Г. (2018) Соціопсихологічні засади роботи з афазією як типовим порушенням мовлення після інсульту. Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. Вилучено з: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/91/112>.
2. Шеремет М. К. (2014) Логопедія: підручник. 3-тє вид., переробл. та доповн. Київ: Видавничий Дім «Слово». 672 с.

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА ТА ЇЇ СУТНІСТЬ

Гапоненко Н.П.

ORCID ID: 0000-0002-3525-0697

спеціаліст, викладач вищої категорії

м. Кам'янець-Подільський, Україна,

Комарніцька В.В.

Студент здобувач освіти

ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна

Шевель М.О.

Студент здобувач освіти

ВСП Кам'янець-Подільський фаховий коледж

НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», Україна

Дистанційне навчання – це форма навчання з використанням комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, які забезпечують інтерактивну взаємодію викладачів та студентів на різних етапах навчання і самостійну роботу з матеріалами інформаційної мережі [1]. І це дійсно так, але з іншого боку слід зазначити, що по суті сама дистанційна освіта передбачає здобуття освіти без фізичної присутності здобувачів у навчальному закладі.

З наукових позицій А. Триндаде дав цікаве визначення цього поняття. Він наголошував, що дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Названий тип навчання дає змогу отримати освіту широкому колу людей, які мають певні обмеження задля очного навчання: йдеться про працюючих, військовиків строкової служби, інвалідів, в'язнів та ін. Значна кількість людей має вікові обмеження, через що цю форму навчання інколи називають освітою дорослих (adult education). Іншими словами, дистанційне навчання передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації [2].

Ми прекрасно розуміємо виклики часу з яким стикнулася Україна протягом останнього десятиріччя. Окремі регіони нашої країни були захоплені Російською Федерацією (Автономна республіка Крим, частково Луганська і Донецька області), потім нашу країну, як і весь світ охопила всесвітня пандемія COVID-19. І нарешті, повномасштабна агресія Російської Федерації з лютого 2022 року. Всі ці негаразди наклали певний відбиток на освітнє середовище. Українські діти стали заручниками цих процесів. Але, разом з цим, життя продовжується і готові знання слід передавати майбутнім поколінням. Ми є світками і учасниками дистанційної освіти з використанням різноманітних інтернет платформ. Натомість, ми зазначаємо, що така освіта передбачає високий рівень свідомості і бажання того хто навчається,

але вона дає змогу опановувати нові знання.

Роблячи висновок хочемо зазначити, що дистанційна освіта дозволить подолати негаразди і надасть можливість опановувати незвідане.

Список використаних джерел:

1. Дистанційна освіта. Інформаційно аналітичний портал. URL : <http://vnz.org.ua/dystantsij-na-osvita/pro> (дата звернення: 21.01.2023).
2. Триндаде А.Р. Информационные и коммуникационные технологии и развитие человеческих ресурсов / А. Р. Триндаде // Дистанционное образование. 2000. № 2. С. 5-9.

ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК РОЗВИТКУ ІДЕНТИЧНОСТІ ДИТИНИ

Явтуховська Анастасія Михайлівна

Студентка 1-БД групи

*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського», Україна*

Науковий керівник: Задорожна Ганна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-5327-3725

канд. пед. наук, викладач кафедри педагогіки, психології та фахових методик
*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського», Україна*

Вирішальну роль у розвитку особистості дитини, відіграють відносини з близькими та дорослими. В даний час проблема дитячо-батьківських відносин як фактора становлення особистості дітей в умовах сім'ї набуває особливої актуальності, оскільки є однією з найважливіших складових збереження здоров'я нації.

На думку М. Стельмаховича «Тіло, душа, розум – ось три кити батьківської педагогіки». Духовно-моральне виховання передбачає формування у дітей високої духовності та моральної чистоти. Складність цього завдання в тому, що воно вирішується, як правило, через добре поставлене в духовно-моральному аспекті життя сім'ї, суспільного ладу, вчинки людей, приклад батьків. Власне, духовність виховується духовністю, мораль – моральністю, честь – честю, гідність – гідністю [6, с. 56].

Реалізуючи ці напрями змісту виховання, особливу увагу приділяють вихованню у дітей любові до батьків, рідних, рідної мови, культури свого народу; поваги до людей; піклування про молодших і старших, співчуття і милосердя до тих, хто переживає горе; шанобливого ставлення до традицій, звичаїв, обрядів, до знання свого родоvodu, історії народу.

Ефективність виховання дітей у сім'ї залежить від створення в ній належних умов. Головна умова сімейного виховання – міцний фундамент сім'ї, що базується на її непорушному авторитеті, подружній вірності, любові до дітей і відданості обов'язку їх виховання, материнському покликанні жінки, піднесенні ролі батьків у створенні та захисті домашнього вогнища, забезпеченні на їх прикладі моральної підготовки молоді до подружнього життя.

Як відомо, взаємини між дітьми і батьками визначаються як особливого роду безперервні й тривалі міжособистісні стосунки, для яких характерними рисами є сильна емоційна значущість як для дитини, так і для батьків, також віковою змінністю, балансом позицій, потребою піклуватися та відповідальністю, яка зумовлює психічний розвиток дитини і її соціалізацію. Одним із важливих факторів розвитку ідентичності дитини є дитячо-батьківські взаємини, у процесі яких формуються провідні особистісні новоутворення дитини [1, с. 20].

Багато досліджень, які присвячені питанням дитячо-батьківських взаємостосунків, проводилися в контексті аналізу впливу батьківської поведінки на поведінку і формування особистості дитини.

В педагогічних дослідженнях А. С. Макаренко був одним з тих, хто

систематизував уявлення про батьківські позиції, окресливши їх «батьківським авторитетом» і виділивши декілька типів помилкового (авторитет придушення, відстані, педантизму, резонерства, підкупу) та істинного батьківського авторитету (авторитет любові, доброти, пошани) [2, с.300].

Дослідниця Л. Беньямін розробила модель взаємовідносин в діалозі «батьки – дитина», яка дозволяє охарактеризувати і проаналізувати поведінку батьків і дитини. Науковець також вивчає співвідношення самосвідомості дитини (як форми саморегуляції) і ставлення батьків до дитини: цей зв'язок розкривається як інтроекція (перенесення усередину) батьківського ставлення і способи управління поведінкою дитини. Так, зокрема, постійна критика по відношенню до дій дитини перетворюється в самосвідомості у тенденцію до самозвинувачення, домінування батьків у відносинах з нею, що в результаті призводить у тенденцію бути «господарем самої себе», а також жорстоке самокерівництво [1, с. 20].

Як важлива детермінанта психічного розвитку дитини взаємини між батьками і дітьми можуть визначатися наступними параметрами:

- характером емоційного зв'язку: зокрема, з боку батьків – емоційним прийняттям дитини, батьківською любов'ю, з боку дитини – прихильністю та емоційним ставленням до своїх батьків;
- мотивами виховання і власне батьківства;
- мірою включеності як батьків так і дитини у дитячо-батьківські взаємовідносини;
- задоволенням потреб дитини, турботою і увагою до неї зі сторони батьків;
- стилем спілкування та батьківською взаємодією з дитиною;
- способом розв'язання проблемних ситуацій, підтримкою автономії дитини;
- соціальним контролем: вимогами і заборонами, їх змістом і кількістю, способом контролю, санкціями (заохочення і покарання), батьківським моніторингом;
- ступенем вираженості стійкості і послідовності (суперечливості) у сімейному вихованні. Взаємовідносини між батьками та дітьми безпосередньо пов'язані з системою виховання у сім'ї [1, с. 20].

Для того, що краще розуміти всю важливість впливу сімейного виховання на розвиток ідентичності дитини доцільно згадати твердження педагога В. О. Сухомлинського, який підкреслював, що «виховання – це не який-небудь спеціальний, штучно організований «захід», це насамперед спосіб життя» [5, с. 458].

На нашу думку, ця теза чудово відображає «суцільний» характер впливу сім'ї на становлення та розвиток особистості дитини, зокрема для виховання дитини виключно важливе значення має не лише характер взаємин у сім'ї, а також такі важливі характеристики як: частота, модальність, спрямованість, які у сукупності створюють особливий, проте не завжди усвідомлюваний контекст, через який заломлюються вербальні впливи, зокрема настанови, поради тощо.

Сучасна психологічна наука розглядає виховання як двобічний процес, який визначається як двохсторонній процес, який з одного боку ґрунтується на тому, що дитина засвоює готовий соціальний досвід, а з іншого боку дитина сама активно включається у соціальне середовище, активно перетворюючи його, а також при цьому засвоює активно і вибірково з усього накопиченого досвіду людства те, що є співзвучним її внутрішнім інтересам [7, с.19].

Таким чином, дитина стає суб'єктом виховання у процесі свого розвитку. Розглянемо детальніше основні феномени, які характеризують сферу дитячо-батьківських взаємовідносин, насамперед, стилі батьківського виховання, батьківське ставлення в контексті розуміння того, які передумови вони створюють

для становлення «Я- дитини», розвитку її ідентичності.

Особливості вибору стилю сімейного виховання залежить від багатьох чинників, зокрема основними з них є: характер емоційних ставлень батьків до дітей, рівень психологічної готовності до спілкування батьків і дітей, а також спрямованості виховного впливу. Всі ці елементи, утворюють цілу систему виховання, яка включає у себе усвідомлення мети виховного процесу, завдань виховання, а також цілеспрямоване використання прийомів та методів, з усвідомленням того, що дозволяється, а що заборонено по відношенню до дитини [7, с.103].

Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, про те, що до основних складових взаємовідносин батьків і дітей можуть бути віднесені такі компоненти як батьківське ставлення, різновиди стилів виховання, а також характер взаємодії батьків з дитиною, які беззаперечно мають суттєвий вплив на особливості розвитку дитини, при цьому формуючи її особистість. Взаємостосунки батьків і дітей визначаються різними параметрами, зокрема зацікавленістю у спілкуванні, близькістю чи віддаленістю, включеністю у життя дитини, рівнем взаємин у дитячо-батьківських відносинах.

Список використаних джерел:

1. Алексеев Т. Ф. Тенденції розвитку і класифікація батьківсько- дитячих стосунків в умовах сучасної сім'ї. // Збірник наукових праць Української Академії державного Управління при Президенті України / За заг. ред. В.М.Князева, М.І. Пірен. К.: Вид-во УАДУ, 2001. Вип. 1"А". 192 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
3. Ковальов С. В. Психологія сімейних стосунків / С. В. Ковальов. К.: Наука, 2001. 95 с.
4. Петровський В. А., Польова М. В. Відчуження як феномен дитячо- батьківських відносин // Питання психології. 2001. № 1. с. 19-26.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1978. 263 с.
6. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка: навч.-метод. посіб. / М. Стельмахович. К., 1996. 180 с.
7. Флейк-Хобсон К. Розвиток дитини та її відносин з оточуючими / К. Флейк-Хобсон, Б. Є. Робінсон, П. Скін. М.: Серія «Майстри психології», 2003. 165 с.

ДІАЛОГІЧНІСТЬ В СТРУКТУРІ ХУДОЖНЬО-КОМУНІКАТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Тютюнник Марія Григорівна

викладач

Кропивницький музичний фаховий коледж, Україна

Науковий керівник: Стратан-Артишкова Т.Б.

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри мистецької освіти

Центральноукраїнський державний університет, Україна

Сучасні соціально-економічні процеси зумовили появу вимог щодо підготовки конкурентоспроможного, висококваліфікованого, інтелектуального, компетентного, творчо-дієвого фахівця, здатного демонструвати високий рівень професіоналізму, вибудовувати траєкторію власного саморозвитку, самовираження й самоактуалізації у професійній діяльності. У зв'язку з цим, перед вищою мистецькою освітою особливо гостро постала проблема формування художньо-комунікативної готовності, метою якої є підготовка фахівця, здатного виявляти суб'єктну активність у практичній діяльності, засобами мистецтва розкривати учням навколишній світ, благотворно впливати на розвиток їх особистісно-творчих якостей, спрямовувати духовний світ молоді у художньо-творче русло, сприяти гармонізації відносин з собою, з іншими людьми, зі світом. підтримати людину в людині, закласти в ній механізм самореалізації особистості [3].

Аналіз наукових праць з проблеми дослідження дав змогу констатувати, що існують різні підходи щодо визначення складного, комплексного, динамічного, багатогранного поняття «готовність».

Відомі українські вчені (педагоги, психологи), зокрема, І. Бех, С. Гончаренко, І. Зязюн, Г. Костюк, О. Мороз, І. Підласий та ін., розглядаючи «готовність» у педагогічному контексті, визначають це поняття, як результат професійного навчання і особистісного розвитку, умову успішного виконання будь-якої діяльності, ступінь мобілізації внутрішніх ресурсів особистості з метою ефективного вирішення завдань; як інтегративну особистісну якість, складне психологічне утворення, передумову ефективності діяльності; як професійно важливу якість вчителя, що впливає на успішність професійної адаптації [2].

Сучасні науковці-дослідники трактують поняття «готовність» як важливу інтегровану якість, стійку особистісну характеристику майбутнього вчителя, що виявляється в його здатності здійснювати ефективну педагогічну діяльність і є результатом процесу професійної підготовки вчителів у закладі вищої освіти (О. Комар); як сукупність професійно зумовлених вимог до вчителя (З. Курлянд та ін.); як складне особистісне утворення, інтегральну характеристику особистості, що є комплексним відображенням цілої низки особистісних рис і професійних якостей, необхідних для успішної професійної діяльності (В. Різник); як інтегративне особистісне утворення, як умову ефективної професійної діяльності фахівця (І. Гавриш); як складну інтегративну характеристику суб'єкта праці, що містить мотивацію, знання, уміння, досвід, які забезпечують досягнення високих показників при виконанні професійної діяльності (Н. Чорна).

Зміст і структуру готовності дослідники вивчають відповідно до конкретного

виду та змісту професійної діяльності, визначаючи характерні й універсальні для відповідної діяльності компоненти готовності, сформованість яких надає можливість майбутньому фахівцеві ефективно її здійснювати і виконувати.

У структурі готовності як складно структурованого утворення науковці виокремлюють такі взаємодійні компоненти: мотиваційно-цільовий, змістовий, операційний, інтеграційний (О. Пехота); мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційний (О. Комар); мотиваційний, когнітивний, процесуальний, рефлексивний (В. Староста), мотиваційно-вольовий, когнітивно-інтелектуальний, креативно-діяльнісний (Н. Чорна).

Актуальні питання професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядаються у наукових працях сучасних українських вчених, педагогів-музикантів (А. Зайцевої, А. Козир, В. Лабунця, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, Л. Паньків, А. Растригіної, О. Ребрової, О. Ростовського, О. Рудницької, Т. Стратан-Артишкової, О. Щолокової та ін.), розкриваються у наукових дослідженнях О. Горбенко (музично-виконавська компетентність), Л. Гусейнової (готовність до музично-інструментальної діяльності), П. Харченко (готовність до професійного саморозвитку) та ін.

Науковці підкреслюють, що невід'ємною частиною мистецької освіти, її сенсом й унікальністю є діалогічність, що передбачає комунікативно-діалогове спілкування з мистецтвом як активно діалогічного за своєю природою [4; 5; 6], і через нього, – з суб'єктом художнього спілкування. Діалогічність «пронизує і реальні діалогічні відносини з «приводу мистецтва», і внутрішні процеси осмислення набутих художніх вражень» [6, с. 62]. Діалогічне спілкування, зазначає О. Рудницька, – «складний, багатогранний процес, що охоплює взаємодію суб'єктів, обмін інформацією між ними, виникнення і ствердження близької для обох учасників позиції, вираження ставлення один до одного, взаємовплив та взаєморозуміння [6, с. 62].

Як особлива духовно-практична діяльність, процес художнього спілкування (діалог автора зі світом, з самим собою, інтерпретатора з автором, самим собою, аудиторією) характеризується не тільки інтелектуально-розумовими реакціями свідомості реципієнта, а й суб'єктивними переживаннями, емоціями, почуттями, бажаннями, прагненнями, можливостями, котрі дають установку до сприйняття і дії, мобілізують інтелект, актуалізують творчі сили особистості, спонукають до творчого пошуку, самопізнання, творчого самовираження (О. Шевцова).

Аналізуючи феномен мистецтва, представники філософської думки різних історичних періодів вказували на його комунікативну перевагу над іншими формами суспільної свідомості. Так, однією із основних функцій М. Каган визначає комунікативну (від лат. *communis* – спілкуюся), яка має поліфункціональний, інтегративний характер. Для педагогіки продуктивним є розуміння мистецтва як своєрідного «практичного людинознавства» (М. Каган), об'єктивно-суб'єктивної реальності, невід'ємної від творчості людини, з одного боку, і від культури – з іншого.

Відомо, що мистецькі твори виконують роль засобу спілкування, способу ціннісної орієнтації, інструменту пізнання, знаряддя практичного перетворення світу, що загалом складає організовану комунікативну систему, яка функціонує як специфічний «канал зв'язку» і вимагає, в свою чергу, для свого функціонування обов'язкової участі суб'єкта унікального способу людської комунікації, художнього спілкування і взаємодії, «художньої розмови», «розуміючого співпереживання» (В. Дільтей), «діалогу» як сутнісної характеристики розуміння музичного твору.

Долучитись до мистецтва – означає вступити в діалог «соціальних мов», стати причетним до «висловленого чужими словами» світу, пізнати міру причетності митця

до універсальї всесвіту, відчуті й усвідомити гармонію й ритм його душі у складній структурі художнього діалогу, осмислити життєві позиції і світосприймання, що є можливим за допомогою «вживання», своєрідного перенесення свого досвіду у досвід іншого і навпаки. У такий спосіб формується культура художнього сприйняття, здатність до художньо-діалогового спілкування-мислення, до творчого самовияву і самопізнання.

Факт діалогічності є визначальною сутністю і особливістю процесу художнього пізнання, яким притаманні такі атрибути людської свідомості й підсвідомості: ціннісне осягнення, емпатійне чуття, евристичне осягання, рефлексивний злет тощо. Саме у формі художнього спілкування реалізується духовний діалог на рівні художніх культур, художніх епох, художніх образів, виникає потреба у повторному спілкуванні з навколишнім світом через мистецтво, здатність переживати життя іншої людини зі своїми радощами, тривогами, інтересами, проблемами. У такий спосіб, виявляється гуманістична соціальна потреба, відбувається усвідомлення особистості як найвищої цінності, здійснюються спонуки до саморозвитку і самоформування, оскільки «дух животворить» (Г. Сковорода).

Через мистецтво, зазначає Л. Масол, людина самоактуалізується, усвідомлює власну унікальність [4]. Через мистецтво певної епохи і культури відбувається входження у «серце» цієї культури, не просто її пізнання, а емоційне, особистісне осягнення, здійснення діалогу, в процесі якого кожна культура глибше усвідомлює себе, свою унікальність, а також схожість з іншими культурами [8].

Оперативно відгукуючись на суспільні процеси і духовні запити людини, художні твори створюють «простір» у духовному світі людини, допомагають їй не тільки реконструювати й відтворити «людський феномен», здійснити «принцип рівності», а й «прожити» за допомогою уяви і фантазії різні «ролі», характери, ситуації, сюжети, відчуті свою причетність до всього того, що відбувається в світі [7].

Аналіз наукових праць з проблеми дослідження дав змогу узагальнити, що в структурі художньо-комунікативної готовності особливої важливості й значущості набуває здатність до емпатії, що виявляється в процесі художньо-діалогового спілкування. Як зв'язувальна й спільна ланка музичної і педагогічної діяльності, специфічні ознаки емпатії виявляються як у процесі художнього сприйняття-інтерпретації, так і у процесі художньо-педагогічної комунікації з учнями, у здатності створити відповідну атмосферу, розкрити світ художніх образів, вплинути на емоційно-ціннісну сферу, зрозуміти їх внутрішній світ, переживання, почуття, прагнення. Здатність до такого типу суб'єкт-суб'єктних відносин, до сприйняття унікальності й неповторності особистості учня, надання йому можливості бути самим собою, характеризує емпатію як професійно значущу особистісну якість майбутнього викладача музичного мистецтва.

Здатність до емпатії, як якісна характеристика майбутнього фахівця, трансформується у відповідні художньо-комунікативні вміння, репрезентується в практичній діяльності, формується у ній й, у такий спосіб, виступає важливим показником сформованості художньо-комунікативної готовності майбутнього фахівця.

Отже, художньо-комунікативна готовність зумовлюється здатністю майбутнього викладача музичного мистецтва до художньо-комунікативного діалогу, в процесі якого виявляються емпатійні якості, розуміння-осмислення художньо-інтонаційного сенсу музичного твору, індивідуально-творча інтерпретація, художньо-образне мислення, асоціативність, художнє перевтілення, ідентифікація, рефлексія.

Художньо-комунікативна готовність майбутнього викладача музичного мистецтва як інтегративне професійно особистісне утворення виявляється, з одного боку, як здатність майбутнього викладача музичного мистецтва адекватно сприймати, розуміти, інтерпретувати музичний твір, розкривати його художньо-образний зміст, здійснювати художньо-комунікативний діалог з автором музичного твору, з самим собою, а з іншого, – спрямовувати його на аудиторію, залучати у процес художнього пізнання-мислення учнів, сприяти їх духовному розвитку засобами мистецтва, усвідомленню себе як особистостей, осмисленню свого ставлення до мистецтва, до своєї професії, до навколишнього світу.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : У 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. – 342 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге доповнене і виправлене / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. А. Зязюн. – Черкаси : Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
4. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта : теорія і практика / Л. М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва : теорія і методика мистецьких дисциплін : [навч. посіб.] / Падалка Галина Микитівна. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
6. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посіб. / Оксана Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 358 с.
7. Сморг Л. Естетика : навч. посібник / Л. О. Сморг. – К. : Кондор, 2009. – 334 с.
8. Стратан-Артишкова Т. Б. Творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва: монографія. – Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 448 с.

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Сурело Євген Анатолійович

здобувач вищої освіти магістерського рівня кафедри педагогіки,
адміністрування і спеціальної освіти ННПІМП, учитель
*ДЗВО «УМО» НАПНУ, Комунальний заклад «Чаплинська середня загальноосвітня
опорна школа Дубовиківської сільської ради Дніпропетровської області», Україна*

У 2018 році вчительська спільнота ознайомила з програмою «Нова українська школа» у поступі до цінностей» [1], в якій задекларовано рух до формування й розвитку духовно-моральних цінностей отримувачів освітніх послуг. Зокрема в програмі зазначено що за теперішніх умов важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня української молоді, формування у неї стійкої системи глибоких морально-духовних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому.

Наприкінці XIX ст. починає розроблятися наука про виховання, частиною якої було духовне виховання. Її засновником у вітчизняній педагогіці був К. Ушинський, котрий писав, що традиційне народне виховання – це передусім виховання церковне; стародавня православна віра, «перетворившись на кров і плоть народу», за словами педагога, є найважливішим фактором виховання [94, с. 105].

Вивчення процесу духовного виховання велося також іншими видними педагогами, а саме: Х. Алчевська, Т. Лубенець, М. Корф, М. Пирогов та ін.

Фундаментальними духовно-моральними цінностями у роботах І. Огієнка (1882-1972) є християнські – Віра, Надія, Любов, втілені у реальну, а не уявну поведінку. Глибоке зацікавлення українською етнофілософією знайшло своє відображення у «філософських містеріях», «Українській культурі» [60] тощо. Залучення дітей до абсолютних цінностей можливе за умов їх виховання на народному ґрунті. Визначальними у цьому плані є його роботи «Навчаймо дітей української мови», «Хвалімо Бога українською мовою».

І. Сіданіч, у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що особливого значення І. Огієнко надавав усвідомленому формуванню у процесі духовно-морального виховання людини вміння прощати, бути милосердним. За словами вченого, бути милосердним – означає співчувати тому, хто в біді; намагатися зрозуміти причину будь-якого вчинку; осуджувати вчинок, а не людину; виявляти співчуття не словом, а ділом; ділитися всім можливим з усіма, хто потребує; допомагати духовно слабшому [2 с. 68].

У 1967 р. на Світовому Конгресі Вільних Українців був затверджений проєкт виховної системи Е. Жарського, який був розроблений з урахуванням традиційних та християнських морально-етичних цінностей українського народу, яким відводиться роль найважливіших засобів виховання [32].

Значущими у дослідженні нашого питання є педагогічні погляди Г. Ващенка, котрий у творах «Загальні методи навчання», «Виховання любові до Батьківщини», «Виховання волі і характеру», «Проект системи освіти в самостійній Україні» розробив основи української національної педагогіки, розкрив виховний ідеал, що ґрунтується а тих морально-етичних цінностях, які відповідають психології народу, його історичному шляху і розвитку.

Спираючись на багаті європейські народні традиції, в тому числі українські, Г. Ващенко доводив тезу: стійка мораль може ґрунтуватися лише на міцних християнських засадах, бо лише так «...можна збудувати позбавлену суперечностей ієрархію вартостей, що забезпечує гармонійність і суцільність характеру» [2, с. 67].

Вищими духовно-моральними цінностями за В. Сухомлинським є Добро, Краса, Довіра, Віра, Любов [91, с. 475].

- Добро – є цінністю функціонування людини у суспільстві. Правильне Бачення добра і зла, означає, що дитина приймає близько до серця те, що пізнає. Завдання батьків і педагогів «збудити» в дитячому серці прагнення творити добро не для людського ока, а для самого себе, із внутрішніх спонукань.

- Краса стверджує суспільну вартість людської екзистенції і виявляється у людських вчинках, міжособистісних стосунках.

- Довіра в контексті сімейних стосунків визначає готовність до сприйняття дитиною соціальних впливів.

- Віра – усвідомлення і реалізація власного життєвого покликання.

- Любов – як компонент людинотворення, визначає цілісно-смислову свідомість дитини.

Системний підхід до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей використав О. Ярмоленко, визначивши моральні цінності як цілісне надбання багатьох поколінь, які відображають їх позитивний досвід, духовно-моральну красу, менталітет [104, с. 16]. На його думку більшість морально-етичних цінностей мають загальнолюдський характер і не випадково відображені в заповідях християнства, народній творчості тощо.

У 2000 р. П. Щербань у «Національному вихованні в сім'ї» зазначив, що моральне виховання має бути спрямоване на формування у дітей та молоді моральної свідомості. Метою морального виховання є набуття молодшими поколіннями морального досвіду минулих поколінь. Основним завданням морального виховання є набуття знань про моральні засади, норми та правила суспільної поведінки виховання моральних почуттів, потреб і ставлення до навколишнього світу, формування стійких навичок та звичок моральної поведінки [101, с. 222]. У цьому плані провідна роль відводиться національній системі виховання, спроможній забезпечити глибоке осмислення і усвідомлення дітьми моральних та етичних положень, які за своєю суттю є загальнолюдськими.

У своєму дослідженні «Основи сучасного українського виховання», Ю. Руденко доводить, що вагомі результати у вихованні підростаючих поколінь досягаються тоді, коли в ньому домінують найвищі моральні цінності – любов до Бога, Батьківщини і рідного народу, визнання Добра [80, с. 5]. Досліджуючи українську етноідеологію дослідник звернув увагу на культивування різних духовно-моральних цінностей у мирний і воєнний час. Якщо у мирний час культивуються цінності любові до природи, підвищення матеріального добробуту народу, творчого ставлення до культури, глибокого пізнання світової цивілізації, то у воєнні часи перевагу мають цінності патріотизму, зміцнення національного духу, загартування молоді на військово-патріотичних традиціях минулого тощо.

Систематичне залучення до духовно-моральних цінностей здійснюється за допомогою пояснень, розповідей, лекцій, дискусій, рольових ігор. Така робота часто супроводжується удосконаленням знань про мораль та корекцію уявлень дітей про вимоги до власної поведінки через самооцінку і самоконтроль.

Список використаних джерел:

1. Програмою «Нова українська школа» у поступі до цінностей». <http://internat2.org.ua/programa-nova-ukra%D1%97nska-shkola-u-postupi-do-cinnostej/>.
2. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори. Київ: Радянська школа, 1949. 418 с.
3. Митрополит Іларіон. Християнські чесноти. Слово істини. – Вінніпег, 1949. Число 9/21. с. 7-10.
4. Сіданіч І.Л. Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (XX-перша чверть ХХІ століття: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2014. 611 с.
5. Жарський Е. Історія виховання. Тернопіль: Мандрівець, 1994. № 2. с. 45-49.
6. Сухомлинський В. Вибрані твори: в 5 т. Київ: Рад. шк., 1983. Т.2. 488 с.

ІНТЕРНЕТ В УКРАЇНІ: ВІД НАРОДЖЕННЯ ДО ПЕРСПЕКТИВИ

Анісімов Микола Вікторович

ORCID ID: 0000-0001-7159-3032

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
права та гуманітарних дисциплін

Льотна академія Національного авіаційного університету, Україна

Важливим напрямом сучасної історичної науки залишається висвітлення біографій вчених, дослідження впливу їхньої діяльності на розвиток різних галузей науки. У сучасній Україні збільшився інтерес до вивчення біографій діячів української наукової школи. Особливе значення мають наукові розвідки щодо історичних постатей, які не були належно висвітлені у попередні роки.

Академік В. М. Глушков належить до плеяди видатних учених нашого часу. Він є самобутнім дослідником, автором численних робіт з теорії автоматів, сучасній алгебрі, штучному інтелекту, системному аналізу, макромоделям економіки й інше. В. М. Глушков – один із зачинателів впровадження кібернетики в народне господарство. У його роботах утримується неоціненна інформація про розвиток, досягнення й помилки вітчизняної кібернетики й обчислювальної техніки.

Необхідно відзначити перших творців вітчизняної цифрової електронної обчислювальної техніки С.А. Лебедева, І.С. Брука, Б.І. Рамєєва, В.М. Глушкова, Н.Я. Матюхіна, Б.М. Маліновського, М.А. Карцева, О. Г. Куроша, З. Л. Рабіновича, С.М. Чернікова та ін. – чудової плеяді вчених з воістину унікального багатонаціонального сузір'я потужних талантів, що забезпечили зліт найважливіших напрямків науки та техніки в перші десятиліття ХХ ст.

Історія інституту кібернетики почалася з 1957 року. В цей період, на базі лабораторії обчислювальної математики та техніки Інституту математики АН УРСР, був заснований Обчислювальний центр Академії наук УРСР, перетворений в 1962 році в Інститут кібернетики, на який покладались завдання розвитку обчислювальної техніки і кібернетики та їх застосування в усіх галузях господарства, науки, оборони. Саме у згаданій лабораторії у 1950 році під час перебування її у складі Інституту електротехніки АН УРСР під керівництвом академіка С. О. Лебедева було створено першу в СРСР і континентальній Європі Малу електронну лічильну машину (МЕЛМ).

3 серпня 1956 р. за запрошенням академіка АН УРСР Б. В. Гнеденко він почав працювати в Інституті математики АН УРСР завідувачем лабораторії обчислювальної техніки й математики. Із цього моменту вся його діяльність нерозривно пов'язана з Академією наук Української РСР. Віктор Михайлович Глушков став його директором і завідувачем відділу теорії цифрових автоматів. Він розробив широку програму наукових досліджень, яка під його керівництвом успішно виконувалася й забезпечувала різке швидке нагромадження наукових результатів і ріст наукового колективу, успішне впровадження його розробок у народне господарство. Для вітчизняної науки кінця 50-х і початку 60-х рр. ХХ століття характерне зростання ролі прикладної математики й кібернетики. Саме в цей період В. М. Глушков тісно зв'язав свої творчі інтереси з розробкою теоретичних основ кібернетики й обчислювальної техніки. З 1957 р. вів дослідження в області теорії автоматів і проектування

обчислювальних машин. Це привело до створення загальної теорії цифрових автоматів, в основі якої лежить поняття цифрового автомата як обладнання для перетворення дискретної інформації, досліджуються способи завдання автоматів, їх властивості й вивчаються методи рішення завдань аналізу, синтезу й оптимізації автоматів. На початку 60-х рр. їм фактично була створена нова наукова дисципліна – теорія цифрових автоматів, що мала першорядне значення для синтезу кібернетичних систем і електронних обчислювальних машин. В 1962 р. вийшла у світ монографія В. М. Глушкова «Синтез цифрових автоматів». Головним результатом цієї роботи було створення методики синтезу цифрових автоматів, розробка формального математичного апарата, який дав можливість широкому колу розроблювачів ефективно застосовувати абстрактно-автоматні й інші алгебраїчні методи рішення завдань проектування обладнань обчислювальної техніки. Їм виконані не тільки глибокі теоретичні узагальнення, але й запропонована струнка та вимоглива методологія побудови кібернетичних обладнань. Почалися роботи по створенню локальних систем управління.

У жовтні 1962-ку В. М. Глушков виступав перед керівниками львівських промислових організацій, і його ідею про створення автоматизованих систем керування підприємствами (АСКП) підтримав Генеральний директор Львівського телевізійного заводу «Електрон» Петровський Семен Остапович. Він запропонував використовувати свій завод телевізорів як експериментальний майданчик по створенню першої АСУ.

Домовилися робити систему «Львів». У 1963-му на завод прибув перший десант співробітників Інституту кібернетики, щоб вивчити виробництво, бухгалтерію, документообіг. У 1968-м вони вже здали типову систему, що вирішувала п'ять завдань: керування процесом виробництва, починаючи від робочого місця, цеху, до рівня всього заводу; логістика керування матеріальними запасами; автоматизація бухгалтерії й фінансової діяльності; без паперовий документообіг і селекторні наради [8, с. 178].

У жовтні 1962-ку В. М. Глушков виступав перед керівниками львівських промислових організацій, і його ідею про створення автоматизованих систем керування підприємствами (АСКП). Його підтримав Генеральний директор Львівського телевізійного заводу «Електрон» Петровський Семен Остапович.

Домовилися робити систему «Львів». У 1968-м вони вже здали типову систему, що вирішувала п'ять завдань: керування процесом виробництва, починаючи від робочого місця, цеху, до рівня всього заводу; логістика керування матеріальними запасами; автоматизація бухгалтерії й фінансової діяльності; без-паперовий документообіг і селекторні наради.

Необхідно відзначити в цьому напрямку працювали і інші зарубіжні країни. Потрібно відзначити, що у період з 1957 року по 1977 рік у Інституті кібернетики вченими проводилися роботи з розробки локальних систем – прообраз сьогоденного Інтернету.

Історично склалось так, що автор теж був учасником і розробником «Першої комп'ютерної лабораторії» (1971 рік) в м. Кіровограді в Кіровоградському інституті сільськогосподарського машинобудування (КІСМ). У цей період у КІСМі при кафедрі «Автоматизації виробничих процесів» була відкрита лабораторія електронних обчислювальних машин (ЕОМ). У її складі були 7 аналогових машин МН-7, 2 клавішні машини «Іскра» і ЕОМ «Промінь-2» [5, с. 5]. До складу цієї лабораторії ввійшли два викладачі – В. О. Поярков – програміст; М. В. Анісімов – радіоінженер з електроніки;

один лаборант С. М. Чигрик – оператор машин МН-7 і «Промінь-2». У цій лабораторії проводилися практичні заняття з дисципліни, яка в той період читалася в інституті «Обчислювальна техніка в інженерних і економічних розрахунках». Після виконання лабораторних робіт студенти здавали залік за допомогою тестів. У цьому складі лабораторія проіснувала до 1974 р.

Другий приклад. Ваш покірний слуга з 19.08.1974 по 19.08.1975 роки працював старшим інженером з радіоелектроніки Кіровоградського технологічного інформаційно-диспетчерського сектору «Республіканського проектно-технологічного виробничого об'єднання».

Чому ми торкнулися цієї роботи й вирішили докладно про це написати. Наше завдання полягало в тому, щоб показати читачам, що й у нашій країні велися серйозні розробки по створенню умов розгорнутої мережі Інтернету. Ці дослідження практично перевірялися на конкретних роботах із впровадження їх на промислових підприємствах. І не даремно для досліджень академік В. М. Глушков вибрав Львівський телевізійний завод. Водночас хотілося б відзначити й «Авіа Ремонтний Завод» (АРЗ, м. Кіровоград) на якому вже у 1983 році випускали персональний комп'ютер (Ятрань) для навчальних цілей.

Рис.1. Структурна схема автоматизованої системи управління «Укрсельхозтехніки»

Тепер хотілося б, повернутися до тієї частини статті, де мова йде про «Кіровоградський технологічний інформаційно-диспетчерський сектор». Справа в тому, що на базі Укрсельхозтехніки був створений обчислювальний центр. На рис.1 наведена «Структурна схема автоматизованої системи управління «Укрсельхозтехніки». Цей центр був створений для прискорення збору інформації з усією областю та передачі її в міністерство сільського господарства. Яка інформація збиралася? Це інформація про стан машини тракторного парку. Тобто в процесі роботи тракторів, машин і всіх сільськогосподарських приладів потрібно було знати про те, що: 1. Який тип механізму, 2. Яка їхня наявність, 3. У якому вони стані, 4. Є заміна чи ні, 5. Строк роботи й можлива заміна. Ця інформація збиралася операторами в колгоспах, радгоспах і МТС і за допомогою периферійних пристроїв передавалася в районні центри. У районних центрах (у Кіровоградській області їх було – 21) інформація оброблялася за допомогою малих ЕОМ. Із усіх районів інформація надходила в обласний центр, де вона знову оброблялася й передавалася в Київ на центральний обчислювальний центр.

Інформація, яка надходила до Києва, оброблялася за допомогою ЕОМ і

виводилася у вигляді таблиць або графіків з урахуванням усіх показників (кількісний склад, вартість, одинична й загальна ціна й інші параметри).

Список використаних джерел:

1. Анісімов М. В. Шляхи розвитку обчислювальних систем в Україні: Наукові записки. / Випуск 186. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В.Винниченка, 2020. С. 10-13.
2. Малиновский Б. Н. История вычислительной техники в лицах.: К.: фирма «КИТ», ПТОО «А.С.К.». К 1995. 305 с.
3. Шевченко А.І., Сальников І.С. Ідеї академіка В.М. Глушкова і сучасні проблеми штучного інтелекту. К.: Інститут проблем искусственного интеллекта МОН Украины и НАН Украины «Искусственный интеллект». 2008. С. 6-18.

КОНТЕКСТНА МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ОФІЦЕРІВ

Бакунчик Лілія Михайлівна

ORCID ID: 0000-0001-5447-3303

науковий співробітник навчально-наукового центру

підготовки офіцерів для багатонаціональних штабів

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, Україна

Контекстна методика розвитку професійної доброчесності офіцерів у системі підвищення кваліфікації – це сукупність провідних методологічних положень згідно з вимогами аксіологічного, компетентнісного, системного, контекстного та суб'єктно-діяльнісного підходів до її розвитку, принципів і методів, методичних прийомів, засобів навчання та виховання офіцерів на основних етапах її розвитку в системі підвищення кваліфікації, що сприяє розвитку ціннісно-мотиваційних настанов, удосконаленню теоретичних знань і практичних умінь і здатностей, професійно важливих морально-етичних якостей доброчесної поведінки та діяльності, як суб'єктів військового управління.

Кілька зауважень щодо контекстності. Власне контекстність стимулює практичне мислення офіцерів. У зв'язку з цим «Одним із таких провідних напрямів є розробка такої методики, яка активізує мисленнєву діяльність студентів, стимулює суб'єкт-суб'єктні взаємини між учасниками процесу навчання, сприймає студентів суб'єктами навчальної діяльності» [1, с. 322].

Так, К. Хадсон і В. Візлер наголошують, що контекстне навчання здійснюється з використанням певних стратегій, які складають основу навчальної діяльності тих, хто вчиться. Зокрема, таких стратегій:

- 1) стратегія необхідності розв'язання проблеми;
- 2) стратегія необхідності, що навчальна діяльність і викладання мають відбуватися у різних ситуаціях – вдома, в спільнотах, на робочих місцях;
- 3) стратегія контролю та самоконтролю: вчити тих, хто вчиться, контролювати і спрямовувати власну навчальну діяльність, щоб вони стали саморегульованими суб'єктами;
- 4) стратегія набуття досвіду: закріплювати практичні дії тих, хто вчиться, у різноманітних життєвих контекстах;
- 5) стратегія командної роботи: заохочувати їх вчитися один в одного і разом;
- 6) стратегія об'єктивного діагностування результатів навчальної діяльності: використовувати автентичне оцінювання.

Дослідники пропонують три типи навчальних сценаріїв у контекстному навчанні – проєктні, цільові та орієнтовані на дослідження [2].

Розвиток професійної доброчесності офіцерів має проходити, на нашу думку, кілька етапів, що сприяє цілеспрямованому її розвитку як інтегрованої професійно важливої морально-етичної якості. Він має певну логічну послідовну виховно-розвивальну траєкторію: суб'єкт власної психічної активності – навчальна суб'єктність або суб'єкт навчальної діяльності – суб'єкт навчальної та квазіпрофесійної діяльності – суб'єкт військово-професійної діяльності в певних ланках військового управління.

Мета методики – цілеспрямований контекстний розвиток професійної доброчесності офіцерів у системі підвищення кваліфікації.

Завдання авторської методики такі:

1) розвиток цінностей і мотивації розвитку професійної доброчесності офіцерів у системі підвищення кваліфікації;

2) систематизація, конкретизація та поглиблення у них теоретичних підвалин професійної доброчесності як суб'єктів різних видів забезпечення життєдіяльності військовослужбовців;

3) цілеспрямований вдосконалення культури практичного мислення, системи умінь і здатностей професійно доброчесної поведінки та діяльності як суб'єктів військового управління за допомогою контекстних і проблемно-ситуативних методів навчання;

4) розвиток і вдосконалення у них професійно важливих етично-моральних якостей як суб'єктів різних видів забезпечення життєдіяльності військовослужбовців; зокрема, таких:

моральних якостей, які його характеризують «як соціального (конкретна особистість) і професійного (представник ЗС України) суб'єкта»;

моральних якостей, які його характеризують «як представника військового середовища (військово-професійний суб'єкт – офіцер)»;

моральні якості, які характеризують ставлення офіцера «до держави».

Реалізація методики відбувається протягом трьох етапів.

Перший – діагностувально-мотиваційний – етап, який спрямований на визначення сформованості професійної доброчесності офіцерів перед підвищенням своєї кваліфікації, з'ясування проблем і труднощів, з якими вони «зустрічаються» у фаховій діяльності, а також на розвиток цінностей і позитивної мотивації до розвитку професійної доброчесності та подальшого її саморозвитку як суб'єкта військово-професійної діяльності та певної ланки військового управління.

Основні завдання етапу такі: сприяти усвідомленню ними цінностей своєї військово-професійної діяльності як військового професіонала; розвивати позитивне ставлення до свого фаху, прагнення розвивати фахові знання, цілеспрямовано розвивати професійну доброчесність як суб'єкта військово-професійної діяльності; мотивування до активної навчальної діяльності у процесі підвищення кваліфікації.

Методичні прийоми вирішення цих завдань такі: навчальні бесіди, дискусії, заохочення, повчальні історії, які ґрунтуються на досвіді викладача, специфіці російсько-української війни.

Основними видами навчальних занять зі офіцерами на цьому етапі є лекційні, групові та семінарські заняття.

На *другому – теоретико-діяльнісному* – відбувається цілеспрямований розвиток теоретичних знань і практичних умінь і здатностей доброчесної поведінки та діяльності офіцерів у системі підвищення їх кваліфікації, у тому числі за допомогою спецкурсу шляхом творчого застосування контекстних активних видів навчальних занять.

Основними завданнями цього етапу є такі:

розвиток військово-професійних і фахових знань відповідно до специфіки військово-професійної діяльності;

систематизація та поглиблення їх теоретичних і практичних знань із теорії і методики забезпечення життєдіяльності військ та організації своєї військово-професійної діяльності;

ознайомлення офіцерів нормами та правилами законодавства України, що стосуються доброчесної поведінки та діяльності;

активізація гнучкості та критичності практичного мислення як офіцерів,

розвиток здатностей щодо управлінської діяльності офіцера – суб'єкта доброчесної поведінки та діяльності в процесі реалізації функціональних обов'язків.

Основними методичними прийомами виступають навчальна дискусія, навчальний тренінг, навчально-рольова і ділова гра, показ і демонстрація позитивних прикладів, особистий приклад викладача, перегляд відео матеріалів, контроль і самоконтроль офіцерів, самостійна робота, вивчення спеціальної літератури, навчально-пізнавальні ігри, презентації, навчальні бесіди та дискусії, тестування, самоконтроль, самооцінювання.

Видами навчальних занять на цьому етапі є лекція, групове, семінарське, практичне та самостійне заняття.

Третій – оцінно-результативний – спрямований на визначення розвиненості професійної доброчесності офіцерів за результатом підвищення своєї кваліфікації.

Основне завдання етапу таке: оцінювання та самооцінювання розвиненості професійної доброчесності офіцерів за результатом підвищення своєї кваліфікації.

Отже, авторська контекстна методика представляє сукупність концептуальних ідей розвитку професійної доброчесності офіцерів, принципів і методів, методичних прийомів, засобів та організаційних форм їх навчання та виховання на основних етапах її розвитку в системі підвищення кваліфікації, що сприятиме розвитку ціннісно-мотиваційних настанов, теоретичних знань і практичних умінь і здатностей, професійно важливих морально-етичних якостей доброчесної поведінки та діяльності, як суб'єктів військового управління.

Список використаних джерел:

1. Костюк Д. А., Ягупов В. В. Методика формування фахової компетентності майбутніх техніків-електриків сільського господарства. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки / гол. ред. Діденко О. В. 2015. № 1(74). С. 320–332. <http://lib.iitta.gov.ua/10448/>.
2. Devlin M., Samarawickrema G. The criteria of effective teaching in a changing higher education content. Higher Education Research & Development. 2010. Vol. 29, № 2, April. P. 111–124.

НАУКОВО - ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОРИТМІКИ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ДИЗАРТРІЄЮ

Баранець Яна Юріївна

ORCID ID: 0000-0003-0101-8571

старший викладач

Дніпровська академія неперервної освіти, м. Дніпро, Україна

Базовий компонент дошкільної освіти висуває важливі вимоги щодо мовленнєвої та комунікативної компетенції, а саме: «мовленнєва компетенція передбачає сформованість фонетичної, лексичної, граматичної, діалогічної та мовленнєвої компетенції» [3].

У спеціалізованих закладах створена система навчально-корекційної роботи з метою подолання мовленнєвих вад. Складовою частиною педагогічного процесу є заняття з логопедичної ритміки.

Все, що оточує нас живе за законами ритму. Будь - які ритмічні рухи активізують діяльність мозку людини. Тому з самого раннього дитинства рекомендується займатися розвитком почуття ритму в доступній для дітей формі – ритмічних вправах та іграх.

Логопедична ритміка розвивається і збагачується все новими знаннями, одержуваними шляхом дослідження різних функціональних систем дітей з мовленнєвою патологією, їх розвитку при наявності того чи іншого порушення.

Питаннями впливу логоритміки на корекцію вад мовлення у дітей займалися такі вчені як: Г. Волкова, М. Картушина, В. Тарасун, М. Шеремет, Е. Мастюкова, М. Іполітова, В. Грінер та інші.

Питаннями методичного забезпечення займалися А. Розенталь (методика музично – ритмічного виховання у Польщі) та А. Сиротюк (розвивальна кінезіологічна програма для дітей з мовленнєвими вадами).

Логоритміка ввбрала в себе комплекс занять з розвитку майже всіх функцій, які допомагають людині під час мовлення. Тому вона сприяє корекції всіх мовленнєвих відхилень. Це універсальні вправи, які допомагають корекційним педагогам прийти до своєї мети набагато швидше, а дітям легше впоратись зі своїми вадами в процесі гри. Логоритміка найбільш популярна при корекційній роботі з дітьми – дизартриками та дітьми з логоневрозом. Вона позитивно впливає на емоційно – вольову сферу, дрібну та загальну моторику, відчуття темпу і ритму, на настрій дитини.

У педагогічному аспекті логоритміка потрібна для того, щоб корекційна робота була більш ефективною. Саме тому вивчення використання логоритміки в системі корекційної роботи з дітьми з дизартрією є вельми актуальним на даний момент.

Мета роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні використання логоритміки як складової системи корекційної роботи з дітьми з дизартрією.

Теоретико-методологічна основа роботи використовує учіння І. Павлова та І. Сеченова про умовно – рефлексорні зв'язки; теорія І. Павлова, А. Леонтьєва та А. Лурія про взаємозв'язок загальної та мовленнєвої моторики; методика М. Картушиної «Методика логоритмічних занять з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення»; методика Л. Бонєва, П. Слинцова, С. Банків «Кінезитерапія»; принцип постановки звуків М. Піскунов, Г. Коряцька.

На сьогодні існує дуже багато порушень звуковимови, які відрізняються за механізмами і проявами, - це дислалії, ринолалії, заїкання, дизартрії.

Дизартрія – це порушення мовлення, яке виникає внаслідок недостатньої іннервації мовленнєвого апарату із - за органічного ураження ЦНС (центрального нервового апарату) та периферичної нервової системи.

Проблемами розвитку мовлення дітей з дизартрією займалися багато вчених: О. Мастюкова, Р. Бабаєнкова, М. Іполітова, Р. Мартинова, Є. Соботович, Г. Чиркіна, Л. Лопатіна та інші.

Провідною вадою, що призводить до виникнення дизартрії є рухові порушення загальної, артикуляційної та дрібної моторики.

Особливістю дизартрії є її нестійкий характер в сукупності з клінічними синдромами.

Е. Мастюкова, Р. Бабенкова, М. Іполітова, А. Спірина та ін. зазначали, що особливістю дизартричного порушення є патогенетична спільність з руховими розладами. Насамперед це артикуляційна, загальна та дрібна моторика.

Провідним порушенням при дизартрії є порушення звуковимови та просодичної сторони мовлення. Ці порушення залежать від характеру та ступеню ураження нервової системи.

У легких випадках мають місце порушення вимови окремих звуків, «змазане мовлення», в більш тяжких випадках – спотворення, заміни та пропуски звуків. Страждає темп, модуляція, виразність, мовлення стає нерозбірливим.

При тяжких ураженнях ЦНС мовлення стає неможливим із - за паралічу м'язів мовленнєвого апарату. Таке ураження називається анартрія.

В результаті аналізу науково-методичної літератури уточнено сутність, причини виникнення дизартрії, її класифікацію. Розширено знання щодо дизартрії.

Встановлено, що в наукових дослідженнях акцентується увага на необхідності вчасної корекційно-спрямованій роботі з виправлення вад мовлення у дітей з дизартрією. Але на практиці досі чітко не окреслено використання логоритміки та методичних підходів. Логоритміка впливає корекцію вад рухової, мовленнєвої та когнітивної сфери.

Список використаних джерел:

1. Авраменко Л.Ю., Остапенко Т.В., Свистун Г.М. Програма корекційних занять з ЛФК для дітей з дизартрією: метод. літ. Київ: ОСНОВА, 2015. 39 с.
2. Бабушкіна Р.Л. Логопедическая ритмика. СПб.: КАРО, 2015. 210с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти: затверджено наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.05.2012 р. № 615. 24 с.
4. Гандзюк С.В. Логоритміка – система рухових вправ / С.В. Гандзюк // наук. журнал «Дошкільне виховання» – 2012. – №1. – С. 28.
5. Дєдов О.В. Діагностика готовності дітей до школи: метод. посіб. Київ: Видав. дім «Слово», 2014. – 194 с.
6. Дідкова Л.М. Корекційна робота при дизартрії. Науковий часопис. Корекційна педагогіка / НПУ ім. Драгоманова. 2017. № 9. С. 62 – 68.
7. Марченко І.С. Педагогічні заходи з формування комунікативної поведінки дітей із дизартрією при ДЦП: навч.метод.посіб. Київ: Видав. дім «Слово», 2013. 96с.
8. Український логопедичний сайт [Електронний ресурс] / Режим доступу: URL: <http://http://www.logopedia.com.ua>. (Дата звернення 20.11.2019).

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Сун Ваньпен

магістрант факультету мистецтв

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Науковий керівник: Ткаченко Марина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-0574-6210

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри музичного мистецтва

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується потужними соціально-економічними перетвореннями, які потребують зміни світоглядних позицій і сприяють виробленню нових пріоритетів у всіх сферах суспільного життя та в освітній галузі зокрема. Проблема якісної підготовки випускників педагогічних закладів вищої освіти набуває особливого значення у зв'язку з їхньою майбутньою багатоаспектною діяльністю як в освітній, творчій сферах, так і в духовному житті особистості та суспільства в цілому. Враховуючи те, що фахові вимоги до педагога в сучасних вітчизняних закладах середньої освіти зазвичай виходять за межі традиційних, важливим завданням вищої педагогічної освіти стає формування особистості вчителя, здатного до постійного творчого зростання та саморозвитку.

Актуальність проблеми саморозвитку особистості також пов'язана з основними тенденціями розвитку сучасної системи освіти, для якої характерними є спрямованість на розкриття сутнісних особистісних параметрів майбутнього фахівця, розвиток його творчої індивідуальності, використання його природних сил. Саморозвиток особистості дозволяє йому аналізувати, оцінювати та оптимально реалізувати свої особисті та суспільні потреби в сучасних умовах. Тому вивчення механізмів та теоретичне обґрунтування сутності, змісту та умов саморозвитку здобувачів вищої освіти є для сучасної педагогічної науки важливим напрямом. Відтак, професійна підготовка має організовуватися на засадах пріоритетності розвитку суб'єктності майбутнього фахівця, актуалізації його духовного потенціалу, створення умов для його плідного творчого самовираження, що безпосередньо пов'язано з ефективністю підготовки до особистісного та професійного саморозвитку.

Останнім часом проблема саморозвитку також набуває все більшої актуальності у зв'язку із сучасними умовами в Україні та світі, ускладнені пандемією Covid-19, військовими діями, вимушеною тимчасовою еміграцією та суцільним переходом на online-формат. У зв'язку з цим одним із напрямів психолого-педагогічних досліджень є вирішення проблеми розвитку та саморозвитку педагога як особистості та професіонала.

Доречно зауважити, що в сучасному світі ідея саморозвитку розглядається як щось очевидне й само собою зрозуміле. Прагнення до саморозвитку є природною людською потребою, вихідним і природно-заданим станом. Світ не стоїть на місці, й кожна нова епоха висуває свої виклики і завдання, на які потрібно шукати ефективні рішення. Тому саморозвиток є життєво необхідною ознакою особистісного зростання як умови повноцінного функціонування людини в системі соціуму та професійної

діяльності.

Різні аспекти багатозначної проблеми особистісно-професійного саморозвитку вивчені доволі глибоко та повно. Системний та багатосторонній характер зазначеного феномену відзначається у багатьох наукових дослідженнях і має певну історію свого вивчення в різних науках про людину: філософії, психології, педагогіці тощо.

У філософському розумінні термін «саморозвиток» суголосний до понять «розвиток», «рух», «саморух». Він розуміється як поступальний рух та еволюція, перехід від одного стану до іншого. В сучасній словниковій літературі визначається як «розумовий або фізичний розвиток людини, якого вона досягає самостійними заняттями, вправами,... здійснюється власними силами, без впливу або сприяння яких-небудь зовнішніх сил» [1].

Саморозвиток будується на філософській основі саморуху і вважається вищим рівнем розвитку, на якому відбуваються спрямовані та усвідомлені зміни. Це підтверджують думки античних філософів Геракліта, Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура, Сенеки та інших про необхідність глибокого самопізнання задля вдосконалення особистісної моральної складової [2].

Роздуми про себе, самоаналіз та саморефлексія були предметом вивчення для середньовічних мислителів, що й сприяло плеканню культури саморозвитку, формуванню самостворювальної діяльності (Т.Аквінський, Д.Скот, У.Оккам, П.Абеляр та інші).

Ідеї гуманізму та енциклопедичні знання видатних представників епохи Ренесансу яскраво висвітлили майже необмежений простір для розкриття потенціалу людської особистості, саморозвитку, закладених природою здібностей, талантів, а самостворююча діяльність постала метою та змістом життя людини (Н.Кузанський, Дж.Мірандола, Е.Роттердамський, Т.Мор, Н.Макіавеллі та інші).

У Новий Час філософами-науковцями стверджувалася унікальність кожної людини, культивувалася самоцінність особистості, доводжуючи необхідність духовної роботи людини над самим собою (Ж.де Ламетрі, Дж.Берклі, І.Кант, Г.Гегель, Ж.Руссо, Л.Фейєрбах та інші).

Проблема саморозвитку людини не могла не хвилювати й вітчизняну науку. Саморозвиток як самовдосконалення та духовну роботу над пошуками й творенням себе розуміли такі вітчизняні філософи-мислителі й видатні діячі, як Г.Сковорода, Г.Щербацький, М.Гоголь, Т.Шевченко, П.Юркевич та інші. Так, на думку Г. Сковороди, людське життя має спрямовуватись на самопізнання, що неодмінно поведе за собою саморозвиток [3].

Відтак, філософський контекст щодо аналізу проблеми саморозвитку особистості вказує на розуміння зазначеного феномену як певної духовної та практичної діяльності, пов'язаної із самовдосконаленням та самотворенням людини; є метою й сенсом його існування та невіддільно від дослідження розвитку людини загалом.

Розгляд та аналіз проблеми особистісного та професійного саморозвитку отримала достатньо широке висвітлення в психолого-педагогічній літературі. Зазначена проблема знаходить свій відбиток у працях таких видатних учених, як Б.Ананьєв, В.Беспалько, Л.Виготський, П.Гальперін, В.Давидов, Л.Іваненко, Є.Ісаєв, Г.Костюк, О.Леонтьєв, С.Рубінштейн, О.Шрамко та інших. Науковці зауважують на суттєвій характеристиці саморозвитку, як на фундаментальній здатності людини ставати й бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення. Вчені розуміють категорію

«саморозвиток», як цілеспрямований, усвідомлений процес формування себе як особистості, що триває протягом життя і обумовлює якісний розвиток цілісної особистості [4;с.31]. Професійний розвиток визначають як постійний процес оволодіння професійно-необхідними новими, актуальними знаннями, вміннями та навичками, їх вдосконалення з метою опанування творчим рівнем виконання фахової діяльності [5].

У гуманістичній психології категорію «саморозвиток» пов'язано з ідеєю самоактуалізації. Слід зауважити, що в зарубіжній науковій термінології немає чіткого розмежування між категоріями «саморозвиток», «самореалізація», «самоактуалізація». Вище перелічені терміни використовують у своїх роботах такі психологи гуманістичного напрямку, як А.Маслоу та К.Роджерс. Теорії особистості зазначених авторів розкривають думку про прагнення людини пізнати сенс свого існування. Вчені розробили конструктивний підхід до особистості, за яким лише вона сама відповідальна за свій індивідуальний досвід, розкриття свого потенціалу, за самопроекування напрямів та способів особистісного зростання.

Згідно А. Маслоу, потреба в самоактуалізації є найвищим рівнем у піраміді потреб людини. Автор акцентує на тому, що, найкраще людині займатися тим, до чого в неї є здібності, або що є для неї найбільшою потребою. Саме у такому разі людина може актуалізувати свій потенціал [6]. Ці думки підтверджено ідеями К Роджерса про особистісний вибір власного життєвого шляху кожної людини, можливістю діяти на власний розсуд та мати власні уявлення й судження відносно себе, свого місця в світі, оточуючих людей тощо. Людські можливості мають проявлятися в дії. Саме вони складають процес, рух, постійне змінення та розвиток [7].

Отже, аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури щодо проблеми особистісного та професійного саморозвитку дозволяє розуміти його, як особливий вид діяльності, що передбачає спрямованість особистості на змінення самого себе, здійснення самотворення як суб'єкта професійної діяльності в розвитку. Автори вказують, що на розвиток особистості впливають взаємодія із соціумом, зв'язок із діяльністю та безперервна робота над власним внутрішнім світом у зв'язку із метою та завданнями життєдіяльності. Ефективність вирішення нестандартних життєвих завдань у постійно мінливих умовах сьогодення безпосередньо пов'язана з процесом та результатами особистісного та професійного саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Новий тлумачний словник української мови [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. К. : Аконіт, 2000. Т. 4. 2000. 941 с.
2. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін.; за ред. В.І.Ярошовця. К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. 774 с.
3. Гринів О. Історія української філософії. Львів : Тріада плюс, 2015. 302 с.
4. Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: Монографія / За ред. В.А.Ковальчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 204 с.
5. Цокур Р.М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки: Дис.. канд. пед. наук. О., 2004, 245с.
6. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality (2nd ed.). N.Y.: Harper & Row, 1970; СПб.: Евразия, 1999. 479 с.
7. С. Rogers. On Becoming a Person: A Therapists View of Psychotherapy. Boston, 1961; М.: Изд. группа «Прогресс», 1994. 480 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ УЯВИ У ДІТЕЙ ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ

Прохніцька Ярослава Олегівна

здобувач вищої освіти факультету педагогіки і психології
*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна*

Науковий керівник: Скорбатюк Надія Михайлівна

старший викладач кафедри педагогіки і психології
*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського», Україна*

Сучасне суспільство характеризується переосмисленням ціннісних орієнтирів та пріоритетів людського життя. Відповідно до цього змінюються і цілі освіти, які передбачають формування та розвиток інтелектуально розвиненої та творчої особистості.

Змістові та методичні особливості навчання першокласників у новій українській школі передбачають наявність у дошкільника своєрідних якостей та психологічних новоутворень. Серед них провідне місце займають творчість, креативність, творча уява. В оновленому варіанті Базового компоненту дошкільної освіти значну увагу приділено розвитку творчості дітей дошкільного віку. Однією з найважливіших цінностей дошкільної освіти вважається «розвиток творчих задатків, здібностей, талантів дитини» [2]. У переліку ключових компетентностей дошкільника названо особистісну, дослідницьку, мовленнєву, художньо-мовленнєву, логіко-математичну та мистецько-творчу (художньо-продуктивну, музичну, театралізовану), інтелектуальну, що мають продовження в освітньому процесі початкової школи та впродовж життя.

Але у практиці дошкільної освіти вивченню та розвитку творчості, креативності, творчої уяви дітей дошкільного віку приділяється недостатньо уваги. Творча діяльність неможлива без уяви, яку дошкільники використовують постійно у різноманітних ситуаціях: граючись, розповідаючи казки, розмовляючи про своє майбутнє тощо. Завдяки уяві дошкільник адаптується у соціумі, спілкується нарівні з дорослими. Зважаючи на це, особливої актуальності набуває проблема розвитку дитячої уяви, оскільки цей психічний процес є невід'ємним компонентом будь-якої форми творчої діяльності дитини та її поведінки загалом [1].

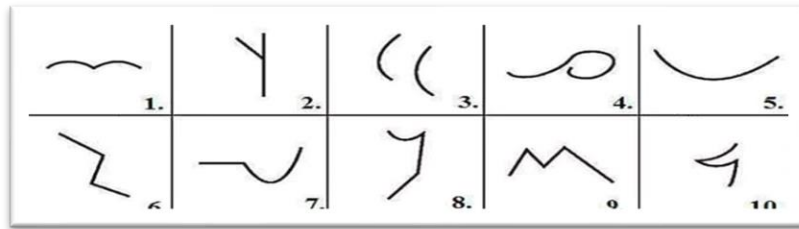
Одним із визначених нами завдань дослідження було вивчення особливостей розвитку уяви дітей старшого дошкільного віку. У експерименті брали участь діти старшої групи ЗДО №2 «Сонечко» в кількості 16 учасників. Відповідно до мети констатувального дослідження нами було проведено 2 серії експерименту. Перша серія спрямована на вивчення двох видів невербальних форм уяви: репродуктивної та творчої (продуктивної). Друга серія констатувального дослідження спрямована на виявлення особливостей і рівня розвитку саме вербальної уяви (фантазії).

У констатувальному дослідженні ми використали такі експериментальні методики: методика Е.П. Торренса «Неповні фігури» (модифікований варіант); методика О.Є. Кравцової «Де чие місце?»; модифікована гра «Якби...»; модифікована методика «Придумай казку».

З метою діагностики рівня розвитку творчої уяви використали індивідуальні завдання за модифікованим варіантом методики Е.П. Торренса – домалювати задану

фігуру так, щоб вийшла картинка (запропоновані фігури мають вигляд контурів елементів наочних зображень різного ступеня схожості з наочними зображеннями (рис. 1).

Рис. 1. Зразки картинок за методикою Е.П. Торренса

Методика Е.П. Торренса «Неповні фігури» (модифікований варіант) Інструкція: «Подивись, у мене тут чарівний аркуш. На цьому аркуші намальовані фігурки. Ти можеш, як чарівник, перетворити ці фігурки на будь-які картинки. Для цього ти домальовуй до фігурки все, що захочеш, але так, щоб у тебе вийшла красива картинка. Хочеш трохи побути чарівником?»

З метою діагностики рівня розвитку творчої уяви використали ігрову методику О.Є. Кравцової «Де чие місце?». Психологічний сенс даної методики полягає в тому, щоб подивитися, наскільки дитина зуміє проявити свою уяву в жорстко заданій наочній ситуації: піти від конкретності і реальності (наприклад, від питання дорослого), змодельовати в думці всю ситуацію цілком (побачити ціле раніше частин) і перенести функції з одного об'єкту на інший.

Стимульний матеріал. Для проведення цієї методики-гри підійде будь-яка сюжетна картинка (рис. 2.). Біля всіх зображених предметів розташовані порожні кружечки. Для гри також знадобляться такі ж за величиною кружечки, але вже з намальованими на них фігурками. Всі зображені в кружечках фігурки мають своє певне місце на картинці. Ігрове завдання. Дорослий просить дитину уважно розглянути малюнок і поставити кружечки в «незвичайні» місця, а потім пояснити, чому вони там опинилися.

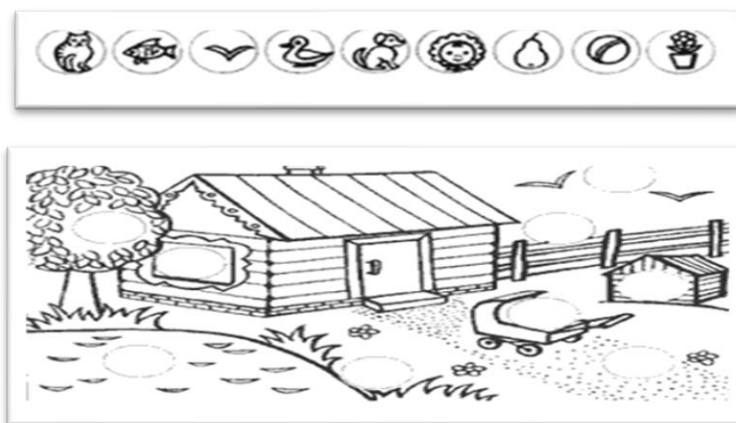

Рис. 2. Стимульний матеріал до методики «Де чие місце?»

Модифікована гра «Якби...» Метою цієї гри – є визначення рівня розвитку вербальної уяви дітей старшого дошкільного віку. Ця гра є модифікованою нами і проведена як діагностична. Експериментатор пропонує дітям пофантазувати на такі теми, як: «Якби я був чарівником, то...»; «Якби я став невидимим, то...»; «Якщо завтра випаде сніг, то...»; «Коли я виросту, то...».

Методика «Закінчи казку» спрямована на виявлення умінь у дітей старшого дошкільного віку створювати нову казку, формулювати її зміст, вигадувати героїв та можливі ситуації. За основу ми взяли методику «Закінчи історію», метою якої був розвиток мовлення. Ми її модифікували як діагностичний інструментарій. Методика «Закінчи казку» спрямована на визначення рівня розвитку вербальної уяви.

Згідно результатів проведеної методики Е.П. Торренса «Неповні фігури» найбільшу вираженість має другий рівень (37%). Це свідчить про недостатній рівень розвитку уяви, хоча діти цього рівня дуже уважні до різноманітних деталей, легко піддаються навчанню.

За результатами методики «Де чие місце?» найбільша кількість дітей показали 1 рівень розвитку уяви: у них виникали труднощі або не могли виконати завдання, їхні відповіді були далекі від оригінальності, швидкості вирішення, розміщували кружечки на їх «законні місця». Всього 35% дітей мали 3 рівень розвитку уяви: не мали труднощів у розміщенні кружечків та з легкістю пояснювали свої кроки.

Друга серія констатувального дослідження на виявлення особливостей і рівня розвитку вербальної уяви (фантазії) показала такі результати: за методикою «Якби...» найбільший виявився відсоток дітей із 4 рівнем розвитку уяви, фантазії (38%). Ці діти не виходять за межі ситуації, мало фантазують, для висловлювання їм не визначає знань, певного рівня розвитку мовлення. За методикою «Закінчи казку» робимо висновок, що діти мають середній показник розвитку уяви (32%). Вони мало фантазують, вносять власної ініціативи у свої розповіді, здебільшого копіюючи, наслідуючи когось.

Виявивши рівень розвитку уяви дітей старшої групи та виявивши недостатній її розвиток, ми поставили перед собою завдання вивчити педагогічні можливості використання казки для розвитку дитячої уяви, фантазії, творчості. Для того, щоб допомогти дітям побачити казку у новому ракурсі, дати поштовх для розкриття творчих здібностей, уяви, фантазії доцільним, на нашу думку, є застосування методики виховання казкою Л.Б. Фесюкової. Творчі методи роботи з казкою Л.Б. Фесюкової дозволяють більш широко та різнопланово використовувати улюблені дітьми тексти. Вважаємо вартими уваги такі методи роботи з казкою: знайомі герої в нових обставинах; колаж з казок; казка від лічилки; рятувальні ситуації в казках; казки про фантастичні країни; від крапочок до казок та інші.

Цікава і доступна розроблена Л. Фесюковою універсальна схема роботи з казкою: 1. Назва казки. 2. Моральний урок. 3. Виховання добрих почуттів. 4. Мовленнєва зарядка. 5. Розвиток мислення та уяви. 6. Казка і математика. 7. Казка і екологія. 8. Казка розвиває руки.

Після завершення експерименту нами було надано практичні рекомендації для розвитку уяви дітей дошкільного віку, які мають низький рівень розвитку уяви та індивідуальних особливостей. Запропоновані нами рекомендації сприяють вдосконаленню та розвитку уяви і фантазії дошкільників. Перспективу подальших наукових розвідок вбачаємо в апробації прийомів розвитку уяви дошкільників засобами казки та виявленні їх ефективності.

Список використаних джерел:

1. Гальченко В. М. Теоретичні аспекти формування творчих здібностей дошкільників. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. VI. Вип. 3. К., 2004. С. 90–97.
2. Державний стандарт дошкільної освіти : особливості впровадження / Упор.: О.Г. Косенчук, І.М. Новик, О.А. Венгловська, Л.В. Куземко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 240 с.
3. Павелків Р.В. Дитяча психологія: навч. посіб. К. : Академвидав, 2010. 432 с.

ПРО ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НООВИНАХОДІВ У ЛІКВІДАЦІЇ НЕБЕЗПЕКИ ЕПІДЕМІЇ ОЖИРІННЯ ТА ІНШИХ ПОДІБНИХ НА ВСІЙ ПЛАНЕТІ

Корсак Костянтин Віталійович

Д-р. філос. наук, професор
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

Кірик Тамара Вікторівна

канд. пед. наук, доцент
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

Редько-Шпак Леслава Вікторівна

Старший викладач
ПВНЗ «Київський медичний університет», Україна

Бойчук Олена Сергіївна

Старший викладач
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана, Україна

Корсак Юрій Костянтинович

канд. філос. наук, старший науковий співробітник
Інститут вищої освіти НАПН України, м. Київ

Ляшенко Лариса Миколаївна

канд. пед. наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Похресник Анатолій Костянтинович

канд. філос. наук, доцент, директор
Київський технікум електронних приладів, Україна

Для цієї нашої статті ми обрали нетрадиційну для українських науковців тему — аналіз стану розвитку на планеті «епідемії ожиріння» і сукупності пропозицій щодо можливих шляхів її подолання тими чи іншими методами. Нашою метою є констатація серйозності небезпек для здоров'я наступних генерацій, аналіз недоліків вже запропонованих засобів усунення епідемії, акцентування факту виявлення її справжніх причин та відсутність позитивних пропозицій щодо захисту всього населення планети. Тема відзначається високою комплексністю і досягнення задуманого можливе тільки поєднанням знань з багатьох наук і використанням мультидисциплінарного підходу.

Спершу кілька слів про особливості прогресивного хімічного й іншого забруднення середовища перебування людей в ХХ ст. Використаємо приклад з життя мешканців українського міста Чернівці. Там восени 1988 року спалахнула цілковито несподівана епідемія алопеції (облисіння), від якої найбільше постраждали не дорослі, а діти. У школах учителі змушені були вести уроки не для десятків, а для двох-трьох учнів, бо абсолютну більшість дітей перелякані батьки постаралися вивести якомога далі від ураженої нещастям центральної частини міста.

У ті часи в СРСР був проголошений і частково реалізований розквіт «перебудови і гласності», але, як і після вибуху 1986 р. на Чорнобильській АЕС, у державних ЗМІ замовчувалися і симптоми хвороби, і її перебіг. З труднощами й після ознайомлення з різними джерелами можна було віднайти вказівки на памороки, галюцинації, ураження сенсорної і моторної систем тощо. Ситуація була настільки критичною, що понад 150 дітей різного віку опинилися в кращих клініках Києва і Москви. У Чернівці прибув сумновідомий своєю боротьбою з «чорнобильською радіофобією» представник міністерства охорони здоров'я України Касьяненко й одразу ж категорично заборонив надавати будь-яку інформацію «невігласам»-журналістам і «заспокоїливо» розпочав закликати громадян «не розводити паніку, бо вона небезпечніша за будь-які епідемії».

Ці події привернули міжнародну увагу, тому цей унікальний феномен вивчала чимала група фахівців з багатьох країн. Аналізи чинників виявили, що у центрі міста були перевищені гранично допустимі концентрації одразу кількох токсичних елементів, а тому початкова кількість версій і пояснень перевищила 20. Поступово їх стало менше й урешті фахівці змушені були визнати, що отруєння було комплексним (названі барій, алюміній, свинець, талій тощо) й можливі їх сполуки. Ворогом №1 урешті визнали талій.

З енциклопедій переконаємося в тому, що талій є синьо-сірим, м'яким і непересічно отруйним металом (його гранично допустима концентрація у повітрі менша 0,1 мг/м³) з низькою температурою плавлення (303,6° С). В СРСР спершу зазвичай використовувався у вигляді водного розчину його солей (так звана «рідина Клерічі») для швидкої сепарації (розділення) мінералів за їх густиною, але пізніше виявився потрібним для чутливих елементів військової інфрачервоної апаратури та мало не в усій напівпровідниковій промисловості. Серед симптомів отруєння талієм (як і його токсичними сусідами у таблиці елементів) — ураження нервової системи, галюцинації, облісіння.

Першорядно важливим ми вважаємо той виявлений експертами факт, що більшість уражених алопецією дітей походила з «автомобільних» родин, батьки яких користувалися розповсюдженим у місті хімічним засобом для перетворення наявного поганого бензину у наддефіцитний високооктановий. Йдеться про серйозне явище, яке на початку II світової війни вплинуло на змагання британської та німецької авіації. Британський винищувач Супермарін Спітфайр отримав від американців високоякісний бензин, різко збільшив швидкість і зміг достатньо успішно змагатись зі славетним німецьким винищувачем Messerschmitt Bf 109.

Для усунення витоків епідемії Чернівці були максимально старанно очищені від бруду, в багатьох місцях зняли верхній шар ґрунту, використали спеціальні розчини й допомогу військових служб, закрили частину «підозрілих виробництв», а власники автомобілів припинили використовувати придбаний «по блату» розчин талію. Навесні 1989 року діти повернулися в школи. Хворих вилікували і волосся відросло, але частина матерів вказували, що ураження не зникло повністю, адже їхні діти все ще скаржилися на втому та біль у ногах.

Перу відповідального автора належать чимало статей і підрозділів у шести різних виданнях підручника «Основи сучасної екології», де вказувалося на те, що збільшення кількості різних за властивостями штучних речовин своїм цілковито неминучим наслідком матиме отруєння (пестицидацію) всього середовища перебування Ното на планеті. Явище синергії (поєднання) впливів різноманітних чинників може мати як посилення сукупного впливу двох чи більше чинників, так і їх часткове «взаємознищення» (от тільки другий варіант зустрічається незрівнянно

рідше від першого). Рамки тез не дають нам змоги навести приклади того, що множинність чинників мало не безмежно ускладнює виявлення серед десятків (насправді — ще більшої кількості) «агентів впливу» того, що в умовах нашого щоденного життя і праці є винуватцем №1. Зазвичай проходить багато років до моменту, коли загроза стає цілковито очевидною і нестерпною, а тому значні «наукові сили» скеровуються на «боротьбу» з нею.

Подібним чином розвивалися події навколо глобальної «епідемії ожиріння (obesity epidemic)», для ознайомлення з якою Інтернет пропонує понад 80 млн. матеріалів. Виник консенсус: це словосполучення описує збільшення відсотка населення з індексом маси тіла (ІМТ) понад 30. Неточний і загальновживаний показник ІМТ є відношенням маси у кілограмах до квадрату зросту в метрах. Для «нормальних» він перебуває у межах 18-25, для «повненьких» — в інтервалі 25-30, для відверто «жирних» (англ. — obese) цей показник перевищує 30. Факт збільшення відсотка останніх є вже незаперечним, хоч зі зрозумілих причин світові дані відзначаються невеликим запізненням. Обмежимося одним лише рис. 1 (Інтернет містить десятки подібних).

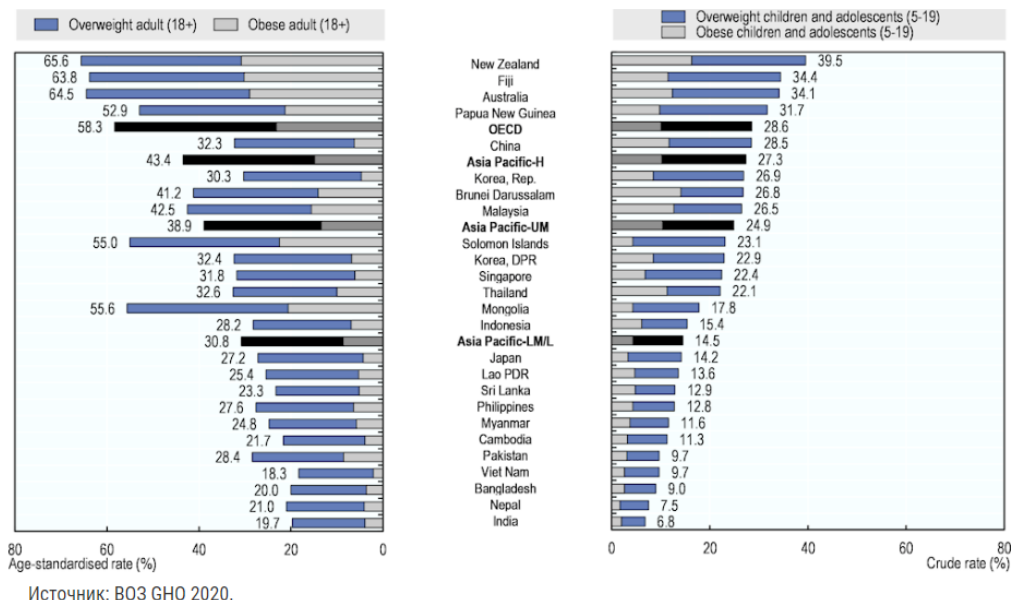

Рис. 1. Дорослі, діти і підлітки з надлишковою вагою чи ожирінням, 2016 р. [1]

Відмовимося від коментарів рис. 1, попередивши тільки про те, що різноманітні джерела подібних рисунків чи діаграм використовують різні дані, що спираються не на стандартні для всіх виміри і обчислення (приклад «інших» даних дає американське ЦРУ). Але загалом явище незаперечне, а тому і науковці-професіонали, і різноманітні експерти практично всіх країн детально вивчають його і навіть прогнозують майбутнє ([2; 3] та ін.). Зрідка нагадують, що перша критика на адресу «жирних» прозвучала ще на початку XIX ст. у найбільш благополучній у ті часи Великобританії з одночасною вказівкою на їх «неправильне харчування». Пізніше подібні погляди безперервно зміцнювалися і поширювалися у ЗМІ й наукових виданнях, а ближче до наших днів були доповнені твердженням про «недостатню фізичну активність».

З власних аналізів ми дійшли висновків, що в інтервалі 1995-2008 років у розвиненому світі трапилася якась дивна аномалія у житті і харчуванні населення майже всіх держав ОЕСР. Якщо середній для них показник ІМТ зріс за 1980-1995 рр. усього на три пункти (з 12 до 15), то за відчутно коротший час між 1995 і 2008 роком

підвищення склало аж 8 пунктів (з 15 до 23). Пояснень цього трикратного прискорення і його продовження, ми, на жаль, не відшукали в доступних джерелах, не кажучи вже про те, що останнім часом незаперечними лідерами у цій епідемії стали невеличкі державки Мікронезії, віддалені на багато тисяч кілометрів від материків з їх промисловими центрами і викидами різноманітних хімічних та інших субстанцій.

Спершу у своїх працях на теми екології ми висловили таке припущення: в кінці ХХ ст.. у межах «зеленої революції» були винайдені і масово застосовані у США і розвинених державах виключно ефективні хімічні засоби захисту рослин від хвороб і найрізноманітніших шкідників. Розпочалася і все ще продовжується глобальна «пестицидація» середовища постійного перебування людей. Ми й пояснили тогочасний розвиток епідемії ожиріння реакцією організмів Ното на усе більше надходження мікроскопічних доз тих штучних хімікатів, які істотно порушують все більше ланок метаболізму. Одночасно передбачили неминучу деградацію мислення, що й аналізували та описали у недавніх статтях про події останніх 15 років ([4] та ін.).

Поминаючи всі дискусії щодо винайдення ідеальних дієт, поширення спортзалів, скрупульозного підрахунку спожитих і витрачених калорій, нав'язування нафантазованих та ідеалізованих стандартів статури (чого варта «епідемія» поширення магічного співвідношення 90-60-90!) вкажемо найголовніше — преса та Інтернет заробляли свої гроші на пропаганді міфів, а все більше науковців світу вперто шукали пояснення вказаних нами й інших географічних загадок інтенсифікації епідемії. Зусилля виявились успішними й серед десятків потенційних інтенсифікаторів ожиріння були виділені найвпливовіші — гормоноподібні молекули фталатів, що покидають поверхню практично всіх «м'яких» пластиків [5].

Вказана стаття є своєрідним початком кращих і доступних узагальнень наукових досягнень останнього часу, адже містить огляд тих публікацій, які в сукупності розкривають загадку походження і невблаганного розвитку світової епідемії ожиріння. Зусиллями наукових груп з різних держав виявлено, що вона спричинена і підтримується виділенням в атмосферу і решту довкілля так званих «пластифікаторів» — групи речовин з властивістю пом'якшення пластиків і надання їм багатьох інших позитивних якостей.

З їх поверхні виділяються (фактично — випаровуються) невеликі молекули з десятком-другим атомів, що є похідними від фталевої кислоти. Страшна правда полягає в тому, що вони відзначаються високою подібністю до частини тих гормонів, що керують реакціями метаболізму в живих організмах (P.S.: потовстішали навіть миші та інші об'єкти біодосліджень, чия дієта має бути «абсолютною константою»). Прочитуємо прикінцевий висновок з виділеної статті: «Люди адаптовані до різних дієт незалежно від кількості самої їжі. До чого ми не пристосовані — так це до пластифікаторів і затверджувачів пластмаси, що не зустрічаються в природі. Щось у їхньому складі підштовхує людей їсти більше, ніж їм потрібно, ігноруючи вбудовані регулятори апетиту, які десятки тисяч років не давали розповніти нашим пращурам. Саме тому масові дієти та масове заняття спортом не загальмувало епідемію зайвої ваги і не завадило їй серйозно прискоритися в останній десяток років. Цілком уникнути попадання в організм таких сполук практично неможливо. Просто нагадаємо: мікропластик є скрізь, від Маріанської западини до найвищих гір. Ми отримуємо його з морепродуктами, водою з пластикової тари, з цукром, сіллю, медом, алкоголем і навіть повітрям. Причому з останнього надходить приблизно половина. Відразу скажемо: ходити в медичних масках не допоможе тому, що самі вони (хто міг би подумати), містять полімери» [5].

Автори цитованої статі лишаються не тільки повними песимістами, а й не

пропонують ні засобів повної ліквідації епідемії ожиріння, ні хоча б пояснень концентрації її ознак в населення Мікронезії й частини прибережних держав. Ми ж маємо досить фактів для відповіді на обидва запитання.

Пропонуємо пояснити мікронезійський феномен формуванням у Тихому океані «Великої сміттевої плями (Great Pacific Garbage Patch)» і кількох менших. Жорстке проміння тропічного Сонця формує з них своєрідний розосереджений «вулкан», який з колосальних площ виділяє газоподібні фталати разом з утворенням «мікропластикових» частинок, які вже окупували всю планету аж до висот стратосфери.

Вперше серед усіх відомих нам друкованих і е-видань ми пропонуємо засіб поступової повної ліквідації і «епідемії ожиріння», і процесів деструкції мислення Номо, і ліквідації абсолютної більшості загроз його існуванню. Чудо-засіб являє собою екологічно ідеальні виробничі й інші **ноотехнології** (чи **wisetechnology**), які надають людям все потрібне і одночасно виліковують всю біосферу від мікропластикових та усіх інших забруднень, що створили війни і промисловість індустріальної епохи. Зрозуміти наші пропозиції легко через достатньо уважне вивчення авторського рис. 2, який називаємо «засобом психологічного захисту українців», оскільки він містить ПРАВДУ і про минуле, і про майбутнє. Впевненість у майбутньому — основа психостійкості. Рисунок пропонує не тільки чітку вказівку на розвиток двох великих революцій на планеті (виробничої і світоглядно-гуманітарної), а й містить дуже стисле нагадування про 4 подвиги пращурів, здійснені за 15 000 років.

Початковим варіантом рисунка було графічне відтворення для потреб студентів великих текстових книг американського соціолога і футуролога Е. Тоффлера (1928-2016) про «три цивілізаційні хвилі». Він не помітив прихід 4-ої ноохвилі, тому всі численні подальші вдосконалення вже належать авторам.

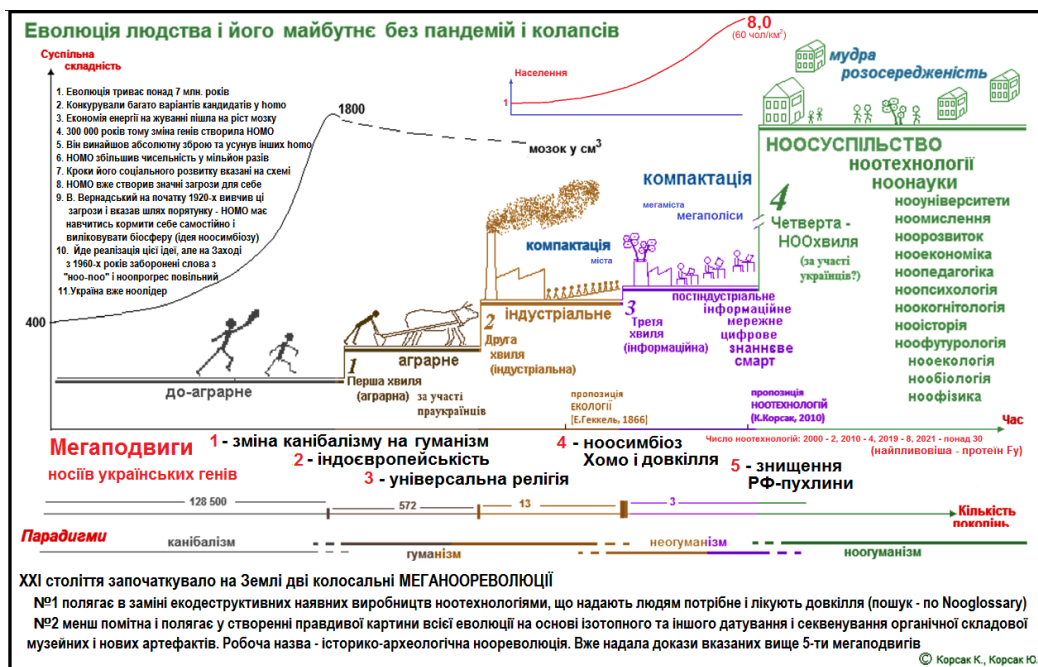

Рис. 2. Повна схема всієї еволюції Номо: і минулого, і ноомайбутнього

Для теми цієї нашої статті особливо важливим є факт виявлення науковцями з Німеччини явища перетворення синьо-зеленими бактеріями довільної органіки в

якісний **біопластик** з хорошими параметрами. До наших днів ці дослідження через генетичні модифікації дали змогу підвищити вміст біопластиків у тільцях «продуцентів» з сотих часток їх об'єму аж до 80-85% (що так переконливо засвідчує рис. 3 зі статті [6]).

Рис. 3. До генетичного втручання бактерії продукували мало біопластику. Змінені штами складаються переважно з нього

Він переконує в тому, що у разі продовження досліджень на сучасному рівні використаних та інших ціанобактерій можна отримати з первинних органічних продуктів біосфери (а їх щорічний обсяг через підвищення концентрації CO₂ вже зріс зі 120 до 160 мільярдів тонн) грандіозну кількість корисних речовин (названі ліпіди, жирні кислоти, малати, сукцинати і т.д.).

Тому вже настав спричинений глобальним ожирінням та іншими загрозами момент законодавчої заборони сучасного продукування третини мільярда тонн вбивчих пластиків з їх фталатами і переходу на ті, що зображені на рис. 3. Наголошуємо на тому, що на цьому шляху можна сподіватися на гарантований порятунок людства від епідемії ожиріння й багатьох інших.

В момент створення нашого тексту в швейцарському містечку Давос відбувається черговий Всесвітній економічний форум з «зірковою» участю України, для якого підготовлений і розповсюджений великий документ — The GLObal Risks Report 2023 [7]. Чудово, що в ньому третину сотні разів в позитивному сенсі згадана Україна з безмежною стійкістю її громадян, але якось навіть дивно, що там взагалі немає «понять з майбутнього» (відсутні слова не тільки з «поо-», а й «папо-»), а всі надії на світле майбутнє покладаються на цифровізацію та зернові потужності наших чорноземів. Схоже на те, що творці Доповіді-2023 отримали професію в часи «холодної війни» й переконані у вічній застосовності технологій і наукових лексиконів минулого сторіччя. Тому колосальною світовою помилкою стає повне ігнорування бактеріальної ноотехнології «протеїн Фу» [8], спроможної назавжди ліквідувати білковий голод на Землі разом з усім індустріальним тваринництвом та супровідною частиною всього сільського господарства.

Тому висновки з цієї статті разом з побажаннями для Давосу-2023 й подальших «світових форумів» ми висловимо таким чином: Доля (чи Бог?) зобов'язала Україну до чергового порятунку людства поширенням нооправди про його майбутнє (але на Заході ще півстоліття тому заборонили всі слова з літерами «ноо-» у виданнях зі світу Sciences&Arts)! Тому Номо й досі живуть у минулому, ігнорують **меганоореволюцію-1** як перехід до рятівних ноотехнологій і ноонаук (пояснення — через пошук по слову «Nooglossary» або лист на адресу kvkorsak@gmail.com), не кажучи про молодшу і більш повільну **меганоореволюцію-2**. Це створення цілковито нової сфери гуманітарних знань на основі ФАКТІВ, які надають ізотопні й інші датування і секвенування генів.

А головне в тому, що носії українських генів можуть вдруге здійснити повне

одуховлення людства. Цього разу — *нооодуховлення-XXI*.

Список використаних джерел:

1. Health at a glance: Asia and the Pacific 2020: measuring progress towards universal health coverage. OECDiLibrary. (URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/a47d0cd2-en/index.html?itemId=/content/component/a47d0cd2-en>) Appeal 15-01-2023.
2. Hart, D. (2021) Obesity, the Obesity Epidemic, and Metabolic Dysfunction: The Conundrum Presented by the Disconnect between Evolution and Modern Societies. Journal of Biomedical Science and Engineering, 14, 203-211. doi: 10.4236/jbise.2021.145017. (URL: https://www.scirp.org/journal/paperinformation.aspx?paperid=109087&utm_campaign=826331897_48172385728&utm_source=lixiaofang&utm_medium=adwords&utm_content=dsa-312568142813&gclid=EAIaIQobChMI2Z3DuNzG_AIVsxj7Ch0MKw2zEAAYASAAEgJxDfD_BwE)юї . Appeal 15-01-2023.
3. Andronik, V. (2019). Big Country: 39% of people in the WORLD are overweight, in Ukraine — 58% (URL: <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/bolshaya-strana-39-lyudey-v-mire-ime-yut-lishniy-ves-v-ukraine-58-1313228.html>) (12-08-2019). Appeal 15-01-2023.
4. Korsak K.V. & Boychuk O.S. (2018). Analysis of modern scientific data on the "Intelligence of mankind" / Wyshcha shkola — Higher school. No. 10(171). pp. 81-90 (in Ukrainian).
5. Berezin, A. & Orlov, M. (2023). Not fast food: ordinary plasticizers caused a worldwide epidemic of overweight (URL: <https://naked-science.ru/article/nakedscience/vsemirnaya-epidemiya>) 9-01-2023. (in Russian) Appeal 15-01-2023.
6. Koch, M. et al. (2020). Koch, M., Bruckmoser, J., Scholl, J. et al. Maximizing PHB content in Synechocystis sp. PCC 6803: a new metabolic engineering strategy based on the regulator PirC. Microb Cell Fact 19, 231 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12934-020-01491-1>.
7. The GLOBAL RISKS REPORT 2023. 18th Edition. Insight Report (URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf).
8. Nature's Fynd (Sustainable Bioproducts LLC) (URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Nature%27s_Fynd) Appeal 10-01-2023.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ОБРАЗУ «Я» У СТАРШОМУ ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Кльоц Наталія Анатоліївна

студентка 1-БД групи

*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського», Україна*

Науковий керівник: Задорожна Ганна Сергіївна

ORCID ID: 0000-0001-5327-3725

канд. пед. наук, викладач кафедри педагогіки, психології та фахових методик
*Комунальний заклад вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені М. Грушевського», Україна*

У контексті сучасної, досить динамічної соціально-економічної ситуації дуже актуальними для психологічної науки стають проблеми, пов'язані з виявом особистостей соціалізації та виховання дітей у різних умовах. Оптимізація процесу становлення особистості в дошкільному віці, зокрема сприяння соціалізації та розвитку самосвідомості дитини, що є значущими для її успішної та повноцінної самореалізації надалі, є пріоритетними завданнями дошкільної ланки сучасної вітчизняної освіти.

Людина постійно входить у ті чи інші форми суспільної практики. Це створює умови для розширення уявлень особистості про своє «Я» і подальшої самореалізації та самоствердження цих знань в системі суспільних відносин. Спілкуючись і взаємодіючи з соціумом, людина отримує знання про себе, як про суб'єкта діяльності, і, на основі цих знань формує свої подальші взаємини з соціумом. Таким чином соціальний досвід є провідною і необхідною умовою в розвитку соціальної складової самосвідомості особистості [6, с. 133].

Невід'ємною частиною самосвідомості особистості є самооцінка. У психологічних дослідженнях самооцінку розглядають у двох значеннях: як процес самооцінювання, та як відносно стійке і сформоване уявлення дитини про себе, тобто як продукт багаторазового і різноманітного оцінювання себе.

Об'єктом самооцінки можуть бути різноманітні сторони особистості: особливості побудови та перебігу діяльності, її результати, поведінка і взаємини, наявні здібності, інтереси і потреби, особливості характеру, темпераменту, інтелекту тощо. Основними вимірами самооцінки є ступінь адекватності, стійкість та висота [2, с. 136].

Формування адекватної самооцінки - найважливіший фактор розвитку особистості дитини, що є одним з показників готовності дітей до взаємодії з людьми, входження в соціум, систематичного навчання, відстоювання власної точки зору тощо [2, с. 45].

В старшому дошкільному віці виникає розщеплення образу «Я» на ряд форм. За різними підставами зазвичай пропонують дві типології форм образу «Я». З одного боку, виділяють «Я-реальне», «Я-очікуване», «Я-уявне». З іншого боку, виділяють «Я-фізичне», «Я-соціальне» та «Я-духовне» (кожне з них розпадається на низку часткових форм). Між цими підструктурами образу «Я» виникають досить складні взаємини, які можуть приймати характер протиріччя, подолання яких є необхідною умовою

особистісного зростання дитини [6, с. 33].

Джерелом розвитку особистості, починаючи з раннього дитинства, є сприйняття нею реакцій на її власні якості значущих для неї людей. Дитина сприймає себе опосередковано – через часткові точки зору інших людей.

Ставлення особистості розглядається як її суб'єктивний вибіркового зв'язок із значущими для неї об'єктами, як інтегральна властивість, яка виступає єдністю когнітивного, поведінкового та емоційного компонентів. Когнітивний – складають знання про об'єкт, оцінні судження про нього. Поведінковий – це готовність діяти певним чином стосовно об'єкта, який має для людини особистісну значущість. Емоційний компонент є провідним у ставленні і включає переживання, які пов'язані у людини з певним об'єктом чи подією. Співвідношення когнітивного та емоційного компонентів з віком змінюється. Чим молодша дитина, тим менш наявне в її ставленні знання і тим більшого значення мають емоції. Виходячи з цього, саме емоційне ставлення дитини дошкільного віку визначає її поведінку та особистісний розвиток.

Серед основних механізмів формування образу «Я», тобто власне самосвідомості особистості, є феномени суб'єктивного уподібнення і диференціації. В.В. Столін виділяє декілька феноменів формування образу «Я» [4].

По-перше, у процесі міжособистісної взаємодії дитина засвоює значущі для неї точки зору інших людей і, привласнюючи їх собі, формує уявлення про себе. У процесі прийняття точки зору інших дитина оцінює і себе, спираючись на ставлення інших людей. Дитина засвоює цінності, параметри оцінки і самооцінки, норми; образ самого себе, як носія певних здібностей і якостей; ставлення до себе батьків, що виражається ними за допомогою емоційних і когнітивних оцінок; спосіб регуляції поведінки дитини батьками та іншими дорослими, який стає способом саморегуляції.

По-друге, це пряме і непряме навіювання у процесі взаємодії дітей і дорослих предметом навіювання можуть стати різні феномени. Назвемо лише деякі з них: вольові та моральні якості, дисциплінованість, інтереси, оціночні характеристики та ін.

По-третє, величезну роль має трансляція дитині оцінок, стандартів. Дорослі, які виховують дитину, завжди озброюють її конкретними оцінками, способами, стандартами досягнення дій. Якщо всі вони реалістичні, тобто відповідають можливостям дитини, то досягаючи їх, вона підвищує і свою самооцінку, свій рівень домагань, формуючи тим самим позитивний образ Я.

По-четверте, це система контролю над поведінкою дитини, який може здійснюватися або по лінії надання автономії дитині, або по лінії жорсткого контролю. З точки зору несформованої самосвідомості важливо розуміти, як система контролю, яка використовується батьками, трансформується в систему самоконтролю за поведінкою у самої дитини. Можна стверджувати, що система контролю за дитиною, що використовується дорослими, впливає на становлення образу «Я» дошкільника [7, с. 124].

Розглядаючи проблему соціалізаційного процесу, М. Євтух розвиває діалогічну концепцію й відокремлює такі рівні цього процесу: відношення «я – я» – внутрішній діалог, умова формування самосвідомості та самооцінки дошкільника; в «я – ти» – царина формування морального почуття, почуття любові, ненависті, дружби; в «я – ми» – царина виховання у дошкільника національної свідомості, класового почуття, почуття гуртової солідарності; в «я – людство» – умова усвідомлення своєї приналежності до людського роду, джерело філософсько-історичних рефлексій; в «я – друга природа» – царина оцінки світу речей; в «я – природа» – царина прояву

найрізноманітніших інтересів дошкільника; в «я – універсум» – царина формування світогляду релігійних і філософських вчень [6, с. 112-113]. Цей підхід є своєрідним узагальненням сучасних підсумків аналізу, і постановку системи конкретно-наукових проблем її вивчення.

Соціальний розвиток дитини дошкільного віку є процесом поступового входження в нове соціальне середовище, під час якого доводиться послідовно долати різні фази свого становлення як соціальної істоти:

1) на першій фазі дитина дошкільного віку освоює різноманітні соціальні ролі (статеві, сімейні, громадянські; засвоює соціальні норми і культурні цінності, оволодіває відповідними формами і способами діяльності. Він реалізує об'єктивну необхідність проявити типову, характерну для більшості людей поведінку, намагається «бути, як усі». Це – фаза адаптації дитини дошкільного віку до соціуму, період втрати певних індивідуальних рис заради входження у бажану соціальну групу;

2) друга фаза породжується загостреною суперечністю між досягнутим дошкільником результатом адаптації і незадоволеною потребою проявити свою індивідуальність, виділитися з-поміж інших, проявити власне «Я» і зберегти своє обличчя, своєрідність, не розчинитися в соціальній групі:

3) на третій фазі відбувається інтеграція дитини дошкільного віку з групою ровесників: особистість дошкільника, що розвивається, прагне проявити індивідуальні якості, які відповідають груповим інтересам і водночас засвідчують її особистий внесок як члена колективу в загальну справу; завдяки трансформації «Я» у «Ми» відбувається зростання соціальної групи як спільності взагалі і кожного її члена зокрема [2, с. 168-169].

Таким чином, образ «Я» – це сукупність чуттєвих відчуттів, уявлень і характеристик образів своїх дій по відношенню до самого себе і інших. За допомогою сприйняття і розуміння іншого дитина приходить до розуміння себе. Самооцінка це компонент самосвідомості, що включає разом зі знанням про себе оцінку людиною своїх фізичних характеристик, здібностей, моральних якостей і вчинків.

Список використаних джерел:

1. Беленька Г. Стратифікація суспільства та діти в ньому / Г. Беленька // Дошкільне виховання. 2005. № 6. С. 10-12.
2. Говорун Т.В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я –концепції. К., 2002. 265 с.
3. Гордєєва Ж. В. Розвиток самооцінки у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: дисертація/ Ж. В. Гордєєва.- Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2007. 45 с.
4. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія / Т. В. Дуткевич. Київ : Центр учбової літератури, 2004. 368 с.
5. Дятленко Н.М. Психологічні умови розвитку самоповаги у дошкільників: автореф. дисс. канд. психол. наук: 19.00.07 / Н. М. Дятленко. К., 2002. 22 с.
6. Євтух М.Б. Соціальна педагогіка : підручник / М.Б. Євтух, О.П. Сердюк. Київ : МАУП, 2003. 232 с.
7. Корепанова М. В. Феномен образу «Я» і особливості його розвитку в дошкільному віці: навч. посіб./М. В. Корепанова.- Волгоград: Переміна, 2000. 120 с.

РОЗШИРЕННЯ ТЕМАТИКИ МАТЕРІАЛУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА»

Ничипорук Олена Миколаївна

старший викладач кафедри українознавства

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

У зв'язку з воєнними діями в Україні виникла потреба в розширенні тематики навчального матеріалу. Викладачами кафедри українознавства ВНМУ ім. М. І. Пирогова розроблено нову тему «Життя українців в умовах воєнного стану». До розробки такої теми викладачів спонукало те, що іноземні студенти (здебільшого студенти III курсу) виявляють занепокоєння щодо подій у місті, щодо повсякденного життя викладачів, з якими працювали раніше і з якими працюють онлайн зараз, друзів, знайомих. Студенти, які повернулися на батьківщину зразу після початку війни, але продовжують навчання у ВНМУ, спілкуються з одногрупниками, які зараз у Вінниці, а також із тими, хто змінив місце проживання й навчання.

Викладачі зазначили, що коли студенти підключаються до онлайн-уроку, то вітають один одного фразами « Слава Україні! Героям слава!», « Доброго вечора, ми з України» (хоча заняття проводяться здебільшого в першу половину дня), «Україна понад усе». Безумовно, нам, викладачам, чути це дуже приємно. Розповідають, звісно, англійською мовою про те, якою інформацією володіють. Потім ми разом перекладаємо, студенти записують простими, зрозумілими їм фразами українською.

На занятті вводиться нова лексика, відбувається робота зі словотворення, виконуються вправи. Зокрема, активний лексичний запас поповнюють такі слова: вкрити (укрити) – вкритий (укритий); укрити – укриття; повітря – повітряний; відбій; захоплювати – захопити; захопити – захоплений; окупувати – окупований; окупувати – окупант; окупувати – окупація – окупаційний; загарбати – загарбник – загарбницький; збивати – збити; збити – збитий; збити – збиття; ліквідувати – ліквідований; влучати – влучити; влучати – влучання; летіти – полетіти, прилетіти; прилетіти – приліт; визволяти – визволити, визволений, визволення, визволитель; руйнувати – зруйнувати; зруйнувати – зруйнований; руйнувати – руйнування, руїни; новий – відновлювати – відновити; відновити – відновлений; відновити – відновлення; будувати – побудувати, відбудувати; відбудувати – відбудований; відбудувати – відбудова; звертатися – звернутися, звернення; пошкоджувати – пошкодити, пошкоджений; пошкодити – пошкодження; страждати – постраждати; постраждати – постраждалий; поранити – поранений; вмикати – ввімкнути (увімкнути); відключати – відключити; відключити – відключення (студенти часто чують саме це слово, коли йдеться про електроенергію); бігти – біженець; переміщати – перемістити; перемістити – переміщений; внутрішньо переміщена особа; втрачати – втратити; втратити – втрачений; втратити – втрата; їхати – виїхати, в'їхати; виїхати – виїзд, в'їхати – в'їзд; співчувати – співчуття; волонтер, волонтерський рух; підтримувати – підтримка; психологічна підтримка; гріти – зігріти, нагріти, обігріти; обігріти – обігрів; ламати – зламати (не зламати); незламний – незламність.

Студенти-іноземці медичного закладу вищої освіти, добре знаючи значення морфеми «цид» (стрептоцид, сперміцид тощо), зразу розуміють слова «геноцид», «етноцид», «лінгвоцид». Вони складають діалоги, які, на їхню думку, можуть відбуватися між українцями, що живуть у різних містах; між українцями, які зараз в Україні, і тими, що виїхали за кордон.

Студенти читають і перекладають тексти, написані викладачем. Ці тексти містять інформацію, засновану на реальних подіях, життєвих історіях реальних людей. Проте імена героїв, місце перебування, назва населеного пункту бувають справжніми і вигаданими. У текстах є назви нових для студентів міст і невеликих населених пунктів. Раніше, до початку війни, іноземці знали здебільшого назви великих міст України. Зараз вони дізналися про Бучу, Бородянку, Ірпінь, Лиман, Бахмут...

У якості самостійної роботи студенти отримують завдання написати про те, які емоції вони переживають, коли читають про події в Україні, що думають про українців та майбутнє нашої країни.

Розширення тематики курсу з урахуванням сучасних подій в Україні сприятиме кращому розумінню ситуації, психологічного стану людини у стресовій ситуації, умінню підтримати та надати підтримку.

УКРАЇНЬКА НАРОДНА ПІСНЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Коваленко Аліна Олександрівна

здобувач вищої освіти факультету педагогіки та психології
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, Україна*

Науковий керівник: Бірюк Людмила Яківна

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки та психології
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, Україна*

В умовах Нової української школи одним з найважливіших завдань постає проблема виховання всебічно-розвиненої особистості кожного учня, формування творчого потенціалу та національної свідомості, розвитку та збагачення духовної єдності поколінь, збагачення внутрішнього світу дитини красою. Формування національних та загальнолюдських цінностей найдоречніше та найглибше може реалізовуватися через знання народної пісенної культури.

Пісенна культура українського народу споконвіку була невід'ємною частиною життя українців. До народної музичної творчості належать: думи, балади, пісні-хроніки, пісні про кохання і родинне життя, колискові, жартівливі, пісні-таночки, приспівки, коломийки, рекрутські, чумацькі, козацькі, пісні про панщину, пісні неволі й боротьби тощо.

Українські народні пісні багаті діапазоном мелодій, складом, ритмів, своєю структурою. Тому важливо вивчати пісенний спадок народу не тільки епізодично, а доцільно кожний етап уроку (хоровий спів, сольфеджіо, гра на дитячих музичних інструментах, слухання музики) будувати на народнопісенному матеріалі.

Спостерігається наявність посиленого інтересу вітчизняних дослідників до окремих аспектів даної проблеми. Серед них: проблеми виховання школярів на музичних пісенно-обрядових традиціях (О.Аліксійчук, Р. Дзвінка, Р. Осипець, О. Отич, Г. Падалка й ін.); шляхи використання народного музичного мистецтва рідного краю у вихованні молодого покоління (С. Борисова, С. Крамська, Л. Побережна, Л.Масол, В.Смирнова, Р. Ткач та ін.); етнокультурні особливості національних традицій, пов'язані із проблемою використання ідей народної педагогіки в освіті (В. Болбас, П. Ігнатенко, Ю. Руденко, З. Сергійчук, М. Стельмахович, Е. Сявавко, Д. Федоренко). До музичного фольклору, як важливого засобу виховання та навчання дітей, зверталось чимало відомих музикантів і педагогів (В. Верховинець, З. Жовчак, А. Іваницький, Ф. Колесса, З. Кодай, М. Леонтович, М. Лисенко, О. Ростовський, Я. Степовий, К. Стеценко та ін.).

Наявність цих досліджень свідчить про те, що актуальність використання української народної пісні в освітньому процесі потребує додаткових наукових досліджень.

Музична спадщина українського народу – це унікальне джерело історико-культурних досягнень, безцінний засіб збагачення сучасної української педагогіки. «Оскільки в народній пісні відображаються почуття народних мас, то можна сказати, що через неї ми безпосередньо розмовляємо з попередніми поколіннями», – зазначав

відомий український педагог Г. Ващенко [1, с.20].

Українська народна пісня формує розуміння краси навколишнього світу, зокрема природи рідного краю, виховує витонченість світосприйняття, розвиває духовні потреби й інтереси, творчі здібності, у результаті формує емоційно-естетичне ставлення до дійсності та мистецтва [2, с. 332].

Відомі композитори-класики наголошували, що народна пісня є не лише засобом формування вокальної компетентності учнів, розвитку музичних здібностей, а є найдовершенішим засобом суспільного і художнього виховання, тому більшість збірок, які включають в себе обробки українських народних пісень, вони присвятили дітям.

Виділяючи педагогічне значення народного пісенного мистецтва у становленні особистості та навчальне у формуванні вокальної компетентності В. Сухомлинський писав: «Мелодія і слово рідної пісні – це могутня виховна сила, яка розкриває перед дитиною народні ідеали і сподівання» [3, с. 208].

Збірник М. Лисенка "Молодощі", виданий 1875 р., є першим значним зібранням українських ігрових пісень і веснянок.

Одним із кращих творів у світовій музичній літературі для дітей вважається збірник Л. Ревуцького «Сонечко». Він містить 20 народних пісень для голосу з фортепіано, які розвивають вокальні здібності молодших школярів.

Дуже корисною і популярною, розрахованою на школярів, була збірка К. Стеценка "Луна". За основу шкільного хорового матеріалу композитор використав народну пісню. Збірка характеризується вдалим, доречним добром матеріалу та майстерним його опрацюванням. Ще одна оригінальна музична праця К. Стеценка "Шкільний співаник" - енциклопедія народного життя та побуту, відтворена у вигляді досконалих за художньою формою і різних за жанром пісень: "Ой дзвони дзвонять", "Калач", "Зайчик", "Добрий вечір тобі", тощо.

Колискові пісні сприяють розвитку музичних здібностей школярів, впливають на розвиток естетичних почуттів, емоційність. Розучування колискових пісень корисне і для формування співацьких навичок кантиленного звучання.

Жартівливі пісні допомагають дитині сформувати та засвоїти правила гарної поведінки. Разом з іншими жанрами дитячого музичного фольклору, жартівливі пісні є необхідним засобом розвитку мовлення дітей, формують естетичний смак, сприяють розвиткові дитячої творчості.

Жартівливі пісні-забавлянки різноманітні за художнім задумом, цікаві за змістом. Даний жанр народних пісень, які вчитель може використати на уроках музичного мистецтва сприяє розвиткові в дітей почуття ритму, збадьорюють, спонукають до активних пізнавальних дій.

Також у процесі підготовки до занять з музичного мистецтва й позакласних заходів доцільно добирати *українські народні приказки, загадки, вірші*, ритмізувати й створювати мелодію на них та використовувати як можливі варіанти в роботі з учнями.

Скоромовки можна застосовувати для розвитку розмовної і співацької дикції. Мелодії на тексти скоромовок мають бути нескладними, інакше їх важко співати у швидкому темпі.

Висновки. Українська народна пісня є одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на формування творчо розвиненої особистості молодшого школяра. В освітньому процесі застосування української народної пісні у початковій школі також є засобом формування вокальної компетентності молодших школярів. Народно-пісенне мистецтво - дієвий засіб становлення, формування та розвитку

високоморальної, естетично спрямованої, вихованої на національних пісенних традиціях особистості.

Застосування народної пісні в процесі навчально діяльності передбачає виховання дітей в дусі патріотизму, поваги до культурної спадщини нації шляхом упровадження ігор на музично-фольклорній основі, інсценівок дитячих народних пісень, обрядів, свят, конкурсів, вікторин, концертів, народно-пісенних проектів.

У цьому ж контексті доцільно говорити про актуальність упровадження в педагогічний процес початкової освіти систематичного вивчення української народної пісні як необхідної умови формування вокальної компетентності учнів початкових класів.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Темперамент та емоції. Твори. Хвороби в галузі національної пам'яті. К. 2003. Т. 5. С. 17–26.
2. Коваль Т. Психолого-педагогічні особливості використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з молодшими школярами. Молодий вчений: науковий журнал. №11 (51). Херсон, 2017. С. 329–334.
3. В. О. Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Збірник наукових праць за ред. О. Антонової, В. Павленко. Левковець Н. М. Житомир: ФОП 2017. 252 с.
4. Іваницький А. Український музичний фольклор. Вінниця. Нова книга. 2004. 320 с.
5. Лисенко М.В. Про народну пісню і про народність в музиці. Ред., передмова М. Гордійчука. - К.: Мистецтво. 1966. 68 с.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Зінченко Юлія Миколаївна

здобувач освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Науковий керівник: Возносименко Д.А.

доктор філософії, доцент кафедри вищої математики
та методики навчання математики
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Починаючи з 2022-2023 навчального року учні 5 класу закладів загальної середньої освіти перейшли на нову модель навчання, у зв'язку з поетапним впровадженням Державного стандарту базової середньої освіти. В оновленому документі було внесено зміни до навчальних програм, зокрема і з математики. Ці зміни спрямовані на виховання цінностей відповідно до Концепції «Нова українська школа» та на забезпечення можливості формування здобувачами освіти ключових компетентностей [1].

У Державному стандарті приділяється особлива увага практичній і творчій складовій навчальної діяльності та чітко прописано ключові компетентності, якими мають оволодіти учні після закінчення адаптаційного (5-6 класи) і базового предметного навчання (7-9 класи) [2].

Також відбулися фундаментальні зміни в підходах навчальних закладів до розробки та використання освітніх програм. Новий Типовий навчальний план немає предметного поділу, а складається з дев'яти освітніх галузей серед яких, своє місце отримала – математична галузь освіти. Метою даної галузі є розвиток особистості учня через формування математичних компетентностей, пов'язаних з іншими ключовими компетентностями, для успішного навчання впродовж життя та подальшої професійної діяльності. Це включає в себе набуття сукупності знань, розвиток здатності розв'язувати математичні та практичні задачі, розвиток логічного мислення та розумових здібностей особистості, а також розуміння потенціалу застосування математики в особистому та суспільному житті [3].

Зміст і методи навчання будь-якого предмета мають свої особливості для формування компетентностей учнів. Математика – це фундаментальна наука, методи якої активно застосовуються в інших дисциплінах не лише фізико-математичних, технічних і природничих напрямків, а й з гуманітарних, що дає змогу учням пізнавати світ з усіх його сторін.

Компетентісний підхід усуває суперечності між засвоєнням абстрактних теоретичних відомостей та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань.

У процесі вивчення математики розвиваються всі ключові компетентності відповідно до Державного стандарту:

1. Спілкування державною мовою

На уроках математики в учнів формується вміння чітко та зрозуміло висловлювати свою думку, аргументувати її, довести правильність твердження, поставити запитання і розпізнати проблему.

2. Спілкування іноземною мовою

Ця компетентність формується під час того як в курсі математики вводяться математичні твердження або буквені позначення, а разом з цим досліджується їх походження з різноманітних іноземних мов. Також формуванню цієї компетентності сприяє участь у міжнародних змаганнях та вивчення іноземного досвіду: книжок, статей, відеоресурсів.

3. Математична компетентність

Дана компетентність є одночасно і предметною, і ключовою. Вона полягає не лише у знанні формул та теорем, а вмінні використовувати ці знання на практиці. Математика – це ключ до розвитку логічного мислення, узагальнення, пошуку закономірностей, планування, аналізу складних ситуацій та навичок прийняття оптимальних рішень.

4. Компетентності у галузі природничих наук, техніки та технологій

Математика тісно пов'язана з природничими науками, технікою та технологіями. Під час навчання цієї дисципліни будуються та досліджуються природничі явища та процеси, що відбуваються в навколишньому світі; учні збирають дані, аналізують інформацію та застосовують наукові методи.

5. Інноваційність

Ця компетентність є важливою для генерування нових ідей щодо розв'язання проблемних ситуацій, аналізування та планування їх втілення. В учнів розвивається відкритість до інновацій, позитивне оцінювання та підтримка конструктивних ідей інших осіб.

6. Інформаційно-комунікаційна компетентність

Під час вивчення математики в учнів формуються навички структурування даних, складання алгоритмів та дій з ними. Впровадження проблемного методу навчання сприяє дослідженню, обробці та структуруванню інформації, а також критичному осмисленню отриманих даних.

7. Уміння вчитися впродовж життя

Вивчаючи математику, учні розвивають самостійність, вміння організовувати та контролювати навчальну діяльність, доводити правильність певних суджень, визнавати свої помилки та вчитися на досвіді інших.

8. Підприємливість і фінансова грамотність

Завдяки формуванню даної компетентності на уроках математики в учнів розвивається уміння аналізувати, прогнозувати, відстоювати свою позицію, дискутувати, використовувати різні стратегії, шукати оптимальні способи розв'язання проблемних ситуацій; будувати та досліджувати математичні моделі економічних процесів; планувати та організовувати діяльність для досягнення цілей; використовувати математичні методи під час аналізу власної економічної ситуації, родинного бюджету.

9. Соціальна і громадянська компетентності

Навички ефективної комунікації і командної роботи, ініціативність, уміння брати на себе відповідальність та організовувати роботу колективу розвиваються під час роботи у малих групах, завдяки цьому методу учні отримують досвід вирішення конфліктних ситуацій та пошуку порозуміння між собою.

10. Культурна компетентність

Вивчення математики розвиває вміння візуалізувати математичні моделі; описувати фігури, графіки, діаграми і таблиці; розпізнавати зв'язок між математикою і культурою на прикладах з архітектури, живопису і музики; усвідомлювати важливість внеску математиків у світову культуру; розуміти переваги і необхідність толерантного і поважного ставлення до інших людей.

11. Екологічна компетентність

Використання тематичних математичних задач може спонукати учнів замислитися про заощадливе використання природних ресурсів і, зокрема, допомогти їм зрозуміти зв'язок між математикою та екологією на основі статистичних даних [4, 5].

Компетентнісна освіта вимагає пошуку нових ефективних технологій навчання та фокусується на практичних результатах, особистому досвіді та розвитку життєво необхідних знань і умінь учнів, засвоєння яких дозволяє особистості діяти належним чином в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, брати на себе відповідальність за певну діяльність. А разом з цим сучасна школа повинна давати учням можливість розвивати впевненість на ринку праці, адаптацію до соціальних змін і криз, психологічну стійкість і здатність до самоорганізації [6].

Список використаних джерел:

1. Впровадження державного стандарту базової середньої освіти в 5 класах. Оцінювання результатів навчання | Шкільне життя. Шкільне життя. URL: <https://www.schoollife.org.ua/vprovadzhennya-derzhavnogo-standartu-bazovoyi-serednoyi-osvity-v-5-klasah-otsinyuvannya-rezultativ-navchannya/> (дата звернення: 22.01.2023).
2. Міністерство освіти і науки України - Державний стандарт базової середньої освіти. Головна | Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 21.01.2023).
3. НУШ у 5-х класах - Лохвицька гімназія №1 Лохвицької міської ради Полтавської області. Головна - Лохвицька гімназія №1 Лохвицької міської ради Полтавської області. URL: http://www.lokhvytsia-gymnasium1.pl.sch.in.ua/gallery_and_documents/nush_u_5-h_klasah/?pvi=no&pvi=pvi&prnt=prnt (дата звернення: 22.01.2023).
4. Харченко Л. А. «Формування ключових компетентностей при вивченні математики». Київ, 2020. 22 с.
5. Державний стандарт базової середньої освіти (5-9 класи). Головна. URL: <https://www.gymnasia191.com.ua/index.php/osvitnij-protses/derzhavnij-standart-bazovoji-serednoji-osviti-5-9-klasi> (дата звернення: 20.01.2023).
6. Методичний путівник Нової української школи: математична освітня галузь : збірник методичних матеріалів/ І. Волошина, С. Воробйова, Т. Гаденко, В. Гаврилук, Л. Каріх, О. Кітова; за заг. ред. О. Кітової. – Краматорськ : Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2021. – 37 с.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Юрченко Марія Євгенівна

Здобувачка вищої освіти, І магістерський курс,
спеціальність Початкова освіта. Інклюзивна освіта
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Варениченко Анастасія Борисівна

канд. пед. наук, старший викладач кафедри початкової і спеціальної освіти
*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Вступ. Сучасний освітній простір перебуває в стадії постійного розвитку та вдосконалення. Одна з задач сучасної освіти – задовольняти потреби модернізованого демократичного суспільства. Згідно зі статтею 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю: «держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту. Для цілей реалізації цього права без дискримінації й на підставі рівності можливостей держави-учасниці забезпечують інклюзивну освіту на всіх рівнях і навчання протягом усього життя» [2]. Реалізацію цього права на новому рівні було забезпечено прийняттям нового Закону України «Про освіту». Згідно якого, інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Перед державою, як гарантом забезпечення реалізації прав громадян, постало завдання якісного надання послуг в інклюзивному освітньому просторі. Основною умовою реалізації поставлених задач була підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі інклюзивної освіти.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про повну загальну середню освіту» учасниками освітнього процесу в закладах освіти є: учні, педагогічні працівники, інші працівники закладу освіти, батьки учнів, асистенти дітей та вчителів [1].

Асистент вчителя, як фахівець, забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу в інклюзивному класі. З цього виникає, що асистент вчителя має пройти кваліфіковану попередню підготовку. Якісна підготовка асистентів вчителів сприяє активізації навчального процесу та забезпечує реалізацію очікуваних результатів навчання. Відповідно до поставлених цілей, перед педагогами постало питання: як підготувати кваліфікованих фахівців? Яке підґрунтя якісної підготовки?

В ході проведення досліджень було виявлено, що більшість педагогічних працівників в галузі інклюзивної освіти набувають досвіду під час практичної діяльності. Саме застосування набутих знань на практиці дає найбільш ефективні результати.

Згідно з Законом України «Про освіту» особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Під час роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, фахівець має знати

та розуміти специфіку порушень, наявних у здобувача освіти. Для цього, перед початком освітньої діяльності, асистент вчителя має ознайомитися з висновком інклюзивно-ресурсного центру та самостійно, на основі власних спостережень та методичної літератури, визначити основні особливості дитини. На основі аналізу зібраних даних команда психолого-педагогічного супроводу (далі КППС) складає програму індивідуального розвитку. Індивідуальна програма розвитку (далі ІПР) – документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання. За оновленими вимогами, ІПР складається на основі досягнень, наявних знань, умінь та сильних сторін дитини, які в ході подальшої роботи будуть удосконалені та закріплені, завдяки правильно організованій роботі КППС.

Слід пам'ятати, що в обов'язки асистента вчителя входить не лише забезпечення індивідуального підходу під час навчання учнів з особливими освітніми потребами (далі ООП). Асистент вчителя повинен: забезпечувати єдність навчання, виховання та розвитку учнів; володіти навичками домедичної допомоги дітям; дотримуватися принципу конфіденційності стосовно стану здоров'я та іншої особистої інформації про дітей у школі; допомагати у навчанні не лише дитині з ООП, а усім іншим учням класу; брати участь у розбудові інклюзивного навчання разом з іншими вчителями школи; може організовувати спільно з учителем освітній процес за допомогою засобів дистанційного навчання; забезпечувати комунікацію школи та батьків учнів з ООП [3,4].

Асистент вчителя має вміло використовувати власні спостереження. На основі спостережень за дитиною, асистент вчителя добирає методи, прийоми, матеріали та інше забезпечення, яке, на його думку, буде сприяти найбільш ефективному засвоєнню та розвитку знань, умінь та навичок дитини.

В ході практичної діяльності, нам вдалося дослідити аспекти роботи асистента вчителя з дітьми з затримкою психічного розвитку. Затримка психічного розвитку (ЗПР) – це відставання розвитку психічних процесів і незрілість емоційно-вольової сфери у дітей, які потенційно можуть бути подолані за допомогою спеціально організованого навчання і виховання.

Під час спостережень нам вдалося виявити такі особливості роботи з дітьми з даним видом порушення. Основними серед них є: фрагментарне сприйняття інформації; домінування зорового сприймання над слуховим; короткочасна увага; труднощі концентрації; переважання наочно-дійового мислення; емоційна лабільність; незрілість особистості; обмежений словниковий запас; порушення писемного мовлення.

Зважаючи на наявні особливості, діти з ЗПР потребують підтримки і допомоги у навчанні. На основі аналізу власних досліджень і спостережень, нами були розроблені наочні опорні матеріали для учнів 4-А класу Запорізької гімназії № 66, за якими діти могли працювати самостійно або за допомогою асистента. Одними з таких матеріалів стали ламіновані картки з математики на тему «Склад чисел першого десятка» (див. рис. 1, рис. 2). Завдяки роботі над завданнями аналогічного виду, учнями було засвоєно склад чисел першого десятка. На основі складу чисел діти вчилися розв'язувати задачі та приклади на додавання та віднімання в межах 10. Додатково були розроблені опорні картки з української мови на тему «Частини мови» (див. рис. 3). Роздаткові матеріали даного типу допомагали дітям систематизувати

інформацію про частини мови та слугували опорою під час виконання завдань з даної теми.

Звичайно, міцним і незамінним підґрунтям для такого фахівця є обізнаність у корекційній педагогіці. Дана дисципліна пояснює особливості порушень, розкриває специфіку функціонування дітей з ООП відповідно до наявного порушення та висуває ефективні прийоми, методи та пристосування для організації навчально-корекційної роботи. Другим важливим елементом у підготовці спеціаліста є самоосвіта. Робота з дітьми вимагає постійного удосконалення власних навичок та умінь. Саме самостійна робота, вивчення ним методичної літератури, підвищення кваліфікації та вивчення досвіду провідних педагогів сприяють становленню асистента як висококваліфікованого фахівця в галузі інклюзивної освіти.

Висновки. Виходячи з всього вищезазначеного, асистент вчителя – це всебічно розвинений та кваліфікований фахівець, який ефективно розв'язує поставлені професійні задачі. Важливою складовою у підготовці такого спеціаліста є діяльнісний підхід та самоосвіта. На основі практичної діяльності, вивченої методичної літератури та власних спостережень нами був створений комплект методичних матеріалів для роботи з дітьми з ООП на уроках української мови та математики.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 31, ст.226) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Дата звернення: 21.01.2023).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів), ООН від 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (Дата звернення: 13.01.2023).
3. Міністерства освіти і науки України «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 н.р. від 31 серпня 2020 р. № 1/9-495 URL: https://osvita-omr.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/1_9-495.pdf (Дата звернення: 11.01.2023)
4. Чорнобой Е., Красюкова-Еннз О. «Огляд ролі асистентів учителів у канадських школах. Досвід провінцій Манітоба, Нова Шотландія та Альберта». К.: Паливода А. В., 2012. 32с.

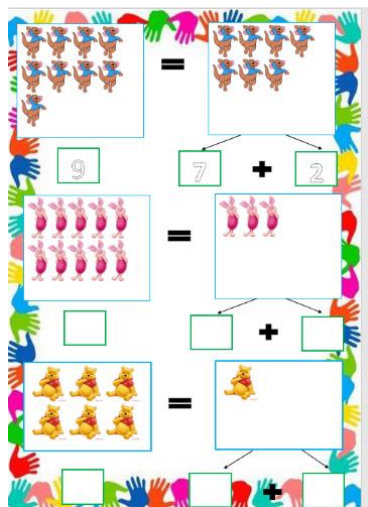

Рис. 1. Картка на засвоєння складу числа 9

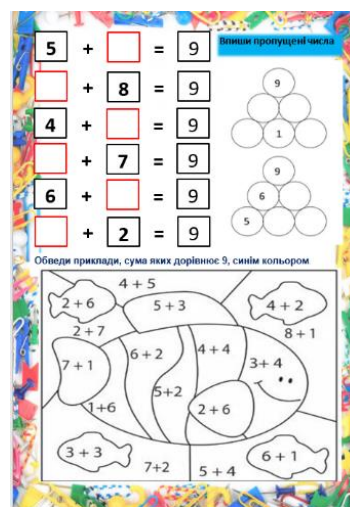

Рис. 2. Картка на засвоєння складу чисел

Частина мови	Що означає?	Питання	Приклади
ІМЕННИК	Назву предмета	Хто? Що?	Трава, друг, ягода
ПРИКМЕТНИК	Ознаку предмета	Який? Яке? Яка? Які?	Зелена, добрий, смачна
ДІЄСЛОВО	Дію предмета	Що робить? Що зробив? Що буде робити?	Виросла, підійшов, достигла
ЗАЙМЕННИК	Вказує предмет, але не називає його	Хто? Що? Який? Котрий?	Вона, він, воно
ЧИСЛІВНИК	Число предметів	Скільки? Котрий?	Третя, шість
ПРИСЛІВНИК		Як? Де? Коли? Чому?	Довго, цікаво, смачно

1. Які частини мови ти знаєш? Перерахуй їх.
2. Що означає іменник? На які питання відповідає? Наведи приклад.
3. Що означає прикметник? На які питання відповідає? Наведи приклад.
4. Що означає числівник? На які питання відповідає? Наведи приклад.
5. Що означає дієслово? На які питання відповідає? Наведи приклад.
6. На які питання відповідає прислівник? Наведи приклад.
7. Що означає займенник? На які питання відповідає? Наведи приклад.

Рис. 3. Опорна картка «Частина мови»

ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ТА ЗАГАЛЬНОІНЖЕНЕРНИХ ДИСЦИПЛІН

Ожема Валентина Федорівна

старший викладач кафедри природничо-математичних та
загальноінженерних дисциплін, Відокремлений підрозділ
Національний університет біоресурсів і природокористування України
«Ніжинський агротехнічний інститут», Україна

Стрімка інформатизація приводить до функціонування високотехнологічного, цифрового суспільства. Упровадження цифрових технологій у освітній процес уможливорює розроблення й використання сучасних методів викладання та навчання. Освіта як лакмусовий папір відповідає викликам сучасного інформаційного суспільства і швидкоплинним технічним і технологічним процесам. Відтак актуалізується розвиток цифрової компетентності педагога як організатора та суб'єкта освітнього процесу. Науковець С. Толочко, аналізуючи функціональні групи синергетичної науково-методичної компетентності викладачів, виділила **цифрову компетентність педагога** як сукупність знань, умінь, здібностей та різноманітних показників застосування цифрових технологій для комунікації, колаборації та професійного розвитку, пов'язану з пошуком, створенням та поширенням цифрових ресурсів, керуванням та організацією використання цифрових технологій в освітньому процесі та здійсненні наукових досліджень, індивідуалізації оцінювання; удосконалює інклюзію, персоналізацію та сприяє активному залученню здобувачів освіти; характеризується креативним та відповідальним використанням цифрових технологій для обробки інформації, спілкування, виготовлення контенту, достатку та вирішення проблем [2, с. 356].

Як відомо, цифрова компетентність у Європейському союзі визнана однією з восьми ключових, потрібних для життєдіяльності. 2016 року ЄС було представлено оновлений фреймворк Digital Competence (DigComp 2.0), що включає основні блоки компетентностей та двадцять один складник, які входять до цих блоків, а саме [4; 5]:

1. Інформаційна грамотність та грамотність щодо створення, використання, передавання інформації (здійснення пошуку, фільтрування інформації та цифрового контенту; діагностування, розпізнавання та оцінювання інформації та цифрового контенту; використання та керування даними, інформацією та цифровим контентом.

2. Комунікація та взаємодія (комунікація, розташування, передавання інформації; контактування із суспільством, користування державними та приватними послугами; взаємодія, знання «нетикету» (від англ. network та etiquette), тобто володіння правилами поведінки та етикету в цифровому середовищі; цифрова ідентичність, тобто вміння створювати аканти та управляти ними.

3. Робота із цифровим контентом (створення; його зміна, покращення та використовувannya; дотримання авторських прав та політики ліцензування даних, інформації та цифрового контенту; програмування, тобто вміння створювати програмний код).

4. Безпека (захист пристроїв та контенту; дотримання правил безпеки, розуміння ризиків та загроз; захист персональних даних та приватності; охорона здоров'я (знання та навички для збереження свого здоров'я та інших з позиції як екології використання цифрових технологій, так і ризиків, загроз безпеці громадян);

захист довкілля через розуміння впливу цифрових технологій на екологію, навколишнє середовище з точки зору утилізації пристроїв ЦТ, а також їхнього безпечного використання).

5. Вирішення проблем (вирішення технічних проблем, пов'язаних із цифровою технікою, програмним забезпеченням, мережами тощо; визначення потреб та віднайдення відповідних технічних рішень, або кастимізація цифрових технологій до особистих потреб; самостійне визначення потреб в отриманні додаткових нових цифрових навичок; створення нових знань, формування процесів та розроблення продуктів, індивідуально чи колаборативно, для вирішення повсякденних життєвих та професійних проблем тощо).

На думку науковців, основними напрямками цифровізації вищої освіти є взаємодія, взаємонавчання, взаємодоповнення; оптимізація процесів; зміна бізнес-моделі. Це передбачає використання цифрових інструментів та створення онлайн-платформ, зорієнтованих на забезпечення швидкого та зручного доступу до оцифрованих матеріалів, BIG DATA (масиви даних) для збору інформації про смаки та вподобання замовників освітніх послуг, виявлення закономірностей у проходженні навчальних курсів, вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій та можливого прогнозування ймовірних оцінок студентів на іспитах, дистанційної взаємодії учасників проєктних груп, віддаленого доступу до обладнання лабораторій та дослідницьких центрів, консорціумів, моделювання ситуації, тестування тощо [3, с. 30]. Викладачі природничо-математичних та загальноінженерних дисциплін закладів фахової передвищої та вищої освіти для підготовки майбутніх фахівців мають володіти сформованою цифровою компетентністю та безперервно формувати цифрову компетентність здобувачів освіти, адже внаслідок означеного процесу: змінюється структура зайнятості замовників освітніх послуг, відбувається автоматизація «рутинних» завдань та створюються нові різні види робочих місць; з'являється потреба у більш кваліфікованих фахівцях у всіх галузях економіки; виникає необхідність у високому рівні цифрових навичок практично на всіх робочих місцях, особливо галузей знань «Інформаційні технології», «Механічна інженерія», «Електрична інженерія», «Автоматизація та приладобудування», «Електроніка та телекомунікації», «Цивільна безпека», «Транспорт» як щодо завдання, так і технології їхнього виконання; змінюються технології навчання та викладання, з'являються спільноти в Інтернеті, активізується особистісно зорієнтоване навчання, розвиток навичок креативного вирішення проблем, організації співпраці та співтворчості; потреба в оволодінні базовими цифровими навичками для повноцінного, мобільного життя, інноваційної діяльності, нових форматів навчання тощо.

Для підготовки викладачів природничо-математичних та загальноінженерних дисциплін до оновлення власної системи організації навчання здобувачів освіти провайдером формальної та неформальної післядипломної освіти підготовлено спецкурси та курси підвищення кваліфікації з модулями, присвяченими цифровій компетентності та сучасним освітнім трендам, а саме: масовим відкритим онлайн-курсам (МООС), змішаному навчанню, використанню мобільних пристроїв (робота за технологією BYOD), особливостям гейміфікації та організації формувального оцінювання тощо. Інтенсифікується практика використання смартфонів і планшетів для здійснення ефективного зворотного зв'язку між суб'єктами освітнього процесу. Під час інтерактивних практичних занять викладачі природничо-математичних та загальноінженерних дисциплін працюють із додатком SocrativeStudent. Для студентів також використовується командна робота за допомогою створеної безлічі цікавих онлайн-сервісів і ресурсів, зокрема віртуальної дошки Lucidspark, для

об'єднання команд та реалізації найкращих ініціатив. Це пов'язано зі створенням завдань, проєктів, перевірки планів та брейншторму ідей, використання Agile та здійснення планування. Під час проведення занять тематичного спецкурсу викладачі використовують додатки Socrative Teacher в ролі авторів завдань за опанування методики й техніки їхнього створення (вибір однієї правильної відповіді, множинний вибір, «так-ні», відкрита відповідь). Мобільні додатки Student, Teacher є зручними як у браузері комп'ютера, так і на смартфоні. Мобільний додаток Kahoot надає можливість із визначення результатів опитування (оцінювання, тестування) здобувачів освіти, створення цікавих ситуацій змагань учасників освітнього процесу та підвищення інтересу й мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. Під час виконання різноманітних робіт замовники освітніх послуг із зацікавленням працюють із цим додатком. На заняттях створюються завдання різних форматів, додаються до них зображення та відеоматеріали, складається бібліотека завдань, організовуються командні змагання здобувачів освіти, аналізуються таблиці результатів. Мобільний додаток Plickers дозволяє викладачам природничо-математичних та загальноінженерних дисциплін проводити опитування та тестування за допомогою смартфона й карток з QR-кодами, заздалегідь роздрукованими та розданими здобувачам освіти. Доречною є спроможність із використання створеної бази тестів, додавання у власну бібліотеку. Інтенсифікується не лише технічний складник роботи із цим мобільним засобом, а й методична компетентність викладачів щодо розроблення спеціальної методики з використання окремого або низки завдань.

Отже, рівень сформованої цифрової компетентності викладачів природничо-математичних та загальноінженерних дисциплін закладів фахової передвищої та вищої освіти відіграє важливу роль для підготовки здобувачів освіти як майбутніх фахівців.

Список використаних джерел:

1. Кремень, В. Г., Сисоєва, С. О., Бех, І. Д. & та ін. (2022). Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 4 (2), 1–30. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4206>.
2. Толочко, С. В. (2019). Теоретичні й методичні засади формування науково-методичної компетентності викладачів у системі післядипломної педагогічної освіти : дис...д-ра пед. наук, Київ, 574.
3. Толочко, С. В. (2021). Цифрова компетентність педагогів в умовах цифровізації закладів освіти та дистанційного навчання. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки, 13 (169), 28–35.
4. Digital competences and technology in education URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en.
5. European Education Area. URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_en.
6. Kanishevskaya, L., Tolochko, S., Voitovska, O., Pershukova, O., & Shcherbak, I. (2021). Changing the modern educational paradigm on the example of European Union and Ukraine. Laplage em Revista, 7(1). 293–303.
7. Ponomarenko, N., Polyansky, P., Shkurat, I., Romanenko, M., & Tolochko, S. (2022). Quality management of higher education for increasing the competitiveness of labour resources. International Journal for Quality Research, 16 (3), 817–830.

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Півторак Катерина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-9187-7964

Д-р. мед. наук, професор, професор кафедри
клінічної фармації та клінічної фармакології

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Яковлева Ольга Олександрівна

Д-р. мед. наук, професор, професор кафедри
клінічної фармації та клінічної фармакології

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Семененко Святослав Ігорович

канд. мед. наук, доцент, завідувач кафедри
клінічної фармації та клінічної фармакології

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, м. Вінниця, Україна

Рушійною силою, яка змушує досягати поставленої мети у будь-якій сфері життя є мотивація. У процесі навчання це здобуття нових знань, навиків, компетенцій, професійне удосконалення. Тому надзвичайно важливо впливати саме на мотиваційний компонент. Крім високого рівня кваліфікації, випускник ЗВО повинен бути людиною самостійною, ініціативною, повинен вміти приймати рішення, нести за них відповідальність, швидко адаптуватися в ситуації, що динамічно змінюється, бути конкурентним фахівцем. Тому навчальний процес відносять до складних видів діяльності. Мотивів для навчання багато і вони можуть не тільки виявлятися окремо в кожній людині, але і зливатися в єдине, формуючи складні мотиваційні системи. Мотивація студентів є одним з найбільш ефективних способів поліпшити процес навчання. Мотивація до навчання досить непростий і неоднозначний процес зміни відносин особистості як до окремого предмету вивчення, так і до всього навчального процесу [1].

Для більшості студентів характерне злиття кількох мотивацій в різних варіаціях. Наприклад, отримання необхідних знань за фахом для того, щоб в майбутньому по закінченню навчального закладу влаштуватися на «престижне» робоче місце. Або отримання диплому про освіту для розширення можливостей влаштуватися на роботу. Також у молодій людини може бути неусвідомлена мотивація, а саме, отримання освіти не за власним бажанням, а за чийось впливом. На підставі існуючих мотивацій можна розвивати способи підвищення мотивації студентів, які використовуються на кафедрі клінічної фармації та клінічної фармакології, розширювати функціональні обов'язки студентів, давати студентам можливість проявити себе. Студенти мотивуються до виконання рефератів, повідомлень на засіданнях наукового гуртка, проведення досліджень та доповідей результатів на студентських конференціях, при написанні курсової роботи та захист її на державному іспиті [2].

З метою морального стимулювання праці студентів слід публічно відзначати результати (успіхи) студентів. Прикладом слугує нагородження студентів, які посіли призові місця на олімпіаді чи науковій конференції привселюдно, або розміщувати інформацію про здобутки на інтернет ресурсах, сайті кафедри, в групах в Microsoft Teams, тощо, що є надзвичайно актуальним в умовах дистанційного навчання.

Впровадження рейтингової системи оцінки студентів це також ефективний засіб підвищення мотивації навчальної діяльності студентів, рівня їх самостійності.

Оскільки обов'язковою умовою зацікавленою і результативною роботи і студентів є позитивний настрій в системі відносин «педагог - студент» викладачі кафедри клінічної фармації та клінічної фармакології прагнуть в своїй роботі до створення й підтримки сприятливого емоційного клімату навчання, довірчої атмосфери і взаємної поваги. Наскільки складно виконувати ці завдання в умовах війни? Проведені дослідження в українських ЗВО доводять, що студенти адаптувалися до змінених умов отримання знань. Вектор викладача за таких умов змістився на наставництво, а заняття перестало бути лише майданчиком для здобуття знань, а й місцем пошуку однодумців та відповідей на свої внутрішні питання [3,4].

Отже, основним завданням навчального закладу є стимулювання інтересу до навчання таким чином, щоб метою студентів стало не просто отримання диплома, а диплома, який підкріплений міцними і стабільними знаннями. Мотивація студентів - один з найбільш ефективних способів поліпшити і процес і результати навчання, а мотиви є рушійними силами процесу навчання і засвоєння матеріалу.

Список використаних джерел:

1. Яковлева ОО, Півторак КВ. Соціально-економічні передумови формування особистості спеціалістів у медицині. Актуальні проблеми формування особистості лікаря у студентів медиків: матеріали XI міжнародної науково-практичної конференції. –м. Київ, 2011, 23: 124.
2. Півторак КВ, Феджага ІВ. Формування особистості та мотивації до навчання у студентів медичного університету. Медична освіта. 2011;4:28-31.
3. Скрипник ІМ, Приходько НП, Шапошник ОА. Медична освіта в умовах війни: досвід Полтавського державного медичного університету. Медична освіта. 2022;(3):60-4.
4. Березяк КМ, Накорчевська ОП, Васильєва ОА. Психологічні особливості адаптації студентів до навчання в умовах війни. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2022; 10(15):401-411.

СЕКЦІЯ ХІХ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ ТИПОМ ЛОКУСУ КОНТРОЛЮ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЄЮ

Бази́ка Євге́нія Леоні́дівна

ORCID ID: 0000-0002-3302-8451

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної психології Факультету психології та соціальної роботи
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Україна

На сучасному етапі розвитку українського суспільства внаслідок військового стану в країні, постійних соціально-економічних, політичних змін важкі ситуації стали невід'ємною складовою життя більшості населення. Загальновідомо, що зміна звичних умов діяльності призводить до виникнення того чи іншого виду стресу. Слід зазначити, що стрес не завжди лише мобілізує сили людини та допомагає їй адаптуватися до нових умов, але й часто може призводити до зміни емоційного фону, погіршення самопочуття, депресії, психосоматичних розладів, зниження продуктивності діяльності ті інше. З метою подолання зі стресовою ситуацією кожна людина використовує різного роду методи та засоби, які мають назву копінг-стратегії [1; 2; 3; 4].

Ними було проведено емпіричне дослідження з метою проаналізувати особливості вибору копінг-стратегій студентів з різним типом локусу контролю

Враховуючи вищезначену мету дослідження, нами було використано комплекс психодіагностичних методик, а саме: тест на визначення локусу контролю Дж. Роттера; копінг-тест Р. Лазаруса; опитувальник рівня суб'єктивного контролю (форма А) та опитувальник «SACS» автор С. Хобфолл. Для математичної обробки даних використовували критерій кутового перетворення Фішера (ϕ).

За підсумками виконаної роботи та на підставі теоретичного аналізу літературних джерел ми отримали наступні результати:

Копінг-стратегії – це поведінкові чи когнітивні варіанти вирішення тих ситуацій, які перевищують внутрішні ресурси людини. Це індивідуальний спосіб взаємодії особистості з важкою життєвою ситуацією, вимоги якої перевищують її ресурси.

На сучасному етапі дослідження копінг-стратегій й досі немає єдиної класифікації. Існують різноманітні види копінг-стратегій, які визначаються специфікою стресогенних ситуацій та індивідуальними характеристиками людини, особливостями її когнітивної оцінки та поведінки в стресовій ситуації.

Вибір певного виду копінг-стратегії зумовлений різними чинниками, серед яких виділяють зовнішні, що відображають різноманітність форм стресогенних ситуацій, і внутрішні – індивідуальні особливості людини.

Локус контролю – це схильність людини приписувати відповідальність за події, які відбуваються в житті, та результати своєї діяльності зовнішнім силам, або власним здібностям і зусиллям. Найбільш оптимальним є інтернально-

екстернальний локус контролю. Люди з таким типом адекватно оцінюють події у власному житті, є більш стійкими та володіють відносною стабільністю

Студентська молодь піддається впливу багатьох стресорів, зокрема академічних. Для подолання стресу в умовах освітньої взаємодії студентська молодь використовує копінг-стратегії на основі особистого досвіду та психологічних резервів, а також залежно від ресурсів середовища, у якому перебуває особистість.

У ході емпіричного дослідження доведено, що домінуючий тип локусу контролю детермінує вибір копінг-стратегій у студентської молоді. Так, для досліджуваних інтернального типу характерним є вибір таких копінг-стратегій, як обережні дії (50,0%), прийняття відповідальності (53,8%), планування вирішення проблеми (46,2%), асертивні дії (46,2%) та самоконтроль (34,6%). 31 Досліджувані з екстернальним типом локусу контролю більш схильні до стратегій пошуку соціальної підтримки (68,4%), агресивних дій (63,2%), позитивної переоцінки (36,8%), вступу в соціальний контакт (52,6%) та конфронтації (26,3%). Досліджувані, які мають екстернально-інтернальний тип локусу контролю, використовують усі стратегії майже у рівних частках. Тим не менш, найбільш вживаними є такі копінг-стратегії, як самоконтроль (60,0%), прийняття відповідальності (60,0%), асертивні дії (60,0%), обережні дії (60,0%), вступ у соціальний контакт (60,0%) та пошук соціальної підтримки (60,0%).

Перспектива подальших досліджень полягає у виявленні відмінностей у виборі копінг-стратегій у студентів, які навчаються на різних курсах та на різних спеціальностях, а також у розробці та впровадженні соціально-психологічного тренінгу, метою якого є опанування ефективних моделей подолання різного роду стресових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Лабезна Л. А. Психологічний аналіз застосування копінг-стратегій студентською молоддю в умовах освітньої взаємодії / Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки», 2017. №1. Т.2. С. 155-159.
2. Похлестова О.Ю. Копінг як функція стресостійкості особистості. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/288294161.pdf> (дата звернення 10.01.2023).
3. Сінельнікова Т. В. Психологічні особливості вибору копінг-стратегій в юнацькому віці / Наука і освіта. 2015. №3. С. 101-106.
4. Goodwin R., Engstrom G. Personality and the perception of health in the general population / Psychological Medicine. 2002. № 32. P. 325 – 332.

ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ МЕДИЧНОЇ СФЕРИ

Кернас Андрій В'ячеславович

ORCID ID: 0000-0003-1669-6375

канд. психол. наук, доцент кафедри Практичної психології

Одеський національний морський університет, Україна

Слишинська Іванна Володимирівна

студентка факультету психології Гуманітарного інституту

Одеський національний морський університет, Україна

Анотація. В роботі розглянуто феноменологічну природу емоційного вигорання медичних працівників. Зроблено акцент на розкритті проблеми емоційного вигорання медичних працівників в контексті їхньої професійної діяльності і специфічних особливостей та умов, пов'язаних з її виконанням. Запропоновано варіант вирішення цієї проблеми. Наведено результати проведеного дослідження.

Вигорання це є синдром емоційного виснаження, це зниження особистих досягнень та втрата індивідуальності. Вигорання не є унікальним явищем для працівників медичної галузі. Вигорання характеризується поганим моральним станом, втратою енергії та мотивації, почуттям зношеності та надмірної обтяженості, розчаруванням, слабкістю, та інтересу до своїх професійних обов'язків. Синдром емоційного виснаження це майже неминучий процес серед висококваліфікованих та мотивованих працівників у різноманітних напрямках професійної медичної сфери, і є реакцією на хронічне емоційне напруження внаслідок роботи з колегами, пацієнтами, та їхніми родичами особливо, якщо вони стурбовані або мають психологічні проблеми.

Приблизно кожен третій медичний працівник відчуває вигорання у будь-яку мить часу. На сьогоднішній день вигорання серед медичних працівників зростає в десятки, а то і в сотні раз... Як всім відомо, вже близько року, українцям приходится адаптуватися до нових реалій сучасного світу в умовах жорстокого вторгнення Росії, так званої ними «спеціальної операції». Професійна діяльність медичних працівників в мирний час набуває високого рівня вигорання, що викликають стрес, апатію, депресію та інше... Їм приходится працювати з людьми похилого віку, з хронічно та смертельно хворими пацієнтами, з порушеною психікою і так далі... тоді як в період воєнного стану психоемоційне навантаження медиків зростає все далі і далі. Робота в умовах війни підвищує вимоги до фізичних, психічних та психологічних ресурсів медиків. Їм доводиться виконувати роботу під час повітряної тривоги, під обстрілами ракет, а також є багато медиків-волонтерів які добровільно допомагають нашим військовим на передовій лінії, які потрапляли у полон були і є на окупованих територіях. Тому медичним працівникам доводиться кожного дня боротися не тільки за життя кожного українця, а й за своє власне.

У відомій англійській газеті The Guardian у 2019 році було опубліковано статтю, присвячену вигоранню лікарів у Великій Британії. У цій статті описувалося дослідження, яке показує, що в першу чергу до емоційного вигорання схильні професії типу "людина-людина", це медпрацівники (лікарі, медичні сестри, фельдшери) та інші професії. З цієї статті можна дізнатися, що більше половини медиків мають проблеми зі здоров'ям унаслідок професійного вигорання. У

молодшого медичного персоналу внаслідок емоційного виснаження формується страх не впоратися з роботою. Також із цього джерела ми дізнаємося, що лікарі використовують неконструктивні стратегії подолання стресу, заїдаючи стрес та запиваючи його алкоголем [1].

Як і будь-який інший патологічний стан, синдром професійного вигорання має специфічні симптоми та виникнення великих спектрів соціально-психологічних навантажень у медичних працівників.

На підставі вище нами сказаного можна описати наступне:

–по-перше, тривале перебування у стресовій ситуації призводить до виснаження функціональних резервів людини, зниження рівня психічної активності, порушення психомоторних функцій, що можуть призвести до виникнення лікарських помилок.

–по-друге, зниження активності та працездатності підвищує рівень тривоги та напруженості, що може привести до проблем прийняття рішень та аналізу ситуації.

–по-третє, професійна втомленість медичних працівників може призвести до постановки невірної діагнозу, призначення невірних діагностик та подальшого лікування.

У зв'язку з цим представляється актуальним вивчення соціальних і психологічних характеристик медичних працівників, враховуючи темп життя та вимоги до працівників медичної сфери. Тому дуже важливим є визначення психодіагностичних заходів оцінки рівня емоційного вигорання. Незважаючи на значну кількість досліджень професійного вигорання медичних працівників, слід зауважити, що досліджень існує обмаль. Але нами було обрано дві методики, а саме: Методика «Діагностика професійного вигорання» Х.Маслач (бланк для медичних працівників). На нашу думку, вона є досить таки компактною у використанні і складається із 22-х запитань. Ще однією буде методика «Дослідження синдрому вигорання» Дж.Грінберг, цю методику доцільно використовувати у більш простіших дослідженнях, вона дає змогу оцінити наявність проблеми, а також виявити на якому вона рівні.

У нашому дослідженні взяло участь 20 медичних працівників (10 медичних працівників, які працюють у лікарні та 10, які є воєнними медиками і працюють-працювали безпосередньо на зоні бойових дій).

Методика «Діагностика професійного вигорання» Х.Маслач (бланк для медичних працівників), складається із трьох субшкал, а саме:

1) «емоційне виснаження» (ця шкала характеризується проявом симптомів депресії, емоційним перенасиченням, байдужістю та втрата інтересу до навколишнього середовища)

2) «деперсоналізація» (ця шкала характеризується тим, що посилюється трансформація стосунків з людьми, тобто посилення залежності від них, або навпаки – цинізм)

3) «редукція особистих досягнень» (це остання шкала в даній методиці, вона характеризується негативним оцінюванням себе, своїх професійних можливостей, зниженням самооцінки та негативне ставлення до своїх трудових зобов'язань)

Таблиця 1

Результати досліджень першої групи

	<i>Медичні працівники, які працюють у лікарні</i>		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Емоційне виснаження	43%	37%	20%
Деперсоналізація	39%	28%	33%
Редукція особистих досягнень	31%	44%	25%

Таблиця 2

Результати дослідження другої групи

	<i>Воєнні медики, які працюють на зоні бойових дій</i>		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Емоційне виснаження	57%	37%	6%
Деперсоналізація	60%	35%	5%
Редукція особистих досягнень	29%	36%	35%

Можемо порівняти результати, що емоційне виснаження у воєнних медиків перевищує у 2,5 рази; деперсоналізація – у майже у 2 рази, а редукція особистих досягнень – на 1,5 рази нижче чим у медичних працівників, які працюють у лікарні. Та незважаючи на порівняння, показники всіх трьох шкал є доволі таки високими.

Наступна методика «Дослідження синдрому вигорання» Дж.Грінберг, у даній методиці становить 20 запитань на які відповідь: «згідний» або «незгідний», вона складається з трьох рівнів вигорання: високий, середній та низький.

Таблиця 3

Результати досліджень першої групи

Рівні вигорання	Медичні працівники, які працюють у лікарні
<i>Високий</i>	15%
<i>Середній</i>	38%
<i>Низький</i>	47%

Таблиця 4.

Результати досліджень другої групи

Рівні вигорання	Воєнні медики, які працюють на зоні бойових дій
<i>Високий</i>	45%
<i>Середній</i>	39%
<i>Низький</i>	16%

Можемо порівняти результати, високий рівень воєнних медиків, які працюють на зоні бойових дій перевищує у 3 рази, середній рівень – 1 раз, а низький – менше у 2 рази.

Отже, можна зробити висновки виходячи з вище нами сказаного, що у воєнних медиків ризик розвитку професійного вигорання перевищує у 3-5 разів вище, ніж у медичних працівників, які працюють у лікарні, але у них також є ризик розвитку професійного вигорання. Тому дана картина результатів визначає необхідність реалізувати спеціальні психологічні заходи профілактики розвитку професійного вигорання серед медичних працівників та воєнних медиків.

Нами буде запропоновано зик у варіантів вирішення проблеми, а саме:

1.Тренінгові заходи (де з працівниками будуть працювати психологи і детально обговорювати «синдром професійного вигорання» його причини та наслідки)

2. Використання «тайм-аутів», потрібно брати перерив від роботи, тобто повне розслаблення для підтримки психічного і фізичного спокою.

3.Спілкування. Коли медичні працівники аналізують свої відчуття та почуття і можуть поділитися ним з кимось, то це знижує ризик розвитку вигорання, тому що при спілкуванні з людиною, вона може допомогти у вирішенні проблеми і дати поради.

4.Підтримка. Вона необхідна для кожного із нас, але зараз підтримка необхідна нашим воєнним медикам як ніколи, особливо підтримка близьких.

5.Контроль над своїми емоціями, потрібно вміти контролювати свої емоції,

почуття напруженості та тривожності.

6. Сон. Повинен бути корисним, а не прийти зі зміни, прилягти на 2-3 години і знову на роботу, ні... Потрібно визначити скільки часу вам потрібно щоб ваше тіло, розум і організм в цілому відновився.

7. Час для себе. Щодня відводьте певну кількість часу який ви можете присвятити тільки собі. Якою б великою не була ваша завантаженість роботою чи сімейними проблемами, присвячуйте час собі. Використовуйте його для розслаблення, медитації та відпочинку або ж читання книги, слухання музики чи розмови по телефону.

Висновки. Отже, можна підсумувати проведений нами теоретичний аналіз та емпіричні данні і сказати наступне. Синдром «емоційного вигорання» – це процес поступової втрати емоційної, когнітивної і фізичної енергії, що виявляється у депресивному стані, почутті втоми і спустошеності, утраті здатності бачити позитивні наслідки своєї праці, негативній настанові щодо роботи і життя в цілому. Якщо медичний працівник займаючись протягом довгого часу своєю роботою і не відчуває свого особистого зв'язку з нею, тобто не може їй дійсно віддатися, тому що не відбувається діалогічного обміну, в якому людина не тільки віддає, але й одержує, то як наслідок виникає депресія, а за нею саме вигорання.

Проблема вигорання, крім наукового, має велике практичне значення, оскільки своєчасно проведені психогігієнічні та психокорекційні заходи дозволять зберегти та зміцнити здоров'я медичних працівників, що безпосередньо буде впливати на якість допомоги, яку вони надають.

Результати дослідження можуть бути використані у подальшій роботі з медичними співробітниками з метою профілактики та корекції професійного емоційного вигорання.

Список використаних джерел:

1. Wilmar B. Schaufeli. (1993). Burnout: A short socio-cultural history / Wilmar B. Schaufeli (Washington, DC: Taylor & Francis, 1993). – P. 105–127.
2. Міжнародна статистична класифікація хвороб та проблем, пов'язаних зі здоров'ям 10-го перегляду. Клас XXI. Фактори, що впливають на стан здоров'я населення та звертання до закладів охорони здоров'я (Z00-Z99).
3. Офіційний сайт ресурсу PsycINFO Американської психологічної асоціації. Е-ресурс. – Режим доступу <http://www.apa.org/pubs/databases/psycinfo/index.aspx>
4. Громцева Олена Віталіївна (2019) Щодо питання концептуальних моделей професійного вигорання медичних працівників Грудень 2019. European Journal of Management Issues 27(3-4):63-72.

МОНЕТАРНІ АТИТЮДИ: НОРМА І ДЕВІАЦІЇ

Омельчук Олександр Володимирович

аспірант кафедри педагогічної та вікової психології

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Вивчення економічної поведінки за різних умов соціальної реальності є однією з актуальних в межах психологічної науки, адже зміст економічної свідомості визначає можливість отримання результатів не тільки прогнозування ефективних економічних рішень, але й особливості потенційного ризику формування девіантної економічної поведінки. Положення про те, що сприятливі умови розвитку суспільства викликають ефективні економічні образи, є закономірним, але й неможливо заперечити психологічні факти виникнення девіантних форм економічної поведінки в умовах суспільного процвітання, що часто знаходить відображення у монетарних атитюдах.

Монетарні атитюди (установки) є структурним елементом економічної свідомості, які найчастіше розглядаються як уявлення чи то переконання і ставлення особистості до економічної діяльності та економічним об'єктам, які визначають мотиви її економічної активності та потенційну готовність до економічної поведінки. Загалом, атитюд спрямовує людину на ті об'єкти, які слугують досягненню її цілей, і дає спрощені вказівки стосовно способу поведінки щодо конкретного об'єкту, позбавляючи суб'єкта від внутрішньої напруги і внутрішніх конфліктів. Тому монетарні атитюди є проміжними змінними між об'єктом монетарних установок (грошима) і вербальними судженнями про реальну поведінку, пов'язану із грошима. Тому досить часто монетарні установки як елемент економічної поведінки вивчаються у відповідності із сферами прояву економічної активності, як-от заощаджувані, боргові, споживацькі, інвестиційні, а також атитюди, пов'язані із безробіттям (Antonides, 1990; Lea et al., 1995; Mewse et al., 2010; Furnham A. et al, 2014).

Загалом в психологічній літературі виокремлено такі чотири значення, які детермінують монетарну поведінку в соціумі: гроші – засіб домінування і ствердження влади і розповсюдження впливу з метою управління людьми; гроші як засіб уникнення відштовхування та подолання опасіння не бути любимим; гроші як засіб покупки часу і засіб виконання бажання; гроші як спосіб зменшити стурбованість шляхом забезпечення безпеки (Goldberg&Lewis, 1978). Досить цікавим виявилися дослідження А. Ханлей і М. Вільєлм, які з'ясували кореляційні зв'язки між особистісними факторами та особливістю монетарних установок, а саме літні та багаті люди більш схильні турбуватися про своє майбутнє, ніж бідняки і молодь; нав'язливі покупці (люди, які схильні до імпульсивних покупок) відрізняються більш низькою самооцінкою у порівнянні з раціональними споживачами. Тобто у цих випадках гроші є символічним способом підвищення самооцінки і як засіб для закріплення статусу і порівняння, що часто пов'язано із внутрішнім конфліктом (Hanley&Wilhelm, 1992). Також в психологічній літературі досить популярними виявилися дослідження зв'язку: грошових атитюдів і тривожності, пов'язаної із кредитами, боргами та імпульсивними покупками (Chatterjee&Farkas, 1992; Tokunaga, 1993); грошових атитюдів з моральними нормами без врахування рівня достатку людини із врахуванням статевих і гендерних відмінностей (Yamauchi&Templer, 1982).

Останнім часом дослідники усе більше уваги приділяють деструктивним аспектам монетарних атитюдів в економічній поведінці людини, що розглядаються як неадекватні моделі фінансових переконань і поведінки, які призводять до

погіршення соціального або професійного функціонування, надмірної фінансової напруги або нездатності користуватися своїми фінансовими ресурсами. Переважну більшість досліджень присвячено дисфункціональній грошовій поведінці, пов'язаній з: патологічною ігровою залежністю (Klontz et al., 2008); компульсивним споживацьким розладом і компульсивним накопиченням грошей (Klontz et al., 2011); фінансовою залежністю від іншої людини або від фінансового забезпечення дорослих дітей або інших членів сім'ї, які заробляють самостійно; ігноруванням всіх фінансових питань; трудоголізмом; схильністю до ризику (Klontz et al., 2012).

За будь-яких умов, саме невпорядкована грошова поведінка є базовою ознакою девіації, яка потребує втручання з метою її корекції для гармонійного життя людини у соціумі. У вітчизняних дослідженнях монетарної свідомості і поведінки людини найчастіше користуються класичною чотирифакторною методикою Б. Клонца з визначення монетарних атитюдів (уникнення грошей, поклоніння грошам, статус грошей та пильність стосовно грошей). У дослідженнях знайшли своє підтвердження положення, що надмірно виражені установки (як-от поклоніння грошам і статус грошей) може призводити до порушення фінансової поведінки, що може надати економічної шкоди людині, або до фінансової успішності та економічного благополуччя.

Слід обов'язково враховувати, що формування соціальних установок відбувається переважно в підлітковому віці, і найчастіше проходить неусвідомлювано у вигляді наступності від батьків. А загалом соціальна монетарна установка пов'язана із умовами задоволення потреби та із ієрархією потреб людини протягом усього життя. Т. Тангом доведено, що існує декілька типів когнітивних установок щодо грошей, які розглядаються як символ успіху, досягнення положення в суспільстві і дають людині відчуття влади і свободи (Tang, 1992). До речі, дослідник вважає, що Китай свій рівень досягнення визначає грошима, так ним віднайдені взаємозв'язки між домінуючими монетарними установками та економічним станом країни (Tang&Kim, 1999). В свою чергу, М. Лінн, досліджуючи ставлення до грошей в різних країнах, віднайшов таку закономірність – чим багатша країна, тим люди надають меншу цінність грошам; а також чим менше у людей домагань, тим більше вони демонструють задоволеність життям і стресостійкість (Lynn, 1991).

Презентований огляд прояву і впливу монетарних атитюдів на економічну поведінку не є випадковим, адже соціальні монетарні атитюди є не тільки проміжними змінними між об'єктом монетарних установок (грошима) і вербальними судженнями про реальну поведінку, пов'язану з грошима, а є потужним фактором становлення раціональної «економічної людини», яка вміщує відповідний контекст моральності в оцінці грошей та сформованість економічної самосвідомості і самоідентичності, що заходить вияв у її економічній активності у сферах: *споживання* (як поведінка в ситуації вибору товару і послуг, особливості витрачання грошових засобів на теперішній час, оцінка своїх купівельних можливостей і споживацькі переваги); *заощадження* (як поведінка визначення стратегій заощадження фінансових ресурсів, можливих пунктів розходів і споживання збережень в майбутньому); *підприємництва* (як прагнення розпочати свою «справу», перейти на «самозайнятість», оцінка своєї підприємницької успішності та задоволеність нею); *інвестицій* (як план і стратегія вкладень, оцінка ефективності вкладень); *кредитування* (як визначення причин запозичення, плану погашення боргу, стратегії відходу від кредитної і боргової поведінки, система «виправдань» несвоєчасного погашення боргу); *підвищення фінансової компетентності і отримання фінансової освіти і самоосвіти* (як прагнення до фінансової грамотності, стратегії управління

грошовими потоками, оцінка ризиків і можливостей в різних соціально-економічних ситуаціях в країні (розвиток фінансового ринку, пандемія, війна)); *уявлення про власне економічне благополуччя* (як оцінка рівня доходу, задоволеність своїм фінансовим становищем, стратегії підвищення рівня доходу (заробляння грошей)).

Список використаних джерел:

1. Antonides G., Van Der Sar N.L. Individual expectations, risk perception and preferences in relation to investment decision making. *Journal of Economic Psychology*. 1990. № 11(2). 227-245.
2. Chatterjee P., Farkas, K.J. Spending behaviors: Implications for human service practitioners. *Families in Society*, 1992. 73(10), 613-622.
3. Furnham A., Stumm S., Fenton-O'Creevy M. Sex differences in money pathology in the general population. *Social Indicators Research*, 2014. 123, 701-713.
4. Goldberg H., Lewis R.T. *Money Madness: The Psychology of Saving, Spending, Loving and Hating Money*. New York: William Morrow&Company. 1978.
5. Hanley A., Wilhelm M.S. Compulsive buying: An exploration into self-esteem and money attitudes. *Journal of economic Psychology*. 1992. T. 13 (1). 5-18.
6. Klontz B., Bivens A., Klontz P., Wada J., Kahler R. The treatment of disordered money behaviors: Results of an open clinical trial. *Psychological Services*. 2008. No 5(3). 295-308.
7. Klontz B., Britt S.L., Archuleta K.L., Klontz T. Disordered Money Behaviors: Development of the Klontz Money Behavior Inventory. *Journal of Financial Therapy*. 2012. № 3 (1) 2-8.
8. Klontz B., Britt S.L., Mentzer J., Klontz T. Money Beliefs and Financial Behaviors: Development of the Klontz Money Script Inventory. *The Journal of Financial Therapy*. 2011. Vol. 2. Iss. 1. 22-27.
9. Lea S.E.G., Webley P., Walker C. M. Psychological factors in consumer debt: Money management, economic socialization, and credit use. *Journal of Economic Psychology*. 1995. № 16 (4). 681-701.
10. Mewse A.J., Lea S.E.G., Wrapson W. First steps out of debt: Attitudes and social identity as predictors of contact by debtors with creditors. *Journal of Economic Psychology*. 2010. № 31(6). 1021-1034.
11. Tokunaga H. The use and abuse of consumer credit: Application of psychological theory and research. *Journal of Economic Psychology*, 1993. Vol. 14 (2). 285-316.
12. Yamauchi K.T., Templer D.J. The development of a Money Attitude Scale. *Journal Personal Assess.* 1982. 46(5), 522-528.
13. Tang T.L.P. The meaning of money revisited. *Journal of Organizational Behavior*. 1992. #13(2). 197-202.
14. Tang T.L.P., Kim J.K. The meaning of money among mental health workers: The endorsement of money ethic as related to organizational citizenship behavior, job satisfaction, and commitment. *Public Personnel Management*. 1999. #28(1). 15-26.
15. Lynn M. Scarcity effects on value: A quantitative review of the commodity theory literature. *Psychology&Marketing*. 1991. Vol.8. Issue 1. 43-57.

ПРОЯВИ СИНДРОМУ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Максимів Софія Олегівна

студентка

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

Науковий керівник: Вдович С.М.

канд. пед. наук, старший науковий співробітник, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Україна

У своїй професії педагоги нерідко стикаються з різноманітними труднощами та стресами, які так чи інакше впливають не лише на їхню професійну діяльність, а і на все їхнє життя, призводячи до втрати здоров'я, психологічних та особистісних змін. Наслідком постійних стресів та проблем може стати синдром професійного вигорання, який виявляється у виснаженні моральних і фізичних сил, що неминуче позначаються як на ефективності професійної діяльності, стосунках у колективі, психологічному самопочутті, так і на взаєминах у сім'ї та поза роботою.

Проблему професійного вигорання досліджували К. Маслач, С. Джексон, Б. Перлман, Х. Фрейденбергер, Е. Хартман та ін. Також питання професійного вигорання порушували В. Бойко, Н. Водоп'янова, Л. Карамушка, Н. Лазарєв, О. Романовська, Т. Форманюк та ін.

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження психологічних особливостей синдрому професійного вигорання у працівників закладів дошкільної освіти.

Педагог – це людина з великим терпінням та здатністю ділитись своїми знаннями з іншими. В сучасних умовах та і в повсякденні праця педагога часто супроводжується негативними емоціями, перенапруженням, внаслідок чого порушується працездатність. До основних причин виникнення негативних емоційних станів можна віднести надмірно інтенсивне спілкування, високий ступінь відповідальності за знання учнів, великий вплив інформації, що може призвести до перенавантаження і виникнення синдрому професійного вигорання.

Дослідження синдрому професійного вигорання у працівників закладів дошкільної освіти було проведено нами у жовтні 2022 року. У дослідженні взяли участь 35 жінок віком від 25 до 60 років.

За допомогою методики «Діагностика рівня емоційного вигорання» В. Бойка ми проаналізували ступінь вираженості симптомів «вигорання» (рис.1).

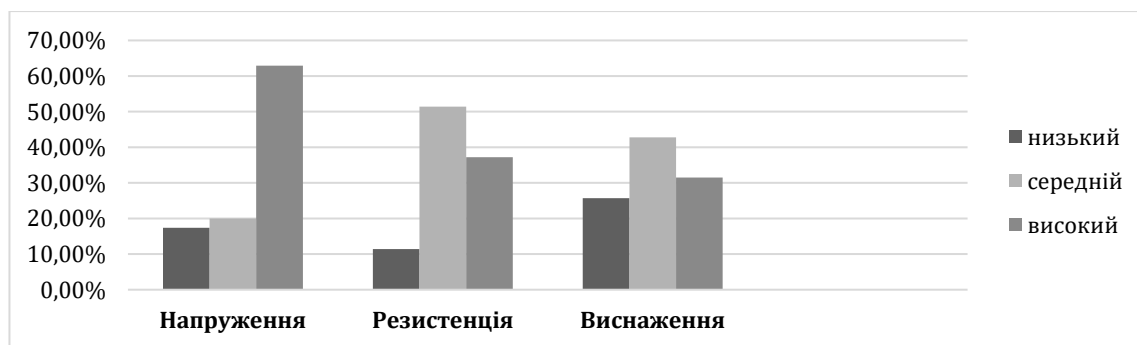

Рис. 1. Результати опитування за методикою
«Діагностика рівня емоційного вигорання» (В. Бойка)

Як видно на рис. 1, домінуючим компонентом у синдромі «професійного вигорання» у педагогів на сьогоднішній день є напруження (62,9%), яке характеризується відчуттям емоційної виснаженості, втоми, викликані власною професійною діяльністю. На середній стадії розвитку в опитуваних резистенція (51,4%): надмірне емоційне виснаження, що провокує виникнення та розвиток захисних реакцій, які роблять працівника емоційно закритим, відстороненим і байдужим. З досить високим показником 42,8%, але на середній стадії розвитку перебуває компонент «виснаження». 31,5% педагогів – із високим рівнем розвитку «виснаження». «Виснаження» характеризується психофізичною перевтомою, нівелюванням власних професійних досягнень. У процесі бесід із вихователями з'ясувалося, що це у них супроводжується емоційним дефіцитом, психосоматичними та психовегетативними порушеннями: розлади сну, головний біль, проблеми з артеріальним тиском, загострення хронічних хвороб. Під час опитування також з'ясувалось, що на прояви синдрому «професійного вигорання» суттєво впливають вік педагога, сімейний статус, кількість і вік дітей у сім'ї.

Опитування за методикою «Синдром «вигорання» в професіях системи «людина – людина» дозволило нам розглянути синдром «професійного вигорання» як трикомпонентну систему, котра складається з емоційного виснаження, деперсоналізації та редукції власних особистісних прагнень (табл.1).

Таблиця 1

**Результати опитування за методикою «Синдром «вигорання»
в професіях системи «людина — людина»**

Шкали	Субшкали	Кількість осіб у відсотках
Емоційне виснаження	Низький рівень	14,2%
	Середній рівень	20%
	Високий рівень	65,7%
Деперсоналізація	Низький рівень	22,8%
	Середній рівень	45,7%
	Високий рівень	34,2%
Редукція особистих досягнень	Низький рівень	14,2%
	Середній рівень	48,5%
	Високий рівень	37,1%

Як видно в табл. 1, високий рівень серед опитуваних (65,7%) має емоційне виснаження, яке розглядається як основна складова «професійного вигорання» та характеризується заниженим емоційним фоном, байдужістю або емоційним перенасиченням. Деперсоналізація у педагогічних працівників закладу дошкільної освіти проявляється на середньому рівні (45,7%). Деформації стосунків з іншими людьми можуть виникати на фоні подій у державі, невизначеності у подачі енергоносіїв, переживанні про рідних. В одних випадках це зростання залежності від інших людей, в інших – зростання негативізму, цинічності налаштувань і почуттів щодо інших людей (батьків, колег, дітей та ін.). Редукція особистих досягнень у більшості опитаних (48,57%) на середньому рівні. Вона полягає в тенденції до негативного оцінювання себе, своїх професійних досягнень та успіхів, негативізмі щодо службової гідності та можливостей, або у нівелюванні особистої гідності, обмеженні своїх можливостей, обов'язків щодо інших тощо.

За допомогою методики «Аналіз стилю життя (Бостонський тест на стресостійкість)» було також досліджено рівень стресостійкості та як особистість реагує на стресові ситуації, зокрема встановлено, що у більшості респондентів – середній рівень стресостійкості (57,1%), низький рівень стресостійкості виявлено у

31,4% та у найменшій кількості респондентів (11,4%) – високий рівень.

Методика «Визначення типу темпераменту» Г. Айзенка дозволила визначити переважаючий тип темпераменту і силу вираженості рис характеру: екстраверсія (високий рівень – 45,7, середній рівень – 54,3), інтроверсія (34,2% і 65,8%), емоційна стабільність (45,8% і 54,2%), емоційна нестабільність (42,8% і 57,2%), правдивість (71,4% і 28,6%).

Також за допомогою методики «Діагностика спрямованості особистості» Б. Басса ми визначили, чого респонденти дійсно прагнуть, що для них є дійсно важливим та цінним, зокрема виявлено, що більшість (51,6%) спрямовані на дію, 34,2% – спрямовані на спілкування і лише 14,23% – спрямовані на себе.

Кореляційний аналіз показав, що на професійне вигорання педагогів значною мірою впливають емоційне виснаження, надмірна спрямованість на дію, деперсоналізація та резистенція, постійне напруження і стрес, редукція власних досягнень. Однак, не зважаючи на роботу, насичену труднощами, та постійне перебування у соціумі, педагоги намагаються приділяти більше уваги близьким та рідним, відмежовувати професійне від особистісного, не забувати про відпочинок і хатні справи, співпрацювати з керівництвом та професійно розвиватись, тобто постійно дізнаватися щось нове та цікаве і впроваджувати це у своїх заняттях із дітьми. Також педагоги прагнуть зберегти позитивне ставлення до інших та не допускати шкідливого впливу стресу на особисте здоров'я.

Таким чином, беручи до уваги те, що психологічна перевтома призводить до значного погіршення психологічного клімату, а отже, і до погіршення емоційного стану дітей, дуже важливо завчасно попереджати виникнення синдрому емоційного вигорання у педагогічних працівників дошкільних закладів освіти.

РОЗВИТОК САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Полюх Сергій Миколайович

Магістрант кафедри психології та соціальної роботи
*Хмельницький інститут соціальних технологій Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна», Україна*

Науковий керівник: Сиско Н.М.

канд. психол. наук, доцент кафедри психології та соціальної роботи
*Хмельницький інститут соціальних технологій Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна», Україна*

Поняття структури організації особистості у сучасній науковій психології є неоднозначним та багатокомпонентним і на цей час не має єдності у її визначенні серед фахівців.

Одними з основоположників ідеї структурності організації особистості є засновник психоаналізу З. Фрейд, який увів у практику західної думки такі психологічні поняття як «свідоме», «передсвідоме» та «несвідоме» ще у 1923 році [1]. Розподіляючи свідомість особистості на такі складові, З. Фрейд намагався зрозуміти індивідуальні та важливі процеси у психіці людини, що призводять до патологій. Пізніше, модернізуючи свою теорію, він запропонував нову трикомпонентну модель психіки, яка складалася з «Я» (Его), «Над-Я» (Супер-его) та «Воно» (Ід).

Трикомпонентної теорії структурного поділу психіки дотримувався також К. Юнг, визначаючи складовими психіки «Его», «індивідуальне несвідоме» та «колективне несвідоме». К. Юнг вважав, що «Его», як центр свідомості, дозволяє людині відчувати себе цілісною істотою, створює відчуття усвідомленості і послідовності її думок та дій, відповідальне за зв'язок свідомого та несвідомого. По мірі своїх досліджень, К. Юнг термін «колективне несвідоме» замінив на «об'єктивна психіка», а ще пізніше – на «трансперсональне несвідоме» [2].

Більш складну теорію особистості запропонував Р. Ассанджіолі [3]. Його структура особистості, або «карта внутрішнього світу», включає: низьке несвідоме; середнє несвідоме; вище несвідоме, або надсвідоме; поле свідомості; свідоме «Я»; вище «Я»; колективне несвідоме.

Єдність двох «Я» вказує на те, що немає двох «Я», двох незалежних та уособлених істот. Є тільки «Я», яке проявляється на різних рівнях свідомості та самоспостереження. Вище «Я» є джерелом свідомості, а свідоме «Я» – його відбиттям. Відбиття здається самосущим, але у дійсності воно не має власної субстанціональності. Іншими словами, це не нове світло, а проєкція джерела світла.

Дослідник С. Гроф у трансперсональній психології [5, 6] довів, що у сфері свідомості людини немає чітких меж і обмежень. Водночас необхідно виділити області психіки, що знаходяться за межами звичайного досвіду свідомості: сенсорний бар'єр, індивідуальне несвідоме, рівень народження і смерті (перинатальні матриці) та трансперсональна область.

С. Гроф стверджує, що більшості людей цілком доступні переживання на всіх чотирьох рівнях [5]. На його думку, трансперсональні явища показують, що існує зв'язок людини з космосом, який неможливо пояснити через ньютоніно-картезіанську парадигму. Ті люди, які пережили трансперсональні переживання, інтерпретують їх як повернення у історичні часи, дослідження свого духовного минулого, переживання спогадів своїх предків чи своїх же втілень. Важливою категорією цього досвіду також

стають явища екстрасенсорного сприйняття: досвід існування свідомості поза тілом, телепатія, ясновидіння, пророкування майбутнього, доступ до детальної езотеричної інформації про матеріальний світ, що далеко перевищують освітню підготовку.

За С. Грофом ці переживання вказують, що практично кожна людина може отримувати інформацію про увесь Всесвіт, про все існуюче, може мати потенційний емпіричний доступ до всіх його частин. Таким чином людина в деякому сенсі є одночасно всією космічною мережею і нескінченно її малою часткою, тобто людина одночасно і матеріальний об'єкт, і велике поле свідомості.

Інші вчені, засновники гуманітарної психології А. Маслоу та К. Роджерс, вважаючи, що джерелом розвитку особистості є вроджені тенденції до самоактуалізації, запропонували модель особистості, яка складається з двох «Я»: «ідеального Я» та «реального Я». Ці дві підструктури перебувають у складних відносинах – від повної гармонії (конгруентності) до повної дисгармонії [7].

У сучасній психологічній науці саморегуляція вивчається у різних теоретичних підходах: поведінковому, діяльнісному, системному, когнітивному, мотиваційному тощо. Саме поняття «регуляція», як один з найважливіших критеріїв розвитку особистості, вперше ввів П. Жане. Саморегуляцію дослідник розглядав як процес опосередкування соціальних норм і цінностей, як систему внутрішніх вимог, які перетворюють людину в активного суб'єкта.

Саморегуляція відноситься до вольової зміни власних інтересів особистості, внутрішніх станів або поведінки. За допомогою саморегуляції «самість», як агент або діяч, здійснює контроль над власним середовищем (включаючи соціальне середовище), приймає рішення, здійснює вибір, а також регулює себе. Водночас це є системним процесом, оскільки для досягнення цілей саморегуляції, суб'єкт залучає велику кількість різноманітних інтелектуальних та особистісних ресурсів, психологічних процесів, функцій та умінь.

В умовах війни та невизначеності актуалізується проблема розвитку саморегуляції особистості, оскільки люди з високим її рівнем проявляють більшу психологічну стійкість та особистісний контроль, успішно керують власною поведінкою. Тому виникла необхідність у розробці авторської програми розвитку саморегуляції особистості в умовах воєнного стану.

Програма розвитку саморегуляції особистості заснована на гіпотезі, що вище «Я» людини, яке є часткою колективного несвідомого нашого Всесвіту, має не тільки постійний зв'язок з вищими «Я» всіх людей, що проживають на планеті, але з усім Всесвітом. Тому, коли людина буде звертатися до свого вищого «Я», до свого безсвідомого чи надсвідомого, вона інтуїтивно зможе отримати відповіді для вирішення проблем її сьогодення та знайти джерело додаткових духовних сил.

Учасниками дослідження стали 41 громадянин, які працюють чи служать у 15 Гарнізонному будинку офіцерів міста Хмельницького, або відвідують заклад у рамках його діяльності. Вік досліджуваних від 15 до 60 років.

Застосовувався комплекс психодіагностичних методик:

- методика «Дослідження вольової саморегуляції» за А. Зверьковим та Є. Ейдманом [8];
- методика на оцінку рівня духовного інтелекту (The Spiritual Intelligence Self-Report Inventory або SISRI-24) за Д. Кінгом [9];
- методика «Духовний потенціал особистості» за Е. Помиткіним [10];
- методика «Духовний потенціал особистості - 2» за Е. Помиткіним [10];
- опитувальник для самодіагностики за інтегративною моделлю психологічного виживання людини після сильного стресу (Basic Ph або «Місток над прірвою») за М. Лаадом [11];

- авторський опитувальник на оцінку регулярності звернень до практик релігійної, езотеричної чи психічної саморегуляції.

У ході дослідження було виявлено, що:

- вольова саморегуляція у респондентів в основному є високою (середній бал шкали В – 14,4), опитувані мають достатній рівень наполегливості (середній бал субшкали Н – 9,8) та самовладання (середній бал субшкали С – 7,9), причому 34,1% опитуваних мають низький рівень (до 12 балів), 65,9% мають високий рівень (вище 12 балів);

- за методикою SISRI-24 у досліджуваних виявлено достатньо високий рівень духовного інтелекту (середній бал 56,6), а четверта шкала (розширення меж свідомості, SCE) має найменшу вагу у духовному інтелекті опитуваних (середній бал 9,7), причому 31,7% опитуваних мають низький рівень (до 48 балів), 68,3% – високий рівень (вище 48 балів);

- середній духовний потенціал у опитуваних за методикою «Духовний потенціал особистості» є не надто високим (середній бал 20,5) та ґрунтується в основному на таких підструктурах як самосвідомість (середній бал 3,5), характер (середній бал 3,4) та спілкування (середній бал 3,1), а також на таких духовних цінностях як відповідальність (середній бал 3,5), екологія (середній бал 3,4) та самореалізація (середній бал 3,1), причому 2,4% опитуваних мають низький потенціал (до 12 балів), 75,6% – недостатній потенціал (від 12 до 24 балів), 19,6% – середній потенціал (від 25 до 37 балів), 2,4% – високий потенціал (від 38 до 49 балів);

- рівень духовного потенціалу у опитуваних за методикою «Духовний потенціал особистості-2» є середнім (середній бал 38,9) та ґрунтується в основному на таких підструктурах як характер (середній бал 6,0), інтелект (середній бал 5,9) та спілкування (середній бал 5,8), а також через високу актуалізацію таких психологічних механізмів як децентрація (середній бал 8,8) та рефлексія (середній бал 8,1), причому 4,9% опитуваних мають низький потенціал (до 24 балів), 75,6% – середній потенціал (від 24 до 49 балів), 19,5% – високий потенціал (від 50 до 70);

- у 68,3% опитуваних психологічне самовиживання опитуваних згідно опитувальника SISRI-24 в основному базується на стратегії Cognition (когніція) (для генеральної вибірки середній бал шкали С = 25,6, медіана = 25,0, мода = 23), а у 39,0% опитуваних найменш застосованою виявилася стратегія Social (соціум) (для генеральної вибірки середнє значення шкали S = 16,4, медіана = 16,0, мода = 18);

- у своєму житті опитувані часто звертаються до практик релігійних саморегуляції (середній бал 3,7), дуже рідко звертаються до психологічних практик саморегуляції (середній бал 2,4) та майже ніколи не звертаються до практик езотеричної саморегуляції (середній бал 1,2).

Також у ході досліджень було виявлено, що високий рівень духовного інтелекту респондентів послаблює їхні уміння регулювати свої вольові зусилля та віру у ефективність своїх дій (так званий ефект Даннінга-Крюгера). Так за коефіцієнтом кореляції r-Пірсона маємо невеликий зворотній зв'язок між рівнем саморегуляції та загальним рівнем духовного інтелекту – - 0,216. У процентному співвідношенні обидва показники не детермінують один одного ($R^2 = 0,5\%$), але, тим не менш, ми вважаємо, що залежність динаміки даних цих методик все ж таки присутня.

Що стосується окремих аспектів методики SISRI-24, то нами було виявлено, що найбільший зв'язок вольова саморегуляція має з критичним екзистенційним мисленням (СЕТ) (коефіцієнт кореляції r-Пірсона = - 0,356). У процентному співвідношенні обидва показники не сильно детермінують один одного ($R^2 = 12,6\%$), але ми вважаємо, що залежність динаміки даних цих методик є. Таким чином було встановлено, що саме респонденти з високим рівнем критичного

екзистенційного мислення мають низький рівень вольової саморегуляції.

Стосовно порівняльного аналізу показників за методиками «Дослідження вольової саморегуляції» та BASIC Ph було виявлено, що за коефіцієнтом кореляції r -Пірсона ми маємо доволі сильний зворотний зв'язок зі шкалами стратегій Affect (афект) (- 0,450), Imagination (уява) (- 0,444) слабкий зворотний зв'язок зі шкалою стратегії Social (соціум) (- 0,270), дуже слабкий позитивний зв'язок зі стратегією Belief (віра) (0,116) та практичну відсутність зв'язку зі шкалами стратегій Physiology (фізіологія) (- 0,042) та Cognition (когніція) (0,020). У процентному співвідношенні стратегія Affect (афект) не сильно детермінує з показниками вольової саморегуляції ($R^2 = 16,7\%$), але є очевидним, що рівень вольової саморегуляції респондентів значно залежить від цієї стратегії.

Також цікавим виявився той факт, що чим частіше респонденти звертаються до релігійних практик, тим нижча їхня мотиваційна зумовленість. Так статистичний аналіз методики «Дослідження вольової саморегуляції» та шкали «Релігійні практики» анкети «Регулярність звернень до практик релігійної, езотеричної чи психічної саморегуляції» виявив, що коефіцієнт кореляції r -Пірсона між ними вказує на незначний, але зворотний зв'язок -0,192. За таблицею критичних значень визначаємо залежність ознак. І хоча у процентному співвідношенні обидва показники дуже слабо детермінують один одного ($R^2 = 3,8\%$), вважаємо, що залежність динаміки даних присутня. Таким чином є очевидним, що респонденти, які часто звертаються до релігійних практик, мають понижений рівень вольової саморегуляції.

Що стосується статистичного аналізу методики «Дослідження вольової саморегуляції» з іншими методиками, то він не виявив взаємозв'язку між ними, або є статистично незначущим.

Отримані результати дослідження довели, що існує взаємозв'язок між рівнем вольової саморегуляції респондентів та їхнім рівнем духовного інтелекту, духовного потенціалу та частоти звернень до релігійних практик. Водночас, ті респонденти, що майже не зверталися до езотеричних практик, мали найменший вплив на їхню вольову саморегуляцію. Це надихнуло нас на створенні авторської програми розвитку саморегуляції особистості.

Нами була здійснена апробація програми з експериментальною групою. Заняття відбувалися у формі співбесід під час ознайомлення з теоретичним матеріалом та вступних практичних занять, а також у форматі онлайн бесід за допомогою програми Viber під час консультацій та повторного опитування. Метою тренінгових сесій було підвищення рівнів вольової саморегуляції та духовного потенціалу учасників експерименту, а також розвиток навиків самозаспокоєння, самоконтролю та самоаналізу.

Після проведення повторного опитування контрольної та експериментальної групи було виявлено, що за час проведення експерименту:

- рівень вольової саморегуляції у респондентів контрольної групи змінився як у позитивну, так і негативну сторону (від - 19,0 % до + 40,0 %), а середнє значення результатів вторинного опитування збільшилося на 2,3 %;

- рівень духовного потенціалу за методикою «Духовний потенціал особистості – 2» у респондентів контрольної групи змінився як у позитивну, так і негативну сторону (від - 16,7 % до + 22,0 %), а середнє значення результатів вторинного опитування збільшилося на 3,8 %;

- стан активності каналів подолання стресових ситуацій особистості, що самодосліджувався за методикою BASIC Ph, у респондентів контрольної групи змінився від + 1,4 % до + 14,2 %, а щодо змін середніх значень станів активності каналів, то найбільших змін у контрольній групі зазнали канал S (соціальний)

(+ 33, %) та канал І (уява) (+ 25,8 %);

- рівень вольової саморегуляції у респондентів експериментальної групи змінився як у позитивну, так і негативну сторону (від – 7,1 % до + 120,0 %), а середнє значення результатів вторинного опитування збільшилося на 28,3 %;

- рівень духовного потенціалу за методикою «Духовний потенціал особистості – 2» у респондентів експериментальної групи змінився як у позитивну, так і негативну сторону (від – 3,9 % до + 39,5 %), а середнє значення результатів вторинного опитування збільшилося на 14,8 %;

- стан активності каналів подолання стресових ситуацій особистості, що самодосліджувався методикою «BASIC Ph», у респондентів експериментальної групи середні значення результатів вторинної самодіагностики змінився від - 0,7 % до + 14,8 %, а найбільших позитивних змін зазнали канал Ph (фізіологія і діяльність) (+ 17,6 %), канал В (віра і цінності) (+ 17,3 %) та канал А (емоції) (+ 14,0 %), у той же час негативні зміни сталися у стані активності каналу S (соціальний) (середнє значення збільшилось на 13,9 %, але медіана зменшилась на 12,5 %).

Порівнюючи результати усередненої зміни вольової саморегуляції респондентів експериментальної групи по відношенню до респондентів контрольної групи можемо зробити висновок, що апробація програми розвитку саморегуляції має доволі сильний позитивний вплив на саморегуляцію особистості та її духовний потенціал. У той же час встановлено, що розроблена програма розвитку саморегуляції у деяких учасників дослідження посилила ефект Даннінга-Крюгера [12] (понижила соціалізацію), поглибила проблему духовного росту та екзистенціональної ізоляції, а також посилила внутрішню концентрацію при подоланні стресових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Freud, S. (1923). Das Ich und das Es. Вилучено з: <http://psychanalyse.lu/Freud/FreudIchEs.pdf>.
2. Kaufmann, Y. (1984). Analytical Psychotherapy. Current Psychotherapies. R. Corsini (ed).
3. Assagioli, R. (1965). Psychosynthesis. A Manual of Principles and Techniques. New York: Hobbs, Dormann & Company.
4. Grof, S. (1986). Beyond the Brain: Birth, Death And Transcendence In Psychotherapy. Albany, NY: State University of New York Press.
5. Grof, S. (1975) Realms Of The Human Unconscious: Observations From LSD Research. New York: Viking Press.
6. Rogers, C. (2004). On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. London: Constable.
7. Пашукова, Т. И., Допира, А. И., & Дьяконов, Г. В. (1996). Практикум по общей психологии. Учебное пособие для студентов педагогических вузов. М.: Изд-во «Институт практической психологии». Вилучено з: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D1%83%D0%BC.pdf>.
8. King, D. B., & DeCicco, T. L. (2009). A viable model and self-report measure of spiritual intelligence. The International Journal of Transpersonal Studies (28), 68–85. Вилучено з: <http://www.thestateofus.net/sisri-24.pdf>.
9. Помиткін, Е. О. (2007). Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості: посібник. Кіровоград: Наш час.
10. Lahad, M., Shacham, M., & Ayalon, O. (2013). The "BASIC PH" Model of Coping and Resiliency - Theory, Research and Cross-Cultural Application. London: Jessica Kingsley.
11. Kruger, J., & Dunning, D. (1999). Unskilled and Unaware of It: How Difficulties in Recognizing One's Own Incompetence Lead to Inflated Self-Assessments. Journal of Personality and Social Psychology, (V. 77(6)). Вилучено з: https://www.researchgate.net/publication/12688660_Unskilled_and_Unaware_of_It_How_Difficulties_in_Recognizing_One's_Own_Incompetence_Lead_to_Inflated_Self-Assessments.

СЕКЦІЯ XX. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

COMPREHENSIVE ASSESSMENT OF THE PECULIARITIES OF PSYCHOPHYSIOLOGICAL AND MENTAL ADAPTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF CREATING A HEALTHY EDUCATIONAL SPACE

Serheta Ihor

Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department
of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

An adequate prognostic assessment of the level of psychophysiological and mental adaptation of high school students to the conditions of performing stressful everyday activities in modern general educational institutions should involve the solution of three leading tasks [1, 2, 7, 8, 15, 16]. The first task determines the need for an objective assessment of the level of development and the determination of the features of the formation of shifts from the criterion social and educationally significant psychophysiological functions and personality traits in the dynamics of learning in a modern general educational institution, the second – determines the need to create adequate to the simple and easy-to-use methods of comprehensive assessment of the studied characteristics based on the scientific justification of integral indicators or complex point assessment scales, the third – provides for the development, scientific justification and introduction of approaches to the timely correction of possible distortions from the natural course of the processes of social formation and educationally significant growth of students [3, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17].

In the course of the conducted research a method of complex point assessment of the features of the course of psychophysiological and mental adaptation of high school students to the conditions of performing strenuous everyday activities in modern general educational institutions was developed, which provides an opportunity to determine the features of the course of the processes of psychophysiological and mental adaptation to the conditions of performing intense daily activities in modern general educational institutions, as well as to justify completely adequate to the requirements of the individual, in accordance with the content and direction, strategies for the use of means of psychophysiological influence and psychohygienic correction of deviations that occur.

The main stages of the practical interpretation of the method of complex point assessment of the peculiarities of the course of psychophysiological and mental adaptation of high school students to the conditions of the implementation of stressful everyday activities in modern general educational institutions should be considered the following: determination based on the application of modern instrumental and test psychophysiological and psychodiagnostic methods of the degree of expression of the leading socially and educationally significant psychophysiological functions and personality traits; evaluation of the obtained results in points in accordance with specially created point

scales for the level of psychophysiological and mental adaptation of students; calculation, in accordance with the generalized formulas for determining the features of the course of the processes of psychophysiological and mental adaptation of schoolchildren to the conditions of the implementation of stressful everyday activities in the conditions of modern general educational institutions, the value of the indicator of the success of the psychophysiological adaptation of students, which determines the level of psychophysiological readiness of the organism of schoolchildren for the successful assimilation of educationally significant theoretical knowledge and practical skills, and the value of the indicator of the success of mental adaptation of students, which determines the degree of expression of personal prerequisites for the formation of an adequate working dynamic stereotype of the effective implementation of everyday educational activities in a modern comprehensive educational institution; assessment of the peculiarities of the course of psychophysiological and mental adaptation of students based on the application of quantitative criteria for meaningful evaluation of the success rate of psychophysiological and mental adaptation of students, which are determined; determination of individualized, in accordance with the content and direction, strategies for the use of means of psychophysiological influence and psychohygienic correction.

References:

1. Гончарук Е. Г., Бардов В. Г. Сергета І. В., Омельчук С. Т. Комплексна оцінка стану здоров'я дітей і підлітків як гігієнічна проблема: методологічні та прикладні аспекти (огляд літератури). Журнал АМН України. 2003. Т. 9, № 3. С. 523-541.
2. Сергета І. В., Бардов В. Г. Оцінка стану здоров'я дітей, підлітків та молоді і сучасні технології його збереження та зміцнення Вісник Вінницького державного медичного університету. 2003. Т. 7, № 2/2. С. 799-800.
3. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
4. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
5. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
6. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 348 с.
7. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
8. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. Довкілля та здоров'я. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
9. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. 272 с.
10. Makarov Serhii Y., Stoyan Nataliya V., Serheta Ihor V., Taran Oksana A., Dyakova Oksana V. Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. Wiadomości Lekarskie. 2019, tom LXXII, nr 5 cz II. P. 1053-1058.

11. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
12. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. 208 с.
13. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 184 с.
14. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 348 с.
15. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). Журнал НАМН України. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
16. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. Довкілля та здоров'я. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
17. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 272 с.

HER-2 /LOW POPULATION IN INFLAMMATORY BREAST CANCER RECURRENCE

Movchan Oleksii Volodimirovich

Breast cancer and reconstructive surgery Department
National Cancer Institute, Ministry of Health, Kyiv, Ukraine

Abstract. HER-2/positive breast cancer cells are more prevalent in inflammatory breast cancer (IBC), roughly 35% vs. 20% in other forms. This study aimed – to investigate the impact of HER2-low (erBb2 2+) on the risk of inflammatory breast cancer (IBC) recurrence. 60 females with HER2-low and HER2-positive IBC underwent surgery between July 2020 and July 2022. HR+/HER+(erBb2 3+) group had an OS of 74.6 % compared with 76.0 % in the group with the HR+/HER2-low (erBb2 2+) subtype, and 70.1% in the HR-/HER+ group. Moreover, recurrence-free survival was 20.2 % for the HR+/HER2-low - group, 22.4% for the HR+/HER+ group, and 10.6 % for the HR-/HER+ group. Her-2/low IBC patients have well-answer to target treatment, without disease progression or with stable disease. Further studies should focus to the mixing of chemotherapy and target treatment with Her-2/low-focused.

INTRODUCTION

HER-2/positive breast cancer cells are more prevalent in inflammatory breast cancer (IBC), roughly 35% vs. 20% in other forms [1]. Compared to other forms, IBC identified in women at a younger age has more regrettable and aggressive results; it, has 2 times the survival time in the third stage as opposed to the fourth stage [2]. IBC patients have a higher relapse frequency compared with other forms (approximately 20% vs. 4%) [3].

As per the 2018 ASCO guideline update, breast cancers are HER-2/positive, if there is confirmation of HER-2/overexpression by fluorescence in-situ-hybridization (FISH) - (score 3+). 2+ needs characterization status, with an extra survey for specific evaluation. IHC 0 and 1+ is negative. 2+ breast cancer are HER-2/negative, thus no target treatment is recommended; HER2/CEP17 extent < 2.0 and HER-2 copy run from 4.0 to 5.9 on cell, at that point there's HER-2/positive breast cancer [4, 5].

A concept that uses a combination known as 2+ and known as negative FISH was proposed by a researcher named HER-2/low IBC. HER-2/low immunohistochemistry, comprising mainly of hormone receptor HR+ tumors (65-83%), while the rest are HR/negative and show a predominance of TN-BC [6,7].

The target of HER-2/negative IBC culminates in the disappointment of endocrinological treatment, and the target of HR+ is also known to be limited [8], due to the dependence on standard chemotherapy, survival is therefore limited [9].

The paradigm of having or not having HER-2, which categorizes it as negative or positive, has to be adjusted, due to a new, transitional value that we must consider when selecting therapy for these patient populations.

This study aimed - to investigate the impact of HER2-low (erBb2 2+) on the risk of inflammatory breast cancer (IBC) recurrence.

Material and Methods

The study was carried out in accordance with the Helsinki

Declaration, GCP (Good Clinical Practice), and Ukrainian legislation on medications. The participants were 60 females with HER-2/low and HER-2/positive inflammatory breast cancer, operated on and treated in our institute between July 2020 and July 2022. Patients were divided into three groups of 20 patients: 1) HR+/HER-2/low, 2) HR+/HER+, and 3) HR-/HER+. All patients underwent chemotherapy in adjuvant mode, in accordance with

the following scheme: TCH=docetaxel and carboplatin plus Herceptin [10].

Patients were observation for 24 months.

Recurrence-free survival (RFS) was defined as the time from surgery to disease relapse. HER-2 Immunohistochemistry was performed according to the generally accepted methodology. Each of these outcomes necessitates specific patient management [20]. Fluorescence microscopy was used to perform fluorescence staining (FISH) on material from paraffin blocks [11].

Statistical Analysis

We used Mann–Whitney U-test to compare two or more groups. Kaplan-Meier curves were used to estimate survival data, while the p-value associated with the long-rank test was calculated. The Fisher's exact tests were used to evaluate associations between categorical data, while Spearman correlation was used to determine the correlation between hormone status and HER-2 gene expression levels. All analyses were conducted in R (version 4.0.2).

Results

All 20 patients in the HR+/HER-2/low group, 20 in the HR+/HER+ group, and 20 in the HR-/HER+ group had information available and were included in this study. There were 55.8% postmenopausal patients in the HRplus/HERplus group and 62.1% of patients in the HR+/HER+ and HR-/HER+ groups. Furthermore, patients in the HR-/HER+ group performed significant worse than those in the HR+/HER+ group ($p < 0.05$). Relapses were revealing that the incidence in HR+ groups reached up to 23.4 %, which was considerably higher than in HR-negative groups.

Survival analysis

HR+/HER+(erBb2 3+) group had an OS of 74.6 % compared with 76.0 % in the group with the HR+/HER2-low (erBb2 2+) subtype, and 70.1% in the HR-/HER+ group. Moreover, recurrence-free survival was 20.2 % for the HR+/HER2-low - group, 22.4% for the HR+/HER+ group, and 10.6 % for the HR-/HER+ group.

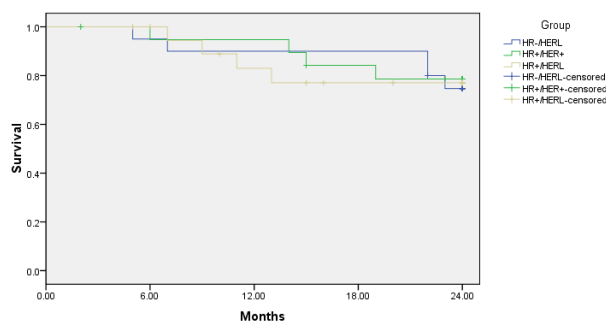

Figure 1. **Weighted Kaplan–Meier curves of overall survival (OS) after treatment of inflammatory breast cancer based on HER2 status**

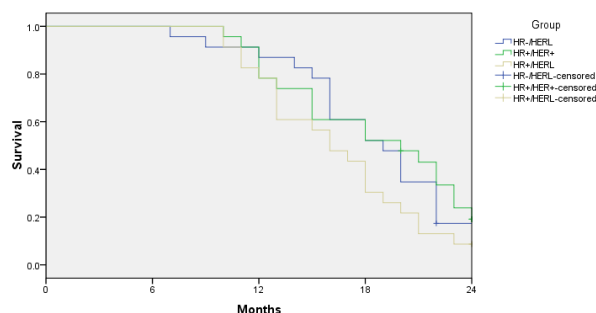

Figure 2. **Kaplan–Meier curves of recurrence-free survival (RFS) after treatment for inflammatory breast cancer based on the molecular subtypes**

Discussion

HER-2 targeted treatment is effective not only in HER-2/positive patients, but also in HER-2/low patients [26], as evidenced by our favorable results. According to Yu K. et al. [27], patients with ER positivity had a higher chance of improved survival than those with ER negativity corresponding to our study. The findings revealed that patients with HR+ IBC had a significantly higher survival rate (median OS 31 months) than those with HR-negative IBC (24 months). Thus, HER-2/low IBC was shown to be a heterogeneous disease with variant molecular subtypes associated with distinct prognostic outcomes as other breast cancers, and systemic therapies such as hormonotherapy and anti-HER-2 targeted therapy were effective in the treatment of IBC.

In this work, we presented analysis of molecular characteristics of primary HER-2/low IBC and a comprehensive analysis of its prognosis. In our cohort, HER-2/low IBC represented 57% of all tumors, with the majority (77%) being HR+, these findings being in line with previous reports [12].

Our findings show that HER-2/low IBC tumors, as opposed to HER-2-zero and Her-2/positive tumors, can be identified as a new subset of inflammatory breast cancer using standardized FISH. HER-2/low tumors have a distinct biology that influences treatment response and prognosis. This is especially important for hormone-receptor-negative tumors that are resistant to treatment. Our findings lay the groundwork for a better understanding of the biology of breast cancer subtypes as well as the development of future diagnostic and therapeutic strategies [13].

Conclusions

Currently are present a two-type approach (HER-2-beneficial vs. harmful) to guide clinicians in treatment decisions. However, a significant proportion of patients (over 50%) classified as HER-2-negative are, in fact, Her-2/low, a population with a high unmet clinical need. Recent anti-HER-2 retailers has demonstrated encouraging for protection in Her-2/low.

Her-2/low IBC patients have well-answer to target treatment, without disease progression or with stable disease. Further studies should focus to the mixing of chemotherapy and target treatment with Her-2/low-focused.

References:

1. Faldoni F, Rainho C, Rogatto S. Epigenetics in Inflammatory Breast Cancer: Biological Features and Therapeutic Perspectives. *Cells*. 2020;9(5):1164-1172. doi: 10.3390/cells9051164. PMID: 32397183; PMCID: PMC7291154.
2. Dano D, Lardy-Cleaud A, Monneur A, Quenel-Tueux N, Levy C et al. Metastatic inflammatory breast cancer: survival outcomes and prognostic factors in the national, multicentric, and real-life French cohort (ESME). *ESMO Open*. 2021;6(4):100220. doi: 10.1016/j.esmoop.2021.100220. Epub 2021 Jul 22. PMID: 34303929; PMCID: PMC8327489.
3. Ge J, Overmoyer B: Prolonged Survival in Patients with Metastatic Her-2/positive Inflammatory Breast Cancer: A Case Report and Review of the Literature. *Case Rep Oncol* 2021:1071-1079. doi: 10.1159/000516760.
4. Agostinetti E, Rediti M, Fimereli D et al. Her-2/low Breast Cancer: Molecular Characteristics and Prognosis. *Cancers (Basel)*. 2021;13(11):2824-2833. Published 2021 Jun 5. doi:10.3390/cancers13112824.
5. Schettini F, Chic N, Brasó-Maristany F, Paré L, Pascual T et al. Clinical, pathological, and PAM50 gene expression features of Her-2/low breast cancer. *NPJ Breast Cancer*. 2021;7(1):1-9. doi: 10.1038/s41523-020-00208-2. PMID: 33397968; PMCID: PMC7782714.
6. Herceptin Prescribing Information. Genentech, Inc. February 2021.
7. Mutai R, Barkan T, Moore A, et al. Prognostic impact of Her-2/low expression in hormone-receptor positive early breast cancer. *Breast*. 2021; 60:62-69. doi:10.1016/j.breast.2021.08.016.

8. Chrzanowska N, Kowalewski J, Lewandowska M. Use of Fluorescence In Situ Hybridization (FISH) in Diagnosis and Tailored Therapies in Solid Tumors. *Molecules*. 2020; 25(8):1864-1881. Published 2020 Apr 17. doi:10.3390/molecules25081864.
9. Bagmut I, Movchan O, Sheremet M, Smolanka I, Lyashenko A, Dosenko I, Loboda A. Characteristics of certain genetical and biological properties of carcinogenesis in the development of inflammatory breast cancer with type 2 diabetes mellitus and tumor relapse. *Rom J Diabetes Nutr Metab Dis* 2022;29 (2): 245-252. <https://doi.org/10.46389/rjd-2022-1082>.
10. Eiger D, Agostinetti E, Saúde-Conde R, de Azambuja E. The Exciting New Field of Her-2/low Breast Cancer Treatment. *Cancers (Basel)*. 2021;13(5):1015-1022. Published 2021 Mar 1. doi:10.3390/cancers13051015.
11. Yu K, Cai Y, Wu S, Shui R, Shao Z. Estrogen receptor-low breast cancer: Biology chaos and treatment paradox. *Cancer Commun (Lond)*. 2021;41(10):968-980. doi: 10.1002/cac2.12191. Epub 2021 Jul 12. PMID: 34251757; PMCID: PMC8504145.
12. Smolanka I, Bagmut I, Sheremet M, Lyashenko A, Movchan O, Smolanka I. Jr, Loboda A. Delayed breast reconstruction with tram-flap and various modifications after radical mastectomy. *Journal of medicine and life*. 2021;14(6), 847–852.
13. Denkert C, Seither F, Schneeweiss A, Link T, Blohmer J et al. Clinical and molecular characteristics of Her-2/low-positive breast cancer: pooled analysis of individual patient data from four prospective, neoadjuvant clinical trials. *Lancet Oncol*. 2021;22(8):1151-1161. doi: 10.1016/S1470-2045(21)00301-6. Epub 2021 Jul 9. PMID: 34252375.

MOLECULAR AND GENETIC ASPECTS IN STUDYING OF CARDIOVASCULAR PATOLOGY

Oleksandra Avdieienko

student

Kharkiv National Medical University, Ukraine

Dmytro Molotyagin

assistant, candidate of medical sciences department of internal medicine 2,
clinical immunology and allergology named after Academician L.T. Maloi

Kharkiv National Medical University, Ukraine

Introduction. With the beginning of the XXI century biological sciences and medicine has entered a new era, the main feature of which is the presence of genetic technologies needed to understand structural and functional organization of the human genome in normal and pathological conditions. Genetic methodology in modern medicine does not change the understanding of the diagnosis and prevention of hereditary pathology. Accurate molecular or cytogenetic analysis allows for the diagnosis of hereditary diseases in the form of biochemical, genomic or karyotypic formulas. The main advantage of DNA diagnostics is the ability to establish the root cause of the pathology, that is, violation of the structure of the gene. With the help of genetic technologies in theoretical medicine decides the following questions: deepening the inventory of diseases according to the nosological principle; deciphering the pathogenesis of diseases; identifying the causes of clinical polymorphism; establishment of causes chronic course of diseases; decoding pharmacogenetic features [1]. Modern clinical medicine also uses genetic methods to solve following tasks: diagnosis of hereditary and infectious diseases; pathogenetic treatment of hereditary diseases; gene therapy hereditary, viral and oncological diseases; production of drugs based on genetic engineering; primary and secondary prevention of hereditary diseases [2]. Cardiology relatively recently assimilated the ideas of the "new biology". But in recent years, a new direction has been formed in this field of medicine — genetic cardiology, which integrates the concepts and technologies of molecular genetics. for understanding the etiology and pathogenesis of clinical polymorphism of human cardiovascular diseases. Research into the molecular basis of familial cases of ECG long QT syndrome has begun and cardiomyopathies [3]. The genetic approach allows you to get closer to understanding the biological essence of cardiovascular diseases, and the data obtained create a basis for early diagnosis, choice of adequate treatment, prevention, which in will ultimately result in improved quality of life.

Material and methods. An analysis of scientific sources is presented on the application of molecular biology research to the study of cardiovascular pathology.

Results and discussion. The genetic structure of modern populations is under heavy pressure due to huge load of pathological mutations, and the study of the role of hereditary factors in etiology and pathogenesis are widely common diseases acquires of increasing importance. hereditary diseases are part of the general hereditary variability of a person and in most cases the development of hereditary traits and diseases is the result of the interaction of hereditary constitution and external environment. The decoding of the human genome, officially completed in April 2003, allowed to better understand the controlling mechanisms of ontogeny, the triggers of not only monogenic, but also many multifactorial diseases. Of particular importance among them have cardiovascular and oncological

diseases, the share of which in Ukraine accounts for 56.7 and 13.7%, respectively. These diseases are the main causes death abroad. In total list major diseases with a hereditary predisposition includes dozens of diseases, including such common ones as ischemic heart disease, diabetes, hypertension, bronchial asthma, osteoporosis and some others. All these diseases not only shorten the period of active longevity, but are often the main causes of human death. Genetic testing in the presymptomatic period of the disease allows not only determine the risk of developing these multifactorial diseases in a particular person, but also outline ways of their early prevention [4]. Knowledge of the sequence of human genome and the use of new molecular biological methods (assessment of disequilibrium in terms of linkage, whole genome screening, cloning and gene sequencing) provide important information about genetic markers, associated with the development of various diseases. In many gene diseases, disturbances in the links of metabolism have been deciphered, according to which a hereditary pathological process develops, starting from an abnormal gene product and ending with the clinical picture of the disease at the level of metabolic and intracellular processes. Currently research is constantly being conducted to determine the structural organization of genes that determine the functioning of metabolic cycles, disturbances in which lead to the development cardiovascular pathology. Thanks to modern genetic technologies, genes involved in the regulation of embryonic development of blood vessels and the heart (vasculogenesis and angiogenesis) have been identified; mapped and identified genes for congenital anomalies of large vessels and malformations hearts; progress has been made in understanding the molecular genetic foundations for disorders in the electrophysiological properties of the heart (arrhythmias and cardiomyopathies); studies are being conducted on the susceptibility to cardiovascular diseases of a multifactorial nature (atherosclerosis, arterial hypertension, coronary artery disease) [5]. It should be noted that the heritability of multifactorial diseases of the heart and blood vessels differs from the heritability of monogenic diseases; therefore, other approaches are used for their genetic diagnosis and medical genetic counseling. Numerous hereditary factors are involved in the etiology and pathogenesis of this group of diseases (hypercholesterolemia, diabetes mellitus, hypertension, aggravated family history, age, male gender), interacting with various environmental factors (smoking, alcohol, hypodynamia, stress, nutritional errors). That is why success in deciphering this group diseases are not so impressive. However, modern genetic technologies are increasingly expanding the understanding of multifactorial diseases of the cardiovascular system [6]. Molecular genetic research in cardiology, two main tasks are solved: 1) understanding the pathophysiology of diseases on molecular level makes it possible to distinguish diseases of different etiologies; to identify key metabolic pathways; identify new molecules that determine metabolic pathways; develop new therapies based on discovered targets; 2) the development of genetic tests determines the identification of persons predisposed to disease; carrying out pharmacogenetic testing for effective therapy [7]. Most cardiovascular diseases are genetically related to polygenic diseases. The polymorphism of genes responsible for predisposition to this group of diseases is widely is present in populations, and alleles associated with multifactorial diseases occur at a frequency of 10% among the healthy part of the population. Unlike Mendelian pathology, which is based on rare mutations of the "major" genes, the effect of the appearance of which is very significant, in multifactorial diseases - the genetic system of polygenes is represented by many alleles of genes, manifestations of which are individually insignificant. In this case, the disease is the result the additive effect of an unfavorable combination ("genetic ensembles") of functionally pathogenic alleles in an individual. One of the modern search strategies genetic risk factors for the development of multifactorial diseases is the analysis of genes (analysis of

associations of gene polymorphisms), which could contribute to the development of diseases [9]. In genetic analysis of ischemic cardiac diseases cardiologists and geneticists are faced with several phenomena that complicate the research process and the interpretation of the data obtained, such as: 1) clinical polymorphism of monogenic forms; 2) genetic heterogeneity of the majority monogenic diseases; 3) clinical continuum of multifactorial diseases; 4) heterogeneity of multifactorial diseases for many genes [7]. Currently, in genetic cardiology, there is an accumulation of factual material. For cardiovascular diseases, these are primarily genes whose products are involved in: lipid homeostasis (apolipoprotein B), apolipoprotein A1, apolipoprotein E, lipoprotein lipase; genes involved in thrombosis and formation of rheological properties blood (plasminogen activator, factor coagulation XIII, subunit B); genes of the renin-angiotensin system, renin gene, angiotensin-converting enzyme, type 1 angiotensinogen II receptor gene; homocysteine metabolism genes (methyl tetrahydrofolate reductase); genes that affect the physiology of the wall vessels (regulating vascular tone, endothelial function). The selected set of genes is a kind of model of the polygenic structure of hereditary predisposition to cardiovascular diseases of a multifactorial nature, since it covers various mechanisms of etiopathogenesis of these diseases [10]. Let's take a look at some research in genetic cardiology, which have been achieved thanks to modern methods of molecular biology. Over 700 have been described so far. various mutations in the low-density lipoprotein receptor gene that alter amino acid structure of a protein which disrupts the interaction of this receptor with low-density lipoprotein and very low density lipoproteins. This is the reason for the family hypercholesterolemia. Hypercholesterolemia - recognized risk factor for the development of atherosclerosis and coronary artery disease. In this regard, the study of genes involved in the regulation of transport and lipid metabolism in blood plasma is of undoubted interest. Thus, apo lipoprotein B is a large multifunctional protein and occupies the central place in the apolipoprotein system. Main its function is related to its participation in the assembly and secretion of lipoproteins containing cholesterol and triglycerides. Apolipoproteins of the A family are the main protein components of high density lipoproteins. Apolipoprotein E is polymorphic protein that interacts with the low density lipoproteins receptor and thus ensures the delivery of cholesterol from very low density lipoproteins to cells. Three alleles of the apolipoprotein E gene are known: $\epsilon 2$, $\epsilon 3$ and $\epsilon 4$. In many studies have shown the relationship of the $\epsilon 4$ allele with high risk of atherosclerosis and cardiovascular diseases [11]. It has been reliably established that cholesterol levels consistently increase in a series allelic diversity from $\epsilon 2$ to $\epsilon 3$ and $\epsilon 4$, and this fact is considered natural for different human populations [2]. The LPA1 gene, which is the main structural protein of high density lipoproteins and cofactor for the enzyme lipoprotein lipase. It takes part in the reverse transport of cholesterol. European scientists have found that the effectiveness of lipid-lowering therapy depends on genotype G/A of the LPA1 gene. Lipoprotein lipase is a multifunctional protein involved in the hydrolysis of phospholipids and triglycerides. The G polymorphism of N291S is characterized by an increased level of triglycerides and a decreased level of high density lipoproteins, which leads to an increased risk of coronary artery diseases and strokes. Variant G of the S447X polymorphism is associated with favorable changes in lipid composition. blood: low levels of triglycerides and elevated levels of HDL cholesterol. Cholesterol ester transfer protein (CETP) is specific a protein that transports plasma lipids and catalyzes the exchange of esterified cholesterol and triglycerides between lipoproteins. Dependency has been described association of Taq1B polymorphism with the progression of coronary atherosclerosis [3]. Transfer protein genetic variants cholesterol (CETP) play an important role in the development cardiovascular diseases. CETP is capable of transporting cholesterol from high-density

lipoprotein in low density lipoproteins thus reducing the amount of high density lipoproteins. High cholesteryl sterol transfer protein concentration may determine increased risk development of cardiovascular disease in patients with hypertriglyceridemia. A decrease in CETP activity may prevent oxidation of low density lipoproteins and reduce inflammation in the vascular wall. It is assumed that the CETP gene polymorphism can be a predictor occurrence of coronary artery disease and hypertension [14]. Found statistically significant association of polymorphic marker *ecNOS4a/4bNOS3* gene with the development of coronary artery disease [5, 6, 7]. In recent years, the attention of researchers has been attracted by the analysis of genetic predisposition to various forms of arterial hypertension. With the exception of rare monogenic forms, hypertension represents is a multifactorial and polygenic disease. Significant experimental material has been accumulated to date, indicating the association and linkage of various genes and regions of the genome with increased risk and features of the course of hypertension. Renin-angiotensin-aldosterone genes remain dominant among the interests of researchers. Convincing evidence of linkage to hypertension has been obtained for a number of regions of the genome, and also revealed heterogeneity in linkage in depending on phenotypic features course of hypertension and ethnicity of patients. In most studies, data have been obtained which may indicate participation in etiology of low renin forms of arterial hypertension of individual genes encoding renin-angiotensin-aldosterone system components: 11 β -hydroxylase (CYP11B1), aldosterone synthase (CYP11B2), renin (REN), angiotensin-converting enzyme (ACE), angiotensinogen (AGT), angiotensin II type 1 receptor (AT2R1). ACE converts angiotensin I to angiotensin II and destroys bradykinin (vasodilator) and other active oligopeptides. According to current information, the ACE gene includes about 100 polymorphisms. The level of ACE in the body is approximately 50% is under genetic control. To date, a lot of data has been accumulated on the association of gene polymorphism with ischemic heart disease, myocardial infarction, arterial hypertension, left ventricular hypertrophy, hypertrophic cardiomyopathy, dysfunction endothelium. [9]. DD genotype of I/D polymorphic marker angiotensin-converting enzyme gene many populations of the world indicates an increased risk of cardiovascular disease. Allele D is a marker of hypertrophy left ventricle in patients with essential hypertension regardless of gender [8]. Mutation detected in the first transmembrane domain of the potassium channel gene *KCNQ1*, expressed in the replacement of serine by glycine. Mutations in this gene lead to the appearance of the long QT interval of the first type, which leads to the occurrence of atrial fibrillation in earlier age. Venous, arterial and intracardiac thrombosis, as well as thromboembolism play a key role in the pathogenesis of diseases that consistently occupy a leading place in the structure of mortality and disability in adults the population of most developed countries. At present, the methods of molecular biology have revealed a significant number of basis of hematogenous thrombophilias are genetic defects, among which the largest clinical and prognostic value have a single nucleotide substitution C677T in the gene methylenetetrahydrofolate reductase (MTHFR), point mutation of factor V coagulation gene blood, called the Leiden mutation, as well as the G20210A mutation in the 3-untranslated region of the factor II gene (prothrombin) of blood coagulation [7, 8]. The results of fundamental research in the field of the search for candidate genes of widespread human diseases for practitioners are important if they allow predicting the disease in a still healthy person (predictive genetic testing) or even in an unborn child (prenatal diagnosis), as well as effectively conducting etiological treatment, including gene therapy, prevent the manifestation of the disease, knowing the subtle mechanisms of interaction in the "genotype-environment" system. Testing for allelic variants of genes will allow individuals to be identified predisposed to diseases provoked by unfavorable exogenous factors.

Naturally, presymptomatic identification of high-risk individuals fundamentally important for proper medical genetic counseling, timely preventive therapy. Comprehensive gene testing external environment allows not only to identify individuals with "fast" and "slow" types of metabolism, but also to determine individual susceptibility to various pharmacological preparations. Furthermore, in this way it is possible to choose an individual dosage of various drugs. Testing genes of "predisposition" allows you to create an individual bank of DNA data, the so-called genetic passport, which is the basis of modern predictive medicine. Allelic polymorphism of some gene shows an association with diabetes, atherosclerosis, hypertension, ischemic heart disease (DQA1, DQB1, TNFA, ACE, AGT, AGTR1, NOS3, APOE). Currently identified and usable for genetic testing about 130 genes "predispositions", the analysis of which makes it possible to assess for a person the probable risk of almost a dozen different severe multifactorial diseases. Denying is a real approach to renew the period of active longevity of a person [4]. When evaluating the relationship between genetic markers and human pathological conditions, it is very the predictive value of the detected associations as a basis for the formation of risk groups. The presence or absence of significant correlations may be due to the nature of the distribution of the studied polymorphic variants of candidate disease genes. in populations of different ethnic origin living in different geographic regions, which have specific factors of population dynamics [11]. It should be noted that in many populations a significant degree of genetic heterogeneity is manifested, which makes it difficult to genetic analysis, so in the study of hereditary diseases, extensive epidemiological studies are needed, which should include large samples of individuals [6]. Epidemiology of hereditary diseases and congenital malformations in a given region is an important tool descriptions of the genetic health of a population. The possibility of accurately determining the nosological diagnosis is realized, which is an important condition for further prenatal diagnosis using molecular genetic and cytogenetic approaches. Studies of this kind, evaluating the burden of diseases, make it possible to outline a number of preventive measures for medical genetics. assistance to the population [11].

Conclusion. Thus, genetic technologies have given a new impetus to solving the problems of treating hereditary diseases and diseases of a multifactorial nature. The use of modern molecular biological methods in genetic cardiology has made it possible study of the genetic components of cardiovascular diseases, which made it possible to more accurately determine the molecular mechanisms underlying them. Most significant progress has been noted in pathogenetic approaches. There has also been progress in pharmacogenetics of cardiovascular diseases. Knowledge about genetic component can be used in the search for new methods of treatment and will allow to outline ways to create new drugs. Thus, knowledge of the molecular genetic basis will make it possible to identify the genotypes of persons with cardiovascular diseases, which is important for prevention (taking into account the characteristics of a particular population), early diagnosis and choice adequate treatment (drawing up individual treatment regimens, treatment with a drug that considered safe and effective based on molecular diagnostics), for prediction of the therapeutic response, which will ultimately affect the improvement of the quality of life of the patient. In this regard, it should be noted that comparative population studies candidate genes, as well as analysis of associations for polymorphisms of candidate genes of diseases givenew information to generalize the role of population dynamics factors in the formation structure of the gene pool and further prevention of cardiovascular pathology, which is important with medical-social, moral-ethical and socio-economic positions.

References:

1. Bochkov, N. P. The contribution of genetics to medicine / N. P. Bochkov // Neurology and

- psychiatry. - 2002. - Т. 102, No. 2. — P. 3–15.
2. Bochkov, N. P. Genetic technologies in medicine- 1999. - No. 10. - S. 3-5. 3. Fingers, M. A. Introduction to molecular medicine / M. A. Fingers. — M.: Medicine, 2004.
3. Glotov, O. S. Genetic polymorphism, multifactorial diseases and longevity / O. S. Glotov, V. S. Baranov // Medical genetics. - 2007. - No. 4. - S. 17–29.
4. Puzyrev, V.P. Status and prospects of genomic research in genetic cardiology / V.P. Puzyrev // 2000. - No. 7. - S. 28–33.
5. Bochkov, N. P. Modern genetic technologies in the diagnosis and treatment of cardiovascular diseases / N. P. Bochkov, V. P. Puzyrev -2003. - No. 11. - S. 38–43.
6. Bochkov, N. P. Genetics in modern cardiology / N. P. Bochkov - 2004. - No. 5. - S. 7-13.
7. Stephens, J. W., Humphries S. E. // International Medicine. — 2003. Vol. 253. - P. 120-127.
8. Baranov, V. S. Genetic basis of predisposition to some common multifactorial diseases / V. S. Baranov // Medical genetics. - 2004. - No. 3. - S. 102–112.
9. Stepanov, V.A. Ethnogenomics and hereditary bases of widespread diseases / V.A. Stepanov - 2003. - No. 12. - S. 85–88.
10. Genetic polymorphism in ischemic disease heart / A. A. Zaykina [et al.] // Cardiology. - 2008. - Т. 48, No. 1. — S. 62–64.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЩІЛЬНОСТІ КІСТКОВОЇ ТКАННИ ПРИ МОНОКАНДІЛЯРНІЙ АРТРОПЛАСТИЦІ КОЛІННОГО СУГЛОБА

Мовчанюк Вадим Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7496-9530

аспірант кафедри травматології та ортопедії

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Карпінська Олена Дмитрівна

ORCID ID: 0000-0002-1482-7733

науковий співробітник лабораторії біомеханіки

ДУ "Інститут патології хребта та суглобів

ім. проф. М.І.Ситенка НАМН України", Україна

Карпінський Михайло Юрійович

ORCID ID: 0000-0002-3004-2610

старший науковий співробітник лабораторії біомеханіки

ДУ "Інститут патології хребта та суглобів

ім. проф. М.І.Ситенка НАМН України", Україна

Науковий керівник: Жук Петро Михайлович

ORCID ID: 0000-0001-7320-8900

доктор медичних наук, професор кафедри травматології та ортопедії

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, Україна

Вступ. Одним із основних ускладнень при моноконділярному ендопротезуванні колінного суглоба є нестабільність компонентів ендопротезу. При плануванні операції необхідно враховувати мінеральну щільність кісткової тканини для попередження негативних наслідків у післяопераційному періоді, таких як асептичний та септичний процеси в зоні встановлення компонента ендопротеза.

Мета. Провести порівняльний аналіз результатів дослідження характеристик щільності кісткової тканини за даними комп'ютерної томографії та запропонованого пристрою.

Матеріали та методи. Для вирішення поставленого завдання було проведено дослідження щільності кісткової тканини ділянки опилу великогомілкової кістки за допомогою вимірювального пристрою. Для порівняння результатів виконували дослідження щільності кісткової тканини в зоні інтересу великогомілкової кістки по КТ-зображеннях колінного суглоба за шкалою одиниць Гаунсфілда в 9 зонах. Досліджували дві групи по 10 хворих: I група - пацієнти, у яких за даними денситометрії було визначено остеопенія (T-score від -1,0 до -2,5) та II група – в якій за денситометрією T-score був менше -2,5.

Результати. Встановлено, що максимальна оптична щільність кортикального шару хворих I групи становила (678 ± 150) HU, у хворих II групи – (377 ± 93) HU, модуль пружності становив (1435 ± 363) МПа, різниця величині абсорбції кортикального шару між групами статистично значуща ($t=2,509$; $p=0,046$). В центральних зонах 1, 2 та 3 індекс абсорбції тканини вище у хворих I групи. На крайових зонах 4, 6, 7 та 8 рівень абсорбції кісткової тканини в групах хворих практично однаковий. Модуль пружності

губчастої тканини великогомілкової кістки в зоні опилу при ендопротезуванні, статистично не відрізняється від розрахованих значень, хоча і показує менші дані. Це пов'язано із структурою губчастої тканини, яка має тонкі кісткові пластинки і перекладини (трабекули), які перехрещуються між собою і утворюють багато чарунок. Місце вимірювання твердості губчастої тканини велика ймовірність потрапляння у міжтрабукулярний проміжок, хоча розмір індентора більше, тому у вимірювання залучаються і кісткові структури.

Висновки. Сучасні методи медичної візуалізації у тому числі КТ, дають не тільки точні дані щодо змін структур кісткової тканини, а й можливість визначити фізичні властивості тканин – оптичну абсорбцію кісткових структур, геометричні розміри, тощо. Однак, томографічні дослідження на сьогодні все ж залишаються доволі коштовними, тому розробляються більш доступні способи визначення фізичних даних кістки. Розроблений спосіб та пристрій вимірювання щільності кісткової тканини дозволяє швидко та об'єктивно визначити якість кістки в зоні резекції. Але в деяких випадках, у хворих зі зниженою щільністю кісткової тканини виникає необхідність у додатковому передопераційному проведенні КТ досліджень.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЕРГОТЕРАПІЇ ПРИ ОЖИРІННІ

Закоморна Ярослава Юріївна

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Науковий керівник: Шевчук Юлія Володимирівна

викладач кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, надмірна маса тіла та ожиріння входять до п'ятірки найбільш значущих факторів ризику смерті серед населення. Приблизно третина населення планети (понад мільярд людей) страждає від ожиріння або надмірної маси тіла. Ожиріння тягне за собою, як короткострокові, так і довгострокові несприятливі наслідки для фізичного і психосоціального здоров'я людини [1, 2].

Така ситуація змушує приділяти більшу увагу ефективній реабілітації. В американських та європейських рекомендаціях зміни способу життя розглядаються як першочергові засоби для профілактики та лікування ожиріння.

Встановлено, що етіологія ожиріння є мультифакторіальною, а призначення лікувально-реабілітаційних заходів має ґрунтуватися на біопсихосоціальній моделі. Проте, на практиці вкрай малий відсоток пацієнтів із ожирінням проходять тривалі програми мультидисциплінарної індивідуальної реабілітації, із залученням до команди фахівців не лише дієтологів та лікарів, але і фізичних терапевтів, психологів, ерготерапевтів [3]. Застосування методів ерготерапії в осіб з ожирінням є перспективним та мало дослідженим напрямком реабілітації даного контингенту пацієнтів.

Ожиріння – це хронічне захворювання, що характеризується надмірним накопиченням жирової тканини в організмі, що становить загрозу здоров'ю, і є основним фактором ризику ряду інших хронічних захворювань, включаючи цукровий діабет 2-го типу та серцево-судинні захворювання. З урахуванням того, що ожиріння є хронічним захворюванням, контроль за ним необхідно здійснювати протягом усього життя під постійним наглядом для запобігання відновленню втраченої маси тіла [4].

Ожиріння є складним і гетерогенним хронічним захворюванням, яке не проявляється однаково в усіх пацієнтів і потребує індивідуальної програми терапії та тривалої підтримки, як і будь-яке інше складне хронічне захворювання [3, 4].

Канадською асоціацією [3] підкреслено необхідність впровадження біопсихосоціального підходу у терапію ожиріння, що свідчить про можливість, а інколи необхідність включання ерготерапії до комплексних реабілітаційних програм для осіб з ожирінням. Проте звертає на себе увагу відсутність робіт, присвячених науковому обґрунтуванню та практичним рекомендаціям щодо застосування заходів ерготерапії для пацієнтів із ожирінням. Як правило, пацієнтам пропонуються загальні рекомендації щодо розширення рухової активності або стандартизовані програми оздоровчих вправ, що не враховують індивідуальні особливості, у тому числі впливу порушень на їхню якість життя.

Серед заходів ерготерапії, що можуть бути застосовані в осіб із ожирінням

найбільше обґрунтування має метод когнітивно-поведінкової терапії.

Усі втручання у здоров'я, такі як стратегії здорового харчування та фізичної активності, підвищення прихильності до лікування або підготовка до операції та підходи до адаптації, ґрунтуються на зміні поведінки.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є сумішшю когнітивної терапії та поведінкової терапії та має на меті допомогти пацієнту змінити його/її розуміння думок і переконань щодо регулювання ваги, ожиріння та його наслідків; метод також безпосередньо стосується поведінки, яка потребує змін для успішного схуднення та підтримки втрати ваги [4].

КПТ можуть надавати не лише психологи та психіатри, але й інші кваліфіковані медичні працівники, такі як лікарі, дієтологи, фізичні терапевти, ерготерапевти [4].

Дані мета-аналізів, а також великих рандомізованих контрольованих досліджень підтверджують ефективність КПТ при ожирінні, а саме: використання КПТ сприяло додатковому зниженню маси тіла та кращому втриманню досягнутої ваги у пацієнтів із ожирінням [4].

Таким чином, розробка підходів до призначення засобів ерготерапії є актуальним напрямом, який у перспективі може підвищити ефективність комплексної реабілітації осіб із надлишковою масою тіла та ожирінням. Все вище викладене відкриває перспективи для подальших досліджень в даному напрямку.

Список використаних джерел:

1. American Association of Clinical Endocrinologists and American College of Endocrinology comprehensive clinical practice guidelines for medical care of patients with obesity. ACE Obesity CPG, Endocr Pract. 2016;22.
2. European Guidelines for Obesity. Management in Adults. Obes Facts 2015;8:402-24
3. Obesity in adults: a clinical practice guideline. CMAJ 2020 August 4;192:E875-91. doi: 10.1503/cmaj.191707.
4. Tchang BG, Saunders KH, Igel LI. Best Practices in the Management of Overweight and Obesity. Med Clin North Am. 2021 Jan;105(1):149-174. doi: 10.1016/j.mcna.2020.08.018. Epub 2020 Nov 7. PMID: 33246516.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАГНІТОТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ ТРОФІЧНИХ ВИРАЗОК НИЖНІХ КІНЦІВОК

Гусак Володимир Вікторович

ORCID ID: 0000-0002-1165-3010

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри фізичної
реабілітації, ерготерапії та домедичної допомоги

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Незважаючи на досягнення сучасної медицини, комплексне лікування трофічних виразок венозної етіології залишається актуальним та до кінця не вирішеним питанням сьогоденної хірургії. Венозна гіпертензія є одним з чинників розвитку трофічних порушень та ініціює цілий каскад патологічних реакцій на субклітинному, клітинному та тканинному рівнях.

За даними літератури, трофічні венозні виразки становлять понад 70 % усіх виразок нижніх кінцівок і виявляють у кожного п'ятого пацієнта з хронічною венозною недостатністю, на яку страждає не менше 17 % населення України [3]. Поширеність трофічних венозних виразок в Україні у 5–6 разів вища ніж аналогічні показники у світі, що пояснюється низьким соціальний рівнем та медичною культурою пацієнтів, які запізно звертаються по допомогу. За матеріалами Американського венозного форуму, серед загальної кількості хронічних ранових дефектів нижніх кінцівок, на долю саме венозних виразок припадає більш ніж 50 % [2].

Необхідність подальшого удосконалення лікувальної тактики при трофічних виразках викликана значним поширенням захворювання, недостатньою ефективністю наявних методів лікування та високим ступенем інвалідізації хворих. В умовах підвищеної, переважно локальної лікарської сенситивізації організму при трофічних виразках, недоцільним, а іноді й шкідливим є застосування тих або інших методів традиційної медикаментозної терапії [1]. Внаслідок вище викладеного зростає роль фізіотерапевтичних методів лікування, подальше вдосконалення яких є цілком обґрунтованим.

Мета нашого дослідження полягає у підвищенні ефективності лікування хворих з гнійно-некротичними трофічними виразковими процесами в ділянці нижніх кінцівок за рахунок застосування в комплексному лікуванні методів апаратної фізіотерапії.

В основу дослідження покладений досвід комплексного лікування 74 хворих з трофічними виразками нижніх кінцівок. Із загальної кількості обстежених – чоловіків – 39%, жінок – 61%.

У відповідності із методами фізіотерапевтичного впливу, а саме – від виду застосованого в ході лікування магнітного поля, усі пацієнти були розподілені на три групи. У 1-й групі (20 чол.) використовували постійне магнітне поле, у 2-й групі (36чол.) – змінне магнітне поле, у 3-й групі (18 чол.) у комплексне лікування включали біжуче імпульсне магнітне поле (БІМП).

Результати дослідження довели достатньо високу ефективність впливу різних видів магнітних полів на процес загоювання трофічних виразок. Найкращий клінічний ефект у 61% випадків було зареєстровано при використанні БІМП (3-тя група). У цій же групі хворих термін лікування виявився мінімальним і склав

27±2,94 діб. Абсолютна та відносна швидкості зменшення площі виразкової поверхні були відповідно 0,58 см² за добу і 4,04% (табл. 1).

Порівняльна характеристика результатів лікування хворих усіх досліджуваних груп показала, що швидкість очищення виразкових поверхонь, появи грануляцій та епітелізації трофічних виразок була значно вищою при використанні біжучого імпульсного магнітного поля в порівнянні з іншими видами магнітотерапії.

В ході досліджень не було відмічено пірогенних, антигенних і токсичних ускладнень, пов'язаних із застосуванням різних видів фізіотерапії.

Таблиця 1

**Зміни основних клінічних показників при використанні
магнітних полів різного виду**

№ п/п	Показник	Результати застосування магнітних полів /М ± m/		
		Постійне магнітне поле	Змінне магнітне поле	Біжуче імпульсне магнітне поле
1.	Середні показники тривалості госпіталізації, діб	35 ± 4,11 P < 0,05	28 ± 2,32 P < 0,05	27 ± 2,94 P < 0,05
2.	Терміни зникнення болю (діб.)	21 ± 2,63 P < 0,05	13 ± 1,09 P < 0,01	13 ± 2,16 P < 0,05
3.	Термін зникнення набряку, діб	16 ± 3,03 P < 0,05	12 ± 1,17 P < 0,001	6 ± 1,12 P < 0,001
4.	Термін початку епітелізації, діб	13 ± 1,59 P < 0,05	11 ± 0,88 P < 0,001	6 ± 0,70 P < 0,001
5.	Кількість випадків повного загоєння ран	9 (45%)	18 (50%)	11 (61%)
6.	Зменшення площі виразки на добу а) відносне, %	3,19 ± 0,4 P < 0,05	3,59 ± 0,3 P < 0,001	4,04 ± 0,7 P < 0,05
7.	б) абсолютне, см ²	0,5 ± 0,09 P < 0,01	0,41 ± 0,07 P < 0,05	0,58 ± 0,08 P < 0,01

[авторська розробка]

Висновки. Аналіз ефективності впливу різних видів магнітотерапії на перебіг процесів загоєння трофічних виразок нижніх кінцівок показав, що найкращий клінічний ефект – у 61% випадків, було зареєстровано при використанні БІМП. Термін лікування при застосуванні цього виду магнітотерапії виявився мінімальним і склав 27±2,94 діб. Абсолютна та відносна швидкості зменшення площі виразкової поверхні були відповідно 0,58 см² за добу і 4,04%. В інших групах ці показники були дещо нижчими.

Список використаних джерел:

1. Гусак, В. В. (2019). Порівняльний аналіз різних видів магнітотерапії як засобу реабілітації хворих з варикозною хворобою ускладненою трофічними виразками нижніх кінцівок. *Україна. Здоров'я нації. Науково-практичний журнал*, 2(55), 162–163.
2. Нікульников, П. І., Ліксунов, О. В., Ратушнюк, А. В., & Бічер, А. Г. (2019). Можливості лікування трофічних виразок у хворих із декомпенсованими формами хронічної венозної недостатності нижніх кінцівок із використанням спрею КадефортТМ. *Хірургія, Ортопедія, Травматологія, Інтенсивна терапія*, 1(35), 12–16.
3. Raffetto, J., Ligi, D., Maniscalco, R., Khalil, R., & Mannello, F. (1020). Why Venous Leg Ulcers Have Difficulty Healing: Overview on Pathophysiology. *Clinical Consequences, and Treatment. Journal of Clinical Medicine*, 10, n. pag.

СЕКЦІЯ ХХІ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ЗВО

Топчієва Ганна Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-3114-0658

старший викладач кафедри фізичного виховання

Національний університет харчових технологій, Україна

Анотація. В статті розкрито особливості виховання та розвитку засобами фізичної культури та спорту на формування вольових якостей здобувачів закладів вищої освіти. Розкрито значення й ефективність занять фізичної культури та спорту щодо підвищення виховання вольових якостей. Розглянуто, що правильне застосування змісту, форм та методів, які вольові риси виховуються на заняттях фізичною культурою та спортом, що позитивно впливають на виховання вольових якостей здобувачів. Встановлено, що під час занять фізичною культурою та спортом формується свідоме ставлення до власного здоров'я, подолання труднощів й не зупинятися на досягнутому, наполегливість, цілеспрямованість та інші якості.

У сучасному світі людина є особлива, унікальна жива істота, наділена інтелектом, свідомістю, здатністю мислити, здійснювати власні дії та брати на себе відповідальність за власні рішення тощо. Характерною особливістю людини є не просто пасивне сприйняття, пізнання оточуючого її середовища, а також активний вплив на нього, свідоме перетворення та удосконалення об'єктивного світу.

В процесі цього, людина завжди ставить перед собою цілі і завдання, прагне їх досягати та розв'язувати, бореться за їх реалізацію. Водночас на цьому шляху людина постійно стикається з різноманітними труднощами та перешкодами. Усі ці складності на життєвому шляху, можна умовно розділити на дві групи:

1. Об'єктивні труднощі (зовнішні), які оточують людину. До них можна віднести умови життя, праці, побуту, природні перешкоди, пов'язані із кліматом. Зважаючи на те, що людина є суспільна істота, яка знаходиться в постійному спілкуванні, взаємодії з іншими людьми труднощі можуть бути викликані негативним ставленням, протидією інших людей тощо.

2. Життєві труднощі (внутрішні) пов'язуємо безпосередньо із самою людиною, із її особистісними якостями, внутрішнім світом, цінностями та потребами, працездатністю та станом здоров'я, зовнішнім виглядом тощо.

Дуже часто ускладнюють життя людині такі власні недоліки, як погане здоров'я, лень та пасивність, відсутність бажання працювати, пригнічений емоційний стан, погані звички тощо.

«Ніщо так не виснажує і не руйнує людину, як тривала фізична бездіяльність» (Аристотель), запропонував одним із перших поняття волі. За задумом автора воля розглядається як чинник, який допомагає людині змінювати хід поведінки,

ініціювати її та зупиняти, змінювати напрям та темп.

Важливим механізмом, якими наділена людина на шляху протидії зазначеним вище труднощам є вольова якість людини.

Вольові якості - це конкретні вияви волі, котрі обумовлені труднощами, з подоланням яких стикаються здобувачі вищої освіти. У процесі занять фізичною культурою існує велика кількість труднощів, подолання яких потребує певного вияву волі [1].

Як зазначає Гнатюк О. «Воля визначається здатністю долати труднощі і перешкоди на шляху до мети, здатністю керувати власною поведінкою, вмінням підпорядковувати свою професійну діяльність конкретним завданням» [2].

У працях Т.Ф. Цигульської, дослідження волі, зазначається що воля людини тісно пов'язана із свободою вибору людини, допомагає здійснити оптимальний вибір цілі між наявними альтернативами. Водночас воля тісно пов'язана із процесами мислення, які допомагають людині здійснювати аналіз та приймати рішення у складних ситуаціях [3].

Формування вольових якостей – це один із найскладніших процесів роботи особистості над собою. Успішний розвиток вольових якостей обумовлена багатьма чинниками, зокрема психофізіологічними і соціальними параметрами особистості, станом нервової системи, характером ціннісної та мотиваційної якості фахівця тощо. На цьому шляху людина стикається із подоланням об'єктивних зовнішніх та суб'єктивних внутрішніх перешкод [4].

Виховання вольових якостей на заняттях фізичною культурою та спортом відбувається у процесі цілеспрямованого виконання фізичних вправ, що пов'язано з докладанням фізичних і вольових зусиль. Фактично, виконуючи будь-яку фізичну вправу, людина долає певні перешкоди, що виражаються в категоріях зовнішньої структури рухів – просторових, часових, динамічних (силових) та потребує вияву не тільки фізичних, а й вольових напружень. У цьому відношенні спеціально дібрані комплекси вправ для розвитку фізичних якостей, послідовне збільшення навантаження за обсягом та інтенсивністю складають систему перешкод, що поступово збільшують зусилля.

Правильно спланована фізична підготовка, повинна передбачати не тільки фізичне навантаження, а й елементи вольових напружень, спрямованих на виконання більш складних та важких завдань (перешкод). Перешкодами в цьому випадку є не тільки самі фізичні вправи різної складності, але й кількісний добір вправ, їхнє дозування, інтенсивність та педагогічні умови їхнього виконання.

У процесі фізичного виховання об'єктивними, на думку вчених, можна вважати такі труднощі, які пов'язані з виконанням фізичних вправ на максимальну силу, швидкість, на точність координації рухів, тривале виконання вправ на фоні наростаючого стомлення або за несприятливих зовнішніх умов, а також під час виникнення раптових чи несподіваних перешкод і труднощів. Вольові напруження під час подолання труднощів проявляються безпосередньо у процесі фізичної підготовки, що забезпечує формування здатності до вольової регуляції. Для цього необхідно, щоб заняття містили в собі елементи труднощів відповідно до рівня індивідуальної підготовленості здобувачів ЗВО.

Як відмічає І.О. Дудник, основа суб'єктивних труднощів – це особисте ставлення до конкретного виду фізичних вправ та до умов виконання. Вони, як правило, носять яскраво виражений індивідуальний характер. Виділяють такі види суб'єктивних труднощів:

- різні форми страху, пов'язані з суб'єктивними переживаннями, з острахом

показати свою слабкість під час невдалого виконання вправи, з небажанням стати об'єктом глузування для однолітків;

- сором'язливість, викликана необхідністю виконувати вправи перед групою;
- невпевненість у своїх силах, що найчастіше пов'язано з відсутністю досвіду виконання складних чи нових фізичних вправ [5].

Виховання та розвиток вольових якостей дозволяє протягом навчального року не тільки істотно підвищити рівень розвитку вольових якостей, але і значно підвищити рівень фізичної підготовленості у здобувачів ЗВО. У цілому проведені дослідження засвідчують, що вольові якості є важливою складовою фізичної підготовленості молоді, тобто органічною частиною цього процесу. Окрім того, розвиток вольової активності значно підвищує якість навчального процесу з фізичної культури та спорту, що покращує відвідування занять, старанність дисциплінованість, вміння регулювати своєю поведінкою.

Спорт, дозволяє вирішувати цілий ряд виховних завдань, в тому числі і виховання вольових якостей в спорті. Виховання вольових якостей в спорті – це тривалий і цілеспрямований психолого-педагогічний процес, спрямований на розвиток та виховання у спортсмена свідомої саморегуляції, визначених якостей розумової діяльності й моральних почуттів, необхідних для вольового зусилля при подоланні перешкод і труднощів.

За даними М. Тимчика, «Ефективність формування вольових якостей залежить від правильної організації і проведення змагань на призи відомих українських спортсменів, де студенти залучалися до самостійної фізкультурно-масової роботи». Також, у процесі проведення змагань стимулювалася мотивація, підвищувалася їхня активність, ініціативність, винахідливість. Для забезпечення ефективності індивідуальних й колективних дій, студенти дотримувалися відповідних соціально-нормативних вимог. Вони полягали в тому, щоб зміст спортивних змагань відповідав завданням, щоб під час проведення спортивних змагань урахувалися психологічні, фізіологічні, вікові та статеві особливості, дотримувалися моральні норми поведінки тощо [6].

Таким чином, для виховання волі не достатньо використати який-небудь окремий прийом або один перевірений засіб. Не існує єдиного універсального для усіх правила, метода чи способу формування вольових якостей. Оскільки воля має різні прояви та суттєво залежить від індивідуальних особливостей особи в якій вона формується, то і поради щодо її формування в кожному окремому випадку мають бути різні і індивідуальні. Водночас існують певні рекомендації щодо виховання вольових якостей, зокрема під час навчання у ЗВО. Викладачу слід дотримуватися наступних правил:

- намагатися не перекладати на себе ті завдання та справи, яким він повинен навчитися сам, навпаки спрямовувати свої зусилля на забезпечення успішності його навчальної діяльності;

- намагатися у процесі навчання в закладі вищої освіти стимулювати у здобувача самостійність та ініціативність, виконання певної навчальної роботи повинно викликати позитивні емоції, почуття радості, впевненості у своїх силах від результатів праці;

- надзвичайно важливо щоб усі рішення здобувач приймав самостійно, жодним чином не намагатися приймати рішення за нього, головне завдання викладача допомогти краще зорієнтуватися в даній ситуації, викладач лише може спонукати здобувача до прийняття самостійних рішень;

- стимулювати здобувача вищої освіти в напрямку обов'язкового досягнення

поставлених завдань.

Висновки. Отже, здійснено теоретичний аналіз за темою, виховання засобами фізичної культури та спорту вольових якостей у здобувачів закладів вищої освіти дозволяє зробити висновок про велике значення волі в житті.

Науковці пов'язують із здатністю людини долати труднощі, приймати рішення в процесі досягання поставлених цілей і завдань, свідомо керувати своєю психікою, незалежно від виникаючих ситуацій та труднощів, психічні та психологічні утворення, які забезпечують саморегуляцію поведінки здобувача на заняттях фізичною культурою, під час змагальної діяльності для досягнення успіху, демонструвати високі спортивні результати, ефективно керувати своїми емоціями та психологічним станом в умовах закладу вищої освіти.

Важливу роль у вихованні вольових якостей у здобувачів для викладачів закладів вищої освіти, є забезпечення заходів спрямованих на ліквідацію умов, які негативно впливають на процес розвитку вольових якостей, створення умов, що позитивно спонукають до вольової активності, врахування індивідуальних особливостей, виховання та розвитку вольових якостей.

Список використаних джерел:

1. Грибан Г.П. Фізичне виховання і воля: [монографія] - Житомир: Вид-во «Рута», 2008. - 168.
2. Гнатюк О. М. Особливості емоційно-вольової регуляції психічних станів у життєдіяльності курсанта ДСНС України / Проб. екстрем-ї та криз. псих-гії. - Вип. 14(2). - 2013. - 69 – 76.
3. Цигульська Т.Ф. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим/ Курс лекцій: Навч. посіб. - К.: «Наукова думка», 2000. - 192.
4. Вітенко І.С., Вітенко Т.І. Основи психології/ Підручник для студентів: -Вінниця: «Нова Книга», 2008.- 256.
5. Дудник І. О. Формування у підлітків готовності до вольових напружень у процесі занять фізичною культурою : дис. канд. пед. наук : за спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання /– Черкаси. – 2013. – 210.
6. Тимчик М. В. Фізичне виховання старших підлітків у процесі спортивних ігор у загальноосвітніх навчальних закладах / Суч. вих. процес: Мат. звіт. наук.-прак. конф-ії. – Івано-Франківськ, НАІР. - 2013. - 437- 440.

МІОФАСЦІАЛЬНИЙ РЕЛІЗ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ

Демків Владислав Андрійович

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Науковий керівник: Василенко Євген Володимирович

канд. з фіз. виховання і спорту, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Пошук сучасних здоров'язберігаючих технологій, а також відновлювальних засобів та методів, що підвищують ефективність тренувального процесу спортсменів, є актуальною проблемою теорії та практики спортивного тренування.

Однією з найчастіших скарг, із якими доводиться постійно зустрічатися під час обстеження хворих із захворюваннями опорно-рухової системи, є м'язовий больовий синдром. Міофасціальний больовий дисфункціональний синдром (МБДС) – це клінічний феномен, який проявляється локальним болючим ущільненням скелетних м'язів однієї, а найчастіше множинних локалізацій та негативно впливає на працездатність спортсменів [3, 4].

Тренувальне навантаження спортсменів пред'являє високі вимоги до функціонування м'язово-скелетної системи, супроводжується перенапруженням м'язових та сполучно-тканинних структур, що часто призводить до дисфункції м'язів та фасцій [1].

Підвищення тонуусу скелетного м'яза внаслідок надмірного фізичного навантаження, призводить до інгібіції її антагоніста та порушень у роботі синергістів. Наростання структурних і функціональних порушень призводить до того, що деякі м'язи коротшають, тоді як інші подовжуються. Тривале збереження патологічних змін у скелетних м'язах сприяє розвитку ланцюга послідовних змін, що призводять до розвитку запалення, утворення тригерних точок у місцях прикріплення сухожилів до кістки та розвитку міофасціального болю. Для компенсації вищеописаних патологічних змін включається захисний механізм перепрограмування оптимальних патернів руху. При цьому змінюється координація рухів з боку центральної нервової системи, змінюється нормальна послідовність залучення скелетних м'язів до певної рухової дії, змінюється суглобова біомеханіка, змінюється стереотип дихання, відповідно в тренувальному процесі описаний ряд змін у м'язово-фасціальній системі, що призводить до спотворення спортивної техніки, негативно позначається на тренувальному процесі спортсменів [2].

На сьогоднішній день у тренувальному процесі спортсменів різної кваліфікації все частіше використовуються засоби та методи фізичної терапії, що застосовуються з метою як відновлення організму після фізичного навантаження, так і з метою підвищення фізичної працездатності та підготовленості спортсмена [1, 2].

Особлива увага приділяється застосуванню технік міофасціального релізу (розслаблення), як ефективного засобу самостійного розслаблюючого масажу, що впливає на міофасціальні структури.

Міофасціальний реліз являє собою діагностичний і терапевтичний метод, заснований на в'язко-еластичних властивостях тканин, соматичних та вегетативних рефлексорних механізмах м'язів, фасцій та інших сполучно-тканинних структур

м'язово-фасціальній системі.

Застосування технік міофасціального релізу в спортивному тренуванні сприяє зняттю м'язового напруження та міофасціальних болів, що виникають внаслідок надмірних фізичних навантажень, забезпечує поліпшення в'язко-еластичних властивостей м'язової та сполучної тканини, більш ефективну роботу скелетно-м'язової системи [3, 4]. Однак у літературних джерелах питання застосування технік міофасціального релізу у спортивній практиці не знаходять свого належного розгляду, що визначає перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Сокрут ВН, Казакова ВН, ред. Медицинская реабилитация в спорте: Руководство для врачей и студентов. Донецк: Каштан; 2011. 620 с.
2. Харченко ГД. Основные принципы восстановления спортсменов с миофасциальным болевым синдромом с учётом психологического аспекта их реабилитации. Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports [Інтернет]. 2014 [цитовано 2020 Бер. 15]; (8). Доступно: <https://cyberleninka.ru/article/n/osnovnye-printsiipy-vosstanovleniya-sportsmenov-s-miofastsialnym-bolevym-sindromom-s-uchyotom-psiologicheskogo-aspekta-ih>.
3. Dommerholt J, Grieve R, Hooks T, Layton MA. A Critical Overview of the Current Myofascial Pain Literature. J. Bodyw Mov. Ther. 2015; 19 (4): 736-46.
4. Mehul JD, Vikramjeet S, Shawnjeet S. Myofascial Pain Syndrome: A Treatment Review Pain Ther. Jun. 2013. 2(1):21-36.

ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПРИ ПОРУШЕННЯХ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ОРГАНІЗМУ ПІДЛІТКІВ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ

Ган Роман Зіновійович

канд. мед. наук, доцент

Івано-Франківський національний медичний університет, Україна

Ящишин Зіновій Миколайович

канд. мед. наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Попель Сергій Любомирович

канд. мед. наук, доцент

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Анотація. *Мета роботи* полягала у розробці методичних основ і перевірці ефективності програми фізичної реабілітації підлітків-переселенців для підвищення рівня стресостійкості засобами фізичної культури і спорту. **Методи та організація дослідження.** В дослідженні взяли участь 42 підлітка-переселенця (ПП) 14-17 років, які після переселення навчались в ліцеї №2 м. Івано-Франківська і за рівнем стресостійкості були розділені на 2 групи: 1 гр. – 21 ПП з низьким рівнем СС, серед яких 15 чол. (71,0%), мали ознаки синдрому хронічної втоми (СХВ); 2 гр. – 21 ПП з високим рівнем стресостійкості. Дослідження проводили під час перевірних екзаменів (червень 2020-2021 навч. р.). Нами була розроблена програма фізичної терапії і реабілітації (ФТіР) засобами фізичної культури і спорту (ФКіС) в рекреаційній зоні (патент №19576/21 від 27.09.2021 р.), яка впроваджувалась в якості експериментальної частини роботи для підвищення рівня стресостійкості у ПП 1гр. протягом травня 2022 року до проведення екзаменів (червень). Математико-статистичне опрацювання та аналіз даних виконували за допомогою пакетів комп'ютерного статистичного аналізу Microsoft Excel 2008 і SPSS 13,0.

Результати. Встановлено, що ПП, які постраждали внаслідок бойових дій на Сході України характеризуються зниженим рівнем стресостійкості і високим рівнем тривожності. Створення програм фізичної терапії і реабілітації для ПП, які постраждали внаслідок бойових дій на Сході України повинно передбачати включення засобів фізичної культури, які сприяють підвищенню рівня їх стресостійкості і зниженню рівня тривожності, що тісно корелює з підвищенням рівня фізичної підготовленості і зниженням ознак синдрому хронічної втоми.

Висновки. дезадаптивні психологічні характеристики підлітків-переселенців з синдромом хронічної втоми і в умовах екзаменаційного стресу є суб'єктами психокорекційної роботи в рамках розробленої програми фізичної реабілітації для підлітків-переселенців з низьким рівнем стресостійкості і синдромом хронічної втоми у віці 14-17 років. Розроблені показання до призначення програми фізичної реабілітації і психокорекції. В якості методу психокорекції при синдромі хронічної втоми доцільним та ефективним засобом є застосування когнітивно-поведінкової психотерапії, раціонально-емоційного тренінгу у поєднанні з фітнес-технологією.

Ключові слова: підлітки-переселенці, стресостійкість, тривожність, фізична підготовленість.

Вступ. Загальновідомо, що найбільш перспективні результати профілактики та лікування низького рівня стресостійкості (СС) були досягнені в результаті створення таких програм фізичної терапії і реабілітації (ФТіР), в яких широко застосовували традиційні методи і засоби фізичної культури і спорту (ФКіС) [2, 3].

Однак, на сьогодні існує значний дефіцит, або й більше того, повністю відсутні

технології корекції стресостійкості (СС) у підлітків-переселенців(ПП), які постраждали від бойових дій на Сході України. Немає також програм і технологій ФТіР, в яких було би проведено наукове обґрунтування доцільності використання засобів ФКіС у відповідності до календарного віку таких дітей, і які були би спрямовані на корекцію виявлених порушень СС, з метою попередження можливого прогресування психогенних захворювань пов'язаних з пониженням рівня СС, що може негативно вплинути не тільки на різні функціональні системи організму ПП, але й також для досягнення гармонійного фізичного розвитку та підвищення функціональних резервів організму ПП при низькому рівні СС.

Мета роботи розробити методичні основи і перевірити ефективність програми фізичної терапії і реабілітації підлітків-переселенців для підвищення рівня їх стресостійкості засобами фізичної культури і спорту.

Методи та організація дослідження. В дослідженні взяли участь 42 підлітка-переселенці (ПП) 14-17 років (середній вік складає $15,5 \pm 1,1$ років), які після переселення навчалися в ліцеї №2 м. Івано-Франківська і за рівнем стресостійкості (СС) були розділені на 2 групи: 1 гр. – 21 ПП з низьким рівнем СС, серед яких 15 чол. (71,0%). мали ознаки синдрому хронічної втоми (СХВ); 2 гр. – 21 ПП з високим рівнем СС. Дослідження проводили під час перевірних екзаменів (червень 2020-2021 навч. р.). Нами була розроблена програма фізичної терапії і реабілітації (ФТіР) засобами фізичної культури і спорту (ФКіС) в рекреаційній зоні (патент №25/342 від 27.09.2021 р.), яка впроваджувалась в якості експериментальної частини роботи для підвищення рівня СС у ПП 1гр. протягом травня місяця 2022 року до проведення екзаменів (червень). Математико-статистичне опрацювання та аналіз даних виконували за допомогою пакетів комп'ютерного статистичного аналізу Microsoft Excel 2008 і SPSS 13,0.

Результати дослідження. Проведені нами дослідження під час екзаменів в ліцеї виявили, що у 94% ПП в 1 гр. спостерігається збільшення ситуативної тривожності, у 71% з них виявляються окремі ознаки синдрому хронічної втоми (СХВ). У 23,1% обстежених ПП в 1 гр. виявлено ірраціональні установки, у 20,2% середній або низький рівень самооцінки. У доповнення до отриманих даних у всіх ПП досліджували рівень СС, тип ставлення до хвороби, копінг-стратегії, а також прояви психопатологічного синдрому під час екзаменів.

Проведені дослідження показали, що ПП 1 і 2 групи вірогідно відрізняються за кількістю ПП з різним рівнем СС. У 1 групі всі (100%) обстежені ПП мають низький рівень СС, для якого характерними є нездатність і неготовність адекватно діяти у важких ситуаціях, що може супроводжуватися високою ймовірністю нервово-психічних зривів. Для них характерні низькі адаптаційні можливості організму, нездатність підтримувати певну ступінь психологічної стабільності в несприятливих умовах і самостійно повертатися в стан рівноваги. Істотний вплив на перебіг стрес-синдрому може створювати відношення ПП різних груп до хвороби, тому ми визначили тип відношення ПП до проявів синдрому хронічної втоми (СХВ) як до власного захворювання (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл підлітків-переселенців за типом відношення до хвороби

Тип відношення до хвороби	СХВ n=15 (100%)	
	n	%
Гармонічний	1	2,7
Тривожний	1	2,7
Іпохондричний	3	20,0
Анозогностичний	5	37,3
Ергопатичний	5	37,3

У результаті проведених досліджень тільки у 2,7% ПП з СХВ виявлено гармонічний тип ставлення до хвороби, що характеризується реальним її осмисленням, відповідальним ставленням до лікування. Ще у 2,7% ПП 1 гр. виявлено тривожний тип ставлення до хвороби, для якого характерними були впевненість у несприятливому перебігу захворювання і впевненість в подальшому прогресуванні СХВ, занепокоєння з приводу можливих ускладнень, впевненість в неефективності програми ФТіР у цьому процесі, і нездатності ПП протидіяти прогресуванню СХВ, як захворювання, постійний пошук нових способів терапії. Наявність у ПП в 1 гр. тривожного типу ставлення до хвороби тіснокорелювало ($r=0,94$; $p=0,012$) з високим рівнем особистісної тривожності. Досить часто серед ПП в 1 гр. зустрічався іпохондричний тип ставлення до хвороби, він проявлявся в надмірній зосередженості на суб'єктивних та інших неприємних відчуттях (суб'єктивному відчутті зниження гостроти пам'яті, особливо в періоди інтенсивного зорового навантаження під час підготовки до екзаменів), прагненні постійно розповідати оточуючим про симптоми хвороби (часті звернення до лікаря з метою перевірки гостроти пам'яті і рівня продуктивності розумової працездатності). Даний тип ставлення до хвороби корелює ($r=0,87$; $p=0,011$) із середнім і високим рівнем особистісної тривожності. В поодиноких випадках у ПП 1 гр. спостерігали анозогностичний (37,3%) та ергопатичний (37,3% ПП) типи ставлення до хвороби. Анозогностичний тип ставлення до хвороби проявлявся в активному відкиданні думок про хворобу і про її можливі наслідки, легковажному ставленні до неї, зневагу до порад лфізичних терапевтів, відказу від систематичного спостереження за перебігом СХВ. Ергопатичний тип ставлення до хвороби характерний для 37,3% ПП 1 гр. з СХВ надмірно відповідальним ставленням до хвороби та її лікуванню, чітким систематичним контролем за перебігом захворювання, обумовленим прагненням зберегти високу якість життя. Відомо, що вплив екстремальних факторів на організм людини завжди пов'язаний з необхідністю максимальної мобілізації функціональних резервів і компенсаторно-приспосувальних механізмів. Запорогові за тривалістю або за силою впливу стресогенні чинники можуть призводити до зриву компенсаторно-адаптаційних механізмів з подальшим розвитком так званого стану дезадаптації, гострих передпатологічних відхилень психо-фізичного здоров'я людини [1,2,4]. Своєчасна діагностика станів, що передують дезадаптації, є ключовою у профілактиці негативних наслідків дії стресогенних чинників. Тому в нашій роботі ми оцінили психологічні зміни у ПП з СХВ під час здачі екзаменів в ліцеї.

Дослідження провідних психопатологічних синдромальних проявів з аналізом їх симптоматичного наповнення дозволили встановити у ПП 1 гр. наявність як окремої афективної, астеничної і вегетативної симптоматики, так і певних вище зазначених синдромів (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл підлітків-переселенців з синдромом хронічної втоми за проявом максимально вираженого психопатологічного синдрому

Прояви психопатологічного синдрому		1 гр. n=21	2 гр. n=21
Афективні	Підвищений настрій	9 (42,8%)	8 (38,1%)
	Емоційна лабільність	27* (38,0%) $p=0,0008$	3 (25,6%)
	Знижений настрій	21 (29,6%)	6 (28,5%)
	Відчуття тривоги	39* (54,9%) $p=0,0022$	3 (25,6%)
	Відчуття страху	11 (15,5%)	1 (4,7%)

Продовження табл. 2

**Розподіл підлітків-переселенців з синдромом хронічної втоми за проявом
максимально вираженого психопатологічного синдрому**

Прояви психопатологічного синдрому		1 гр. n=21	2 гр. n=21
Астенічні	Подразливість	32* (45,1%) p=0,0092	9 (42,9%)
	Підвищена фізична втомлюваність	38* (53,5%) p=0,0002	8 (38,1%)
	Зниження ініціативності, пасивність	26* (36,6%) p=0,0002	3 (7,0%)
	«Втома, яка не знаходить спокою», нетерплячість	29* (40,8%) p=0,0001	2 (4,7%)
Вегетативні та психосоматичні	Розлади глибини і тривалості сну	28* (39,4%) p=0,0094	7 (16,3%)
	Розлади процесу засинання	21* (29,6%) p=0,0211	5 (11,6%)
	Підвищення артеріального тиску	3 (4,2%)	1 (4,7%)
	Вегетативний біль, в тому числі головний	24 (33,8%)	9 (20,9%)
	Навязливі фобії	2 (2,8%)	0
Істеричні	Істеричний тремор	1 (1,4%)	0

Примітка: * – $p < 0,05$ у порівнянні з 2 гр.

В результаті проведених досліджень встановлено, що у ПП в 1 гр. з СХВ в період екзаменів вірогідно частіше виникали дезадаптаційні реакції у вигляді афективних, астенічних, вегетативних і психосоматичних проявів. Серед афективних проявів найбільш поширеними були відчуття тривоги та емоційна лабільність з переважанням зниженого настрою. Найбільш поширеними проявами астенічного спектру були підвищена фізична втома, дратівливість, нетерплячість. Найчастіше в порівнянні з ПП 2 гр зустрічалися вегетативні прояви у вигляді розладів глибини і тривалості сну, порушення процесу засипання. У ПП 1 гр. при СХВ зустрічалися поодинокі випадки нав'язливих станів (2,8% ПП) та істеричних (1,4% ПП) проявів психопатичного синдрому. На підставі результатів діагностичного етапу клінічних спостережень були створені критерії розподілу ПП з СХВ на групи психокорекції (табл. 3). Засоби психокорекції додатково були передбачені у програмі ФТіР. Показанням для розподілу в I групу корекції була наявність хоча б одного з нижеперерахованих порушень: підвищена ситуативна тривожність, ірраціональні установки, дезадаптивні копінг-стратегії. У ПП I-шої категорії психокорекції діагностували середній або високий рівень СС, незначні прояви афективного та астенічного спектру; дезадаптивні копінг-стратегії. При цьому ПП I категорії не мали стійких порушень особистісної сфери (нормативний рівень особистісної тривожності, адекватна самооцінка). По відношенню до хвороби в даній категорії ПП переважали типи, які свідчили про відносну психічну і соціальну адаптацію (гармонійний, ергопатичний, анозогностичний). Всі перераховані вище прояви вдалося значно зменшити або нівелювати після проведення курсу групової психокорекції з використанням когнітивно-поведінкової терапії, раціонально-емотивної терапії, арт-терапії чи фітнес- терапії (всі ці види фізичної терапії призначали за вибором). Також дану категорію ПП навчали стратегіям ауторелаксації. До II категорії психокорекції були віднесені ПП з СХВ, які не тільки виявляли реакції на стресогенні ситуації у вигляді порушень психоемоційного стану та поведінки (характерні для I категорії психокорекції), але й мали особистісні особливості як предиктори виникнення порушень в результаті стресу: високий рівень особистісної тривожності, низьку

самооцінку, низький рівень СС, переважно використовували дезадаптивні поведінкові стратегії та ірраціональні установки (табл. 3).

Таблиця 3

**Мішені та етапи психокорекційної терапії підлітків-переселенців
з синдромом хронічної втоми**

Категорія психокорекції	Мішені медико-психологічної допомоги	Психологічні інтервенції
I	Підвищення ситуативної тривожності; ірраціональні установки; дезадаптивні копінг-стратегії	Групова психотерапія
II	Високий рівень особистісної тривожності; низький рівень стресостійкості; низька самооцінка; неадекватне ставлення до хвороби	Групова психотерапія + індивідуальне психологічне консультування
III	Психопатологічні прояви дезадаптації	Групова психотерапія + індивідуальне психологічне консультування + Екотеїль

За типом ставлення до хвороби підлітки даної категорії знаходились переважно в групі з інтрапсихічною дезадаптацією, що мали тривожний, іпохондричний тип. Такі ПП мали незначні прояви афективної поведінки, астенічного та вегетативного спектру, які нівелювались в результаті використання методів ауторелаксації. Для цієї категорії ПП поряд з груповими формами психокорекційного впливу у програмі ФТіР використовували також індивідуальне консультування з метою гармонізації особистісних характеристик. До III категорії психокорекції увійшли ПП, за своїми психологічними характеристиками подібні до ПП II категорії, але при цьому у них були діагностовані психопатологічні прояви афективного, астенічного, вегетативного і психосоматичного спектрів, а також нав'язливі та істеричні прояви, які не вдавалося подолати в результаті проведення комплексу заходів програми ФТіР засобами ФКіС (наприклад: групові спортивні ігри: міні-футбол, волейбол, баскетбол). Тому в III категорії психокорекції ПП на тлі проведення психокорекційних заходів використовували кисневий коктейль «Екотеїль». Вищеописані характеристики стали мішенями психокорекційної роботи як частини супроводу ПП з СХВ в умовах екзаменів у ліцеї (табл. 4).

Таблиця 4

**Результати корекції змін ситуативної тривожності і стресостійкості
у підлітків-переселенців 1 гр. з низьким рівнем стресостійкості і синдромом
хронічної втоми в умовах екзаменаційного стресу (n=42,%)**

Рівень тривожності/ стресостійкості	Тривожність				Стресостійкість			
	До		Після		До		Після	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Високий	23	32,4	8*	11,3	14	19,7	15	21,1
Середній	13	46,5	30	22,2	18	53,5	17	66,2
Низький	6	21,1	4*	46,5	9	26,8	9*	12,7

В результаті проведених досліджень встановлено, що кількість ПП з психологічними порушеннями статистично вірогідно ($p < 0,05$) знижувалась в порівнянні з ПП до впровадження програми ФТіР з психокорекцією. виразність проявів негативних наслідків стресу знижувалася. Зменшувалася кількість ПП з високим рівнем тривожності і збільшувалася з низьким рівнем тривожності (табл. 4), що свідчить про значне зниження рівня ситуативної тривожності у всіх категоріях

психокорекції в результаті застосування психокорекційного комплексу. На фоні застосування психокорекційних заходів спостерігали також підвищення стресостійкості ПП з СХВ. Дані свідчать про те, що використання активних поведінкових стратегій, спрямованих на самостійне вирішення проблем, підвищилося на 61%, тоді як на пошук соціальної підтримки збільшилась в 2,6 рази а на уникання проблем – в 1,6 рази.

ВИСНОВОК. Виявлені дезадаптивні психологічні характеристики підлітків-переселенців з синдромом хронічної втоми і в умовах екзаменаційного стресу є суб'єктами психокорекційної роботи в рамках розробленої програми фізичної терапії і реабілітації для підлітків-переселенців з низьким рівнем стресостійкості і синдромом хронічної втоми у віці 14-17 років. Розроблені показання до призначення програми фізичної реабілітації і психокорекції можуть виступати в якості методу психокорекції при синдромі хронічної втоми. При цьому доцільним та ефективним є застосування когнітивно-поведінкової психотерапії, раціонально-емотивного тренінгу у поєднанні з фітнес-технологією.

Список використаних джерел:

1. Леко Б. Екзаменаційний стрес у студентів // Молода спортивна наука України: Зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту. – Львів: Вид. дім "Панорама", 2017. – Вип. 6, Т.1. – С. 292-298.
2. Мурузова Л.Г., Шевцова, Л. Д., Мельник Н.Ф. До обґрунтування комплексної програми формування культури здоров'я дітей шкільного віку. Запоріжжя : ЛІПС ЛТД, 2018. 68 с.
3. Москаленко Н., Полякова А., Ковров Я.Ф. Сучасні підходи до реалізації програм і технологій з фізкультурно-оздоровчої роботи у шкільних закладах // Спортивний вісник Придніпров'я. 2019. № 1. С. 40–42.
4. Суббота Ю. Г. Практичні рекомендації по дитячій лікувальній фізкультурі. Дніпро : Фенікс, 2017. 448 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ДІТЕЙ З ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ

Панченко Валерій Володимирович

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Науковий керівник: Баннікова Римма Олексіївна

канд. мед. наук, доцент кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Черепно-мозкова травма (ЧМТ) – механічне ушкодження черепа і (або) внутрішньочерепних утворень (головного мозку, мозкових оболонок, судин, черепних нервів), викликане зовнішньою фізичною силою. Черепно-мозковий травматизм залишається на сьогодні однією із найактуальніших проблем сучасної медицини. ЧМТ займає одне з перших місць з причин смертності серед травм, і, як правило, призводить до стійкої втрати працездатності та інвалідності [1, 2].

ЧМТ у дітей зустрічається частіше, ніж у дорослих. Смертність серед дітей з тяжкою ЧМТ коливається у різних регіонах від 12 до 30% і більше [5].

Весь арсенал сучасної медицини не дає чіткого та певного стандартизованого підходу до лікування та ведення хворих із тяжкою ЧМТ. Відомо, що цілі, завдання та результативність терапії хворих із ЧМТ залежать від багатьох факторів: ступеню ураження, стадії відновного процесу, супутніх захворювань, віку, мотивації пацієнта, а також кваліфікації фахівців у сфері реабілітації [2, 3].

Питання про раціональне застосування засобів фізичної терапії, їх ефективності і терміни призначення у дітей із ЧМТ залишається відкритим. В останній час у вітчизняній системі реабілітації постала нагальна потреба у вдосконаленні підходів до застосування фізичної терапії при ЧМТ з урахуванням сучасних підходів та міжнародних стандартів.

Неврологічний статус хворих із ЧМТ характеризується: руховими розладами, які ускладнюють пересування та самообслуговування, порушеннями координації, мови, психічними розладами, частими головними болями, зниженням інтелекту, судомними приступами та запамороченнями.

Відновлення хворих із ЧМТ можливе за використання комплексного підходу, скоординованих міждисциплінарних дій, спрямованих на пацієнта і його сім'ю, а також дотриманні послідовності періодів реабілітації, починаючи з раннього інтенсивного і закінчуючи пізнім відновлювальним періодом [1, 2].

Комплексна реабілітація при ЧМТ включає в себе ФТ та ортопедичні методи лікування, психотерапію, ерготерапію, а також медикаментозне лікування [2, 3].

Принципове значення має віковий аспект. Чим молодша дитина, тим більше відмінностей у комплексі реабілітаційних заходів, де на перший план висувається надзвичайно складне завдання: відновити умови для подальшого розвитку рухових та когнітивних функцій. Рекомендується включати до мультидисциплінарної команди фахівців рухової та когнітивної реабілітації.

Протокол лікування повинен спиратися на збережені функції хворого. Рекомендується на всіх етапах з урахуванням наступності та визначення реабілітаційного потенціалу формувати індивідуалізовану реабілітаційну програму з

урахуванням перспективних для реабілітації патофізіологічних механізмів [3].

Для оцінки реабілітаційного потенціалу та результатів реабілітаційного лікування на всіх етапах відновлення потрібне застосування спеціальних шкал, що оцінюють ступінь порушення (відновлення) функцій нервової системи та дозволяють адекватно оцінювати як вихідний стан, так і результати реабілітації [4].

Фізична терапія є ваговою та необхідною часткою ефективності успішного лікування та відновного процесу при ЧМТ [3].

Засоби та методи фізичної терапії є різними та залежать від таких факторів, як ступінь важкості пошкодження, клінічна симптоматика, періоди перебігу травми.

Найбільш поширеними заходами ФТ є: сенсорна стимуляція позиціонування, навчання повертання, переміщення, тренування підтримання вертикальної пози, ходьби, здатностей до селективного руху, аеробні тренування, функціональний тренінг [1-3].

У гострій фазі фізичний терапевт найчастіше фокусується на ранній мобілізації, позиціонуванні у ліжку та поза ліжком, пасивних вправах, маніпуляціях та мануальних втручаннях на грудній клітці для профілактики ускладнень та підтримання фізіологічних функцій, сенсорній обізнаності, цілісності шкіри, сприйнятті та посиленні пізнання.

На більш пізніх етапах лікування складають програми для функціональної підготовки та тренування компенсаторних стратегій, а саме: відновлення амплітуди руху суглобів, рухової функції (руховий контроль та моторне навчання), м'язової та аеробної ефективності (сила, витривалість), постурального контролю і балансу, ходьби, управління болем шляхом кваліфікованого поводження, відновлення когнітивних функцій.

Дуже важливим є суворе дозування фізичних навантажень, які повинні відповідати загальному соматичному, психічному і локальному статусу (використання фізичних вправ, що не відповідають наявній силі м'язів, стану м'язового тону, координаторним можливостям, може бути не тільки неефективним, а й ускладнювати спонтанне відновлення порушених функцій)[1-3].

На жаль, більшість практик застосування ФТ при ЧМТ розроблені для дорослих та зосереджені передовсім на структурі та функціях тіла. Тому доцільним є створення реабілітаційних програм, спрямованих на відновлення у дітей після ЧМТ простих і складних рухових функцій з урахуванням біопсихосоціальної моделі реабілітації.

Список використаних джерел:

1. Баннікова Р. Проблемні питання фізичної реабілітації осіб з наслідками травматичного ураження мозку. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2016; 1: 23-9.
2. Крук БР. Фізична реабілітація осіб із черепно-мозковою травмою [Електронний ресурс]. Спортивна наука України. 2015; 1: 66-9.
3. Крук Б. Особливості фізичної реабілітації осіб з неврологічним дефіцитом з наслідками черепно-мозкової травми в умовах стаціонару. Сучасні тенденції у практиці й освіті з фізичної терапії. Львів, 2016: 35-7.
4. Thomas RE, Alves J, Vaska Mlis MM, Magalhaes R. Therapy and rehabilitation of mild brain injury/concussion: Systematic review. Restor Neurol Neurosci. 2017;35(6):643-66. doi: 10.3233/RNN-170761. PMID: 29172011.
5. Wong AWK, Chen C, Baum MC, Heaton RK, Goodman B, Heinemann AW. Cognitive, Emotional, and Physical Functioning as Predictors of Paid Employment in People With Stroke, Traumatic Brain Injury, and Spinal Cord Injury. Am J Occup Ther. 2019;73(2):15.

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ОСІБ ІЗ ХРОНІЧНИМ НЕСПЕЦИФІЧНИМ БОЛЕМ ШИЙНО-ГРУДНОГО РІВНЯ

Сакалюк Владислав Володимирович

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Науковий керівник: Жарова Ірина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-8904-9446

Д-р. з фіз. виховання і спорту, професор кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Біль у спині займає перше місце у структурі больових синдромів. За даними експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, його поширеність у розвинених країнах досягає 40-80%, а щорічна захворюваність - 5%. Ця патологія лідирує серед причин звернення за медичною допомогою, тимчасової непрацездатності, інвалідизації, що має серйозні економічні наслідки як для пацієнта, так і для суспільства загалом. За кількістю років, прожитих з обмеженням фізичних можливостей, біль шийно-грудного рівня (БШГР) посідає четверте місце в світі після болю в нижній частині спини, депресії та залізодефіцитної анемії. Найвища поширеність цього синдрому у зрілому віці. Дані про поширеність болю в шиї сильно варіюються між дослідженнями, середня поширеність становить 7,6% (діапазон 5,9–38,7%), а середня поширеність протягом життя 48,5% (діапазон 14,2–71,0%) [1, 2].

Більшість випадків БШГР становить так званий неспецифічний БШГР, який не пов'язаний із серйозними проблемами та закінчується повним одужанням. Зазвичай причину цього виду болю точно встановити неможливо. Наразі для лікування неспецифічного скелетно-м'язового болю в спині рекомендовано збереження активності, а також застосування нестероїдних протизапальних препаратів, центральних анагетиків і міорелаксантів. Можна застосовувати масаж, стретчинг, мануальну терапію, однак не рекомендовані ліжковий режим та тракція [1].

Наявні докази про вплив окремих фізіотерапевтичних втручань на БШГР часто є суперечливими через погану якість досліджень, тенденцію до поєднання втручань в дослідженнях та проведення досліджень за участю неоднорідних груп пацієнтів. Ця відсутність узгодженості в дизайні дослідження ускладнює визначення того, які втручання може бути корисним при БШГР.

Вправи на розтягнення (стретчинг) та силові вправи більш ефективно зменшують хронічний біль у шиї порівняно зі звичайним лікуванням, як самостійно, так і в комбінації з прийомами мануальної терапії або інфрачервоним випромінюванням.

Мануальна терапія, в тому числі постізометрична релаксація можуть зменшити хронічний більш ефективно, ніж звичайне лікування або пасивні вправи.

Акупунктура може бути більш ефективною, порівняно з плацебо або з використанням пасивних методів ФТ, щодо покращення знеболення та якості життя в короткостроковій перспективі.

На сьогодні не існує достатньої кількості доказів, щоб зробити висновок про ефективність тракції, методів апаратної фізіотерапії, використання м'яких шийних комірів, теплових та холодних впливів, тренування на основі біологічного зворотного зв'язку, навчання пацієнта порівняно ніж інші методи лікування

хронічного БШГР [2, 3, 4].

Таким чином, не зважаючи на те, що вченими було виконано численні дослідження, присвячені побудові та ефективності реабілітаційного процесу осіб з неспецифічним БШГР, в жодному з них не описано ефективний, загальноприйнятий фізіотерапевтичний підхід у терапії осіб, які страждають від даного синдрому. Існує велика кількість фізіотерапевтичних підходів до неспецифічного болю у шиї та спині, але жоден з них не має переконливих доказів щодо власної ефективності, порівняно з іншими методами.

Список використаних джерел:

1. Орос ММ, Фістер НІ. Діагностика та лікування болю в спині в практиці сімейного лікаря. Здоров'я України. 2020;22(491):39-40.
2. Мазепа МА, Олейник ВА. Фізична терапія неспецифічного больового синдрому. Курс лекцій. Львів, 2019. 50 с.
3. Bronfort G, Haas M, Evans RL, et al. Efficacy of spinal manipulation and mobilization for low back pain and neck pain: a systematic review and best evidencesynthesis. Spine J 2004;4:335-6.
4. Koes BW, Bouter LM, Van Mameren H, et al. Randomised clinical trial of manipulative therapy and physiotherapy for persistent back and neck complaints: results of one year follow up. BMJ 1992;304:601-5.

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПАЦІЄНТІВ З МОЗКОВОЮ АТАКСІЄЮ ПІСЛЯ ГОСТРОГО ПОРУШЕННЯ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ

Лопачук Роман Юрійович

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Науковий керівник: Лазарєва Олена Борисівна

Д-р. з фіз. виховання і спорту, професор кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Постінсультна інвалідизація посідає перше місце серед усіх причин інвалідності та становить 3,2 на 10 000 населення. Провідним фактором інвалідизації у значної кількості пацієнтів є рухові розлади [1, 2].

Атаксія - синдром порушення узгодженості роботи різних м'язових груп, що призводить до порушення точності, пропорційності, ритмічності, швидкості та амплітуди довільних рухів, а також до порушення здатності підтримувати рівновагу (за умови відсутності м'язової слабкості, порушень м'язового тону або насильницьких рухів). Порушення рівноваги є найчастішим клінічним проявом інсульту, що зустрічаються у 38–46 % випадків. Ця неврологічна патологія є також одним із факторів, що збільшує ризик падіння [3].

Тактика ведення хворих з атаксією в цілому визначається причинами, що призвели до цього порушення. Після перенесеного інсульту у вертебробазиллярному басейні можуть порушуватися функції мозочка, всіх відділів стовбура мозку, верхніх сегментів шийного відділу спинного мозку, задніх відділів великих півкуль. Враховуючи можливу локалізацію уражень, пошкодження може зачіпати вестибулярні функції, розлади рівноваги при стоянні та під час ходьби, зорові та окоорухові порушення, що ускладнює фізичну, психічну та соціальну адаптацію [3].

В даний час доведено принципову ефективність фізичної терапії для пацієнтів після перенесеного інсульту [4, 5].

На сьогоднішній день існує велика різноманітність методів відновлення функції рівноваги. Найбільш дослідженими є терапевтичні вправи із зоровою, соматосенсорною та вестибулярною депривацією, засновані на тренуванні постуральної системи в умовах відповідного навантаження, та мають рівень доказовості А.

Сучасним та високотехнологічним методом корекції рівноваги є тренінги, засновані на принципі біологічного зворотного зв'язку та віртуальної реальності [3-5].

В останні роки стала очевидною перспектива створення та оцінки ефективності методик відновлення рівноваги, заснованих на використанні принципу зміщень вздовж вертикальної осі.

Таким чином, у відновленні рівноваги при атаксії найбільш ефективними є терапевтичні вправи. Велика їх частина заснована на зміщенні центру тяжкості пацієнта в горизонтальній та сагітальній площинах руху.

Список використаних джерел:

1. Баннікова Р, Магнушевський, Ю. Сучасний стан проблеми фізичної реабілітації

постінсультних хворих із руховою дисфункцією. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2014.(2):44-8.

2. Іванська ОВ, Калашнік ІК. Фізична терапія, як засіб відновлення хворих на ішемічний інсульт. Вісник Запорізького національного університету. Фізичне виховання та спорт. 2017;2:42-6.
3. Ataxia UK. Management of the Ataxias: Towards Best Clinical Practice. London, Clarity Print Enterprise. 2009, 56 p.
4. Clinical Guidelines for Stroke Management. 2017. Available from: <https://informme.org.au/en/Guidelines/Clinical-Guidelines-for-Stroke-Management-2017>.
5. Hebert D, Lindsay MP, McIntyre A, Kirton A, Rumney PG, Bagg S, Bayley M, et al. Canadian stroke best practice recommendations: stroke rehabilitation practice guidelines, update 2015. International Journal of Stroke 11.4 (2016): 459-84.

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ПРИ КОМПРЕСІЙНО-ІШЕМІЧНІЙ НЕВРОПАТІЇ СІДНИЧНОГО НЕРВА

Букін Денис Валерійович

здобувач вищої освіти факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Науковий керівник: Лазарєва Олена Борисівна

Д-р. з фіз. виховання і спорту, професор кафедри фізичної терапії та ерготерапії
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

У структурі неврологічних хворих патологія периферичної нервової системи становить 48-52%, посідаючи при цьому перше місце за ступенем втрати працездатності. На особливу увагу заслуговують такі захворювання, як тунельні або компресійні синдроми, що характеризуються широкою поширеністю серед осіб працездатного віку. У медичній та науковій практиці найбільш вивчені питання етіопатогенезу, клініки та діагностики компресійних уражень нервів верхніх кінцівок. Постановка діагнозу тунельних невропатій нижніх кінцівок менш поширена, а знання фахівців у сфері уражень периферичних нервів нижніх кінцівок недостатні [1].

Синдром сідничного нерва з'являється найчастіше внаслідок ураження нерва за механізмом тунельного синдрому при залученні до патологічного процесу грушоподібного м'яза. Основним і найяскравішим симптомом подразнення сідничного нерва є біль, який характеризується як інтенсивний, глибинний і локалізується в області сідниці, задньої поверхні стегна, підколінної ямки, стопи [1]. Враховуючи значущість захворювання, що супроводжується стійким больовим синдромом, необхідні дослідження, які спрямовані на створення стрункої системи лікування та фізичної терапії цієї групи пацієнтів.

Аналіз літератури дозволив виділити наступні сучасні принципи реабілітації пацієнтів із хронічним болем: біопсихосоціальна модель інвалідності та пацієнта, пацієнт-центрований принцип, проблемно-орієнтований принцип, мультидисциплінарний принцип.

Цілі реабілітації при хронічному больовому синдромі:

- поліпшення фізичного функціонування,
- поліпшення активності повсякденного життя,
- покращення самоконтролю;
- повернення до професійної діяльності,
- скорочення/припинення вживання опіатних та седативних ліків, скорочення використання медичних послуг,
- зниження рівня болю [3].

Фокус фізичної терапії повинен полягати в тому, щоб допомогти пацієнтам дізнатися про механізм тіла та динамічну позу, ініціювання та активізацію довгострокової програми вправ, щоб поступово підвищувати загальну фізичну форму, силу, координацію та діапазон гнучкості та руху, тренування постуральних функцій та балансу м'язів, а також специфічних фізичних копінг-стратегій [2].

Існує чимала кількість клінічних досліджень, в яких було вивчено ефективність фізичних вправ для пацієнтів із хронічним болем в нижній кінцівці. Проте більшість з них є дослідженнями II рівня з високою гетерогенністю в популяціях пацієнтів,

малими розмірами вибірки та короткостроковим спостереженням. Тим не менш, більшість результатів вказують на ефективність фізичної активності при больових синдромах нижніх кінцівок, та жодне дослідження не повідомляє про шкоду від застосування терапевтичних вправ. Тривалість, дозування та інтенсивність фізичних вправ сильно варіюють в різних дослідженнях, і контроль цієї варіативності має бути в центрі уваги в майбутніх дослідженнях [2, 3].

Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок про те, що різні варіанти фізичного тренінгу потенційно зменшують біль і рівень інвалідності для осіб з болем в нижній кінцівці, однак, з огляду на наявні докази, неможливо рекомендувати якийсь один тип вправ.

Раціональна організація процесу фізичної терапії з урахуванням пацієнт-центрованого, біо-психосоціального підходів буде сприяти підвищенню ефективності реабілітаційного процесу, зниженню ризику ускладнень та рецидивів захворювання.

Список використаних джерел:

1. Жарикова АВ. Туннельные невропатии тазового пояса и нижних конечностей. Гомель, 2020. 50 с.
2. Albert HB, Manniche C. The efficacy of systematic active conservative treatment for patients with severe sciatica: a single-blind, randomized, clinical, controlled trial. *Spine*. 2012. 37(7): 531–542.
3. Steven Z. George, Julie M. Fritz, Sheri P. Silfies, Michael J. Schneider, Jason M. Beneciuk, Trevor A. Lentz, John R. Gilliam, Stephanie Hendren, and Katherine S. Norman. Interventions for the Management of Acute and Chronic Low Back Pain: Revision 2021. *Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy*. 2021. 51:11:CPG1-CPG60.

СЕКЦІЯ XXII. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА СЦЕНІЧНОГО МИСТЕЦТВА

Мельникова Владислава Олександрівна

магістрантка факультету мистецтв
Київський університет культури, Україна

Науковий керівник: Крипчук Микола Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-1255-7135

канд. мистецтвознавства, доцент, доцент кафедри режисури естради та масових свят
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Поняття «квест» завжди асоціювалося з комп'ютерною тематикою. Цей термін відносився до жанру комп'ютерної гри, в якій головний герой, керований користувачем, здійснював ряд послідовних дій для вирішення того чи іншого завдання. Втім, з плином часу процес віртуальний перетворився в популярну і, на думку багатьох дослідників, значно більш цікаву розвагу – квест в реальності. В даний час популярною формою є квест-кімнати (Quest room).

Сучасні тенденції у сценічному мистецтві впливають на пошук нових форм дозвілля. Квест є тією інноваційною формою, яка активно розкриває кордони культурного простору.

Нині популярними є ескейп-рум, квест у реальності, квест-перформанс, екшн-квест, морфеус-квест та хоррор-квест. Слід акцентувати увагу на тому, що організатори ігор в Україні часто плутають морфеус-квест з екшн-квестом. Саме це показав аналіз порталу «Світ квестів». Морфеус – це своєрідний імерсивний театр, дія якого проходить безпосередньо в уяві учасників. В ньому гравці стають головними дійовими особами. Найчастіше всі завдання учасники виконують із закритими очима, основою є психологічний трюк, в той час, коли складовими елементами екшн-квесту є ігровий момент та спортивні змагання, тому його ще називають спортивним квестом.

За специфікою організації сценічного ігрового простору квести наближаються до театралізованого дійства, основою якого є певна структура зовнішньої композиції та внутрішня логіка побудови дійства, декораційне рішення та своєрідна логіка використання предметів. Для внутрішньої композиції квесту «характерна п'ятичастинна побудова, в якій можна побачити незмінну послідовність таких обов'язкових частин, як експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація та розв'язка» [1].

Часто запропонованими обставинами є реальне середовище (покинута будівля, замок, фортеця, ландшафт міста і т.п.). Деякі жанри є по своїй суті перформативними і вимагають залучення професійних акторів.

Сюжети квестів бувають різні – іноді потрібно розгадати таємничі загадки, часом розкрити зухвале вбивство або влаштувати втечу з ув'язнення; це може бути участь в пограбуванні або навпаки – спроба врятувати людство від неминучої біди.

Але, незмінним є лише одне – в ході гри учасникам доведеться вирішувати безліч головоломок, знайти відповіді на різні питання і спільно вибратися з ігрового сценічного простору.

Незважаючи на те, що тематика квестів може бути різною, структура залишається незмінною, а саме: введення, створення алгоритму завдань, структура виконання завдань, принципи оцінювання та фінал. Тобто ця структура має як архітектонічну побудову, так і внутрішню композицію, як і будь-який драматургічний твір. Кожний квест має певну тематику яка впливає на вибір жанру, в деяких формах на побудову сюжету. В цьому сенсі «сюжетні ходи можуть бути надзвичайно різноманітні. Вибір їх залежить від теми сценарію, інтенції автора, віку учасників, особливостей комунікативної ситуації» [2].

Побудова ігрового алгоритму проведення квесту, пошук необхідної метафори через предметний хід та декораційне рішення (реальне і штучне середовище) вимагають від організаторів залучення професійних сценаристів та режисерів для створення художнього образу цілісного сценічного продукту (квесту). На думку практиків, саме художній образ є найважливішою складовою будь-якого сценічного твору, носієм якого виступає сценарно-режисерський хід квесту.

Список використаних джерел:

1. Житницький А. З. Драматургія масових театралізованих заходів: навч. посібник. Харків : ХДАК, 2004. 135 с.
2. Основи сценарної майстерності: навчально-методичні рекомендації для мистецьких закладів фахової передвищої освіти / уклад. М. В. Крипчук. Київ : ДНМЦЗКМ, 2019. 30 с.

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕЖИСУРИ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ФЕСТИВАЛЮ ДУХОВОЇ МУЗИКИ «СУРМИ УКРАЇНИ»

Зверєв Василь Валерійович

магістрант факультету мистецтв

ПВНЗ «Київський університет культури», Україна

Художня культура формувалася протягом століть і розвивалася у взаємозв'язку разом з історичними процесами, які відбувалися в політичному, економічному та суспільному житті. Значне місце в розвитку культури і мистецтва належить фестивалю як формі презентації, яка безпосередньо пов'язана з усіма історичними етапами. Мистецтвознавча наука вивчає трансформаційні процеси фестивального простору і змін його змістовного наповнення. Потрібно акцентувати увагу на тому, що на певному історичному етапі створюються різні умови для особливих взаємин між мистецтвами, обумовлені збагаченням і розширенням сценічного простору.

Проведення масштабних міжнародних та регіональних фестивалів сприяє зміцненню та розширенню культурного діалогу між країнами-учасниками. Як правило, фестивалі мають відкритий і масовий характер, сприяють розвитку творчості виконавців і вдосконалення їх професійної майстерності, підтримують молоді таланти і новаторство.

Сучасний світовий культурний простір охоплений тенденцією фестивального руху, що виступає способом здійснення взаємодії та діалогу людей, а також модератором (репрезентантом) актуальних ідей сучасного виконавського мистецтва. При цьому фестивальний рух висуває спосіб обміну накопиченими ідеями, інтеграції світоглядного і творчого досвіду людей і удосконалює традиційні діалогічні форми культурної творчості.

Серед знакових для світової музичної культури можна виділити такі фестивальні музичні проєкти, як Брегенцький і Зальцбурзький фестивалі, «Віденські музичні тижні», «Берлінські фестивальні дні», «Флорентійський музичний Травень», «Варшавська осінь», «Празька весна» і багато інших. Найчастіше основою таких фестивалів є академічна складова. Фестивалі духової музики залишаються поза увагою мистецтвознавців, або розглядаються не як пріоритетний напрям досліджень сьогодення.

В Україні щорічно проходять музичні форуми найрізноманітнішого рівня: від міжнародних до регіональних. Серед вітчизняних фестивалів духової музики можна виділити наступні: Міжнародний фестиваль духових оркестрів та мажореток «Королівський лев» (м. Львів), Міжнародний фестиваль духових оркестрів та мажореток «Сурми гір» (м. Долина), Всеукраїнський фестиваль духової музики «Дзвенить оркестрів мідь» (м. Луцьк), Всеукраїнський фестиваль духової музики «Сурми України» та обласний фестиваль духових колективів «Чарівна мідь оркестрів» (м. Суми), обласний фестиваль духових оркестрів «Сурми перемоги» (м. Одеса) та інші. Аналіз довів, що зараз, можна з упевненістю говорити про них як про цілісне явище, в якому відбилися особливості сучасного художнього процесу. Позитивним моментом цих форумів є залучення до участі дитячих та юнацьких духових оркестрів, учасники яких переймають традиції та удосконалюють свій досвід.

Сумщина є саме тим регіоном України, де підтримують історичні музичні

традиції. Фестиваль духової музики «Сурми України» (започатковано у 2000 р.) має свою історію і регіональні традиції. Вже у 2005 році музичний проєкт набуває статусу Всеукраїнського. У фестивалі беруть участь провідні як українські (м. Київ, м. Одеса, м. Харків, м. Шостка, м. Кропивницький та ін.), так і закордонні (Грузія, Польща, Турція, Хорватія та ін.) колективи.

Кожного року організатори творчо підходять до створення атмосфери фестивалю, залучаючи сценаристів та режисерів. Проєкт набуває видовищності та має потужний вплив як на учасників так і на глядачів. «Одним зі способів урізноманітнити виступи є колаборація духових оркестрів із танцювальними та іншими видами шоу-програм. Так, для створення динамічності та ще більшої яскравості шоу організатори запрошують на фестивалі духової музики колективи мажореток» [2].

Багатоаспектність мистецького простору дає можливість для критичної оцінки змістовної глибини щодо трансформації ідеї фестивалю, відбору учасників, їх репертуару, життєздатності та актуальності окремих проєктів. Нажаль можна констатувати те, що втрачається інтерес до подібних форумів. На нашу думку, причиною може стати нестабільність в суспільстві, викликана політичними та економічними чинниками, недостатність або відсутність фінансування та творчого і новаторського підходу в підготовці та проведенні фестивальних заходів. Все це відбивається на якості реального і віртуального просторів, змістовній глибині, на створенні умов для взаємодії різних видів мистецтва в художньому просторі фестивалю. Національна ідентичність повинна проявлятися не тільки в репрезентації зразків художньої творчості, а й доповнюватися новаторськими ідеями творчих особистостей сучасної української культури і мистецтва.

На підставі аналітичної характеристики художнього простору важливо зробити висновок, що всі позначені в процесі дослідження характеристики найбільш показово проявляються в даному музичному проєкті, а саме: по-перше, змістова глибина як об'єднуюча складова всіх компонентів форуму, що сприяє підпорядкуванню єдиної ідеї і створенню умов для взаємодії мистецтв; по-друге, національна складова введена як відображення прагнення української нації до прояву самосвідомості, а також відродження і збереження традиційної культури через репрезентацію зразків художньої творчості тощо.

Розширення фестивального простору музичного проєкту «Сурми України» відбувається за трьома напрямками, що включають територіально-географічний чинник, збільшення чисельності глядацької аудиторії; поява нових форм презентації музичного мистецтва. Специфічною особливістю режисури подібних форумів, як вважають дослідники, є те, що «використовується традиційна методика розробки драматургії, монтажу сценарного матеріалу та режисури епізодів фестивальних заходів з урахуванням потрібних специфічних даних і умов за законами мізансценічного вирішення масового театралізованого дійства, зважаючи на відповідні особливості того чи іншого фестивалю» [1].

Особливості взаємодії мистецтв у художньому просторі фестивалю визначаються тенденцією, що йде від діалогу до синтезу та прагненням до відображення національної складової.

Таким чином, культурний обмін між учасниками з різних країн, які беруть участь у Всеукраїнському фестивалі духової музики «Сурми України» є невід'ємним атрибутом розвитку суспільства. Жодна, навіть наймогутніша в політичному та економічному відношенні держава не в змозі задовольнити культурно-естетичні запити і потреби своїх громадян без звернення до світової культурної спадщини,

духовного надбання інших країн і народів. У зв'язку з цим, музичний фестиваль духової музики як форма міжнародних зв'язків у сфері культури є важливим елементом контактів в сучасному світі.

Список використаних джерел:

1. Крипчук М. В., Касьяненко А. С. Сучасні етнофестивалі Харківщини: традиції, досвід, сьогодення. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2019. № 2. С. 396-401.
2. Пахомов Ю. М. Фестивалі духової музики Сумщини в аспекті культурно-мистецьких традицій регіону. Культурологічна думка. 2021. Т. 20 (2). С. 163-170.

ТРАНСФОРМАЦІЇ У СТАВЛЕННІ ДО РОСІЙСЬКОЇ МУЗИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бондаренко Андрій Ігорович

ORCID ID: 0000-0002-6856-991X

кандидат мистецтвознавства, старший викладач

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 кардинально вплинуло на культурні процеси нашої держави. Найбільш кардинально слід вважати зміну у ставленні до російської культури, що відобразилася як у рішеннях законодавчої та виконавчої влади, так і в діяльності окремих діячів культури і мистецтва. Трансформації, що відбулися у сфері музичного мистецтва, лише починають ставати об'єктом наукового осмислення, і ця робота є однією із ланок цього процесу.

Автором цієї роботи проблема етичності звернень до російської музики в умовах російської агресії була поставлена ще в перші місяці війни [1]. На той час спостерігався певний паритет двох протилежних точок зору – виправдання і засудження. Було показано, що прихильники виконання російської музики аргументували свою точку зору відсутністю безпосередніх зв'язків між творчістю російських авторів минулого і розв'язаною Росією війни проти України, а також відсутністю безпосереднього впливу на її хід; натомість супротивники вказували на опосередковані зв'язки між творчістю російських авторів минулого та розв'язаною росіянами війною, та опосередкований вплив на її хід. В умовах, коли загалом російське вторгнення засуджувалось обома категоріями музикантів, розбіжність між прихильниками та супротивниками публічного виконання російської музики в Україні фактично зводилась до здатності (або нездатності) окремих музикантів бачити опосередковані зв'язки, або ж, говорячи більш широко – мислити абстрактно.

Опосередкований зв'язок, на який вказували О. Забужко [5], Л. Кияновська [10], В. Кузик [7] і багато інших діячів мистецтва, полягає головним чином в тому, що російська культура використовується як «бренд», що сприяє формуванню позитивного ставлення до Росії, відбілюванню її репутації як серед українців, так і серед громадян інших країн, що у свою чергу демотивує останніх надавати Україні необхідну матеріальну та військову підтримку для боротьби з нею. До того ж, створення позитивного іміджу Росії сприяє надходженню до цієї країни інвестицій, що в свою чергу сприяє наповненню її бюджету, значна частина якого іде на виробництво або закупівлю озброєння, що використовується збройними силами РФ для ударів по Україні. Таким чином між публічним виконанням російської музики і ракетними обстрілами російськими військами України існує опосередкований зв'язок, який і є основним аргументом супротивників виконання російської музики.

Станом на кінець 2022 року можемо констатувати, що в Україні друга точка зору поступово перемагає. Так, відмовились від російського репертуару Національна опера України [1], Львівська опера [6] і багато інших установ. Оперна студія Національної музичної академії України, яка протягом 2017-2019 наращувала російський репертуар [3], з початком війни від нього також відмовилась, що правда сам заклад поки що не відмовився від імені П. Чайковського своїй у назві, що також викликає критику [9].

Разом з тим буде доцільно згадати осіб, які, попри сказане вище, продовжують

популяризувати творчість російських авторів за кордоном – це, насамперед, диригенти К. Карабиць та О. Линів, які вважають твори російської класики «світовим надбанням» що, мовляв, «не підлягають політичному бойкоту» [8].

Відмова від російської музичної культури сягає і закладів мистецької освіти. Наприклад, у КНУКіМ на факультеті музичного мистецтва ще навесні 2022 року прийнято рішення відмовитись від російського репертуару у навчальних програмах, а також російськомовної методичної літературі, що на наш погляд є цілком правильним з огляду на те, що опосередкований зв'язок між російською музикою і російською військовою агресією, про який йшлося вище, є актуальним і в контексті виховання молодого покоління. За нашими спостереженнями подібні рішення були прийняті в багатьох навчальних закладах, втім більш ототожнену картину, підкріплену статистичними даними можна буде зібрати після спеціального дослідження.

Висновки. У ставленні до російської музики в Україні відбулися відчутні трансформації – більшість музикантів відчули та усвідомили неприйнятність виконання російської музики (навіть класичної) в умовах російської агресії та опосередкований зв'язок між популяризацією культури і нарощуванням військової спроможності цієї країни. Відтак питома вага російської музики у культурно-мистецькому житті країни суттєво зменшилась, звільнивши простір для більш активних звернень як до українського, так і до європейського культурного надбання.

Список використаних джерел:

1. Асадчева Т. Не можемо пропагувати музичну культуру країни, яка сьогодні агресивно воює проти нас, — головний режисер Національної опери. Вечірній Київ, 24 вересня 2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/71890/>.
2. Бондаренко А. Виконання російської музики як етична проблема, Молодий вчений. 2022. Вип. 3 № 103, с. 70-74. doi: 10.32839/2304-5809/2022-3-103-15.
3. Бондаренко А. Репертуар оперної студії при Національній музичній академії України імені П. І. Чайковського в 2016-2019 роках: основні тенденції. Молодий вчений. 2019. №12. с.210-213.
4. Буцко А. Валентин Сильвестров: «Що ви коїте, чорти кремлівські?» Deutsche Welle, 17 березня 2022. URL: <https://www.dw.com/uk/valentyn-sylvestrov-shcho-vy-koite-chorty-kremlivski-a-61159315/a-61159315> (дата звернення: 18.01.2023).
5. Забужко О. Вони питають, чи єсть у нас культура. Українська правда, 27 березня 2007. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2007/03/23/3220054/> (дата звернення: 18.01.2023).
6. Козирева Т. «Ми не можемо собі дозволити виконувати російську класику». Zaxid.net. URL: https://zaxid.net/mi_ne_mozhemo_sobi_dozvoliti_vikonuvati_rosiysku_klasiku_n1549526 (дата звернення: 18.01.2023).
7. Кузик В. М'яка сила музики: український контекст. Національна академія наук України, 5 вересня 2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9425> (дата звернення: 18.01.2023).
8. Оксана Линів відреагувала на звинувачення її у співпраці з російськими виконавцями. Еспресо, 3 вересня 2022. URL: <https://zahid.espreso.tv/oksana-liniv-vidreaguvala-na-zvinuvachennya-shchodo-ii-spivpratsi-z-rosiyskimi-vikonavtsyami> (дата звернення: 18.01.2023).
9. Найдюк О. Чому керівництво НМАУ тримається за Чайковського? Lb.ua, 24 червня 2022. URL: https://lb.ua/culture/2022/06/24/521117_chomu_kerivnitstvo_nmau_trimaietsya.html (дата звернення: 18.01.2023).
10. Luba Kyuanovska. Facebook page. Retrieved 31-03-2022. URL: <https://www.facebook.com/luba.kyuanovska/posts/5138434906220402> (дата звернення: 18.01.2023).

[illegible]

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«МІЖГАЛУЗЕВІ ДИСПУТИ: ДИНАМІКА ТА
РОЗВИТОК СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»**

27 січня 2023 року ♦ Хмельницький, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 27.01.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 20,34. Замовлення № 350. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.